

Ukrán állampolgárok Magyarországon

2011

A kötetet szerkesztette: Dr. Kincses Áron

Szerzők: Langerné Dr. Rédei Mária
Dr. Illés Sándor
Dr. Karácsonyi Dávid
Dr. Kincses Áron

Lektorálta: Dr. Molnár Judit
Korrektúra: Gönye László

Copyright © szerzők, 2011

Nyomdai munkák: Printpix Nyomda

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP

Készült az Európai Unió **Európai**
Integrációs Alapjának támogatásával.

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés (<i>Kincses Áron</i>)	3
II.	Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok (<i>Kincses Áron – Karácsonyi Dávid</i>)	7
III.	Ukrajna migrációs jellemzői (<i>Langerné Rédei Mária – Karácsonyi Dávid</i>)	55
IV.	Ukrán munkavállalás Magyarországon (<i>Langerné Rédei Mária</i>)	70
V.	A kibocsátó terület, az Ukrajnában élők véleményei (<i>Karácsonyi Dávid</i>)	91
VI.	A fogadó társadalom, a magyar egyetemisták véleményei a migráció kérdésköréről (<i>Illés Sándor</i>)	109
VII.	Magyarországon élő ukrán állampolgárok (<i>Kincses Áron</i>)	133
VIII.	Ukrán állampolgárok integrációja – beilleszkedés, elégedettség, az érkező és a fogadó fél elvárásai (<i>Illés Sándor</i>)	159
IX.	Kettős állampolgárság – többes állampolgárság (<i>Illés Sándor – Karácsonyi Dávid</i>)	179
X.	Stratégia, humán erőforrás (<i>Langerné Rédei Mária</i>)	201
XI.	Ajánlások	208
XII.	Irodalomjegyzék	213
XIII.	Mellékletek	220

I. Bevezetés

A kiadvány célja a Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok számának, összetételének, földrajzi elhelyezkedésének, társadalmi-gazdasági, munkaerő-piaci jellemzőinek elemzése releváns célcsoportok szerint, a Magyarországot érintő vándorlási folyamatokra vonatkozó területi specifikumok, valamint a magyar állampolgárság igénylésének új szabályai (kettős állampolgárság bevezetése) vonatkozásában az ukrainai jellegzetességek feltárása. Különös hangsúllyal vizsgáljuk az ukrán migránsok társadalmi, munkaerő-piaci integrációját; társadalmi beilleszkedésük objektív és szubjektív megítélését az érkező és a fogadó fél oldaláról.

Alapvető célunk az ezredfordulótól Ukrajnából érkezett diákok, nyugdíjasok, adófizetők mozgásának vizsgálata. Elemezzük, hogy mennyiben különböznek demográfiai és gazdasági értelemben a hazai népességtől. Megvizsgáljuk, mi jellemzi a jelentősebb migrációs csomópontokat, mely csoportok igényelhetnek nagyobb számban, arányban magyar (kettős) állampolgárságot. Fontos kérdésnek tartjuk, hogy a Magyarországon munkát vállalók hol fizetik az adójukat. Hiszen az adófizetési „hajlandóság” növelésével maximalizálható a migrációból származó gazdasági haszon.

Megoldásra vár, hogy mekkora ukrán születésű lakónépességgel kell számolnia Magyarországnak a közeljövőben (migrációs tendenciák, kettős állampolgárság), illetve milyen stratégia alkalmazása eredményezne nagyobb társadalmi, munkaerő-piaci integrációt, beilleszkedést, továbbá az ilyen stratégiát hogyan lehetne hatékonyan megvalósítani és fenntartani.

Célul tűztük ki továbbá annak vizsgálatát, hogy a humán erőforrás növelésében, az adófizetésben, a versenyképes képzettség tekintetében milyen értékeket teremtettek eddig a hazánkban élő ukrán állampolgárok.

Kutatásunk általános célkitűzése, hogy megerősítsük hazánk azon képességét, hogy a kormány különböző szintjei és tárcái között figyelemmel kísérhessék és

értékelhessék az ukrán születésű állampolgárokat célzó nemzeti beilleszkedési stratégiákat. Hosszú távú célunk, hogy a projekt változást indukáljon szabályozási szinten a hatékonyabb integráció irányában.

Kutatásunk során az adatbázisokon nyugvó első résszel, valamint a Magyarországon és Ukrajnában végzett mélyinterjúk kérdőívezés pillérével igyekszünk egyszerre maximalizálni a megszerezhető információkat, és a legnagyobb rugalmasságot biztosítani ebben a folyamatban.

Az adatfeldolgozások és elemzések eredményeképpen kimerítő, tényszerű információkhoz jutunk az ukrán születésű állampolgárok társadalmi-gazdasági tulajdonságairól. Emellett a mélyinterjúk kérdőíves felmérése által megismerjük a migránsok Magyarországra érkezésének motívumait, a tartózkodás céljai szerint, és számszerűsíteni tudjuk az elégedettségi szintjüket és a beilleszkedés fokát, a magyar (kettős) állampolgárság igénylésének jellegzetességeit.

A mélyinterjúk beszélgetések, információszerzések négy csoportra koncentráltak:

- a Magyarországon élő ukrán állampolgárokra (47 fő);
- az Ukrajnában élő ukrán állampolgárokra (67 fő);
- a magyar munkaadókra (32 fő);
- magyar egyetemistákra (30 fő).

Azaz összesen 176 db mélyinterjú valósult meg. A cél az volt – és így állítottuk össze a mélyinterjúk kérdőíveket is –, hogy olyan ismereteket szerezzünk és olyan véleményeket kapjunk, melyek kiegészíthetik az adminisztratív források ismeretanyagát.

A mélyinterjúk előtt előzetes adatgyűjtést folytattunk, hogy olyan alanyokat kérdezzünk meg, akik – a kis elemszámok ellenére – a leginkább reprezentálják (lakóhely, nemek, korcsoportok szerint) a célcsoportokat. Az adott fejezetek bevezetőjében részletesebben is kitérünk a mintavétel módszerére.

A négy csoport kérdéseinek egy része azonos volt, míg a többi a célcsoportok szerint eltért egymástól. Az így kialakított mélyinterjúk kérdőívek kérdései lehetőséget biztosítottak a célcsoport sajátosságaihoz való leghatékonyabb illeszkedéshez. A

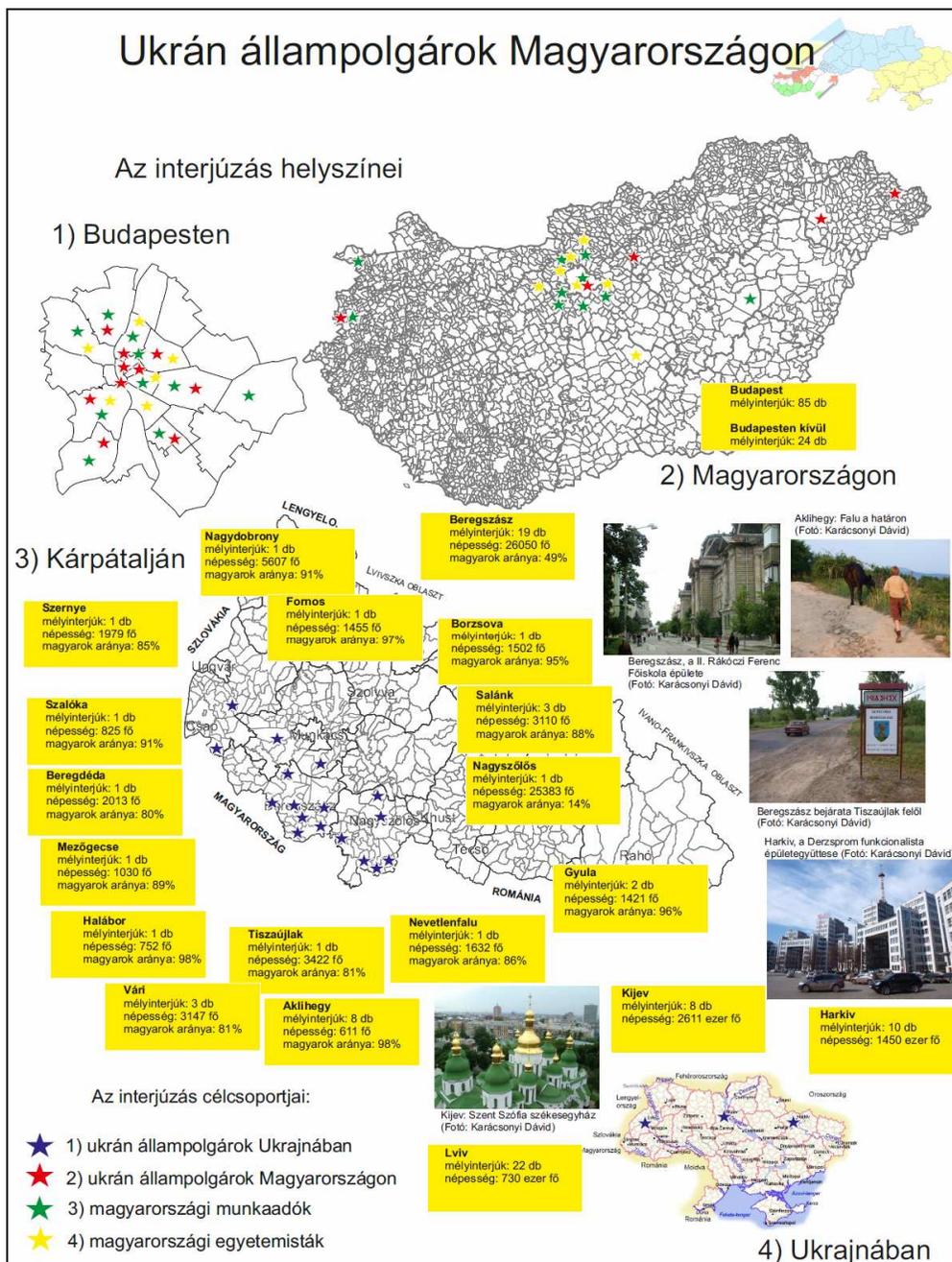
mélyinterjúk kérdőívekben zárt és nyitott kérdések egyaránt előfordultak. Véleményünk szerint a küldő, a fogadó területek, a munkakörnyezet, a magyar társadalom és a Magyarországon élő ukrán állampolgárok véleményeinek szimultán megismerésével még eredményesebben tudunk kapcsolódni az ukrain migránsok integrációjának jellegzetességeihez.

A mélyinterjúk kontextusában meghatározzuk a célcsoport releváns specifikumait; az oktatási és képzési rendszerbe történő beilleszkedésüket, társadalmi, munkaerőpiaci, kulturális integrációjukat; társadalmi beilleszkedésük objektív és szubjektív megítélését.

Ezen megbízható információk birtokában ajánlásokat készítünk a stratégiaalkotás számára, szándékaink szerint pontosítva az ukrán állampolgárok strukturális, kulturális, társadalmi beilleszkedéséhez szükséges beavatkozások prioritásainak meghatározását a földrajzi jellemzők és regionális sajátosságok figyelembe vételével.

A bevezetést követő második fejezetben a Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok társadalmi, gazdasági, területi tulajdonságait mutatjuk be adminisztratív adatforrások segítségével, a harmadik fejezetben Ukrajna általános migrációs jellemzőivel foglalkozunk. A következő négy fejezetben (IV–VII. fejezetek) a mélyinterjúk csoportjai szerint kerülnek bemutatásra az eredmények, pontosabban a Magyarországon élő ukrán állampolgárok, az Ukrajnában élő ukrán állampolgárok, a magyar munkaadók és a magyar egyetemisták csoportjainak elemzése alkották a megfelelő pontokat. Az előző eredményeket szimultán használjuk fel (az érkező, fogadó fél oldaláról is megvizsgálva a kérdéseket) a VIII. fejezetben az *Ukrán állampolgárok integrációja – beilleszkedés, elégedettség, az érkező és fogadó fél elvárásai* elemzéséhez, valamint a IX. fejezetben a magyar (kettős) állampolgárság igénylésének, megítélésének vizsgálatához. Eredményeink birtokában a X. fejezetben a stratégiaalkotás kérdéskörét vizsgáljuk, és ajánlásokat készítünk (XI. fejezet) az ukrán állampolgárok strukturális, kulturális, társadalmi beilleszkedéséhez szükséges beavatkozások prioritásainak pontosításához. A XII. fejezetben összefoglaljuk megállapításainkat. Könyvünket irodalomjegyzékkel és a mellékletekkel zárjuk.

1. ábra: A mélyinterjúk helyszínei

Szerkesztette: Dr. Karácsonyi Dávid

II. Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok

Az ukrán állampolgárok alkotják a hazánkban tartózkodó második legjelentősebb külföldi népességcsoportot. A tanulmány arra keresi a választ, hogy pontosan kik ezek az ukrán állampolgárok, honnan érkeztek, és milyen demográfiai, etnikai tulajdonságok jellemzik őket, továbbá milyen hatással vannak Magyarországra és Ukrajna egyes régióiban zajló társadalmi folyamatokra. Igyekszünk továbbá bemutatni az elvándorlási és a célterületek közötti kapcsolatokat, azaz a migráció térbeli hálózatának sajátosságait.

Magyarország az Európai Unióhoz (EU) való csatlakozási folyamat részeként 2003-ban vízumkötelezettséget vezetett be Ukrajna állampolgáraival szemben, illetve a schengeni övezethez való csatlakozás (2008) óta az EU vízum- és bevándorlási politikája hazánkra is kötelező érvényű. Mindez elvileg a magyar állampolgárok – mint egyben az EU állampolgárainak – védelmét szolgálja. Fontos feltennünk azonban azt a kérdést, hogy hazai viszonylatban valóban beszélhetünk-e „a Kelet felől fenyegető migrációs áradatról”. Kérdés másrészt, hogy a magyar etnikai teret kettéosztó EU-FÁK (Független Államok Közössége) határ mennyire viselkedik *barrierként* (NEMES NAGY 1998, 2009), elválasztó elemként, azaz mennyire akadály a két térség között zajló migrációs kapcsolatoknak. Harmadik fontos kérdés a két ország közötti migráció és Kárpátalja demográfiai-etnikai viszonyainak alakulása közötti kapcsolat, ami azonban részben már túlmutat eme tanulmány keretein.

Kárpátalja migrációs-demográfiai folyamatairól magyar nyelven több publikáció is született (MOLNÁR 2005, MOLNÁR–MOLNÁR 2004 és 2005, FODOR 2003, 2004, 2005, KOCSIS et al. 2006, KÉSZ 2008), ám Ukrajna egészét komplex összefüggéseiben szemlélő munka (MOLNÁR–MOLNÁR 2004) eddig még alig készült. Míg MOLNÁR, FODOR és KOCSIS munkái főként leíró statisztikus jellegűek,

de kitérnek az adatok mögött meghúzódó folyamatok ismertetésére, addig KÉSZ már kérdőíves felméréssel igyekszik a migrációs folyamatok mögött meghúzódó okokat is feltárni. Ezen írások közül a legnagyobb terjedelmű és a legalaposabb MOLNÁR–MOLNÁR (2005) munkája, ami a 2001. évi népszámlálás adatai alapján mutatja be Kárpátalja népesedési viszonyait, illetve elsőként közöl település szintű adatokat a térségről (MOLNÁR–MOLNÁR 2004). A nemzetközi szakirodalomban Ukrajna migrációs folyamataihoz kötődően több leíró, statisztikai jellegű (KHOMRA 1989, SHAMSHUR 1998, ROWLAND 2000, ROWLAND 2004) és kvalitatív (POPSON–RUBLE 2000, HORMEL–SOUTHWORTH 2006) munka is említhető. Szintén többen foglalkoztak általában a hazánkba irányuló nemzetközi migrációval is (a teljesség igénye nélkül: HABLICSEK 2004, HALMI et al. 2006, RÉDEI–KINCSES 2008, ILLÉS 2009). Statisztikus jellegű tanulmányunkban főként az Ukrajnából Magyarországra irányuló vándormozgalomra fókuszálunk, mivel a Magyarországról keletre költözés gyakorlatilag elenyésző (MOLNÁR–MOLNÁR 2005). Az adatok tükrében igyekszünk feltárni ezen migrációs folyamatok legújabb, a 2000-es évek második felére kialakult tendenciáit.

Hazánkban – Románia után – az Ukrajnából érkezettek alkotják a második legjelentősebb külföldiállampolgár-csoportot (HALMI et al. 2006). A külföldi állampolgárok alatt azokat a Magyarországon élő személyeket értjük, akik az adott év január 1-jén tartózkodási, bevándorlási vagy letelepedési engedéllyel rendelkeztek. A vizsgálat során a magyar (KSH) és az ukrán (*Derzskomsztat*) statisztikai forrásokat használtuk fel. A KSH statisztikái a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (BÁH) nyilvántartásán alapulnak. A BÁH féléves rendszerességgel szolgáltat adatokat a KSH részére, melyek a Magyar Köztársaság területén adott év január 1-jén tartózkodási, bevándorlási vagy letelepedési engedéllyel rendelkezettek teljes létszámát felölelik, azaz teljes mértékben számot adnak az összes, huzamos ideig Magyarországon tartózkodó külföldiről.

Az információk a letelepedés helyét, illetve az állampolgárságot illetően teljes egészében hitelesnek tekinthetők. Ezzel szemben, a tartózkodási engedélyért folyamodókra van bízva, hogy milyen információt adnak meg az eredeti lakóhelyük településeként, aminek hitelessége egyes esetekben nehezen ellenőrizhető. A

megkérdezettek többsége azonban igyekezett pontosan megadni azt a települést, ahonnan érkezett.

A migrációs folyamatokat az eredeti (ukrán) és jelenlegi (magyar) lakóhely (település), korcsoportok, foglalkozás, iskolai végzettség, adófizetők aránya szerint vizsgáljuk. Három iskolai végzettségi szintet különböztettünk meg, az alap- (ISCED 1–2), a közép- (ISCED 3–4) és a felsőfokot (ISCED 5–7), míg a foglalkozási osztályozások az ISCO-88-as struktúrán alapulnak. A vizsgálatokat Magyarország esetében település, megye, illetve régió, Ukrajna esetében pedig település, rajon és oblaszty (megye) szinten végeztük.

A nemzetközi vándorlás és a határrégiók kapcsolata

A nemzetközi vándorlás az eredeti lakóhely országának olyan tartós elhagyása, amelynek célja egy más országban való lakóhely létesítése tanulás (RÉDEI 2007), letelepedés, jövedelemszerző tevékenység végzése (ILLÉS 2009) vagy a nyugdíjak vásárlóerejének jobb kihasználása, illetve a kedvezőbb éghajlat keresése (ILLÉS 2008) céljából. A nemzetközi vándorok önálló döntéssel változtatják meg a lakóhelyüket, mely választásra az általuk felmért külső és belső tényezők, a vonzó és taszító hatások meghatározó szereppel bírnak (RÉDEI 2005). A migránsok tevékenyen részt vesznek a világ demográfiai, gazdasági struktúrájának gyors ütemű átalakításában, ezért a nemzetközi vándorlás irányai egyúttal láthatóvá teszik a világ számos gazdasági pólusát, demográfiai erőterét (MASSEY–TAYLOR 2004) is. A migráció elsődleges célterületei tehát a nagyvárosi centrumtérsegek, melyekre a kulturális-etnikai sokszínűség jellemző, illetve a munkalehetőségek széles spektruma áll rendelkezésre. A migránsok területi megoszlásában a keresetek regionális különbségei mellett (HATTON–WILLIAMSON 2005) meghatározó szerepe van a célterületek térbeli fekvésének is. Az új lakóhely választásában tehát a gazdasági centrumterületek mellett a szomszédos fekvésű – ez esetben periférikus – térségek is fontos szerepet játszanak, azaz a migrációs hajlandóság a gazdasági

különbségekkel egyenes, míg a távolsággal – legyen az topográfiai vagy kulturális – fordított arányban áll (KOVÁCS 2002).

Hipotézisünk szerint az ukrán állampolgárok Magyarországra történő vándorlásának területi eloszlásában jelentős tényező Budapest, mint gazdasági centrumterület, a nemzetközi vándorlás jellegzetes dinamikus fogadó központja. Magyarország fővárosa a külföldiek ezer lakosra jutó arányát tekintve kiemelkedik az országos átlaghoz viszonyítva, ami egybeesik a más országokban kimutatható trendekkel. A másik lényeges tényező a távolság, amely sok migráns döntéshozatalában nagyobb súllyal jelenik meg. Ez jelentheti egyrészt a kulturális-etnikai közelséget – a migrációban magyarok vesznek részt –, másrészt a fizikai közelséget: gondoljunk csak az otthon maradt családtagokkal való könnyebb kapcsolattartásra. E két tényező eredőjeként fontos szerepet játszanak a rokoni kapcsolatok is, elsősorban a házasságok vagy korábbi rokoni szálak határ általi kettéválasztása tekintetében. A jelenséget megfigyelhetjük az eredetországban is: a határ közeléből érkező ukrain migránsok sokkal inkább a határhoz közel telepsznek le, míg azok, akik a belső területekről érkeznek, inkább Budapest térségében élnek.

A határrégiókat a telephelyelméletek tradicionálisan hátrányos területekként szemlélték, a vámhatárok vagy a potenciális katonai fenyegetés miatt (ANDERSON–O’DOWN 1999). A növekvő tranzakciós költségek okán a nemzeti határok negatívan érintették e régiók gazdaságát, nem beszélve arról, hogy az adott nemzeti piac potenciális vásárlóereje is a perifériákon gyengébb. A felmerülő adók és vámok, a különböző nyelvek és a kultúrák gátolták a határon átnyúló kereskedelmet, csökkentve az igényt a hazai vagy külföldi gyártók elhelyezkedésére ezekben a régiókban (HANSEN 1977). E kedvezőtlen kép a globálissá váló (transznacionális) piaci folyamatok, valamint a nagy nemzetközi gazdasági integrációk, egyezmények (pl. WTO) korában megváltozott, a határrégiók egyre inkább aktív kontaktterré alakulnak (NIJKAMP 1998, VAN GEENHUIZEN – RATTI 2001). Az Ukrajnából Magyarország felé irányuló nemzetközi vándorlás jelentős forrás- és célterületei – Budapest és Pest megye után – éppen ezek a határhoz közeli aktív kontaktterek.

Migrációs tendenciák a világban

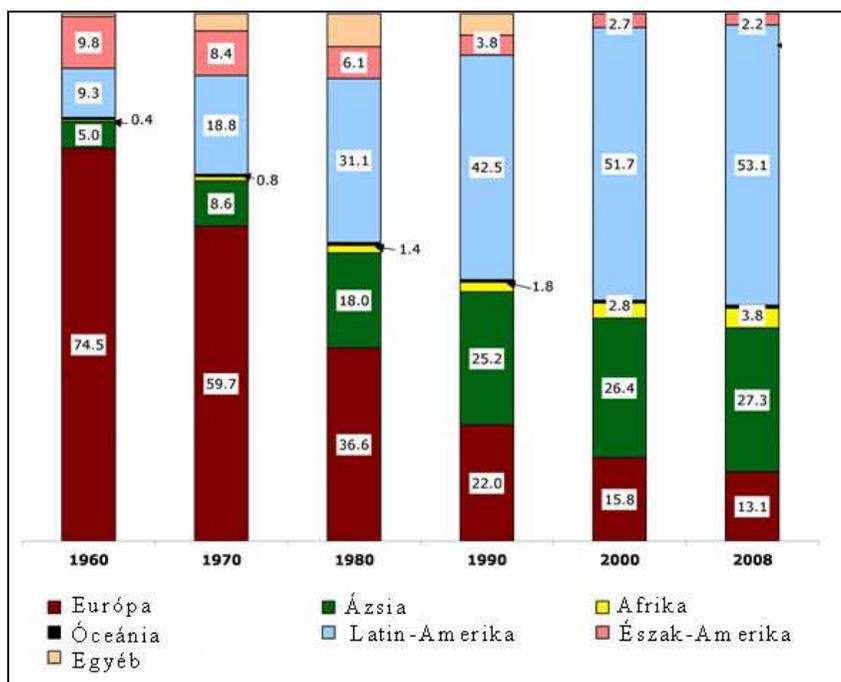
A világ migrációjának trendjében a II. világháború óta eltelt több mint fél évszázadban három masszív változás figyelhető meg. Az USA-ban a bevándorlás-politika szemléletváltozása nyomán (1965-ben megszüntették az eredetország-kvótákat) eltolódás figyelhető meg a migránsok forrásország-összetételében. Az Egyesült Államokhoz hasonlóan Ausztráliára, Kanadára és más iparosodott országokra is jellemzővé vált a bevándorlók jelentősebb földrajzi diverzifikációja.

Így az első és legnagyobb háború utáni eltolódás magában foglalja az ázsiai, afrikai, közel-keleti, latin-amerikai, karibi bevándorlók számának és súlyának növekedését (akik nemcsak a tradicionális nagy befogadó országokba tartanak, hanem például Oroszországba vagy az Arab-öböl térségébe is). A jelenlegi évek migrációja abban különbözik az előző évszázad folyamataitól, hogy rendkívül magas azoknak a száma, akik mozognak, és olyan térségekből jönnek, amelyektől hatalmas szociális, kulturális, gazdasági és gyakran etnikai távolságra vannak azok az országok, melyekbe tartanak (HATTON–WILLIAMSON 2005). Ennek következménye, hogy a belföldi születésű népességhez viszonyítva a bevándorlók végzettség, képességek, tapasztalat tekintetében általában alulmaradnak (RÉDEI 2007).

Amíg a XIX. századi európai kivándorlás csökkentette az ottani szegénységet, hasonlóan nem lehet elmondani Ázsia, Latin-Amerika, Afrika és Közel-Kelet esetében a XX. században. Ennek oka, hogy ugyanaz a fogadó országbeli bevándorlási ráta napjainkban sokkal kisebb küldő országbeli kivándorlási rátákat foglal magában, mint egy évszázaddal ezelőtt (WILLIAMSON 2006).

Ami elgondolkodtató a modern, tömeges migrációban, az az, hogy az I. világháború előtt ez vízumok, kvóták, menekültstátuszok vagy biztonsági kerítések nélkül zajlott. Vajon mennyivel nagyobb lenne ez a nemzetközi vándorlás volumene napjainkban, ha még mindig a korlátlan migráció éveiben élnénk, ami a vándorlásokat jellemezte 1914 előtt?

2. ábra: Az USA külföldön született népessége a születés régiója szerint, 1960–2008

Forrás: <http://www.migrationinformation.org/datahub/charts/fb.2.shtml>

A második eltolódás Nyugat-Európa szerepének megváltozásával járt, amit részben a vándorlás Európán kívüli újjászületésével lehet magyarázni. Egyre több nyugat- és dél-európai terület válik az Ázsiából, Közel-Keletről és Afrikából érkező bevándorlók célállomásává. Ennek eredménye, hogy az Európai Unióba irányuló éves nettó bevándorlás olyan szintre emelkedett az 1980-as évek óta, ami már felülmúlja az USA hasonló értékeit.

A gazdasági és politikai integráció elmélyülésével az EU (és a NAFTA is) olyan terület lett, ahol az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a munkaerő szabadon, akadályok nélkül áramolhatnak (RÉDEI 1998). A politikai, gazdasági, társadalmi erőterek direkt megváltoztatása végeredményben egy mesterségesen fenntartott gazdasági-demográfiai erőter (vámok, korlátozások) leépülését és az eddig inkább a háttérben meghúzódó, természetes erőter felerősödését jelenti. Így az Európai Unió területén egyszerre kétféle nemzetközi vándorlás is megfigyelhető. Az egyik a külső, világméretű, míg a másik az integráció indukálta, az EU szemszögéből belső

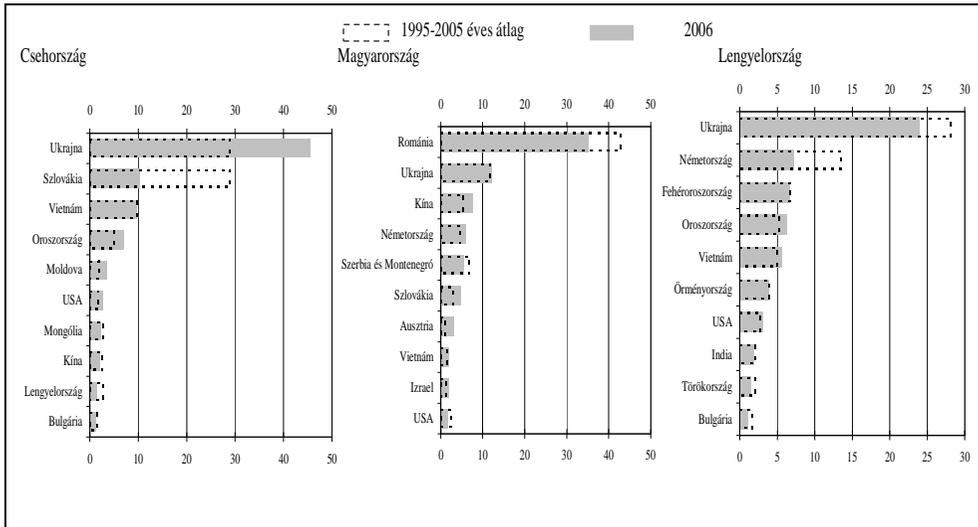
folyamat. Bár ez utóbbi jelenség korántsem a várt mértékű: „Az EU négy szabadság-elve között a munkaerő szabad vándorlásának következménye magában foglalta a feltételezést, hogy az egységes Európában a különböző országokból az ott nem foglalkoztatott munkaerő átáramlik a többlet-munkaerőt igénylő országokba” (HÁRS 1998). A 80-as, 90-es években egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a gazdasági folyamatok nem igénylik az ilyen vándorlást (TÓTH 1991). A mozgás fő iránya a szomszédos régiók jobbára határ menti térségeire koncentrálódik, kirajzolva a régióban (esetleg országban) a határokon átnyúló munkaerő-piaci körzeteket (LAKY et al. 2001).

A harmadik térbeli, strukturális eltolódás magában foglalja Közép-Európa szerepének megváltozását. Bár a tradicionális kelet–nyugati migráció régóta jellemző a térségre, a hidegháborús, izolációs politikák következtében a szocialista érában megállt ez a folyamat. Míg a világháborúk után a nyugat-európai országokra az önkéntes és főként gazdasági célú vándorlások voltak a jellemzők, addig Közép- és Kelet-Európából az emigrációra csak a politikai válságok adtak lehetőséget (TÓTH 2002). A szituáció a Berlini Fal leomlásával megváltozott, és a kivándorlások ezekből az átalakuló gazdaságokból 1989-től 1993-ig meghaladták az egymillió főt. Azaz újra kialakult és stabilizálódott a tradicionális kelet–nyugati vándorlás. Ennek következménye a nyugat-európai országok szigorodó bevándorlási politikája lett. A volt keleti blokk országaiból az elvándorlási lehetőség és hajlandóság megnőtt, a fogadó területek száma viszont lecsökkent. A geopolitikai elhelyezkedés és a magyar nemzetiségűek számára a Kárpát-medencei anyaországi szerep mellett részben ennek is köszönhető, hogy Magyarország jelentős migrációs célországgá vált.

Migrációs folyamatok Közép-Európában és Magyarországon

A közép-európai országok a rendszerváltozásoknak és a Nyugathoz (EU) való közeledésnek köszönhetően az 1990-es évek második felére mind-mind befogadó országgá váltak. Az új közép-európai EU-tagországok (visegrádi országok) geopolitikai helyzetükből kifolyólag a kontinenseken átívelő migrációban csak marginálisan, közvetítő módon vesznek részt, a migránsok leginkább a szomszédos országokból és régiókból jönnek. Az európai FÁK országokból (Ukrajna, Fehéroroszország, Oroszország) a legtöbben Lengyelországba mennek, de az ukrán állampolgárok száma Csehországban is jelentős (MOLNÁR 2005). Magyarországon a külföldi munkavállalók legnagyobb arányban Romániából, Ukrajnából és Szerbiából érkeznek, de mintegy 10% – főként németek és osztrákok – a régi EU-tagországok migránsainak aránya. Magyarországon a Kárpát-medence országaiból érkezők súlya domináns, az ő számuk gyorsabban is nő, mint a Kárpát-medencén kívülről érkezőké. Ez összefügg a határokon túl nyúló etnikai, nyelvi, kulturális kapcsolatokkal. A távolabbról jött migránsok közül Csehországba és Lengyelországba érkeztek nagyobb számmal Vietnámból, ugyanakkor a régióban Magyarország rendelkezik a legnagyobb kínai diaszpórával (OECD 2009). A visegrádi országokban nem jellemző a vándorlók világban tapasztalható képzettségbeli hanyatlása, így itt a nemzetközi vándorlás több előnnyel járhat, mint a nagy befogadó országokban.

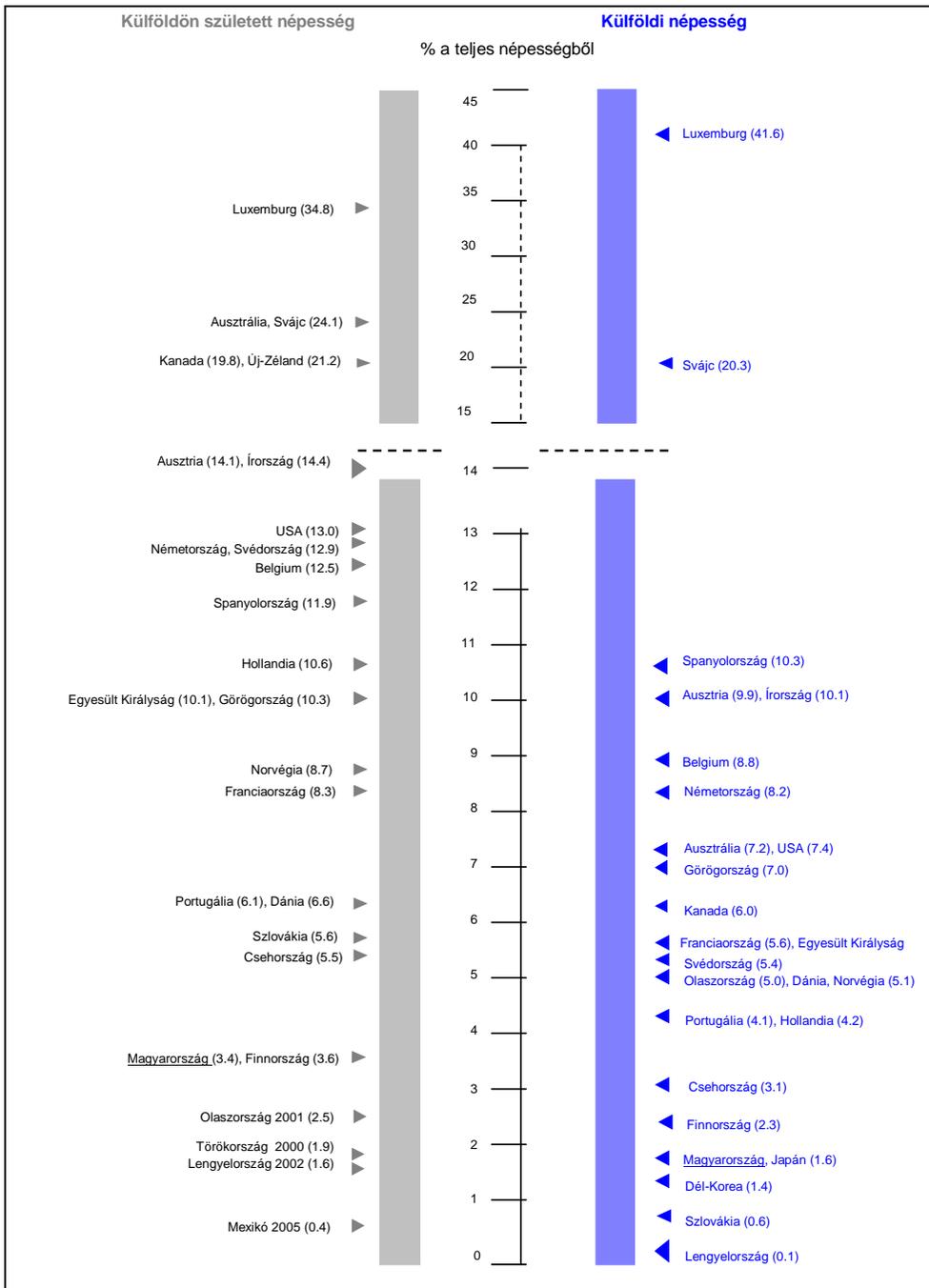
3. ábra: A tíz legnagyobb küldő ország a teljes külföldi lakosság %-ában Csehországban, Magyarországon és Lengyelországban

Forrás: OECD SOPEMI, 2009

Az 1990-es évek óta Magyarországon a nemzetközi vándorlási egyenleg pozitív, míg a lakónépesség száma az 1981-től kezdődően folyamatosan csökken. Az éves természetes fogyás 30-40 ezer főre tehető, amit a pozitív migrációs egyenleg csupán 10-20 ezer fővel ellensúlyoz, ezért belátható időn belül valószínűleg csak a nemzetközi migráció lehetőségei képesek mérsékelni a népességfogyást (HABLICSEK 2004). A nemzetközi vándorlás Magyarország népességszámának növelésére közvetlen hatást gyakorol, emellett közvetett fiatalító effektusa is van. Ez a hatás azonban korántsem akkora, mint a nagy befogadó országok esetében.

4. ábra: A külföldi és a külföldön született népesség arányai egyes országokban, 2006

Forrás: OECD SOPEMI, 2009

Az ezredforduló utáni hét évben a külföldiek száma 61%-kal növekedett Magyarországon (KSH 2008). Nem csak a népességszám alakulása, de a gazdasági aktivitás, a korösszetétel és az adófizetők aránya szempontjából is pozitívan hat Magyarországra a nemzetközi bevándorlás. Más kérdés ezen külföldiek hazai társadalomba való beilleszkedése. Ez a határon túlról érkező magyarság esetében egyértelműen könnyebb a kicsiny kulturális távolság miatt.

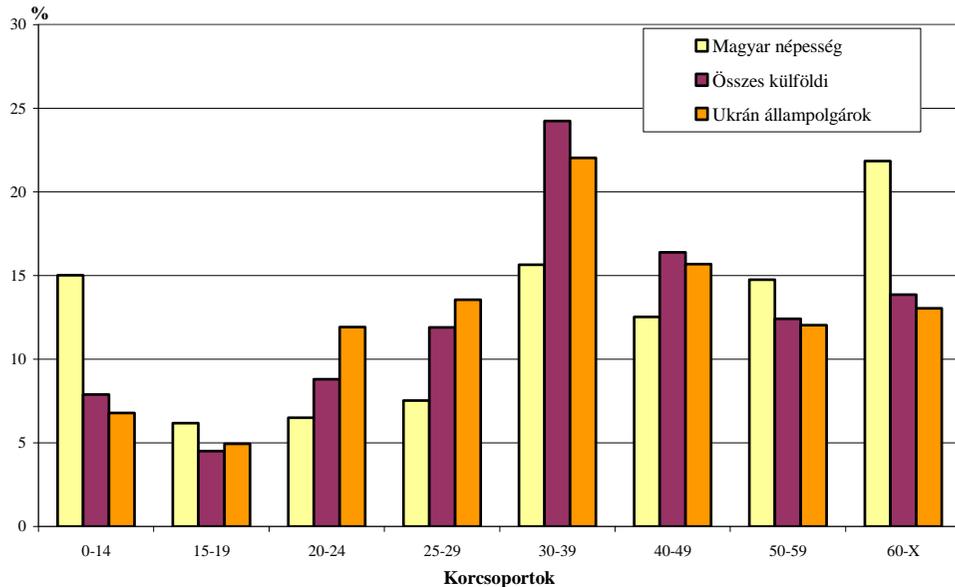
1. táblázat: Összefoglaló adatok

Év (január 1.)	Lakónépesség	Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok	
		száma	az össznépesség százalékában
2001	10 200 298	110 028	1,08
2002	10 174 853	116 429	1,14
2003	10 142 362	115 888	1,14
2004	10 116 742	130 109	1,29
2005	10 097 549	142 153	1,41
2006	10 076 581	154 430	1,53
2007	10 066 158	166 030	1,65
2008	10 045 401	174 697	1,74

Forrás: KSH, 2008

A hazánkban tartózkodó külföldiek, így az ukrán állampolgárok között is sokkal magasabb az aktív korúak aránya, mint a magyar lakosság körében (5. ábra). Az ukrán állampolgárok esetében különösen a 20–29 évesek aránya magas, ami a tanulási célzatú magyarországi tartózkodás eredménye. A munkaképes korúak magas számából következően magasabb az adófizetők aránya is. A határokon átnyúló migráció a koncentráltabb külföldi lakóhelyválasztás miatt számottevő mértékben alakította a népesség területi eloszlását is.

5. ábra: A magyar lakónépesség megoszlása állampolgárság és korcsoportok szerint, 2008. január 1.

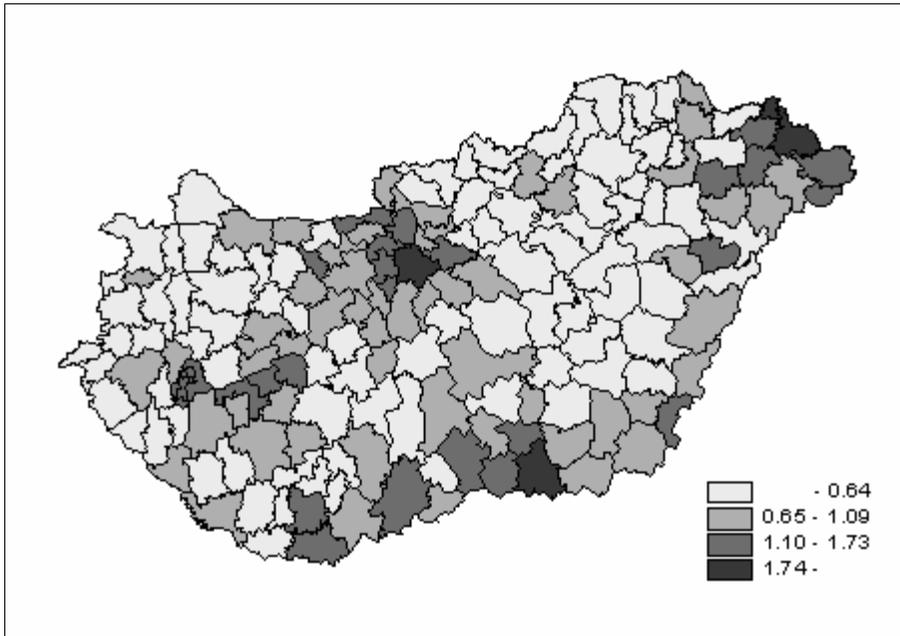

A külföldiek adott országon belüli megoszlása általában megélhetési, gazdasági okokra vezethető vissza, a konkrét helyen való letelepedést a jobb életkörülmények biztosításának lehetőségével lehet összefüggésbe hozni (ILLÉS–LUKÁCS 2002). Véleményünk szerint a jövedelemkülönbségek mellett a kistérségek földrajzi helyzete, központi vagy éppen határ menti jellege befolyásolja legjobban a külföldiek területi elhelyezkedését.

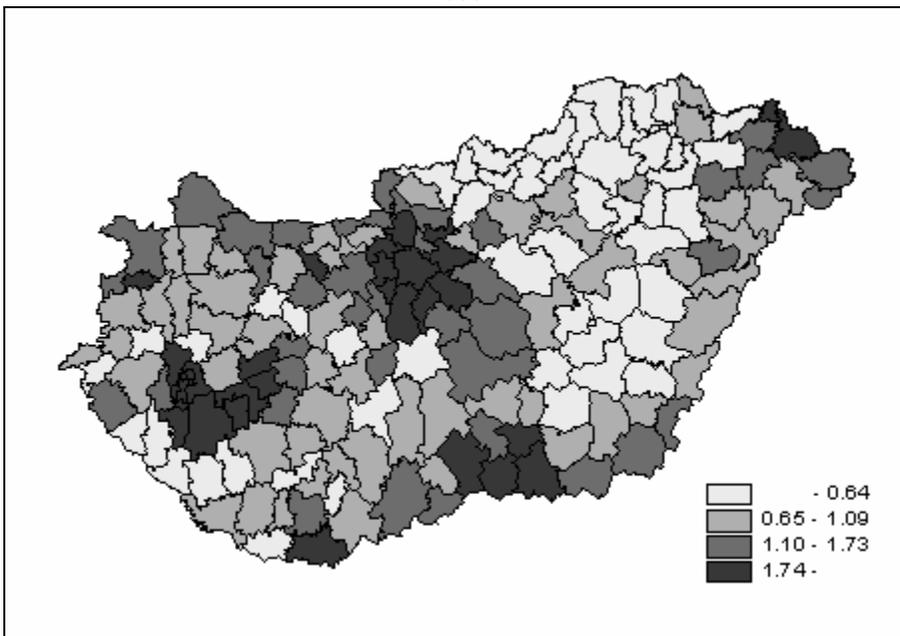
A szomszédos országokból Magyarországon tartózkodó külföldiek számára (6. ábra) egyértelműen Budapest és Pest megye jelent vonzó célpontot, emellett előnyben részesítik az állampolgárságuknak megfelelő országhoz közelebb eső kistérségeket, főként a román, ukrán és szerb határ közelében. Az osztrákok a határ menti kistérségek mellett a Balaton nyugati medencéjét övező területeket kedvelik.

6. ábra: Külföldi állampolgárok 100 lakosra eső száma kistérségeként

2001

2008

A migráció elsődleges célterületei a nagyvárosi centrumtérsegek, ahol a kulturális-etnikai sokszínűség jellemző, illetve a munkalehetőségek széles spektruma áll

rendelkezésre. A migránsok területi megoszlásában a keretek regionális különbségei mellett meghatározó szerepe van a célterületek térbeli fekvésének is. Az új lakóhely választásában tehát a gazdasági centrumterületek mellett a szomszédos fekvésű – ez esetben periférikus – térségek is fontos szerepet játszanak, azaz a migrációs hajlandóság a gazdasági különbségekkel egyenes, míg a távolsággal – legyen az topográfiai vagy kulturális – fordított arányban áll.

A külföldiek leginkább a gazdasági centrumterületeken telepsznek le, ezért arányuk általában ott magasabb, ahol nagyobbak az egy főre eső adóköteles jövedelmek, így Budapesten az adófizetők több mint 4%-a külföldi. Az ukrán állampolgárokra is ez jellemző, mivel Budapesten és Pest megyében él az ukrán állampolgárságú hazai adófizetők 62%-a.

2008. január 1-jén 174 697 külföldi állampolgár tartózkodott Magyarországon (a népesség 1,74%-a), akiknek tizede ukrán állampolgár (2. táblázat). 2008. január 1-jén 17 289 ukrán állampolgár tartózkodott Magyarországon, továbbá 1993 óta 10 299 fő vált magyar állampolgárrá (túlnyomó részük magyar anyanyelvű). 15 év alatt összességében majdnem 30 ezer ukrán állampolgár települt át Magyarországra a hivatalos statisztikák szerint, ami ugyan pozitívan hatott hazánk demográfiai viszonyaira, de igen súlyosan érintette a kárpátaljai magyarság demográfiai szerkezetét. A 30 ezer fő körülbelül egyévi magyarországi természetes népességfogyásnak felel meg.

2. táblázat: Magyarországon tartózkodó külföldiek az állampolgárság országa szerint (január 1.)

Ország	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hollandia	324	346	373	415	236	666	1 096	1 201
Olaszország	542	563	545	551	404	777	1 020	1 207
Franciaország	511	601	711	765	330	1 316	1 506	1 481
Nagy-Britannia	624	700	872	963	440	1 451	1 911	2 107
Ausztria	694	785	750	780	544	1 494	2 225	2 571
Németország	7 493	7 676	7 100	7 393	6 908	10 504	15 037	14 436
EU–15	11 723	12 181	11 629	12 143	9 714	18 357	25 394	25 490
Szlovénia	82	88	65	81	34	79	115	133
Horvátország	917	931	800	902	837	778	813	852
Törökország	455	544	469	557	615	756	886	1 120
Lengyelország	2 279	2 227	1 945	2 196	2 178	2 364	2 681	2 645
Oroszország	1 893	2 048	1 794	2 244	2 642	2 759	2 760	2 787
Szlovákia	1 576	2 213	1 536	2 472	1 225	3 597	4 276	4 944
Szerbia	12 664	11 975	11 693	12 367	13 643	12 111	12 638	17 186
Ukrajna	8 947	9 835	9 853	13 096	13 933	15 337	15 866	17 289
Románia	41 561	44 977	47 281	55 676	67 529	66 183	66 951	65 836
Egyéb európai	20 584	21 088	21 552	22 915	24 493	24 307	25 314	26 272
Szomszédos országok	66 359	70 716	71 913	85 293	97 711	99 579	102 769	108 811
Európa	93 197	97 640	98 230	110 915	122 261	130 535	140 827	146 145
Ázsia	12 603	14 401	13 480	14 715	15 121	18 543	19 733	22 356
Amerika	2 488	2 557	2 434	2 535	2 667	2 989	3 075	3 557
Afrika	1 233	1 318	1 281	1 455	1 556	1 800	1 783	1 913
Egyéb és ismeretlen	507	513	463	489	548	563	612	726
Összesen	110 028	116 429	115 888	130 109	142 153	154 430	166 030	174 697

Forrás: KSH, 2008

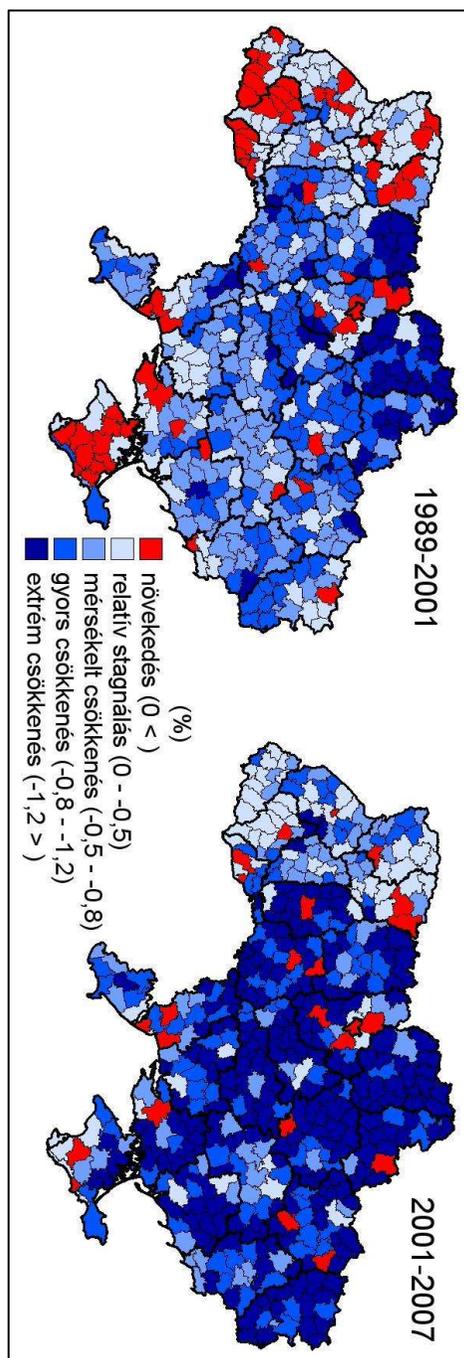
Az ukrajnai és kárpátaljai migrációs viszonyok

Ahhoz, hogy a két ország közötti migrációs folyamatokat teljes egészében megértsük, ismernünk kell Ukrajna migrációs-demográfiai viszonyait is. A népességvesztés Ukrajna területének majdnem egészét sújtja, mivel az ország a függetlenné válás óta mélyreható demográfiai válságba került. Az utolsó két népszámlálás között (1989–2001) a lakosság mintegy 7,5%-kal, azaz 3,8 millió fővel csökkent. Összesen „nettó” 1 millió ember – főként hazatelepülő oroszok vagy egyéb volt tagköztársaságok lakói, zsidók, lengyelek (MOLNÁR 2005, MOLNÁR–MOLNÁR 2004) – hagyta el az országot, míg a maradék majdnem 3 millió fő a természetes fogyás számlájára írható, azaz a népességszám csökkenéséért csupán egynegyed részben okolható az elvándorlás. A születések számát 1991 óta

folyamatosan felülmúlta a megnövekedett halálozás (MOLNÁR–MOLNÁR 2005). Az ezredforduló utáni gazdasági fellendülés és a gyermekvállalás támogatásának hatására ugyan a születésszám 2001 óta újra növekszik, sőt az utóbbi években a vándorlási egyenleg is pozitívvá vált, ennek ellenére a magas halálozási arány miatt az ország lakosság száma tovább csökken.

A népességszám csökkenése különböző mértékben sújtotta az egyes régiókat, sőt markáns eltérések mutatkoztak a tekintetben is, hogy az adott régió városairól vagy falvairól van-e szó. A legdrasztikusabb népességvesztés 1989 és 2001 között Ukrajna északkeleti térségeit jellemezte (7. ábra). Nyugaton, ahol a nagyobb városok (Ternopil, Hmelnickij, Rivne, Luck, Ungvár) népessége növekedett, a vidéki térségek népességvesztése is mérsékeltebb volt, sőt a Kárpátok (Kárpátalja, Bukovina, Hucul-vidék) és Észak-Volhínia területén a vidéki térségeket a természetes népességnövekedés jellemezte. Ilyen szempontból Ukrajna nyugati régiói egyedi helyet foglalnak el az országon belül, mivel azokat pozitív vagy relatíve pozitív előjelű demográfiai adottságok jellemzik. Kárpátalja demográfiai helyzetét tekintve a legkedvezőbb adottságú megye egész Ukrajnában, mind a lakosság korösszetételét, mind az eltartási arányt (időskorúak és fiatalok / munkaképes korúak), mind az öregedési indexet (idős/fiatalkorúak) figyelembe véve. KÉSZ (2008) – Ukrajna más régióival való összehasonlítás nélkül – Kárpátalja népességének előregedését emeli ki. A 2001-es népszámlálás adatainak tükrében azonban Kárpátalját inkább épp a relatíve „fiatalosság” jellemzi Ukrajnán belül.

7. ábra: Az évi népszámszám-változás alakulása Ukrajna rajonjaiban

Szerkesztette: a Derzskomsztat adatai alapján Karácsonyi Dávid

A legutóbbi népszámlálás (2001) óta eltelt időszakban még drasztikusabb népességvesztés tapasztalható. A korábban csak a Poleszje területét érintő jelentős arányú népességvesztés már az ország nagy részén jellemzővé vált, sőt a nyugati országrészben is enyhe fogyásba váltott az 1990-es években még helyenként tapasztalható népességgyarapodás. 2004-ben már csupán Kárpátalja keleti felében, Bukovina egyes rajonjaiban és Észak-Volhínia területén volt természetes gyarapodás. Kárpátalján a Nagyszőlős-Ökörmező vonaltól keletre, az ún. Huculvidéken, illetve a Máramarosi-medencében a települések java részén nőtt a népesség 1989 és 2001 között (MOLNÁR–MOLNÁR 2005, KOCSIS et al. 2006), ahol továbbra is jellemző a pozitív természetes szaporulat. A határ menti, többségében magyarlakta beregszászi járás településeinek többségében viszont a népességvesztés volt a meghatározó (MOLNÁR–MOLNÁR 2004, KOCSIS et al. 2006). Ez a folyamat legdrasztikusabban a Kárpátalja északi, hegyvidéki térségeit érintette (Bojkó- és Lemkóvidéket), ahol egyes települések az utolsó két népszámlálás között lakosságuk több mint tizedét veszítették el (MOLNÁR–MOLNÁR 2005, KOCSIS et al. 2006).

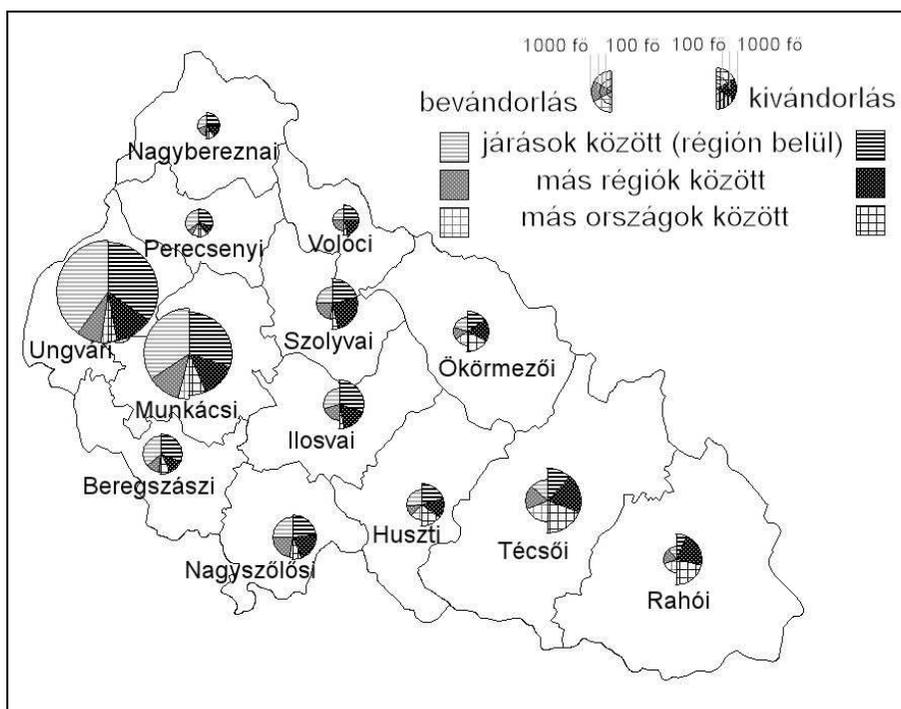
A népességszám változásában mindmáig jelentős – habár országosan egyre csökkenő – szerepe van a migrációnak. A nagyvárosi agglomerációk (Ungvár, Lviv), így a legdinamikusabban fejlődő kijevi agglomeráció népességnövekedése is kizárólag a belső vándorlásból táplálkozik (World Bank 2005), mivel ezeket a térségeket természetes népességfogyás sújtja. A belső és a nemzetközi migráció, illetve a természetes szaporulat abszolút értékeinek a teljes népességszám változásából való százalékos részesedése alapján a migráció által leginkább befolyásolt megye 2003 és 2005 között Kárpátalja volt. Itt a népességszám-változás terén különösen nagy jelentőségű a nemzetközi migráció, ami azonban csak részben tudható be a magyar etnikumú lakosság magasabb migrációs hajlandóságának, inkább Kárpátalja keleti, tradicionális népességkibocsátó ruszinok lakta térségeinek köszönhető.

Kárpátalja nyugati területén Ungvárt és Munkácsot jellemezte a legintenzívebb migráció 2003 és 2005 között, ahol a legnagyobb jelentőséggel a Kárpátalján belüli – rajonok közötti – vándorlás bírt (8. ábra). Csupán ebben a két járásban volt pozitív

a migrációs egyenleg, ahol a más régiókba, illetve más országokba való jelentős nettó kivándorlást a Kárpátalja más járásából való bevándorlás ellensúlyozza. Az ungvári járás népességének természetes fogyását is a nagyarányú bevándorlás ellensúlyozza, a várost körülvevő falvakba 1989 és 2001 között több mint 3 ezer betelepülő érkezett (MOLNÁR–MOLNÁR 2004). A határ menti, alföldi területeken, ahol főként a magyar etnikum a meghatározó, a nemzetközi (Magyarország felé irányuló), illetve a Kárpátalján belüli migrációnak volt döntő szerepe. Ezzel szemben Kárpátalja keleti térségeiben, a técsői, a huszti, a rahói és az ökörmezői járásokban volt a legkisebb jelentősége a régió belüli migrációnak, illetve a legnagyobb jelentősége a nemzetközi migrációnak, ami főként Németországba, az USA-ba és Csehországba irányul (MOLNÁR 2005, GEREÖFFY 2006). A legnegatívabb migrációs egyenleg is erre a területre jellemző, azaz az innen elköltöző népesség döntő többsége nem más kárpátaljai járásokban, hanem vagy az ország más régiójában, vagy külföldön telepszik le. A migrációs folyamatokban a legkisebb mértékben az északon elterülő nagybereznai, volóci és perecsenyi járás vett részt.

Mindez egyértelműen mutatja, hogy Kárpátalja különböző etnikai csoportjait – hovatartozástól függetlenül – hasonló demográfiai tendenciák jellemzik. A különbségek sokkal inkább regionális dimenziót – azaz a Nagyszőlős–Ökörmező-vonaltól keletre vagy nyugatra, illetve Kárpátalja vagy a belső-ukrajnai területek –, mintsem etnikai dimenziót takarnak.

8. ábra: Migrációs folyamatok Kárpátalja járásáiban (2003–2005)

Szerkesztette: a Derzskomsztat adatai alapján Karácsonyi Dávid.

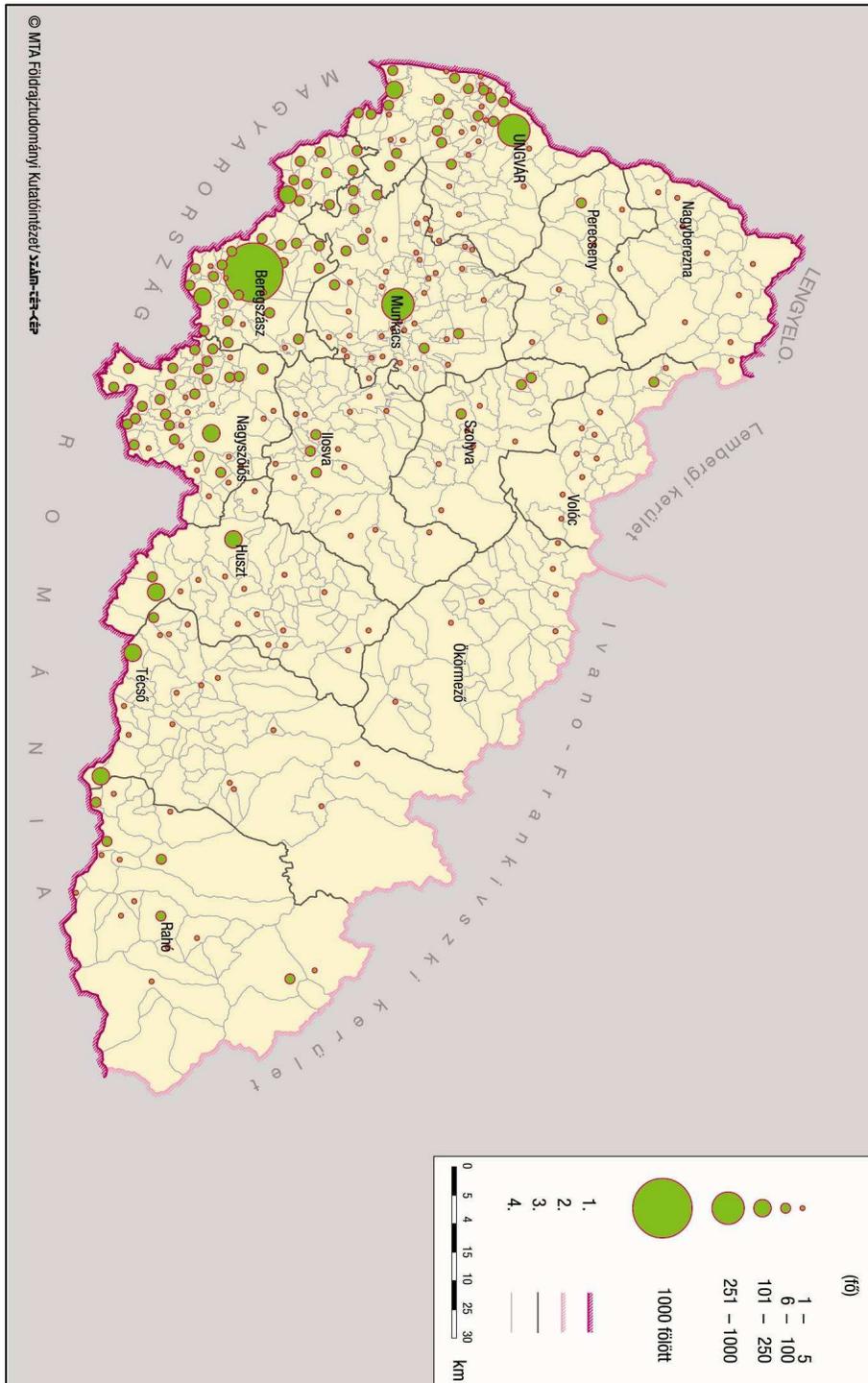
Az Ukrajnából Magyarország felé irányuló vándorlás térbeli jellemzői

Az ukrán-magyar migrációs kapcsolatok igen intenzívek. A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal adatai alapján a folyamat 530 ukrán és 1108 magyar településre (a magyar települések 35%-ára) terjed ki, azaz Ukrajnában jóval koncentráltabb a kivándorlás térsége, mint a magyarországi bevándorlási tér. A Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárokat eredeti (ukrajnai) lakóhelyeik szerint három csoportba soroltuk.

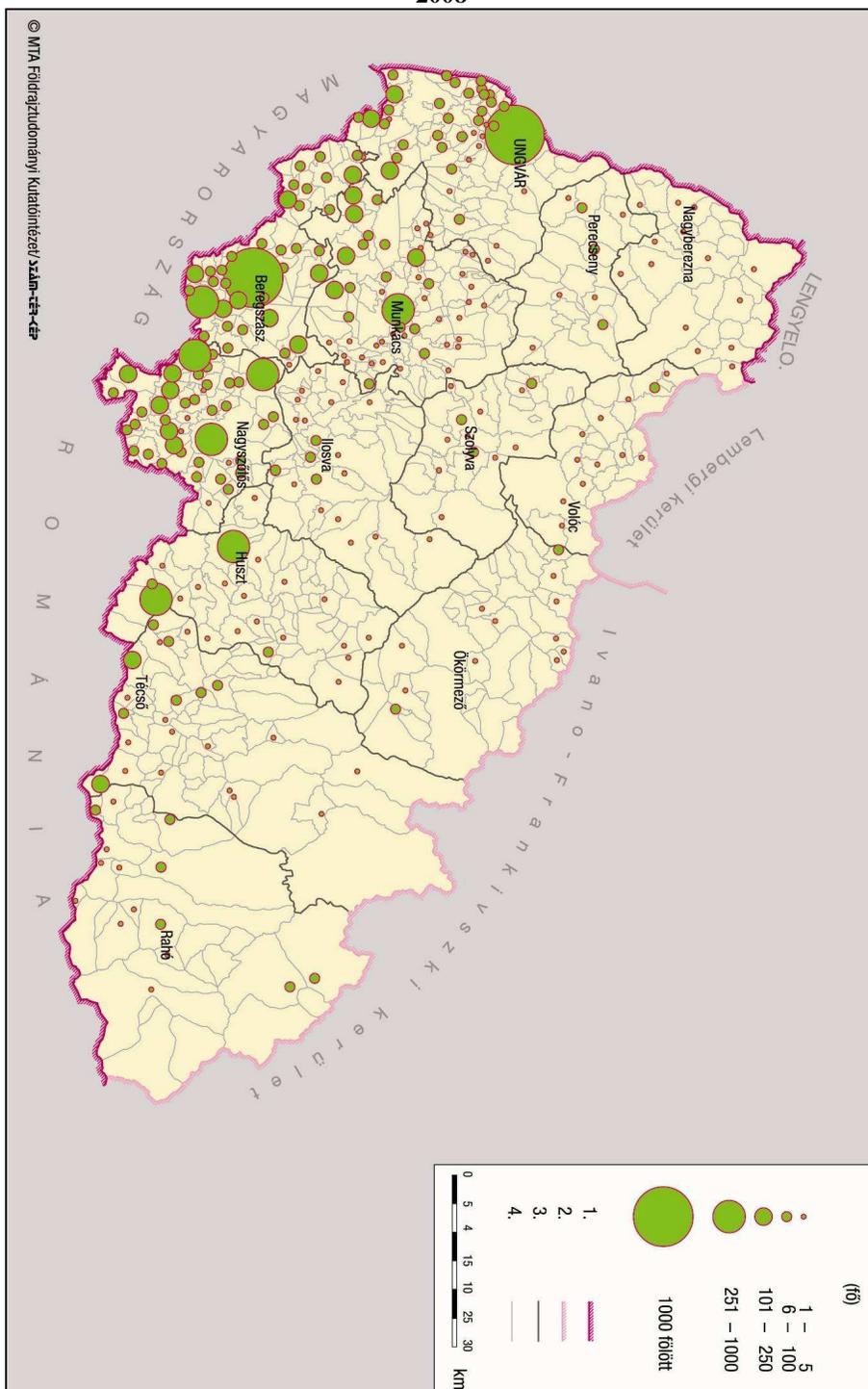
Az első csoport a határhoz közel eső beregszászi, munkácsi, nagyszőlősi és ungvári járásokból érkezett. Ez a terület a magyar Alföld szerves folytatódásaként a Kárpátaljai-alföld, amely a Magyarországra vándorlás által leginkább érintett térség. A magyarság itt van jelen legnagyobb létszámban és arányban Ukrajna területén

(MOLNÁR–MOLNÁR 2005, FODOR 2005, KOCSIS et al. 2006), illetve az ukrainai magyarság nagy része ezen a területen él. A Magyarországra érkező migránsok mintegy 74%-a ebből a négy járásból, míg majdnem 90%-a Kárpátaljáról érkezik. KÉSZ (2008) tanulmányában ezt az értéket csupán 55%-ban állapítja meg, ám ő a „Magyarországra települt személyek” megfogalmazást használja. Annak ellenére, hogy a Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok száma 2001 és 2008 között a duplájára emelkedett, ezek az arányok számottevően nem tolódtak el, csupán enyhe koncentráció mutatható ki Kárpátalja javára. 2001 és 2008 között a tradicionális jelentős küldő települések, azaz a városok (FODOR 2005) – Beregszász, Ungvár, Munkács – súlya némileg csökkent, mivel mellettük 2008-ra számos falu – Nagydobrony, Mezőkaszony, Dercen, Vári – jelent meg komoly kibocsátó településként (9. ábra). Főként Nagyszőlősen és a nagyszőlősi járás néhány településén – Tiszaújlak, Salánk, a Tisza és a román határ közé szorult zugban: Csepe, Feketeardó – ugrott meg jelentősen a Magyarországra vándorlók száma. A Magyarországon tartózkodók 2001 és 2008 között megduplázódott létszáma zömmel ezekből a településekből táplálkozott. KÉSZ (2008) megállapítását vitatjuk, miszerint 2000 óta mérséklődött vagy visszaesett volna az Ukrajnából Magyarországra való bevándorlás volumene. Az viszont igaz, hogy éves szinten a 2000-es években kisebb arányú növekedés jellemezte a Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok létszámát, mivel eleve magasabb bázisértékek szolgálnak a viszonyítás alapjául.

9. ábra: Magyarországon élő ukrán állampolgárok az elvándorlás települése szerint Kárpátalján
2001

2008

Szerkesztette: a BÁH adatai alapján Karácsonyi Dávid (MTA FKI) és Kincses Áron. Kartográfia: Bottlik Zsolt (MTA FKI)

A második csoport tagjai Kárpátalja hegyvidéki területeiről, a ruszinok lakta Lemkó- – nagybereznai és perecsenyi járások – és Bojkóvidékről – szolyvai, volóci, ilosvai és ökörmezői járásokból –, továbbá a magas természetes szaporulattal jellemezhető Hucul-vidékről – rahói járás – és a Máramarosi-medencéből – a huszti és a técsői járásból – érkeztek. A jelentősebb magyar kisebbséggel bíró Felső-Tisza-menti, máramarosi városokból – Huszt, Visk, Técső, Aknaszlatina – fokozódott a leginkább a Magyarországra tartó kivándorlás. Emellett egyre több kis hegyi, ruszin többségű faluból érkeznek migránsok Magyarországra, akiknek száma azonban nem jelentős, sőt a 2001 és 2008 közötti növekedés az átlagostól is elmaradt. Tíz főnél többen csupán a nagyobb településekről, Szolyváról, Rahóról, illetve Feketetiszáról, Tiszafejéregyházról, emellett 2008-ban már Perecsenyről, Kislipócról, Perekrasznról, továbbá a rahói járásból Gyertyánligetről érkeztek.

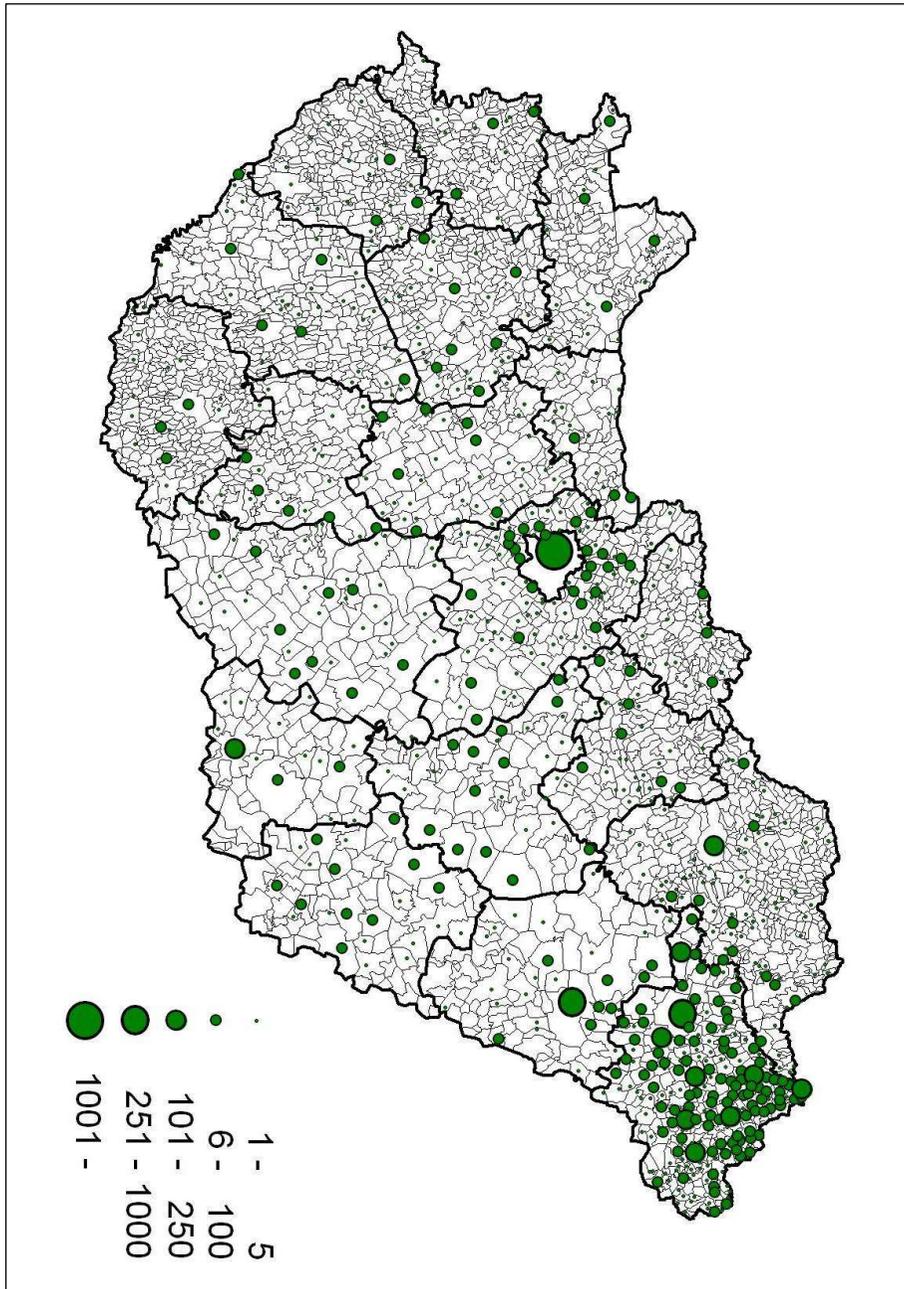
A harmadik csoport Ukrajna belső, Kárpátokon túli területeiről érkezett, főként a nagyvárosokból, Kijevből, Doneckből és Lvivből. Az innen származó migránsok száma 2008-ban már meghaladta a városenkénti száz főt. Emellett a főbb megyeközpontok – Cserkaszi, Harkiv, Ivano-Frankivszk, Odesza –, a nagyobb iparvárosok – Alcsevszk, Mariupol – emelkednek még ki. Az innen eredő migráció kis jelentőségét mutatja, hogy egyik belső-ukrajnai településről, milliós városból sem érkeztek annyian Magyarországra, mint Ungvárról vagy akár Csapról.

A három kategóriába nem volt besorolható minden, hazánkban tartózkodó ukrán állampolgár. Magyarországon 790 olyan ukrán állampolgár él, aki migránsok gyermekeként már Magyarországon született. Legtöbben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében és Budapesten lagnak.¹ Emellett 290-en a volt Szovjetunió Ukrajnán kívüli területein, továbbá 315-en egyéb, többnyire a keleti blokkhoz tartozó országokban születtek.²

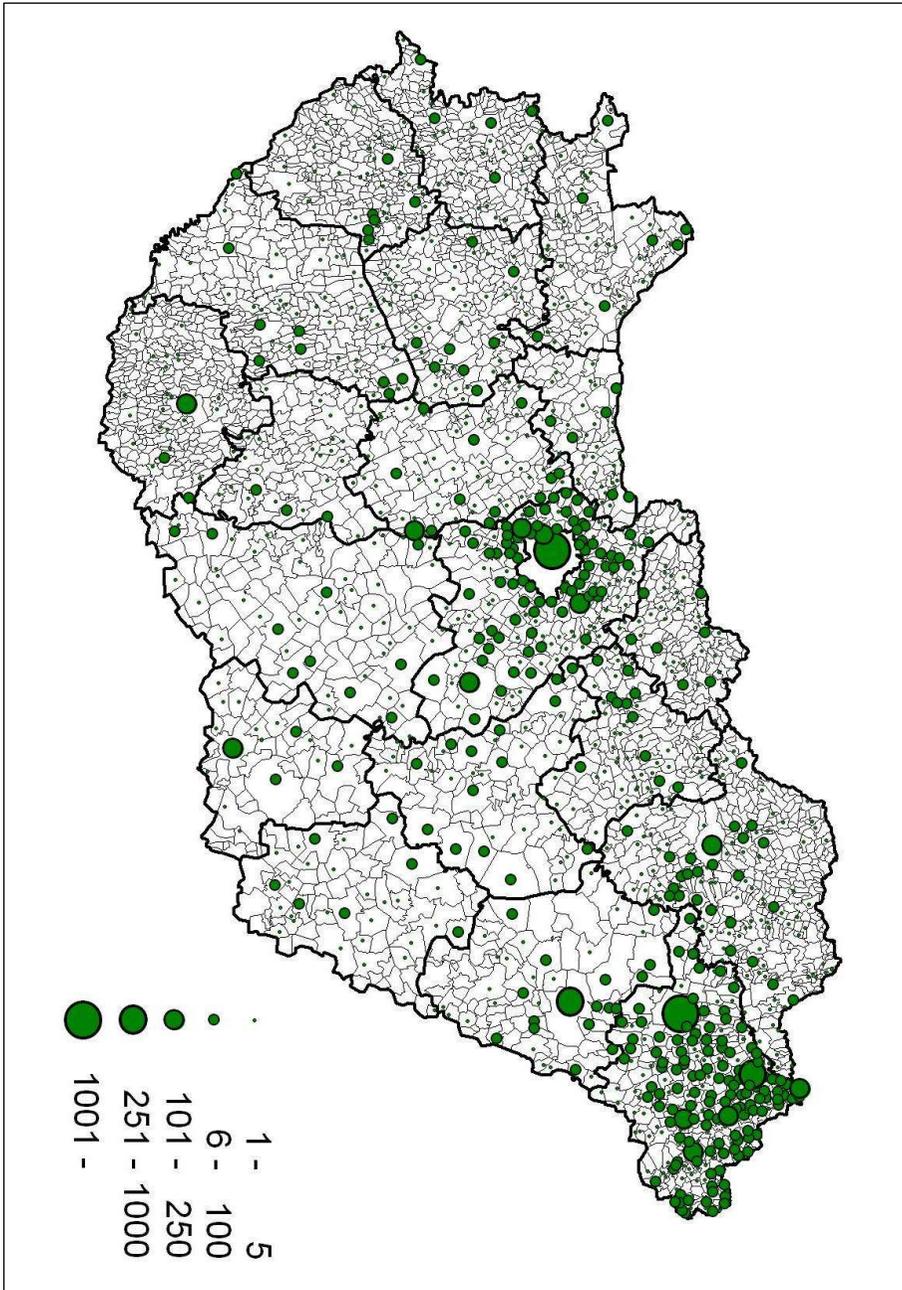
¹ A Magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. Törvény szerint csak a magyar állampolgár(ok) gyermeke válik születéssel magyar állampolgárrá. Ez a szabályozás a „ius sanguinis” elven alapszik, és nem területi elvhez („ius soli”) köti az állampolgárság megszerzését, ezért nem válnak automatikusan a hazánkban született ukrán állampolgárok gyermekei magyar állampolgárokká.

² Érdekességként megjegyzendő, hogy a felmerülő településnevekből (Hoyerswerda, Berlin-Pankow, Česka Lipa, Havanna stb.) arra következtethetünk, hogy zömmel a szovjet hadsereg kötelékében külföldön szolgálatot teljesítők gyermekeiről van szó.

10. ábra: Magyarországon élő ukrán állampolgárok a jelenlegi magyar települések szerint
2001

2008

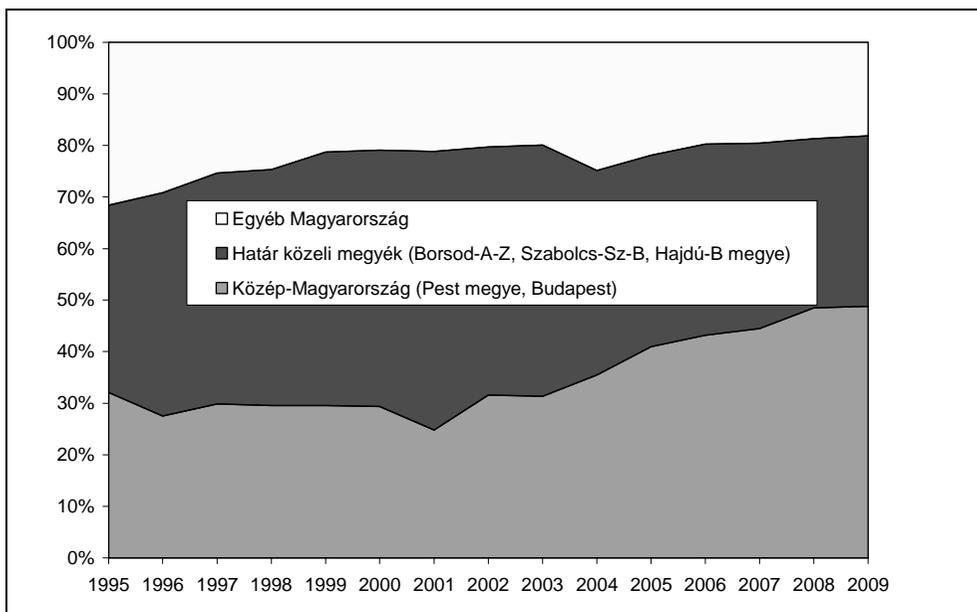

Szerkesztette: a BÁH adatai alapján Kincses Áron és Karácsonyi Dávid.

Magyarország települései között leginkább preferált Budapest, Nyíregyháza, Debrecen, Kisvárdra és Miskolc; a megyék szerint Szabolcs-Szatmár-Bereg, Pest és Hajdú-Bihar, ahol ezen migránsoknak több mint 77%-a él (10. ábra).

KÉSZ (2008) megállapítása szerint az Ukrajnából érkezettek még leginkább az észak-alföldi régióban telepsznek le. Ám 2004 és 2005 között olyan irányú változás zajlott le, aminek következtében a határ menti térségek elveszítették addigi jelentőségüket, a megnövekedett létszámú ukrain migránsok ugyanis 2004 után főként a fővárosi agglomerációba érkeztek (11. ábra). 2003 és 2004 között például a Budapesten és Pest megyében tartózkodó ukrán állampolgárok száma 50%-kal emelkedett, míg ugyanez a változás az észak-alföldi régió esetében csupán 7,5%-os volt ugyanebben az időszakban.

11. ábra: A Magyarországra érkező ukrán állampolgárok a letelepedés területe szerint

Szerkesztette: a KSH adatai alapján Karácsonyi Dávid és Kincses Áron.

Az Ukrajnából érkezett migránsok tehát főként a fővárosi agglomerációban, illetve az ukrán határ mentén telepednek le. Az ukrán állampolgárokat az aktuális lakóhely szerint is nagy koncentráció jellemzi. Területi elterjedésüket tekintve 2008-ra már

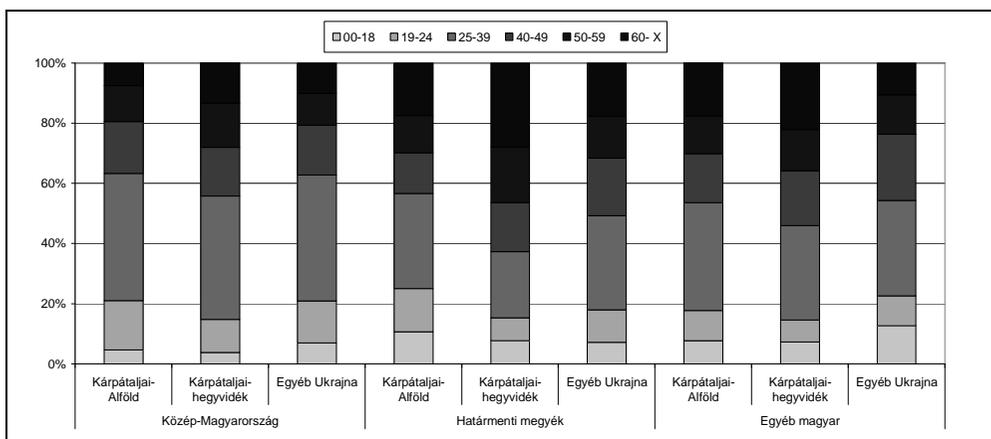
minden ukrán határ menti településen, illetve a fővárosi agglomeráció legtöbb településén megtalálhatók, számuk azonban leginkább a nagyobb befogadó településeken emelkedett. Az ukrán állampolgárok magyarországi koncentrációja ezért a növekvő térbeli elterjedés ellenére 2001 és 2008 között növekedett, mivel főként a nagyobb városokban élő migránsok száma gyarapodott, míg a falvakban élőké – azaz főként az ukrán határ mentén – arányaiban csökkent. A hazánkban tartózkodó ukrán állampolgárok népességi súlypontja jelentősen nyugatabbra tolódott, ami szintén a fővárosi régió további felértékelődését, illetve a határ menti terek jelentőségének csökkenését mutatja (RÉDEI–KINCSES 2008).

A letelepedés területén, Magyarországon is három csoportot különböztettünk meg: az ukrán határhoz közeli megyéket (Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg), a migrációs centrumterületet (Budapest és Pest megye) és az egyéb megyéket (12. ábra). A két ország közötti áramlás 2008-ban zömmel a magyarlakta Kárpátaljai-alföld és Közép-Magyarország között valósult meg mintegy 6172 fővel, amely az összes vándor 39%-a – azaz a migráció erős területi koncentrációt mutat. Az ukrán állampolgárok – függetlenül az eredeti lakóhelytől – előszeretettel választják Közép-Magyarországot: az Ukrajna különböző térségeiből érkezők általában fele ezen a területen telepszik le. A határközeli magyarországi megyékben a legnagyobb arányban a határ túloldaláról, a Kárpátaljai-alföldről érkezettek találjuk, ezek a határ menti területek ugyanakkor Kárpátalja hegyvidéki részéről érkezők számára már kevésbé vonzóak. Az Ukrajna más területeiről érkezők, mivel főként nagyvárosok lakóiról van szó, egyáltalán nem preferálják a határ menti területeket, sőt csaknem harmaduk sem a határhoz közeli, sem a központi régióhoz nem köthető, ezért ők mutatják a legszórtaabb – legvéletlenszerűbb – térbeli elhelyezkedést mindhárom csoport közül. Összességében a legnagyobb mértékű mozgást a Kárpátaljai-alföldről érkező migránsok generálják, ami mellett eltörpülnek mind a Kárpátok hegyvidéki, mind Ukrajna belső területei.

Az Ukrajnából érkezett migránsok társadalmi jellemzőiről

A Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok korcsoportok szerinti összetétele (13. ábra) jelentősen eltérő területi képet mutat mind a kibocsátó, mind a befogadó oldal tekintetében. A Közép-Magyarországon élő ukrán állampolgárok között a legmagasabb a munkaképes korúak aránya, míg a határmentén élők között a legalacsonyabb, mivel a munkalehetőségek hiánya kevésbé teszi vonzóvá a határ menti régiót ezen korosztály számára.

13. ábra: Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok korcsoportok szerint, 2008

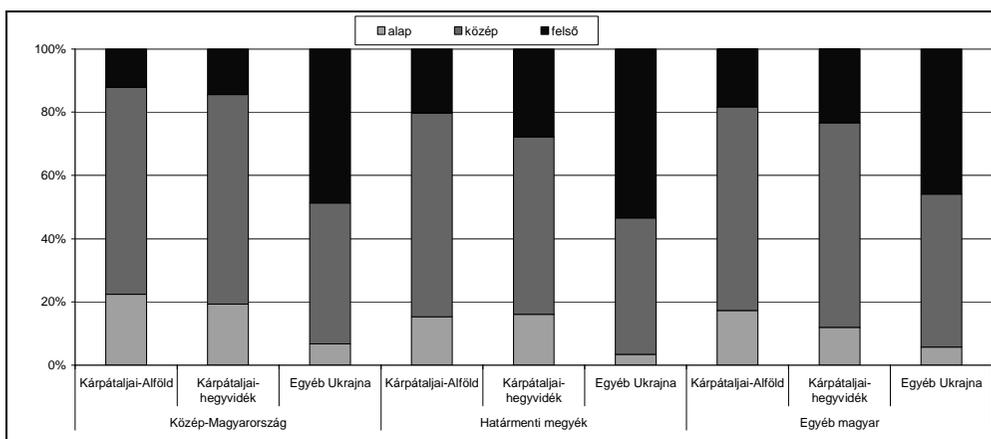
Szerkesztette: a KSH és a BÁH adatai alapján Kincses Áron.

A határ közelében és Közép-Magyarországon magasabb a 19–24 évesek aránya, akik főként Kárpátalja alföldi területeiről érkeztek. Ez a csoport a felsőfokú képesítést igyekszik megszerezni Magyarországon. A diákok aránya a magyarországi lakóhely csoportjait vizsgálva a határközeli megyékben és Közép-Magyarországon a legmagasabb, illetve a Kárpátaljai-alföldről érkező 18 év felettiek majdnem ötöde szintén diák. A Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok nagyjából ötöde tanulási célzattal érkezik. KÉSZ (2008) becslése szerint az észak-alföldi régióban letelepedett ukrán állampolgárok majdnem háromnegyede rendelkezik felsőfokú képesítéssel vagy igyekszik azt megszerezni. Ez az arány azonban mind az Ukrajnából érkezett, itt tartózkodó népesség korösszetételét (10% a

19–24 éves korosztály), mind a felsőfokú végzettségük arányát (20-25%) figyelembe véve irreálisnak tűnik.

Az iskolai végzettség sokkal inkább az eredeti, ukrán lakóhelytől függ, mint a jelenlegitől (14. ábra). Az Ukrajna belső területeiről érkezők között – akik főképpen Budapesten élnek – a legmagasabb a felsőfokú végzettségük aránya, ami ezen csoportok magasabb urbanizáltságával függ össze. FODOR (2004) azonban kiemeli, hogy Kárpátalján az ukránokhoz képest a magyarok körében alacsonyabb a felsőfokú végzettségük aránya. Ezzel együtt az Ukrajnából érkezett migránsok esetében általánosan is magasabb a közép- és felsőfokú végzettségük aránya, mint a 18 éven felüli magyar lakónépesség között. FODOR (2005) szerint a kárpátaljai magyarság körében a leginkább a felsőfokú végzettséggel rendelkező, magasabb státusú népesség (mérnökök, orvosok, ügyvédek) költözik át az anyaországba. A Közép-Magyarországra Kárpátalja alföldi részeiről érkező migránsok több mint ötöde azonban csak alapfokú végzettséggel rendelkezik. Az Ukrajnából érkezettek megoszlását figyelembe véve ezek száma legalább akkora, mint a felsőfokú végzettséggel rendelkező migránsoké. Közép-Magyarországon az ukrán állampolgárok bő harmada szakképzettséget nem igénylő (egyszerű), illetve ipari és építőipari ágazatokban talál munkát.

14. ábra: A 18 éven felüli, Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok iskolai végzettségei szerint, 2008

Szerkesztette: a KSH és a BÁH adatai alapján Kincses Áron.

A foglalkozásokat vizsgálva a teljes ukrainai csoport körében is a fizikai – ipari és építőipari munkás, segédmunkás, gépkezelő, járművezető – foglalkozások jellemzőek a legnagyobb arányban, az ukrán állampolgárságú lakosok negyede ilyen jellegű munkát végez. A szellemi foglalkozás – felsőfokú végzettséget igénylő munka, irodai alkalmazott, ügyvéd, egyéb szolgáltató tevékenység – képviseli a második legnagyobb arányt (23%). A határ menti térségekben azonban a munkával rendelkező ukrán állampolgárok körében a szellemi foglalkozásúak aránya a legmagasabb. A legkisebb arányban az egyéb szolgáltató tevékenység, illetve a mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozások jelennek meg.

A magyarországi ukrán állampolgárok több mint fele tehát rendelkezik állandó jövedelemmel és munkahellyel. A Kárpátaljáról, zömmel annak hegyvidéki területeiről, főként az ukrán határ menti térségekbe érkezettek között azonban magasabb az idősök aránya. A munkanélküliek, nyugdíjasok, családsegítők és háztartásbeliek az Ukrajnából érkezettek bő negyedét teszik ki. Ezek aránya ugyancsak a határ menti megyékben a legmagasabb, mintegy egyharmada az ott tartózkodó ukrán állampolgároknak, azaz az amúgy is hátrányos helyzetű térségekben ez plusz terhet ró a helyi társadalomra.

Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére

Az 1990-es évek elején még az erdélyi és a délvidéki magyarság drasztikus arányú fogyása volt napirenden (TÓTH 2002, MOLNÁR–MOLNÁR 2004), javarészt az ezekben a térségekben lezajlott fegyveres konfliktusok – romániai forradalom, délszláv háború – okozta menekültáradatnak köszönhetően. A Románia felől érkező migráció mindmáig a legnagyobb mértékű, ami az 1990-es évek második felétől már inkább a kedvezőtlen gazdasági helyzet következménye. Az 1990-es évek migrációs folyamatait alakító délszláv háború azonban idővel elcsendesült, illetve Románia gazdasági helyzete is látványosan javulni kezdett, sőt a Nyugathoz való közeledés eredményeként Románia 2007 óta az EU tagja. A Magyarország és Ukrajna között fennálló gazdasági szakadék azonban – Ukrajna 2000 óta tapasztalható látványos

fejlődése ellenére – tovább mélyült, az ország euroatlanti integrációja pedig hosszú távon is kérdéses. Az európai perspektíva hiányában a kárpátaljai magyarság számos európai vívmányból kiszorul, mint például a szabad utazás, letelepedés az EU országaiban. Gyakorlati értelemben ez tehát annyit jelent, hogy hosszabb távon Kárpátalja lesz a Kárpát-medence egyetlen olyan térsége, ami az Európát kettészelő új vasfüggönyön túl van, azaz minden valószínűség szerint perspektivikusan sem fog az EU, illetve a schengeni övezet részévé válni. Mindez súlyosan érinti az ott élő magyarság életkörülményeit, kollektív biztonságérzetét és egzisztenciáját.

Az új társadalmi-gazdasági és politikai viszonyok az ezredforduló után átrendezték a migrációs tendenciákat és arányokat a Kárpát-medencében. Ukrajna függetlenné válása óta a magyarság fokozatosan növekvő kivándorlása az anyaország irányába a 2000-es évek második felére arányaiban a legdrasztikusabb magyarságfogyáshoz vezetett a Kárpát-medencei régióban. Írásunk az elvándorlás problémájára is igyekszik rávilágítani, ami a korábbi, a Kárpátalja demográfiai, etnikai helyzetét bemutató publikációknak (MOLNÁR 2005, MOLNÁR–MOLNÁR 2004 és 2005, FODOR 2003, 2004, 2005, KOCSIS et al. 2006, KÉSZ 2008) is az egyik központi kérdése volt. Ez a tanulmány a legújabb, településszintű adatok alapján igyekszik tükrözni a folyamatokat. A fejezet utolsó részében – az elemző, tényfeltáró kutató szerepből kibújva – az elvándorlás következményeiről a probléma tágabb kontextusba helyezése kapcsán szándékoztunk írni.

A kárpátaljai magyarság elvándorlásának és fogyásának becsült mértéke

A kárpátaljai magyarság közel fele élt 2001-ben olyan településen, ahol a magyarok aránya meghaladta a 80%-ot, míg csupán alig ötödük élt olyan helyen, ahol a magyarság aránya a 20%-ot sem érte el (KOCSIS et al. 2006). A magyarság mintegy 80 településen abszolút többséget alkotott, illetve aránya további 27 településen meghaladta a 10%-ot, azaz térbeli elhelyezkedése erőteljes koncentrálódást mutat. 2001-ben Kárpátalja 265 településéről tartózkodtak Magyarországon. A magyarok

aránya a kárpátaljai településeken, valamint a Magyarországon tartózkodók aránya (a kárpátaljai eredettelepülések lélekszámához viszonyítva) között igen szoros korreláció mutatkozik ($r=0,7$), azaz a kibocsátó terek javarészt azok a települések, ahol magyarok élnek. Ez a kapcsolat 2001 és 2008 ($r=0,8$) között még szorosabbá vált, azaz 2001 után még inkább a magyarlakta települések jelentették a kárpátaljai kibocsátás forrását. Másik fontos tényező, hogy az Ukrajnából hazánkba érkezett migránsok 90%-a Kárpátaljáról való. Ebből minden kétséget kizáróan kijelenthetjük, hogy az Ukrajnából Magyarország felé irányuló migrációban döntően magyarok vesznek részt.

2008. január 1-jén 17 289 ukrán állampolgár tartózkodott Magyarországon, továbbá 1993 óta 10 299 fő vált magyar állampolgárrá (túlnyomó részük magyar anyanyelvű). 15 év alatt összességében majdnem 30 ezer ukrán állampolgár települt át Magyarországra a hivatalos KSH-statisztikák szerint. Azt nem tudjuk megmondani, hogy a Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok közül ténylegesen hányan vallják magukat magyarnak, arra vonatkozóan azonban, hogy a magyar állampolgárságot szerzett ukrán állampolgárok milyen nemzetiségűeknek vallják magukat, rendelkezünk adatokkal, a KSH önkéntes adatgyűjtéséből („A magyar állampolgárság megszerzése” című 1960-as OSAP számú kérdőív). A kérdőív kitöltöttsége 80% körüli, és a fenti arány értéke ezekben az esetekben 90–97% között ingadozik. Mindazonáltal feltételezhetjük, hogy akik magyar állampolgárságért folyamodnak, azok között nagyobb arányban találhatunk önmagát magyarnak valló embert, ám a kivándorlási tér és az etnikai tér átfedtségéből következően a hazánkban tartózkodó ukrán állampolgárok legalább 80%-a magyar etnikumú, ami mintegy 7 ezer főt jelentett 2001-ben, illetve mintegy 13-14 ezer főt 2008-ban. KÉSZ (2008) a „Magyarországra települt személyek” körében mintegy 70%-ra teszi a magyar anyanyelvűek arányát. Magyarországra az 1990-es években áttelepült kárpátaljai magyarság létszámára valójában igen eltérő becslések vannak, melyek 5 és 30 ezer fő között mozognak (MOLNÁR–MOLNÁR 2004). A 30 ezer főben megjelölt felső becslést azonban igen alacsonynak tűnik, mivel ekkora létszámot a hivatalos magyar statisztikák is igazolnak. Ennél magasabb lehet a hazánkban tartózkodó kárpátaljaiak száma, ha ahhoz az illegális migránsokat is

hozzá vesszük, ez azonban a teljes létszámot érdemben nem befolyásolja, mivel e téren hazánk sokkal inkább tranzitország. Az illegálisan hazánkban tartózkodó ukrán állampolgárok száma valószínűleg 10 ezer fő alatt marad (FUTÓ 2009). Más kérdés a hazánkban illegálisan munkát vállaló kárpátaljaiak száma, ami ennél az értéknél feltételezhetően jóval magasabb. Esetükben azonban zömmel a határon át napi vagy heti szinten ingázó mezőgazdasági idénymunkásokról, illetve építkezéseken foglalkoztatottakról van szó, akik eredeti lakhelyüket értelemszerűen csak rövid időre hagyják el (BALCSÓK–DANCS 2001, BARANYI–BALCSÓK 2004). Ennek mértékére utalhat, hogy a vízumkényszer 2003-as bevezetése előtt naponta nagyjából 13 ezren lépték át a határt Ukrajna felől, illetve az ukrán statisztikák szerint mintegy 150 ezer kárpátaljai (nem csak magyar) ingázik dolgozni hosszabb-rövidebb időközönként az ország határain kívülre (GEREÖFFY 2006, MALYNOVSKA 2006). Egyes becslések szerint az 1990-es években Ukrajna egészére nézve a munkaképes korú népesség legalább 20%-a külföldön kereste a megélhetést, a legtöbbjük illegális utakon (SHAMSHUR 1998).

Ha a BÁH számait vesszük alapul, akkor elmondhatjuk, hogy míg 2001-ben a kárpátaljai magyarság mintegy 3-4%-a tartózkodott az anyaországban, addig ez az arány hét évvel később, azaz 2008-ra bőven megduplázódott, és mintegy 8-9%-ra növekedett. Ehhez az értékhez még nem is vettük hozzá az időközben magyar állampolgárrá vált, magyar etnikumú egykori ukrán állampolgárokat, akiknek száma a 80%-os tartózkodási arányt figyelembe véve valamivel több mint 9 ezer fő, azaz ezzel együtt ez a kárpátaljai magyarság majdnem 15%-át jelenti.

Megfordítva ezt az összefüggést elmondhatjuk, hogy csupán az elmúlt hét-nyolc esztendőben a kárpátaljai magyarság 5-6%-a hagyta el szülőföldjét, és költözött át az anyaországba, ami ebben az időszakban a leggyorsabb ütemű eredetlakóhely-elhagyás a Kárpát-medence területén osztozó államok magyarsága körében. 2001 és 2008 között a környező országok azon NUTS-3 szintű régióiban, ahol a magyarok lélekszáma az ezredforduló környéki népszámlálások idején elérte legalább az 5 ezer főt, a legnagyobb arányú anyaországba áttelepülés Bákó megyében volt (20%), ami nagyjából a Csángóvidék része Romániában. A második legnagyobb arányú kivándorlás a kárpátaljai magyarságot érintette az ezredforduló után: a huszti, a

nagyszőlősi, a munkácsi, a beregszászi és ungvári járásokban az áttelepülők aránya a helyi magyar közösség teljes létszámához viszonyítva 3–8% volt. Csak ez után következtek azok a térségek, amelyek az 1990-es évek legdrasztikusabb arányú kibocsátói voltak, mint a szerbiai észak-bácskai, illetve észak-bánáti körzet, valamint Erdélyben Szilágy, Fehér, Maros, Kovászna, Hargita és Kolozs megye.

Még sokkal több a kárpátaljai adat, ha figyelembe vesszük az előző időszakot is: a két utolsó népszámlálás (1989, 2001) közötti 12 évben a magyarság létszáma Kárpátalján mintegy négyezer fővel, azaz még alig 3%-kal csökkent (MOLNÁR 2006). A csaknem 5 ezer fős elvándorlást gyakorlatilag teljesen ellensúlyozni tudták a pozitív asszimilációs folyamatok – a politikai helyzet kedvezőre fordulása, a cigányság magyarnak vallotta magát stb. (MOLNÁR–MOLNÁR 2004, KOCSIS et al. 2006) –, azaz lényegében csak a magyarság természetes fogyása jelent meg veszteségként. Az 1990-es években tapasztalható pozitív asszimiláció tehát rendkívül sajátos társadalmi-politikai szituáció eredményeként jelentkezett (KOCSIS et al. 2006, MOLNÁR 2006), ami a 2000-es években már minden bizonnyal nem fog megmutatkozni, sőt a beolvadás inkább ellentétes irányú lesz (MOLNÁR–MOLNÁR 2005). Emellett a természetes fogyás is felgyorsult Ukrajnában, így a kárpátaljai magyarság körében is.

A kárpátaljai magyarság 2010. évi, azaz nagyjából a következő népszámlálás idejére datálható létszámára MOLNÁR–MOLNÁR (2005) készített becslést, ami szerint az elvándorlás hatására bekövetkező fogyást mintegy 3-4 ezer főben (2-3%) állapította meg. Ez jóval elmarad az általunk becsült értékektől, hiszen véleményünk szerint – és a BÁH-adatok tükrében – 2001 és 2011 között a kárpátaljai magyarság lélekszáma az elvándorlás miatt legalább 7-8%-kal fog csökkenni. Ehhez hozzájön az egész Ukrajnát jellemző felgyorsuló természetes fogyás (2-3% – MOLNÁR–MOLNÁR 2005 szerint. Ez inkább optimistának tűnik), illetve az asszimilációs veszteség (2% – MOLNÁR–MOLNÁR 2005 becslése alapján), ami nagyjából 10–13%-os, azaz kb. 15-20 ezres csökkenést fog eredményezni a korábbi időszak 3%-ával (4 ezer fő) szemben. MOLNÁR–MOLNÁR (2005) előreszámításában a magyarság fogyását kisebb mértékűre, mintegy 9 ezer főre teszi, de azt is kiemeli, hogy ez valószínűleg a pozitívabb forgatókönyv. Megjegyzi, hogy a természetes fogyás, az

asszimiláció és a migráció tényezői közül a migrációs folyamatok a legbizonytalanabbak. Úgy gondoljuk, hogy a 2001–2008 közötti magyarországi bevándorlási adatok tükrében, már viszonylag pontosan meghatározható az elvándorlás tényleges szerepe, hatása a népességszám-változásra, ami sokkal jelentősebbnek tűnik, mint ahogy azt MOLNÁR–MOLNÁR (2005) megbecsülte. Ezek alapján úgy gondoljuk, hogy a kárpátaljai magyarság lélekszáma a legközelebbi ukrán népszámlálás alkalmával csak szerencsés esetben fogja elérni a 140 ezer főt, valószínűleg inkább az alatt marad majd. Mindez részben azon is múlik, hogy a kárpátaljai magyarság tagjai közül áttelepültek mekkora mértékben maradnak „kettős tartózkodásúak”.

Az etnikai arányok azonban számottevően nem fognak eltolódni, mivel Ukrajnát általában hasonló vagy még radikálisabb fogyás jellemzi. Csupán Kárpátalján lehet némi változás a máramarosi ruszinok (ukránok) kedvezőbb természetes népmozgalmi viszonyai miatt, habár az elvándorlás mértéke ott is magas. MOLNÁR–MOLNÁR (2005) becslése szerint sem lesz jelentős arányeltolódás az etnikai szerkezetben, sőt egyes járásokban akár a magyarok arányának növekedése is várható. Az elvándorlás által teremtett valós helyzetet azonban leginkább a legközelebbi (2011 körüli) ukránai népszámlálás adataiból fogjuk látni.

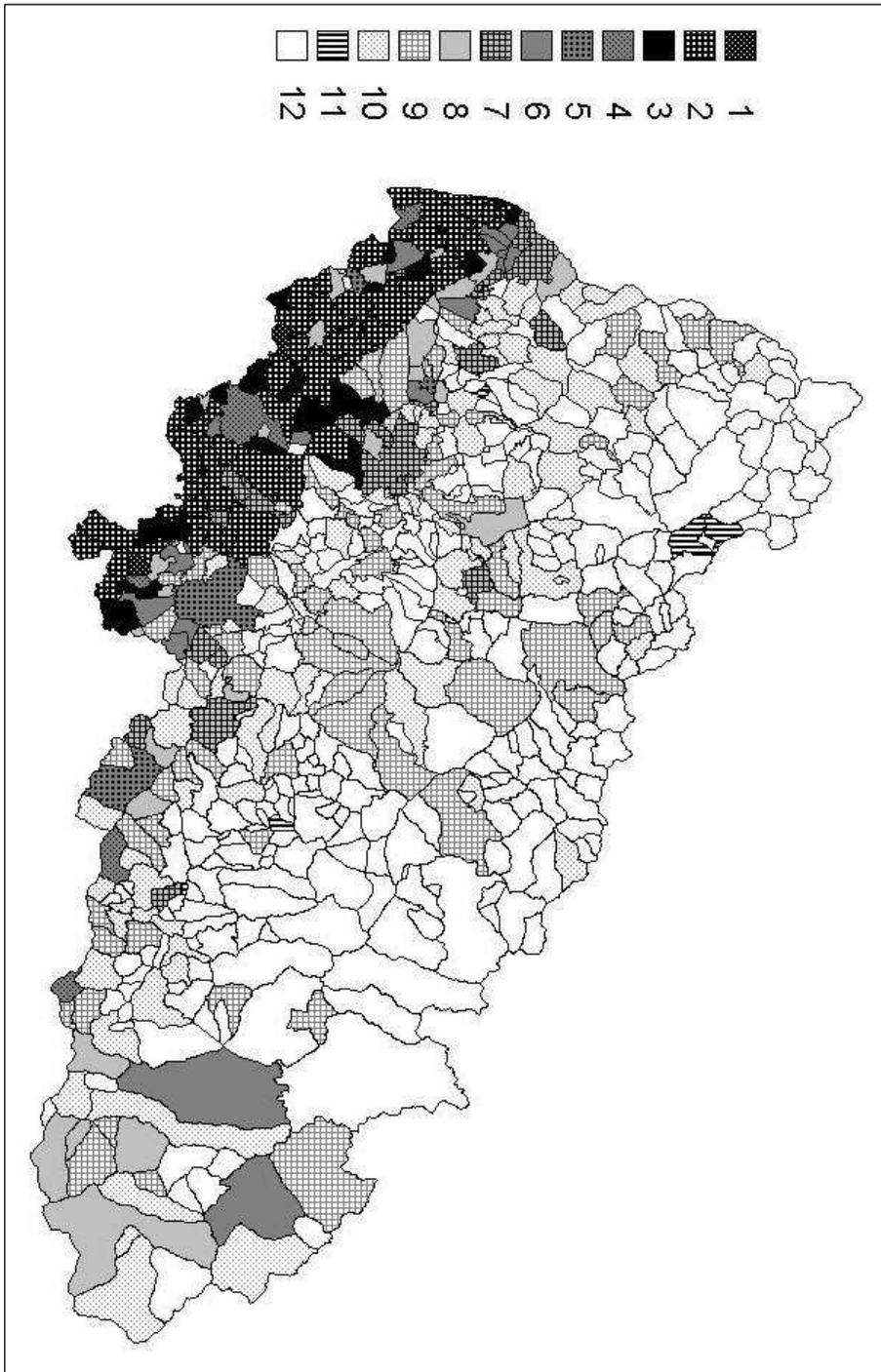
Az elvándorlás területi képe a települési adatok tükrében

A magyarság lélekszáma 1989 és 2001 között a legtöbb településen csökkent, jelentősebb növekedés csupán a nagyszőlősi járás néhány településén volt kimutatható, pont azokon, ahonnan 2001 után fokozódott a kivándorlás Magyarország irányába. Mindez rávilágít arra, hogy a Nagyszőlős–Ökörmező vonaltól keletre jellemző természetes gyarapodást a magyarság körében az anyaország irányába ható nemzetközi migráció, míg a ruszinok (ukránok) esetében a más országokba – főként Csehországba, Lengyelországba, Németországba vagy a tengerentúlra –, illetve Ukrajna más régióiba való elvándorlás csapolja le, csökkenti. A Kárpátaljára általában jellemző migrációs tendenciák a magyarokra éppúgy

igazak, mint a ruszin-ukrán népességre. A magyarság leglátványosabban Ungvár környékén szorult vissza 1989 és 2001 között (KOCSIS et al. 2006, MOLNÁR–MOLNÁR 2004), ám az ottani ukrán gyarodás nem a természetes szaporulatból, hanem Kárpátalja egyéb járásaiból való átköltözésekből táplálkozik, azaz Kárpátalja egészét tekintve ez a folyamat az arányokon nem változtatott.

Az abszolút magyar többséggel rendelkező településeken élt 2001-ben a kárpátaljai magyarság majdnem fele, míg a kárpátaljai áttelepülőknek bő negyede került ki innen 2001-ben. Az abszolút magyar többséggel rendelkező kárpátaljai falvak közül Forgolányban és Mezőkaszonyban volt 2001-ben a legnagyobb arányú az anyaországba való áttelepülés (15. ábra), Forgolány esetében ráadásul ez az arány 2008-ra megduplázódott (16. ábra). A Tisza és a román határ közé szorult periférikus fekvésű, magyar többségű falvak közül még Nagypalád és Akli esetében mutatható ki egyre fokozódó anyaországba vándorlás, ami a helyi közösséget a 2000-es évek második felére már jelentősen érinti. Ugyanez igaz a Nagyszőlős és Beregszász között fekvő Mezőgecsére és Verbőcre. A többi magyar többségű településen az áttelepülés 2001-ben a magyarság létszámát arányaiban még nem befolyásolta jelentősen, ám a 2000-es évek második felére a fogyás jelentősen felgyorsult. Míg 2001-ben ezen települések egykori lakosságának csupán 1–3%-a tartózkodott Magyarországon, addig 2008-ra ez az arány átlagosan 5–8%-ra emelkedett.

15. ábra: A magyarok aránya és az áttelepültség mértéke Kárpátalja településein (2001)

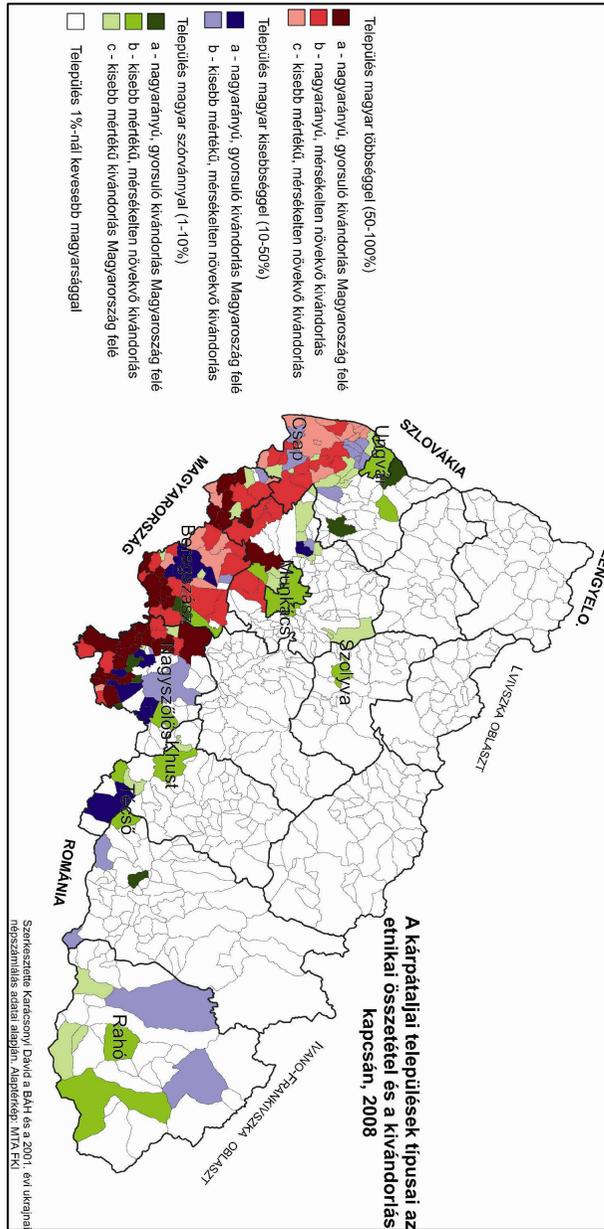
Szerkesztette: a BÁH adatai alapján Karácsonyi Dávid. Alaptérkép: MTA FKI.

Jelmagyarázat (15. ábrához):

Magyar többségű települések (50–100%): 1 – jelentős arányú áttelepüléssel és jelentős áttelepülés miatti fogyással; 2 – jelentős arányú áttelepüléssel; 3 – nem jelentős áttelepüléssel; magyar kisebbséggel rendelkező települések (10–50%): 4 – jelentős arányú áttelepüléssel és jelentős áttelepülés miatti fogyással; 5 – jelentős arányú áttelepüléssel; 6 – nem jelentős áttelepüléssel; szóránymagyarság (10–1%): 7 – a jelentős áttelepülés miatt megszűnőben; 8 – nem jelentős áttelepülés; magyar előfordulás (1% alatt): 9 – jelentős áttelepülés miatt megszűnőben; 10 – nem jelentős áttelepülés; magyar népesség nélküli települések: 11 – van kitelepülés; 12 – nincs kitelepülés.

Már az ezredforduló körül is súlyos volt a helyzet azokon a településeken, ahol a magyarság jelentős (50–10%) kisebbségben él, mivel ezek a települések adták 2001-ben a kárpátaljai magyarság negyedét, míg a migránsok majd 40%-át. Főként nagyobb települések, városok és járási székhelyek tartoznak ide (Beregszász, Técső, Aknaszlatina, Csap, továbbá Visk és Nagyszőlős), ahol az áttelepülés a legdrámaiban érintette mind mennyiségileg, mind arányaiban a helyi magyar közösséget. FODOR (2005) is kiemeli, hogy a városlakó magyarok között magasabb az anyaországba való áttelepülés hajlandósága. Az áttelepülés üteme ráadásul 2001 után fokozódott. Ez a növekedés persze Beregszászt, a magyarság kárpátaljai fellegvárát (FODOR 2004) kivéve mérsékeltebb volt, mint az előző csoportban. Beregszász teljes (!) lakosságának azonban legalább tizede települt át Magyarországra 2008-ig. Arányaiban hasonló a helyzet a román határ és a Tisza közé szorult mintegy félezres Csomafalván, ahol 2001-ben még 70 magát magyarnak valló élt, míg 2008-ban már 36 csomafalvai tartózkodott Magyarországon. A szintén itt fekvő kétezres Feketeardóról, ahol a magyarság létszáma 2001-ben mintegy 700 fő volt, 2001-ben még csak 9 fő, 2008-ban viszont már 127 fő tartózkodott Magyarországon, azaz 8 év alatt a település magyarságának nagyjából 15%-a települt át.

16. ábra: A magyarok aránya (2001), illetve a 2001 és 2008 közötti áttelepülés aránya és üteme Kárpátalja településein

Szerkesztette: a BÁH adatai alapján Karácsonyi Dávid. Alaptérkép: MTA FKI.

A szórványban (1–10%) élő magyarság alkotta 2001-ben a kárpátaljai magyarok 13%-át, ám a Magyarországra áttelepülők negyede érkezett innen. Olyan nagy települések dominálják ezt a csoportot, mint Munkács, Ungvár és Huszt, amely települések becslésünk szerint magyarságuk további 6-7%-át veszítették el 2001 és 2008 között az áttelepülés miatt (1993 óta összesen kb. 15%-ukat). A Magyarországra átköltözés azonban még így is kisebb arányú növekedést mutatott, mint az előző csoportokban.

A magyar előfordulással rendelkező településeken (1% alatt, de legalább 1 fő) összesen alig ezer magyar él, ám az innen hazánkba érkezett migránsok száma 2001 és 2008 között megduplázódott, majdnem elérte a félezer főt, azaz a teljes asszimiláció mellett az elvándorlás is jelentős létszámcsökkenést idéz elő. Ezek a települések azok, ahonnan 2008-ra az elvándorlás következtében becsléseink szerint lényegében eltűnt a magyarság. A települések zömében 10 fő alatt maradt a magyarság létszáma 2001-ben, az ennél népesebb magyar közösséggel rendelkező települések közül Tizsaszászfalu, Gorond és Szőlősegres esetében pedig a Magyarországra áttelepülők létszáma 2001-ben vagy 2008-ban már meghaladta az ott élő magyarság létszámát. Szőlősvégardó esetében az áttelepülők létszáma eléri az ott élő magyarság 2001-es létszámának kétharmadát.

Sajátosságként megemlítenéd, hogy emellett vannak olyan, kizárólag ruszinok (ukránok) lakta kisebb települések is – mint Perekraszna (volóci járás) vagy Oroszkucsova (munkácsi járás) – amelyek lakosságuk 4-6%-át veszítették el a csupán Magyarországra való átköltözések miatt.

A kárpátaljai magyarság létszáma a magyarországi elvándorlás hatására 2001 és 2008 között olyan mértékben csökkent, hogy az a vélhetően természetes szaporodást mutató falvak – főként a nagyszőlősi járásban – népességgyarapodását is jelentősen megcsapolja, nem beszélve azokról a helyekről – főként a beregszászi, ungvári járásban –, ahol a természetes fogyás volt jellemző a magyarság körében. Az elvándorlás eredményeként leginkább a szóránymagyarság fog eltűnni, ezáltal a magyarság koncentrációja a határ mentén fog növekedni. A szóránymagyarság visszaszorulása nem annyira a határtól távolabbi helyeken – rahói járás –, mint inkább az etnikai tömb szélén, a Kárpátok hegylábi településein jellemző.

Gondolatok

Amennyiben az elvándorlás tendenciája – elméleti értelemben – ilyen mértékben folytatódik, akkor 70 év múlva az ukrajnai magyarság fele tűnik el, csak ezen egyetlen tényező okán, nem beszélve az emiatt elmaradó természetes szaporulatról, a lakosság elöregedéséről, illetve az asszimilációról. Ezzel szemben az is egyértelmű, hogy a népességfogyás általános probléma Ukrajnában, továbbá a nagyarányú elvándorlás egész Kárpátalját sújtja, etnikai szerkezettől függetlenül. A fentiekből egyértelműen következik, hogy a kárpátaljai magyarság drasztikus elvándorlása, illetve az ezáltal bekövetkező létszámfogyása elsősorban nem etnikai, hanem sokkal inkább demográfiai, illetve gazdasági problémákat vet föl.

Másik kérdés a kettős állampolgárság alternatívájaként megjelenő „kettős tartózkodás”. Eszerint a kárpátaljai magyarok továbbra is rendelkeznek hivatalos ukrajnai lakhellyel, ami csupán kiegészül a magyarországi tartózkodási hellyel. Persze ezek a személyek egyre inkább Magyarországhoz fognak kötődni, azaz jórészüik előbb-utóbb kénytelen lesz feladni kárpátaljai otthonát.

Ezen tényezők, illetve a politikai, geopolitikai háttér ismeretében belátható, hogy a Kárpát-medence térségében a 2000-es évekre a kárpátaljai magyarság helyzete vált a legkétségbeesettebbé. Ilyen körülmények között különösen nagy figyelmet kellene szentelni ezen régiónak, ami az itt élő magyarság relatíve kis létszáma miatt sokkal ritkábban kerül a figyelem középpontjába, mint az erdélyi vagy a felvidéki magyarság helyzete. (Személyes tapasztalat, hogy ezt sok helybéli sérelmezi is.)

Más kérdés, hogy az ukrán többség a magyarsággal szemben messzemenően nagyobb toleranciát mutat (pl. a magyar trikolor használata az ukrán mellett a magyar többségű települések közintézményein, turulszobor felállítása a munkácsi várban, határnyitás Kiszszelmencnél stb.), mint más szomszédos országok többségi lakossága (pl. szlovákiai nyelvtörvény, atrocitások a magyar lakossággal szemben). Az Ukrajnában fogantatott magyarsággal „szembeni” intézkedések (pl. ukrán nyelvhasználat az iskolákban) sokkal inkább az orosz-ukrán vetélkedés

melléktermékei, mintsem magyarellenes megnyilatkozások. Politikai értelemben Kijevből Kárpátalja már-már „alig látható”. Kirívó esetként csak a vereckei emlékmű esete említhető, ami azonban nem annyira a magyar-ukrán szembehelyezkedés eredménye, hanem sokkal inkább a galíciai, lembergi ukrán nacionalista extrémizmus felerősödése volt. Ez a radikalizálódás sok békés ukrán (és főként oroszajkú ukrán) nemtetszését is kiváltja. A kárpátaljai magyarság sorsa mindezek következtében ritkábban kerül a hazai média reflektorfényébe, miközben ez a kisebbség gyors, de békés és csendes sorvadásra ítéltetett.

Egyre valószínűbb, hogy Ukrajna hosszú távon Kelet és Nyugat határmezsgyéjén fog állni, de a Kelethez való csatlakozása sem kizárható. A térség helyzetét csak az európai határ menti társadalmi-gazdasági együttműködések segíthetik. A Kárpátok Eurorégió (ILLÉS 2002, SÜLI-ZAKAR 2000, 2004) azonban inkább európai szegényháznak tekinthető, mivel Lengyelország, Szlovákia, Magyarország, Románia és Ukrajna legszegényebb térségeit foglalja magában. A gazdasági, kulturális és turisztikai kapcsolatok terén számos előrelépés született (SÜLI-ZAKAR 2004), több kérdés azonban továbbra is felvetődik. Az egyik legfontosabb probléma a vízümpolitikához kötődik, amit 2008-tól immár EU-s – schengeni övezet – szinten kellett megoldani. Ebben a kérdésben a hazai politika szerencsére előbbre jár a lengyel, illetve főként a szlovák példához képest, többek között a vízumhoz jutás segítése kapcsán. Az anyaországgal való kapcsolattartást akadályozza, hogy a határátkelők túlzásfoltak, a két ország közötti közlekedés kiszámíthatatlan (BALCSÓK–DANCS 2001). Az újabb átkelők nyitása hosszasan húzódik, ráadásul a Csap és Záhony közötti vonatközlekedést kivéve a két ország között nincs más menetrend szerinti tömegközlekedési összeköttetés, ami a magyarországi ingázást nehezíti.

Vannak azonban pozitív tényezők is, azaz a határ menti fekvésből Kárpátalja profitál is. Az M3-as autópálya Nyíregyházáig való kiépítése épp a határ túloldalán, Kárpátalja gazdasági helyzetén lendít, mivel a jó közlekedési adottságokat kihasználva Európából számos befektető érkezik ide, akik a keleti piacokon éppen csak „belül” akarnak lenni, kihasználva az adókedvezményeket és az olcsó munkaerőt (TÓTH 2005). Csap környékén ez egyre látványosabban mutatkozik meg

(BARANYI–BALCSÓK 2004). Itt épült föl például Kárpátalja legnagyobb ipari üze­me, a tiszasalamoni Skoda gyár. Hosszabb távon tehát a határ menti magyar többségű zónában – ukrainai viszonyokhoz mérten – látványosabb gazdasági fellendülés várható, ami már napjainkban is kimutatható. Kárpátalján az ungvári, munkácsi és nagyszőlősi járásokban, továbbá Beregszász térségében messzemenően legalacsonyabb a munkanélküliség (*Derzskomsztat* adatok), ráadásul a havi átlagkeresetek is relatíve magasabbak az ukrán átlaghoz viszonyítva, persze a fővárosi térségtől jelentősen elmaradnak. A foglalkoztatottsági ráta pedig a Csap-Ungvár-Munkács-Beregszász négyszögben a legkedvezőbb Kárpátalján belül. A határ menti térség relatív Ukrajnán belüli fejlettsége majdnem eléri a nagyvárosok (Lviv vagy akár Kijev) környékének szintjét. A relatív fejlettség Ukrajna nyugati határai közül a magyar határ mentén mutatható ki a legmarkánsabban, míg ettől elmarad a lengyel határ mente, a szlovák határ menti fejlettség pedig csak Ungvár közelségének köszönhető. Mindez hosszabb távon akár a Magyarországon tartózkodó kárpátaljai magyarok hazatelepülését is segítheti, akik nyelvi, kulturális és üzleti kapcsolataik révén elvileg a leginkább profitálhatnának a fellendülésből – ez azonban egyelőre várat magára. A jobb munkalehetőségek ráadásul pont a belsőbb terekből vonzhatnak egyre nagyobb számban ukrán etnikumú lakosságot, ami az etnikai arányokat is eltolhatja.

Utolsó kérdésként fontosnak tartjuk kiemelni az otthon maradás versus áttelepülés dilemmáját, ami ez esetben a hazai magyarságpolitika kapcsán vethető föl. Az előbbi főként a hazai nemzetpolitika saját­sága, az utóbbi pedig olyan, bevándorlást ösztönző országokat jellemez, mint Németország vagy Izrael. Az 1993 és 2008 közötti időszakban majdnem 30 ezer – zömmel magyar etnikumú – ukrán állampolgár települt át Magyarországra a hivatalos magyar statisztikák szerint, ami ugyan pozitívan hatott hazánk demográfiai viszonyaira (RÉDEI–KINCSES 2008), de igen súlyosan érintette a kárpátaljai magyarság demográfiai szerkezetét. A 30 ezer fő körülbelül egy évi magyarországi természetes népességfogyásnak felel meg, azaz ennyivel ellensúlyozta a hazai népességfogyást a kárpátaljai magyarok áttelepülése. A hazai népességfogyás súlyos társadalmi-gazdasági problémákat vet föl – eltartási arányok, adófizetés, társadalombiztosítás –, amit nyilván a nemzetközi migrációból

lehetne ellensúlyozni (HABLICSEK 2004). Állandó politikai viták tárgyát képezi az, hogy ez a bevándorlás honnan származzék. Amennyiben a migránsok a környező országokból érkeznek, beolvadásuk gyakorlatilag „azonnal” végbemegy, ám ezáltal kénytelenek lennének föladni az otthon megmaradást segítő politikát, és lemondanánk a határainkon túl élő magyarság társadalmi-regionális pozícióinak megőrzéséről. Fontos kiemelni, hogy az Ukrajnából áttelepülők mind korösszetételüket, mind az adózók arányát, mind az iskolai végzettségüket tekintve igencsak kedvezően hatottak a hazai népességre, azaz itt korántsem olyan emberekről van szó, akik terhet jelentenének a hazai szociális ellátás számára.

De mi a helyesebb út, mi a fontosabb? Hogy a magyarság megmaradjon Kárpátalja azon településein, amelyek egy évezreden át a magyarság kulturális terét képezték, vagy hogy a hazai demográfiai torzulásokat az ő bevándorlásukkal ellensúlyozzuk? A politika vélhetően sokat, és egyre többet fog vitázni erről az idővel egyre drámaiabbá váló kérdésről, itt csupán adalékokat kívántunk adni a témához.

Összegzés

A kelet felől érkező „migrációs áradat” forrása főként a csekély számú, másfélszázézes kárpátaljai magyarság, míg Ukrajna belső területei ebben a folyamatban alig vesznek részt. A migrációt így elsősorban a magyar-magyar kulturális közelség határozza meg, aminek katalizáló tényezője a kisebbségi helyzet mellett a rossz gazdasági viszonyok, illetve a két ország, azaz szűkebb értelemben véve a Kárpátaljai-alföld és a Budapest régió között tátongó fejlettségbeli különbség, amit a fővárosi régió növekvő befogadó szerepe is mutat. A fokozódó migrációs intenzitást másrészt az ukrainai elszigetelődés – EU, Schengen – veszélyérzete, illetve az áttelepülés – a korábbi, szovjet időszakokhoz viszonyított – könnyebbé válása is serkenti. Kárpátalja mindazonáltal egyedi helyet foglal el a térségben, mivel a legutóbbi időkhöz pozitív természetes szaporulattal jellemezhető, népességkibocsátó térség, ami nem csak a helyi magyarságra, de az ukránokra (ruszinokra) is igaz. Erős területi koncentráció mutatkozik az ukrán-magyar migrációs kapcsolatokban, ami főként Kárpátalja magyarlakta alföldi térségei és a főváros között bonyolódik le. Mintegy 17 289 ukrán állampolgár tartózkodott Magyarországon 2008. január 1-jén, továbbá 1993 óta 10 299 fő vált magyar állampolgárrá, azaz összességében 15 év alatt majdnem 30 000 ukrán állampolgár települt át Magyarországra a hivatalos statisztikák szerint. Ez jelentős mértékben negatív irányba befolyásolja a kárpátaljai magyarság demográfiai helyzetét. A hazánkba érkező ukrainai migránsok jelentős része magasán kvalifikált, vagy a felsőfokú képzés megszerzése okán tartózkodik Magyarországon. Emellett azonban éppolyan jelentős az alacsony kvalifikáltságú, zömmel segédmunkákat vagy egyéb fizikai munkákat végzők aránya. Az Ukrainából érkezett állampolgárok között mindazonáltal jóval magasabb az adófizetők száma a magyar átlaghoz képest, habár ez főként a fővárosi régióban, és nem a gazdasági depresszióval küzdő határmentén mutatkozik meg.

Az ezredforduló óta az elvándorlás következtében a kárpátaljai magyarság fogyása vált arányaiban a leggyorsabbá a Kárpát-medencében. A népességfogyás azonban

Kárpátalja egészét éppúgy sújtja, mint Ukrajnát, azaz nem annyira etnikai kérdéstről, mintsem demográfiai problémáról van szó. A népességfogyás fő összetevője a Nagyszőlős–Ökörmező vonaltól nyugatra a természetes fogyás, míg keletre az elvándorlás. Kárpátalja keleti fele – benne a zömében magyarok lakta nagyszőlősi járással – kedvező természetes népmozgalmi adottságait tekintve sajátos sziget Ukrajnán belül, ami kihat egész Kárpátalja relatíve kedvezőbb demográfiai helyzetére, a népesség korösszetételére. A magyarországi irányú elvándorlás a hivatalos ukrán statisztikákban alig jelenik meg. Az anyaországba áttelepülés mértékéből (2008-as BÁH adatok) kitűnik, hogy a korábbi népesség-előreszámítások (MOLNÁR–MOLNÁR 2005) jóval alulértékelték az elvándorlásból eredő népességfogyást a magyarság körében 2001 és 2010 között. Annak ellenére, hogy a magyarság nagyarányú elvándorlása vélhetően nem idéz elő jelentős etnikai szerkezeteltolódást, mégis számos társadalmi-gazdasági és politikai kérdést vet fel. Ezek a kérdések zömmel az otthon maradás gazdasági-politikai ösztönzése (befektetések, közlekedési kapcsolatok javulása, vízumengedmények), illetve az anyaországba áttelepülés alternatívája (hazai demográfiai torzulások javítása, adózás, társadalombiztosítás) között merülnek föl.

III. Ukrajna migrációs jellemzői

Népesedés és migrációs folyamatok alakulása Ukrajnában

Amint az előző fejezetben kifejtettük, Ukrajna a függetlenné válás óta mélyreható demográfiai válságba került. Az utolsó két népszámlálás között (1989–2001) a lakosság mintegy 7,5%-kal, azaz 3,8 millió fővel csökkent. Az ukrainai adatok szerint összesen „nettó” 1 millió ember – főként hazatelepülő oroszok vagy egyéb volt tagköztársaságok lakói, zsidó, lengyel (MOLNÁR 2005, MOLNÁR–MOLNÁR 2004) – hagyta el az országot, míg a további közel 3 millió fő a természetes fogyás számlájára írható. Azaz a tényleges népességszám csökkenéséért csupán egynegyed részben okolható az elvándorlás. A születések számát 1991 óta folyamatosan felülmúlta a megnövekedett halálozás, amely európai összehasonlításban egyedi (MOLNÁR–MOLNÁR 2004). 1991 előtt csupán 1979-ben (az afganisztáni háború kezdete) és 1986-ban (csernobili katasztrófa) haladta meg a halálozások száma a születéseket Ukrajnában (KHOMRA, A. U. 1989). Az ezredforduló utáni gazdasági fellendülés és a gyermekvállalás támogatásának hatására a születésszám ugyan 2001 óta újra növekszik, sőt a vándorlási egyenleg is pozitívvá vált az utóbbi években, ennek ellenére a magas halálozás miatt az ország lakosság száma tovább csökken. A születéskori átlagos élettartam tartósan alacsony, 69 év. A rövid élettartam a magas csecsemőhalandósággal és a középkorú, főként férfigalandsággal indokolható.

A tényleges népességszám változásában mindmáig jelentős szerepe van a külső migrációnak. Szovjetunió felbomlását követően a korábbi belső migráció iránya és mértéke Oroszország felé erősödött meg, valamint a politikai önállósulással összefüggésben, új térbeli lehetőségek jelentek meg. Így a határok átjárhatósága, permeabilitása nőtt, a belső mozgás korábbi korlátozása is feloldásra került. Az átmenetet követő átrendeződés és csillapodás után megállapítható, a volt szovjet köztársaságok egymás közötti kapcsolata még mindig kétszer olyan intenzív, mint más országokkal. Ennek egyik kulcskérdése az, hogy a nyelv, a kulturális közösség

erős kötődést jelent. A jövőben is valószínűsíthető, hogy az országon kívüli migráció a korábbi tagállamok felé fog növekedni. Az elvándorlás mértékét azonban leginkább a fogadó országokból származó adatokkal lehet alátámasztani. A más országokban való munkavállalási célú tartózkodásról szintén a fogadó országok statisztikai adataiból kaphatunk képet, ezeket nevezi a szakirodalom tükörstatisztikáknak.

Oroszországban az ukrain munkavállalók száma megközelíti az egymillió főt, akik jelentős részben olaj- és gázipari vendégmunkások. Az EU-n belül a legnagyobb létszámú, mintegy 300 ezer főnyi a lengyelországi ukrán munkavállalói közösség. A külképviseletek információi szerint ezután következik Cseh- és Olaszország, mintegy 200-200 ezer fővel, Spanyolország 80 ezer, Portugália 60 ezer, Görögország 30 ezer, Törökország 20 ezer fővel. Magyarországon mintegy 30 ezren tartózkodnak.³

A valós adatok persze minden bizonnyal jóval magasabbak ennél, amit az támaszt alá, hogy a fogadó országok egy része az ezredfordulót követő években kedvezményezettebb szabályozást vezetett be; ekkor a munkavállalási engedélyek legalizálását kérőknek 27-30%-a volt ukrán állampolgár. Figyelemre méltó forrás MARKOV⁴, ahol az OECD táblázatban közöltnek nagyságrendileg nagyobb számait olvashatjuk: „A hivatalos ukrán statisztikai adatok alapján a határon túl 4,5 millió ukrán állampolgár dolgozik.” A SOPEMI 2011. évi jelentése (SOPEMI, 2011) arra hívja fel a figyelmet, hogy a nagy létszámú populáció tartós izolációt követően jutott el a jelenlegi helyzetéhez. E szerint az európai országok között Ukrajna kivándorlási aránya 1 millió helyben előre vetítve a harmadik helyen áll. Románia 12 ezer fővel, Bulgária 9770 fővel előzi meg. Az egy másik kérdés, hogy az említett három ország a kontinensnek egy olyan térben összefüggő régióját alkotja, amelynek a migrációs kibocsátása a demográfiai tartalékokkal összefüggésben, gyorsan nő.

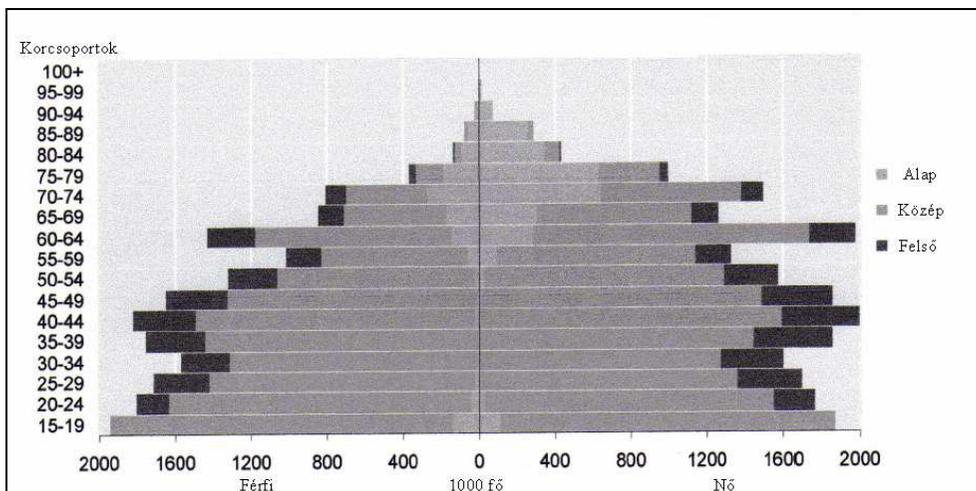
³ Karpachova, N. (2003) On the status of Observance and Protection of the rights of Ukrainian Citizens Abroad - Special report of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human rights, Kiev.

⁴ http://txt.newsru.ua/finance/09apr2008/rubeg_print.html

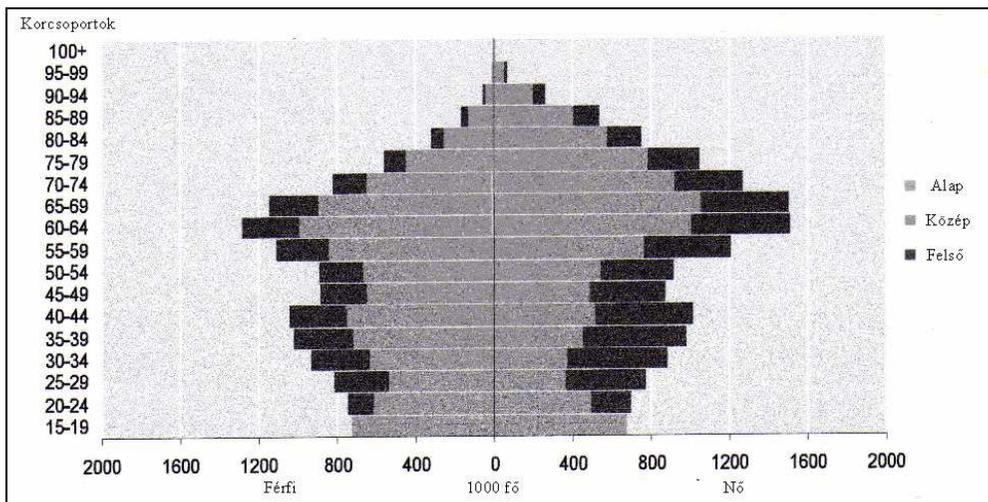
A jövő migrációja szempontjából is érvényes az, hogy a képzettség, a képességek jelentik az érvényes „jegyet” a kivándorláshoz. A következő ábrák is ezt erősítik meg, az életkor és végzettség szerint jelenlegi és várható megoszlásokban.

17. ábra: Ukrajna népessége korcsoportok, nemek és oktatási szintek szerint

2000

2050

Forrás: <http://www.migrationpolicy.org/pubs/Lutz-Paper.pdf>

Az ilyen kitekintések azt jelzik, hogy a stratégiai gondolkodás a mennyiségi szemlélet felől a szellemi tőke felé halad.

Hazautalások, munkavállalás

A gazdasági globalizáció korszakában az országok közötti jövedelmi szakadékok gyorsuló ütemben növekszenek, a fejlődés egyenetlen. Az 1970-es évek elején a legfejlettebb országok egy főre eső jövedelme 14-szer annyi volt, mint a legfejletlenebbeké, az ezredforduló után pedig 26-szoros ez a hányados (ARTNER A. et al. 2006). Az országok közötti szélesedő életminőségbeli szakadék ösztönzi a mozgások növekedését. Az ukrán keresetek még mindig messze elmaradnak az európai átlagoktól, ezen felül az Ukrajnán belüli regionális átlagkeresetek különbségei is nagyok. A Kijevben mért adat a Kárpátalján mért adat kétszeresét is elérheti.

3. táblázat: Az átlagkeresetek alakulása Ukrajnában 2000–2008 között

Megnevezés		2000	2002	2004	2006	2007	2008
Árfolyam (dec. 31.)	1000Ft=Gr	19,1	23,5	29,4	26,4	29,2	40,8
Ukrajnai átlag	Grivnya/hó	230	376	590	1 041	1 351	1 806
Kárpátalja	Grivnya/hó	172	295	479	868	1 091	...
Kijev	Grivnya/hó	405	643	967	1 729	2 300	...
Ukrajnai átlag	Forint/hó	12 053	16 020	20 079	39 407	46 216	44 309
Kárpátalja	Forint/hó	9 014	12 569	16 302	32 858	37 322	...
Kijev	Forint/hó	21 224	27 395	32 910	65 452	78 680	...

Forrás: UKRSTAT, 2009; UNB, 2009 alapján saját összeállítás

Ismert, hogy a kivándorlók a keresetük egy részét hazaküldik, ami ugyanúgy lehet az otthon maradás ösztönzésének formája, mint a hátramaradt családtagok jövőbeli migrációjának megalapozása. Így a külföldi migráns kapcsolatok feltárására alkalmas a hazautalások rendszere. A Világbank adatai szerint 2008-ban 5,8 milliárd US dollár volt a banki úton történő hazautalás, de más forrásokból és egyéb módokon történő pénzről vagy áruról ennek tízszeresét állítják.⁵

⁵ Malynovska Olane 2006. Caught between East and West, Ukraine Struggles with migration policy, www.migrationinformation.org/profile/display.cfm?ID=365

4. táblázat: Hazautalások mértéke a fogadó országok szerint, 2001–2008

Országok	Hazaküldött összeg (millió dollár)								A 2008-as GDP %-ában
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Európán belül									
Franciaország	9 194	10 353	11 311	12 277	11 945	13 031	14 513	15 908	0,6
Spanyolország	4 720	5 178	6 568	7 528	7 961	8 890	10 739	11 776	0,7
Németország	3 933	4 685	5 783	6 581	6 933	7 585	9 839	11 064	0,3
Lengyelország	1 995	1 989	2 655	4 728	6 482	8 496	10 496	10 727	2,0
Románia	116	143	124	132	4 733	6 718	8 539	9 380	4,7
Belgium	3 811	4 674	5 990	6 863	7 242	7 488	8 557	9 280	1,9
Nagy-Britannia	4 825	4 485	5 029	6 351	6 302	6 754	7 877	7 836	0,3
Oroszország	1 403	1 359	1 453	2 495	3 012	3 344	4 713	6 033	0,4
Ukrajna	141	209	330	411	595	829	4 503	5 769	3,2
Szerbia	1 698	2 089	2 661	4 129	4 650	4 703	5 377	5 538	11,1
A világ más részein									
India	14 273	15 736	20 999	18 750	22 125	28 334	37 217	51 581	4,2
Kína	7 037	10 955	15 059	20 186	24 102	27 954	38 791	48 524	1,1
Mexikó	10 146	11 029	16 556	19 861	23 062	26 877	27 136	26 304	2,4
Fülöp-szigetek	6 164	9 735	10 243	11 471	13 566	15 251	16 302	18 643	11,2
Nigéria	1 167	1 209	1 063	2 273	3 329	5 435	9 221	9 980	4,7
Banglades	2 105	2 858	3 192	3 584	4 314	5 428	6 562	8 995	11,4
Egyiptom	2 911	2 893	2 961	3 341	5 017	5 330	7 656	8 694	5,3
Vietnám	2 000	2 714	2 700	3 200	4 000	4 800	5 500	7 200	7,9
Libanon	2 307	2 544	4 743	5 591	4 924	5 202	5 769	7 180	25,1
Pakisztán	1 461	3 554	3 964	3 945	4 280	5 121	5 998	7 039	4,2
Marokkó	3 261	2 877	3 614	4 221	4 590	5 451	6 730	6 891	8,0
Indonézia	1 046	1 259	1 489	1 866	5 420	5 722	6 174	6 795	1,3
Fejlődő országok	93 122	112 609	140 420	164 370	198 932	235 403	289 376	337 761	2,0
Világ összesen	145 445	167 494	204 529	237 523	275 179	317 313	384 789	443 514	0,7

Forrás: World Bank, 2008

A Világbank 2008. évi jelentése (World Bank, 2008) a hazautalásokról azt említi, hogy a hazautalásban ezen régió élen jár, ami felveti a potenciális migráció növekedését. Ezt két vonatkozásban hozza összefüggésbe a vándorlással: a migrációt részben megalapozza a hazautalt összegnek a vonzó hatása, részben pedig a migránsok folyamatos kapcsolata, az ún. társadalmi innováció közvetítése fokozza ezeket a kihatásokat. Mivel a külföldi munkavállalással az ukránok több mint tízszeresét tudják keresni az otthoni pénznek, az a jellemző, hogy csupán tőkét gyűjtenek az otthoni vállalkozás beindításához. Ez utóbbi részben eltér pl. az afrikai hazautalás felhasználásától, és pozitív. Erre még visszatérünk akkor, amikor a vállalkozó migránsokról lesz szó. Az elemzők szerint a külföldről hazautalt profit a társadalmi innovációkkal, a nyelvtudással és a napi üzleti rutin elsajátításával társulva jól épülhet be a hatalmas és feltörekvő ukrán piacba (IOM, 2008).

A Világbank 2008. évi hazautalásokról szóló jelentése is megfogalmazza azt a félelmet, hogy a hazaküldött összegek lehetőséget teremtenek a migrációs potenciál

növelésére. Ugyanebben az évben kerültek elfogadásra a schengeni szabályok. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy e térség kibocsátása iránti érdeklődés megnőtt.

Az Ukrajnából más országokba tartózkodási céllal érkező migránsok a közeli országokat választják célpontul, míg a kivándorlók általában a távoliakat. Az Ukrajnából érkezett munkavállalók különböznek a nemek és a tevékenységek szerint is a többi migránstól. Olaszországban például az ukrán nők 90%-a házkörüli munkát végez, Lengyelországban a mezőgazdaságban és a kiskereskedelemben vállalnak munkát, mivel a drágább, lengyel mezőgazdasági idénymunkások inkább Skandináviába mennek. A férfiak háromnegyede az építőiparban dolgozik.

Az ukrán munkaerő kiáramlásának adatait tevékenység szerint (ISCO) elemezve a következő megállapításokat tehetjük. A nők 10,3%-a, a férfiak 3,8%-a végzettségének megfelelő szakmai munkát végez külföldön is. Minél képzetesebb valaki, annál nehezebben talál munkát magának. Ez megalapozza azt a megállapítást, hogy a végzettségeknek nem megfelelő foglalkoztatás történik. Az IOM felmérése szerint a választ adók 8%-a megerősítette a lehetséges hazatérést, 17%-a hezitált, fele pedig már gondolt erre a lehetőségre. Kiemelt jelentősége volt ennek a felvetésnek a pénzügyi gazdasági válság idején.

Az IOM statisztikája szerint a legtöbb ukrán munkavállaló Oroszországban, Olaszországban és Lengyelországban van.

5. táblázat: A külföldön munkát vállaló ukrán állampolgárok főbb országok szerint

Célország	Hivatalosan tartózkodó (fő)	becslés a tényleges állomány (fő)
Oroszország	169 000	2 000 000
Olaszország	195 412	500 000
Lengyelország	20 000	450 000
Spanyolország	52 760	250 000
Portugália	44 600	75 000
Csehország	51 000	150 000
Görögország	20 000	75 000
Hollandia	40 000	
Anglia		70 000
USA		500 000
Egyéb		400 000 – 500 000

Forrás: IOM, 2008

Minden hatodik ukrán családban van olyan személy, aki külföldön dolgozik. A külföldön munkavállalási célból tartózkodók 70%-a férfi, de számos esetben mindkét szülő külföldön van. A növekvő mértékű külföldi munkavállalás és a képzetebbek növekvő aránya (ezzel a magasabb kereset) együttesen járul hozzá ahhoz, hogy a hazautalt összegek növekedjenek.

Egyre több olyan család van, ahol jellemzően a nagyszülők nevelik a gyermekeket. A hazai átlagfizetésnek a tízszeresét jelenti az egy migráns által történő hazautalás. Ebből az következik, hogy e családok életminősége sokkal jobb, a rendszeresen érkező pénz nem ösztönzi őket arra, hogy otthon munkát keressenek. Az átutalt pénz felhasználását illetően a jövő migrációját vagy migránsait készítik fel, ami kockázati tényezőnek tekinthető.

Az ILO (International Labour Organization, magyarul Nemzetközi Munkaügyi Szervezet) számai (ILO, 2007) is egybecsengenek MARKOV becslésével, miszerint 3 millió ember hiányzik az ukrán munkaerőpiacról. A külföldre kiadott munkavállalási engedélyek száma a statisztika szerint is alulbecsült – alig 70 ezret regisztráltak –, tehát a többség fekete foglalkoztatásban található. Tapasztalatok szerint

megbízhatóbb képet kaphatunk a folyamatról akkor, ha mindezt kiegészítjük a befogadó országok adatgyűjtésével. Eszerint Spanyolországban 80 ezernél is több, Portugáliában 60 ezernél is több, Görögországban 30 ezer fő lehet az ukrajnai munkavállaló. Az adatok bizonytalanságát az is befolyásolja, hogy a migránsok egyéni kiscsoportos módon jutnak külföldre, és nem áll rendelkezésre elegendő információ a célterületen várható körülményekről. Ukrajnában nem működnek a migrációs management ügynökségek, miközben a központi szándék az, hogy állampolgáraikat a „legális utakon kívánják megtartani”, így ez jelenleg csak szlogen marad.

A fogadó országokat is sújtó gazdasági és pénzügyi válság, a szabályozás fokozódó korlátai hatékonyabban érvényesülnek, mint az otthoni, befogadó gyakorlat. Megállapítható, hogy a fogyasztás visszaesése a feldolgozóiparban és a szolgáltatások területén, a fejlesztési recesszió az építőiparban fokozottabban érintik a migránsokat, akik nagyobb arányban dolgoznak ezekben az ágazatokban. Mindez azt a kérdést veti fel, hogy vajon az így alkalmazás nélkül maradók ugyanott maradnak, csak a szürkegazdaságban keresnek munkát, avagy hazamennek. Tapasztalatok szerint a külföldön munkát vállalók kisebb hányada választja a hazatérést azzal, hogy kedvezőbb gazdasági helyzetben ismét visszatér. Nagyobb hányaduk alkalmi munkából és más tevékenységben próbálja az átmenetnek hitt időszakot átélni. Itt a nők helyzete tűnik kedvezőbbnek. A nők munkavállalása ugyanis több szektorra terjedt ki, és a házkörüli munkákat kisebb arányban sújtja a válság. Míg a férfiak munkavállalása jellemzően (75%-ban) az építőiparra és a mezőgazdaságra koncentrálódik, melyek totális ágazati recesszióban vannak.

Ismeretes, hogy a munkavállalás sok esetben előjelzője a későbbi letelepedésnek. Az átmeneti, esetleg többszöri tartózkodás során a leendő kivándorlók tapasztalatokat szereznek, és megalapozottabb migrációs döntésre képesek. Így a kivándorlás iránya szerinti országok részesedése: Németország (9,0%), Kanada (6,1%), Amerikai Egyesült Államok (5,9%). Ez utóbbi arány azt jelenti, hogy Ukrajna az USA 10 legnagyobb küldő országa közé került. Az Orosz Köztársaság alig marad el tőle (5,5%). Az utóbbi esetben az emigránsok állománya eléri a 6,6 millió főt.

Ukrajnából 2800 fő a „diversity” program keretében került be az USA-ba.⁶ Tehát a bővülő európai érdeklődés mint elérhető átmeneti vagy végleges verzió mellett a tengerentúli, korábbi migrációs hálózatokra épülő kiáramlás is fennmarad.

A befektetői érdeklődés és a korábbi kivándorlás érdekes földrajzi megosztottságot jelent. Így Malajziában él 250 ezer migráns, akiknek 65%-a magasan képzett ukrán! Izraelben telepedett le hasonló arányban a magasan képzett munkaerő. Oroszországban él 3,3 millió ukrán, akiknek már csak 25%-uk magasan képzett. Az OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development, magyarul Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) statisztikája szerint összesen 3,6 millió ukrán él távol hazájától, ebből 3500 ukrán állampolgár él Örményországban, 10 ezer Grúziában, a balti államokban 300 ezer, Kirgizisztánban 100 ezer fő (OECD 2010).

Ismeretes, hogy korábbi kivándorlások célpontjai, hálózati alapon, egyben a későbbi tartózkodásnak is desztinációi. Azt valószínűsíteni lehet, hogy a befektetői szándékok és visszatelepülések is e kapcsolatok mentén történnek majd.

Ukrán állampolgárok külföldön

A legnagyobb ukrán közösségek, diaszpórák a következő térségekben élnek (fő): Moldova, 660 000; Kazahsztán 550 000; Brazília 500 000; Argentína 300–350 000; Fehéroroszország 237 000 fő. Az ukránok egyik legnagyobb populációja Romániában él (több mint 61 000). További jelentős ukrán származású diaszpórával rendelkező országok: Lettország (kb. 60 000 fő); Kirgizisztán (46 000); Lengyelország (hivatalos adatok szerint 40 000, de a becslések szerint több mint 200 000); Szlovákia (35 000); Grúzia (35 000); Ausztrália (több mint 34 000); Egyesült Királyság (30 000); Franciaország (30 000); Németország (30 000); Azerbajdzsán (29 000); Észtország (28 000); Cseh Köztársaság (22 000); Litvánia (22 000); Szerbia és Montenegró (több mint 20 000); Türkmenisztán (17 000); Magyarország (több mint 17 000); Bosznia és Hercegovina (közel 5000);

⁶ http://travel.state.gov/visa/immigrants/types/types_1318.html

Horvátország (4300); Tádzsikisztán (4000); Ausztria (3000); Örményország (több mint 2000); és Bulgária (közel 1500).⁷

A fenti adatokból megállapítható, hogy bár Magyarország szomszédos ország, mégsem vált jelentős célországgá. Mindez összefüggésben van a két ország közötti eltérő kereseti és jövedelmi viszonyokkal – erről lásd később –, valamint azzal, hogy az elmúlt évtizedek bevándorlása asszimilációval járt együtt. A bevándorlás jellemzően házasodás révén történt, ami kedvezően járult hozzá a beilleszkedéshez.

Az ukrán diaszpóra alapvetően két csoportra oszlik. Egyik a keleti diaszpóra, ami főként az ország középső, keleti részeiből ered. Ennek a gyökerei egészen a cári időkre nyúlnak vissza, amikor a mai Kazahsztán északi részén, a szűzföldek területén feküdt Sárga-Ukrajna – ami a végtelen búzamezőkről kapta az elnevezését –, az Amur-vidéken pedig Zöld-Ukrajna, az ottani erdőségekre utalva. A keleti diaszpóra részét képezi a dél-orosz térségekben a Kubány- és a Don-vidéki ukránság is, akik korábban kozákokként éltek e régiókban. Jelentősebb számban élnek emellett migráns ukránok Moszkvában is. A 2002. évi népszámlálás alkalmával azonban alig 3 millió fő tartotta magát ukránnak az Orosz Föderációban, ami az erős asszimilációs folyamatokra utal. Oroszország után Moldovában, Kazahsztánban és Fehéroroszországban élnek még jelentősebb számban ukránok.

A nyugati diaszpóra kialakulása főként a XIX. század végére, XX. század elejére nyúlik vissza, eredetét tekintve ezek a csoportok főként az ország mai területének nyugati részeiből, Galíciából és Bukovinából, továbbá Kárpátaljáról kerültek ki. Persze később, a második világháború idején és azt követően is sokan menekültek el a térségből, ám ez a migráció a XX. század második felére – amikor a térség integrálódott a Szovjetunióba – zömmel elapadt.

A legnagyobb nyugati ukrán közösség a tengerentúlon, főként Kanadában él, de jelentősebb közösségek vannak az USA-ban, valamint Brazíliában és Argentínában is, ahogy azt fentebb már megállapítottuk.

⁷ Forrás: <http://www.geocities.com/ukrainskadiaspóra/Persha.htm>

A magyarországi ukránság létszáma csupán alig 17 ezer főre tehető, míg Szlovákiában vagy Lengyelországban több tízezres ukrán (ruszin, lemko) közösségek élnek. A diaszpórán belüli kapcsolatok és hálózatok erősek, működnek. Megállapítható, hogy az ukránok kiáramlása a történelmi idők óta nem volt ilyen szerteágazó és európai irányultságú, mint ami napjainkban tapasztalható. Összességében ez azt is jelenti, hogy az ukránok bekapcsolódása a kontinens migrációs folyamataiba megkezdődött, és egy kedvezményezettebb utazási lehetőség esetén további vonzást kap, képes kiteljesedni. Mindez a korábbi évtizedekben az ukránokról alkotott képet módosíthatja.

Az állományi adatok után az áramlási adatok vizsgálatára térünk rá. A kivándorlás fő iránya Németország, majd Kanada, USA és az Orosz Föderáció. Az Ukrajnából indulók tekintetében – évi átlagban a 15 évesnél idősebbeket alapul véve – női többlet jelentkezik, a kivándorlók 53%-a nő, 26%-uk magasan képzett. Tehát mind a reprodukció, mind a humán erőforrás szempontjából számottevő a veszteség.

A kivándorlás fontosabb célországai: Oroszország, Amerikai Egyesült Államok, Lengyelország, Izrael, Kazahsztán, Moldova, Németország, Fehéroroszország, Kanada és Spanyolország. A letelepedés földrajzi irányai részben eltérnek a munkavállalási tartózkodástól. Az elérhetőség és a munkaerő-piaci viszonyok határozzák meg ennek az irányát.

6. táblázat: Kivándorlások Ukrajnából, 2002–2006

Évek	Összesen	Volt szovjet tagköztársaságok (kivéve a balti államokat)	Többi ország
2002	76 264	49 429	26 835
2003	63 699	40 647	23 052
2004	46 182	28 865	17 317
2005	34 997	21 866	13 131
2006	29 982	21 270	8 712
Összesen	251 124	162 077	89 047

Forrás: Ministry of Interior of Ukraine in Migration Bulletin 2007, IOM Kiev.

Ukrajna kapcsán fontos kiemelni az illegális migráció kérdését is. Az országok többsége az érkezőkről, és nem a kilépőkről vezet megbízható statisztikát, valamint kevés információval rendelkezik az illegális migrációról. Mivel Ukrajna az EU-n belüli szabad áramlási tér fontos határországa, azaz csatornája számos más migrációs nyomásnak, kiemelten monitoring térség. Az ezredforduló utáni időszakban a statisztikai adatok szerint⁸ a legtöbben Oroszország, Azerbajdzsán, Moldova és Üzbegisztán területéről érkeztek az illegális migránsok közül Ukrajnába. E térség és a célterületek között nemcsak nagy földrajzi távolságot állapíthatunk meg, de eltérő társadalmi viszonyokat is. Mindez nagyobb beilleszkedési hajlandóságot vár el az érkezőktől. Az említett határokon az ellenőrzés jóval „porózusabb”, mint az EU schengeni szabályai szerint működő magyar határon.

Az önkéntes visszatérő folyamatok is nyújtanak lehetőséget arra, hogy következtessünk a migrációs várakozások elégtelenségére. A kormány szintű egyezmény Magyarországgal 1963-ban került aláírásra. A visszafogadási egyezményt az 1990-es években ratifikálták. 2007-ben pedig megszületett a vízumegyezmény, ami könnyítéseket tartalmazott az ukrán állampolgárok számára.

Az elmúlt évtized adatai (SOPEMI, 2011) azt mutatják, hogy az ukrán állampolgárok nagy arányban áramlottak be a Cseh Köztársaságba. A kedvező befektetői klíma és üzleti szabályozás mellett a migrációs politika is aktívan közreműködött ennek megvalósulásában, irányítottságában. A csehek esete egyben speciális és javasolandó gyakorlat más országoknak is – említi a SOPEMI 2011. évi ezzel foglalkozó jelentése. A Szovjetunió összeomlását követően a Cseh Köztársaságban gyorsan vezettek be olyan szabályozást – nem feledve azt sem, hogy ez közel egy időben történt a német egyesítéssel és a katonai alakulatok tisztjeinek hazatérésével –, miszerint azok a külföldi állampolgárok, akik kérvényezik, önfoglalkoztatóként körülbelül 5000 euró tőkével már vállalkozást indíthattak. Ez nagyszerű helyzetfelismerés volt, hiszen az itteni migránsok többsége valamilyen

⁸ SDCIRNP of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

német nyelvtudással is rendelkezett, ami a CBC programokban hasznosnak bizonyult. A büntetlen előélet volt ennek egyetlen kritériuma. A lehetőség több százezres vállalkozói réteget vonzott legalisan, ők azóta is ennek hálózati multiplikátor hatásaként jönnek a cseh gazdaságba, mint befektetők és önfoglalkoztatottak.

Magyarországon a külföldiek által alapított vállalkozások mérete eltér a magyar állampolgárok által folytatott vállalkozásokétól – az OECD adatai szerint. Ugyanis az egyfős cégek aránya a külföldiek tulajdonlásában kisebb (47,3%), a hazaiban magasabb (58,3%). A 10 fő alattiak arányában külföldi: 44,1%, magyar: 35,0%. Lényeges eltérés van az 50 fő felettiekben, miszerint a külföldiek által tulajdonolt cégek 2,2%-a, a hazainak csak 0,9%-a esik ebbe a kategóriába. Ez utóbbi utal a tőkehiányra. Mindez összefüggésbe hozható azzal, hogy a külföldiek beilleszkedése időt vesz igénybe még akkor is, ha a többségük nyelvi problémákkal nem szembesül.

1998 óta a Magyarországon működő és külföldiek által vezetett vállalkozások dinamikusan növelték a foglalkoztatást. A kezdeti 7%-ról 33%-ra nőtt a foglalkoztatásban betöltött szerepük. A magyar tulajdonú vállalkozások a kezdeti 1,8%-ról csupán 3,9%-ra voltak képesek növelni a foglalkoztatásban betöltött szerepüket 2008-ra. Az ezt követő válság időszakáról nem rendelkezünk adatokkal (SOPEMI 2011 p. 160.). Ez azt igazolja, hogy a külföldiek, összefüggésben a nagyobb kényszerrel, a tágabb hálózati kapcsolattal, gazdasági szerepüket lendületesen növelték. Magyarországon a külföldiek által indított vállalkozások és munkahelyek száma meghaladja az OECD-átlagot. Több országban szerveződtek etnikai alapú egyesületek, amelyek a forrásszerzésben, a tapasztalatok megosztásában és számos alkalommal a piaci likviditás esetén nyújtanak egymásnak segítséget. Figyelemre méltó, hogy az etnikai, nemzetiségi alapú vállalkozások esetében a nyelvismeret mellett az otthoniakkal való kapcsolattartás is támogatást jelent.

Cirkulációs migráció

A célországba történő letelepedés a közép-kelet-európai országokban jellemzően többszöri látogatást, tartózkodást követően valósul meg. A kis távolság, a liberalizált szabályok erre lehetőséget adtak. A Magyarország és Ukrajna vonatkozásában az esetek jó részét még nyelvi korlátok sem érintik.

A Magyarországot érintő cirkuláris migrációban jelentős mértékben vesznek részt az ukrán állampolgárok. Hiszen azon migránsok közül, akik nem első alkalommal érkeznek Magyarországra, 13,8% Ukrajnából érkezik. A hazánkba 2006 és 2008 között bevándorolt ukrán állampolgárok 16,1%-ának nem ez volt az első Magyarországra történő vándorlása. A táblázat adatai megerősítik azt, hogy a harmadik vagy negyedik látogatás alkalmával kerülhet sor az elhatározásra a letelepedésről (ILLÉS–KINCSES 2009).

7. táblázat: A Magyarországra belépő migránsok a belépés paritása szerint állampolgárságukonkénti megoszlásban (2006–2008)

állampolgárság	bejövetelek száma				
	1	2	3	4	összesen (2-4)
Románia	27,0	56,0	34,4	27,6	50,6
Szerbia és Montenegró	13,3	5,7	8,1	20,5	6,5
Ukrajna	11,8	11,3	21,1	26,9	13,8
egyéb	47,9	27,0	36,4	25,0	29,1
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

8. táblázat: A Magyarországra belépő migránsok állampolgárságukonként a belépés paritása szerinti megoszlásban (2006–2008)

állampolgárság	bejövetelek száma					Összesen
	1	2	3	4	összesen (2-4)	
Románia	76,5	19,7	3,4	0,3	23,5	100,0
Szerbia és Montenegró	92,5	4,9	2,0	0,6	7,5	100,0
Ukrajna	83,9	10,0	5,3	0,8	16,1	100,0

Maga a letelepedési céltárség a fővárosra és annak környékére, valamint a határ menti megyékre koncentrálódik. A részt vevő 3 küldő ország profilja úgy jellemezhető, hogy zömében egyedülálló, munkaképes korú személyek, többségükben férfiak, gyermek és család nélkül keresnek letelepedési lehetőséget. Ez azt a sejtést erősíti meg, hogy felfedező jellegű, gyökérverő gondolkodás áll a mozgás mögött.

IV. Ukrán munkavállalás Magyarországon

A külföldi munkavállalók profilja

A Magyarországot érintő munkavállalási szándékú mozgás sok esetben a szomszédos országok között zajlik. A 2007. évi személyek szabad áramlásáról szóló törvény elfogadásával a jogi lehetőségek is megváltoztak. Nemcsak kedvezően alakultak a munkavállalás feltételei és annak intézménye, gyakorlata, hanem a stratégia a korábbi biztonsági jellegről a haszonelvű gyakorlat felé tudott eltolódni. Ez a paradigmaváltás lehetővé tette a hazai keresletre épülő gyakorlat kialakulását. A munka világában szerzett tapasztalatok – akár figyelembe véve a többszöri ismételt belépést is, az ún. cirkulációt – döntő hatással vannak a későbbi végleges letelepedésre. Ebből a szempontból érdekes áttekinteni a munkavállalás állampolgárság és régiók szerinti térbeli megoszlását.

9. táblázat: 2009 első negyedében kiadott munkavállalási engedélyek száma régióként és állampolgárság szerint (harmadik országok)

Régiók/ állampolgárság	Közép- Magyarország	Közép- Dunántúl	Nyugat- Dunántúl	Dél- Dunántúl	Észak- Magyarország	Észak- Alföld	Dél-Alföld	Ország
ukrán	1 024	73	41	4	59	52	83	1 336
kínai	437	34	10	2	30	37	10	560
szerb	168	13	51	13	5	2	57	309
mongol	122	0	0	0	7	0	12	141
vietnámi	117	0	0	0	1	0	0	118
thaiöldi	98	2	18	0	3	9	5	135
indiai	76	0	4	5	5	2	3	95
amerikai	72	11	2	1	0	3	3	92
török	70	0	5	1	0	0	1	77
orosz	44	4	0	1	0	5	1	55
japán	43	150	0	0	2	2	0	197
moldáviai	32	0	6	0	0	0	0	38
dél-koreai	25	15	0	0	1	6	0	47
kanadai	15	3	0	0	0	0	2	20
egyéb	194	42	17	40	5	6	20	324
Összesen	2 537	347	154	67	118	124	197	3 544

Forrás: Nemzeti Erőforrás Minisztérium, 2009

Ahogy a fenti táblázatból is látható, a vizsgált időszakban legnagyobb számban az ukrán állampolgárságú munkavállalóknak adtak ki általános engedélyt. Tehát a nem

tagállami állampolgárok közül a legszámtovább csoportról beszélhetünk a hazánkba Ukrajnából érkezők esetén.

Az alábbi táblázat adatai az érvényes munkavállalási engedélyek térbeli megoszlását mutatják. Eszerint közel 40%-a a külföldi munkavállalóknak Ukrajnából érkezett.

10. táblázat: Érvényes (állományi) munkavállalási engedélyek száma a 2009. 03.31-i állapot szerint (harmadik ország)

Régiók/ állampolgárság	Közép- Magyarország	Közép- Dunántúl	Nyugat- Dunántúl	Dél- Dunántúl	Észak- Magyarország	Észak- Alföld	Dél-Alföld	Ország
ukrán	5 726	187	217	36	187	334	268	6 955
szerb	967	71	154	111	383	21	407	2 114
kínai	1 606	163	61	43	95	88	47	2 103
mongol	776	36	80	24	30	13	17	976
japán	135	499	4	1	16	8	4	667
vietnámi	552	4	0	0	1	1	3	561
thaiöldi	407	9	49	4	11	23	23	526
horvát	82	15	8	363	5	0	8	481
indiai	366	8	6	8	23	7	6	424
török	328	37	13	2	1	23	5	409
dél-koreai	168	142	0	0	20	37	1	368
amerikai	285	17	4	1	4	10	8	329
orosz	200	7	5	2	2	18	5	239
moldáv	153	0	26	0	17	1	0	197
román	55	86	0	5	2	6	37	191
izraeli	87	1	2	2		3	5	100
egyéb	819	102	58	34	127	31	66	1 237
Összesen	12 712	1 384	687	636	924	624	910	17 877

Forrás: Nemzeti Erőforrás Minisztérium, 2009

A külföldi munkavállalók és a hazai munkáltatók világa nehezen feltárható, és más országok vonatkozásában is bizonytalan adatokkal, többnyire becslésekkel rendelkezünk (HÁRS 2009, JUHÁSZ 2007). A munkaadók csoportjának vizsgálati alanyait megtalálni, tőlük információkhoz jutni nem volt könnyű feladat. Ha rátaláltunk olyan munkavállalóra, aki megfelelt az elvárásainknak, és érdeklődtünk, kiket ismer, kit tudna közvetíteni számunkra, többnyire elzárkózott: „nem akarom kiadni”, „nem örülne annak, ha erről kérdeznék”, „úgysem válaszolna maguknak” – hangzottak el a jellemző válaszok. A munkaadók többsége a jelek szerint nem örült volna, ha részvételével a tevékenységére irányul a figyelem. „Jobb így dolgozni, nem akarok egy hálózat része lenni, annak minden előnyével és nehézségével.”

Empirikus vizsgálódásaink során olyan megkérdezendő személyeket, magyar munkaadókat kerestünk, akik a közelmúltban vagy éppen jelenleg is ukrán munkaerőt foglalkoztatnak, így az ukrán munkavállalókról tapasztalatokkal rendelkeznek.

Az empirikus vizsgálat megállapításai, a megkérdezett munkaadók profilja

A megkérdezett magyar munkaadók – a magyarországi szabályszerűségnek megfelelően – többsége (69%) férfi volt, életkori megoszlásuk tekintetében közel 60%-uk a 40–49 és a 60–69 évesek korosztályába tartozott. Kevés volt a fiatal, ami a vállalkozók általános összetételének felel meg. Születésük helye több tekintetben – ebben valószínűleg a nyelv játszott döntő szerepet – determinálta azt, hogy ukrán munkavállalót alkalmaztak. Ukrajnában született a megkérdezettek harmada, Németország és Románia pedig mint fontos migrációs partner jelent meg.

A megkérdezettek működési helye harmadrészt Budapestre koncentrált, ám a többi számba vehető település sem nevezhető kistelepülésnek. Iskolai végzettségük szerint a válaszadók fele magasan képzett, egyetemi végzettségű, 35%-uk pedig középfokú végzettséggel rendelkezik.

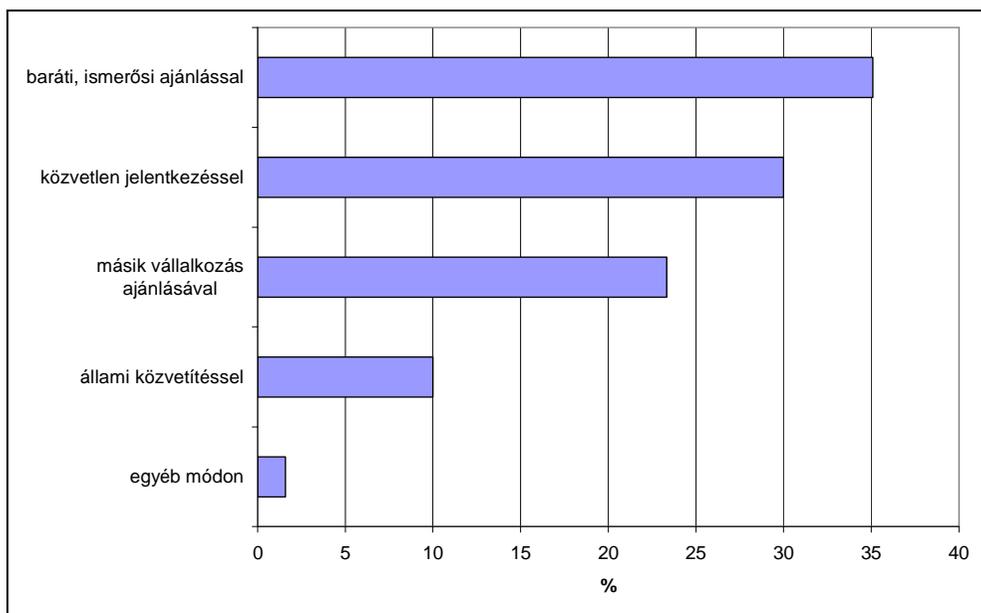
A megkérdezettek gazdasági tevékenysége nem koncentrálik valamely jellemző ágazatra, és nem mutatta az építőipari vagy a mezőgazdasági tevékenység túlsúlyát.

A válaszokban előforduló ágazatok az alábbiak voltak:

mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, halászat, halgazdálkodás, bányászat, feldolgozóipar, villamos energia-, gáz-, gőz-, melegvíz-ellátás, építőipar, kereskedelem, javítás, szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás, szállítás, raktározás, posta, távközlés, pénzügyi tevékenység, ingatlanügyek, gazdasági szolgáltatás, közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás, oktatás, egészségügyi és szociális ellátás, egyéb közösségi, személyi szolgáltatás.

A megkérdezett vállalkozások a hazai KKV méreteknél megfelelően többségükben néhány főt foglalkoztatnak. A vállalkozások nagyobbik hányadának (63%-ának) jelenleg is van ukrán foglalkoztatottja, és többinek pedig néhány évvel ezelőtt volt. A foglalkoztatottak alkalmazására nagyrészt baráti, ismerősi ajánlással került sor, esetleg közvetlen jelentkezéssel, más vállalkozás ajánlására.

18. ábra: Milyen módon vette fel ukrán állampolgárságú munkavállalóját? – kérdésre adott munkáltatói válaszok megoszlása

A 11. táblázat adatai abból a szempontból jelentenek jelzésértékű információt, hogy a pénzügyi és gazdasági válság idején milyen tevékenységekre volt indokolt az engedély kiadása. A fenti adatok is igazolják azt az általános megállapítást, miszerint az építőipar később reagált a válságra, és ezzel hozható összefüggésbe az is, hogy a kilábalás ebben az ágazatban még várat magára. Az építőipar, mint nagy munkaerő-felszívó ágazat, a szezonális külföldi munkavállalás tradicionális nemzetgazdasági ága.

11. táblázat: A Magyarországon jellemző ukrán munkavállalói tevékenységek, 2009

Munkakör megnevezése	Eset (kiadott engedély)
Építőipari segéd munkás	1 547
Segéd munkás	572
Mezőgazdasági szezon munkás	257
Betanított építőipari munkás	118
Kőműves	70
Takarító	61
Csomagoló	57
Kokszoló blokk-javító	56
Konyhai kiségitő	55
Kézi anyagmozgató	49
Összeszerelő	42
Kertészeti segéd munkás	37
Repülőgép-vezető	35
Repülőgép-szerelő	34
Egyéb	1 330
Összesen	4 320

Forrás: Nemzeti Erőforrás Minisztérium, 2009

A külföldieknek kiadott munkavállalási engedélyek megoszlása szerint a szolgáltatások és a feldolgozóipari tevékenység válik a jellemző, mely a Közép-Magyarország régióra koncentrálódik.

Tehát a munkaerő-kereslet regionális specifikummal rendelkezik. Ez megalapozza azt a nemzetközileg is ismert gyakorlatot, hogy szakmai specifikus, regionális monitoring rendszeren keresztül vezethető le a hazai érdekeken alapuló toborzás. Az értelmezés során ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy az adatok székhely szerinti, ezért például a Közép-Magyarország régióban az építési tevékenységben foglalkoztatottak száma kiugró.

A kérdőíves válaszok elemzése azt erősíti meg, hogy az alkalmazottak tevékenysége igen szerteágazó, mint azt a következő felsorolás is mutatja:

adminisztratív feladatok, eladó, erdőgazdasági munkás, faipari munkás, fürdőgépész, technikus, gázmester, gépipari munkás, gondozó, halász, húsipar, ingatlanközvetítő, kertépítő, kertész, kőműves, kutató, lovász, masszőr,

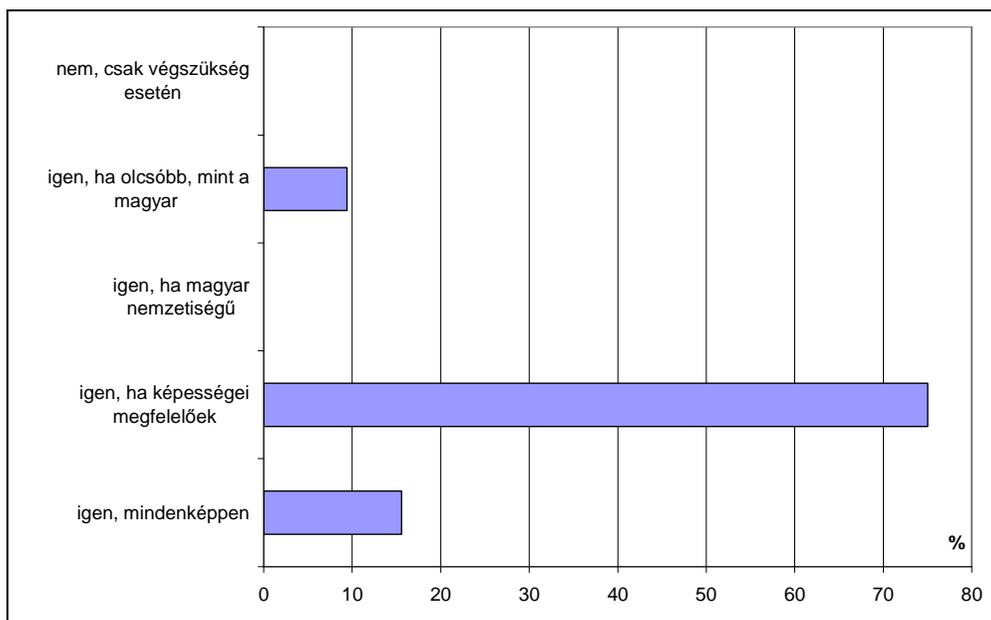
mentálhigiénias dolgozó, muzsikus, műanyag-fröccsöntő, segédmunkás, sofőr, rakodó, szakorvos, ápoló, személyi tréning, mentális képzés, szerelő (távközlés), szerviz, takarító, tanácsadás ukrán vállalatok számára, tanár.

A mélyinterjúk kérdőívekben megkérdezett ukrán munkavállalókat foglalkoztató magyar munkaadók 40%-a egy éven belül vagy 1 és 3 év közötti időszakban volt foglalkoztatva, felerészt teljes munkaidőben, kisebb részben részmunkaidőben. A munkáltatók elégedettek voltak munkájukkal, elenyésző arányban nyilatkoztak arról, hogy elégedettségükkel nem volt azonos a munkavállalók fizetése. Ezzel összhangban van az a megállapítás is, hogy a munkáltatók maguk is ajánlották másoknak korábbi alkalmazottaikat.

A kérdőív ukrán munkavállalók alkalmazására vonatkozó kérdésekre (Miért alkalmaz(ott) ukrán munkavállalót?) adott jellemző válaszok:

„A gyártók kérése volt.”; „Egyedi képességek, 0-24 óráig dolgoznak.”; „Jók és egyediek a területükön.”; „Kapcsolataikkal újabb pácienseket hoznak.”; „Olcsó munkaerő, hálásabb hozzáállás.”; „Olcsók és értenek hozzá.”; „Nekem is vannak ilyen gyökereim, velük jobban megértem magamat.”; „Magam is ott születtem, jobban megértjük egymást.”; „Nem tudtam, hogy ukrán, munkája alapján.”; „Nem volt más jelentkező.”; „Hozták magukkal a vevői kört.”; „Sok a megrendelés, kell a munkaerő.”; „Speciális, összeszokott csapat, tapasztalatokkal.”

19. ábra: Foglalkoztatna-e a továbbiakban is ukrán állampolgárságú munkavállalót? – kérdésre adott válaszok megoszlása

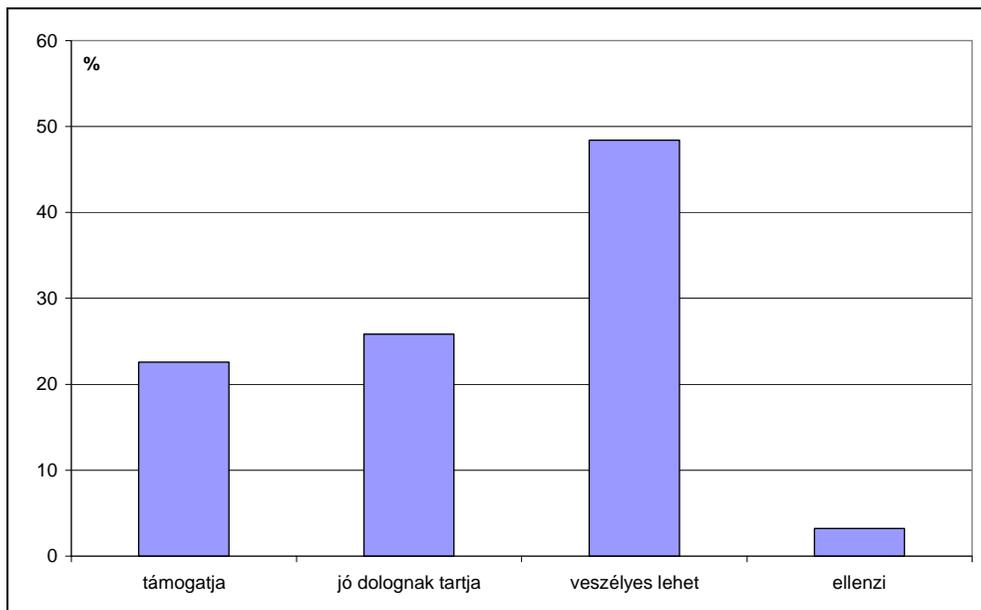

A munkaadók megerősítették, hogy a jövőben is alkalmaznának ukrán munkaerőt, ha képességeik megfelelőek a végzendő feladathoz.

Álláspontok a kettős állampolgársággal kapcsolatban

Megkérdeztük a munkaadókat arról is, hogy mi a véleményük a kettős állampolgárság jogi lehetőségéről. A válaszadók fele veszélyesnek ítélte, az ellenzők aránya alig 3% volt. A többi megkérdezett támogatja, és jó dolognak tartja.

20. ábra: Mi a véleménye a kettős állampolgárság bevezetéséről? – kérdésre adott válaszok megoszlása

A munkaadók nézeteit tükröző válaszok és magyarázataik tartalmaznak támogató, semleges és elutasító véleményeket, ezek a következőkben foglalhatók össze:

Támogató válaszok:

Bővül a magyar „tér”. Bővül az ország, új népek. Egységesülés, Magyarországon jobbak a lehetőségek. Kapcsolatokat teremt, bővíti a piacot. Megtanuljuk a „kapitalizmust”. Könnyebb a családdal a kapcsolattartás, bővül a piac. Nő a munkaerő, többféle képzettség lesz. Nyelvi közösség, együtt a legkönnyebb. Többen leszünk, meg talán akik megkapják, azoknak is jó érzés, lehetőség.

Semleges válaszok:

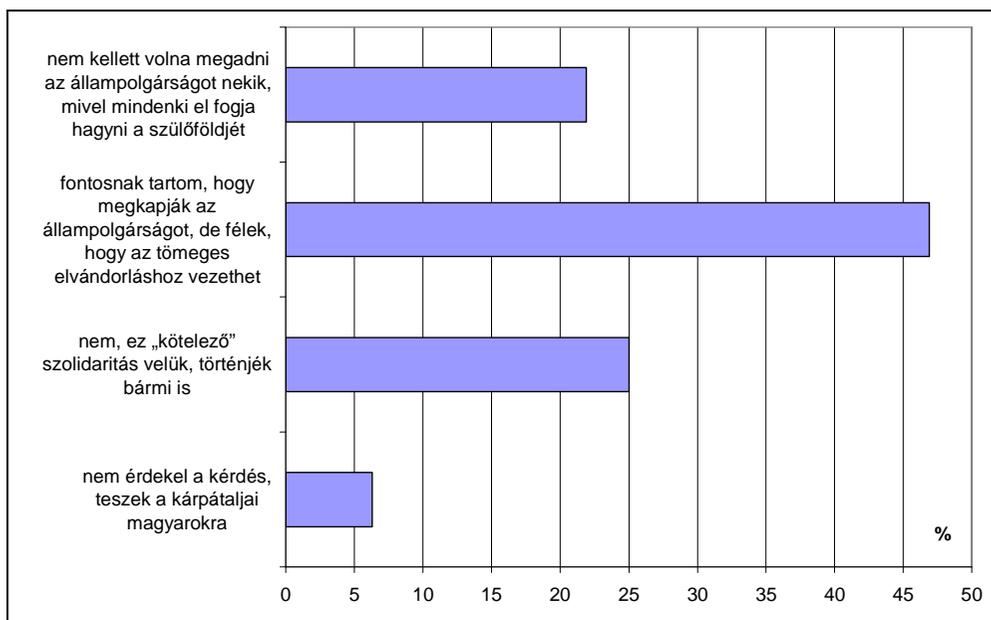
Jöhetnek, de mehetnek is. Keresik a munkát. Szabad munkaerő-vándorlás. Nem lehet tudni a hatását. Szabadabb mozgást ad. Lehetőséget ad.

Elutasító válaszok:

Álmokat kergetnek, tömegesen indulnak. Átmenetileg idejönnek, de aztán továbbmennek. Ellentéteket szül az itt élő magyarok és a szülőföldiek között. Maradnak? Megtanulják a módit, aztán továbbállnak. Mindent azonnal akarnak. Nem itt nőttek fel, és gyorsan akarnak mindent. Olcsóbb munkaerő. Politikailag motivált. Sok bevándorló. Sok olcsó, képzetlen munkaerő, akik átmeneti munkát keresnek. Van itt elég gond nélkülük is.

Kérdéseket tettünk fel arra vonatkozóan is, hogy mi a munkáltatók véleménye a kettős állampolgárság intézményének bevezetéséről, véleményük szerint ez veszélyezteti-e az ukrajnai magyarság jövőjét.

21. ábra: Ön szerint a kettős állampolgárság intézményének bevezetése veszélyezteti-e az ukrajnai magyarság jövőjét? – kérdésekre adott válaszok megoszlása

A válaszolók fele fontosnak tartja az állampolgárság megadását, de tart attól, hogy ez tömeges elvándorláshoz vezet. A megkérdezettek egynegyede nem tartja veszélyesnek ezt a folyamatot, véleményük szerint ez „kötelező” szolidaritás velük,

történjék bármi is. „Nem érdekel a kérdés, teszek a kárpátaljai magyarokra” – válaszolta a megkérdezettek 6%-a. A „Nem kellett volna megadni az állampolgárságot nekik, mivel mindenki el fogja hagyni a szülőföldjét” válasszal értett egyet a válaszolók negyede.

A munkaadók tájékozottsága és véleményük az ukrainai migránsokról

A megkérdezettek tájékozottságát jellemzi az, hogy hány főre becsülik a magyar állampolgárságot igénylők (kettős állampolgárság kapcsán) várható számát, ezen belül az ukránok arányát. A megkérdezettek 31%-a az összes igénylő számát 50 és 100 ezer közé tette, negyede 100 és 200 ezer közé. Ugyanakkor minden hatodik válaszadó 10 ezer alatt tartja valószínűnek a kérelmezők számát. A 2011-ben magyar állampolgárságot igénylő ukránok számát minden ötödik megkérdezett 3000 fő alá becsülte, ugyanakkor harmaduk elképzelhetőnek tartja a 12 ezertől 120 ezerig terjedő intervallumot is. Ez utóbbi azt jelenti, hogy Ukrajna teljes magyar etnikumú lakossága magyar állampolgárságot igényelne. Mindenki egyetértett azzal, hogy ezzel a folyamattal megnő a külföldi munkavállalók száma. Feltételezhető, hogy a megkérdezettek nem is gondoltak a kérelmezők életkori összetételére.

Az „Ön szerint szükség van-e a Magyarországon munkát vállaló ukrán állampolgárok munkaerő-piaci beilleszkedésének növelésére?” kérdéssel kapcsolatban megosztottak voltak a magyar munkaadók. Majdnem felük szerint szükség lenne ilyen munkaerő-piaci integrációra. A munkajogi változtatást javasolók a következő lényeges elemeket említették:

Adminisztratív terhek csökkentése.

Rugalmas munkavállalás, könnyebb ügyintézés. A piac döntse el, hogy ki kell.

Több információ a munkalehetőségekről, könnyített adminisztráció.

A munkajogi környezetre vonatkozó módosítások között az alábbiak jelentek meg:

Fiatal magyar anyanyelvűek segítése a képzésben, letelepedés elősegítése.

Vannak olyan szakmák, melyeket támogatni kellene.

Hiányszakmákban segítsék a munkába állást.

Ha szükség van a migránsokra, akkor létre kell hozni a munkajogi környezetet.

Csak jöjjenek, majd leverik a kereseteket.

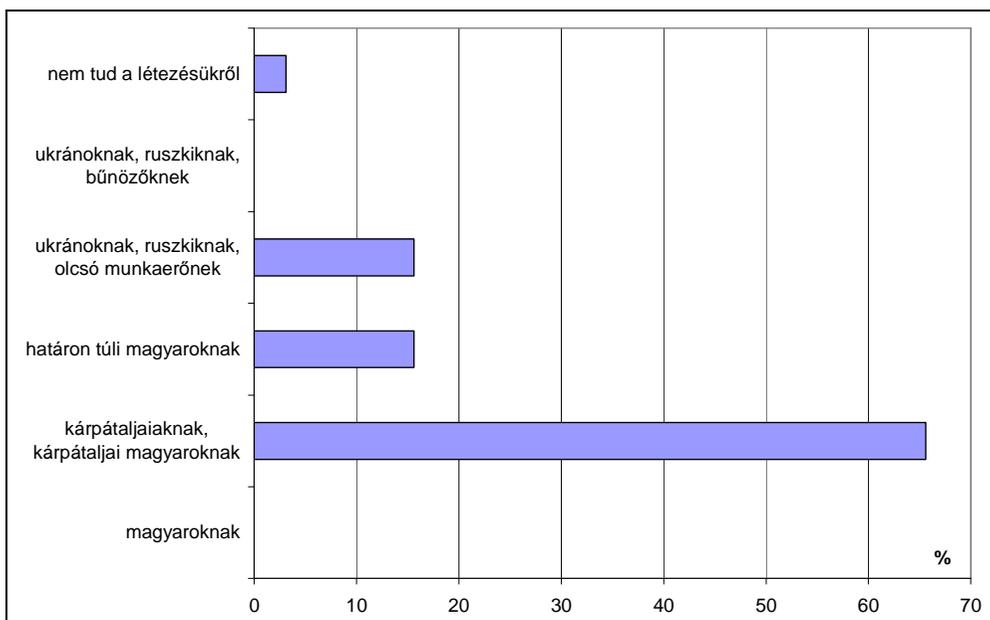
A kérdések között megjelent a feketemunka témája is. Az illegális foglalkoztatás 38%-ban a munkavállaló kérésére, közel fele pedig a munkáltató kérésére történik a megkérdezettek szerint. Érdekes megoszlást mutat, milyen szavakat társítanak a megkérdezettek az „ukrajnai munkavállaló” kifejezéshez.

Akarnak dolgozni; Alig lehet tudni, hogy ők nem erdélyiek; Alkalmazkodó; Bármit elvégez, amit megfizetnek; Becsületes; Betartja a szakma szabályait; Építőipar; Értenek a famunkákhoz; Értenek a szakmájukhoz; Fizikai erőnlét; Fizikai munka; Gyorsan tanul; Igyekvő; Jó fizikum; Jó munkaerő; Jól betanítható; Keresik a lehetőséget; Kicsi igények; Kitartó munkaerő; Könnyen tanul; Megbízható; Minden munkát elvállalnak; Mindenre kész; Nagy az összetartás; Nem kell őket keresni, jelentkeznek, és jó kapcsolataik vannak; Nincs velük baj; Olcsó munkaerő; Részletesen be kell tanítani; Sok olyan tevékenységet elvégeznek, amire nincs hazai jelentkező; Speciális ismeret; Szorgalmas; Szorgos munkaerő; Tanítani kell őket a munkára, de aztán megy a dolog; Teherbíró; Törekvő; Ügyes; Üzletel is az állása mellett; Van ázsiai ráérzése; Vannak ötletei.

A „Mennyi külföldi állampolgár él életvitelszerűen Magyarországon?” kérdésre adott válaszok arról adnak tájékoztatást, hogy a megkérdezettek ismeretei, becslése mennyiben térnek el a valóstól. A válaszolók 16%-a 100 ezer fő alattinak, negyede 200 ezerig terjedően becsülte a Magyarországon élő külföldiek nagyságrendjét, további negyedük a 300 ezerig terjedő sávba helyezte ezt a számot. Ez utóbbiak a regisztrált adatokhoz közeli információt adtak meg. A valós adatokat felülbecsülte a válaszolók mintegy harmada. A „Mennyi ukrán állampolgár él életvitelszerűen Magyarországon?” kérdésre adott válaszok kisebb szórást mutattak, és közelebb állnak a mért adatokhoz.

A „Minek tartja az utca embere a kárpátaljai magyarokat Magyarországon?” kérdésre a válaszolók 66%-a nem határon túliaknak, hanem kárpátaljaiaknak, kárpátaljai magyaroknak tartja a kérdéses csoportot, megkülönböztetve őket más határon túli csoportoktól. Érdekes eredmény, hogy a magyar opciót senki sem választotta.

22. ábra: Ön szerint általában minek tartja az utca embere a kárpátaljai magyarokat Magyarországon? – kérdésre adott válaszok megoszlása

Kíváncsiak voltunk, hogyan vélekednek a magyar munkaadók arról, hogy milyen következményekkel járhat Magyarország számára a kárpátaljai magyarok áttelepülése. Míg a pozitív hatásokra utaló válaszok egyenlően oszlottak el a lehetséges között, addig a negatív hatások közül a „megterhelik a magyar szociális hálót” válasz kapott többséget. Érdekes megfigyelni, hogy a válaszok többsége a belépést követően valószínűsíthető hatásokkal számol. Kevés olyan válasz született, mint például: „több adófizető polgár lesz”, ami közvetett hatásnak nevezhető.

12. táblázat: Milyen pozitív következményekkel járhat Magyarország számára a kárpátaljai magyarok áttelepülése? – kérdésre adott válaszok (%)

kevésbé fogy a magyarországi népesség	21,6
több az adófizető állampolgár	27,4
tömegesen megjelenő olcsó munkaerő	29,4
erősebb lesz Magyarország	21,6
Összesen	100,0

13. táblázat: Milyen negatív következményekkel járhat Magyarország számára a kárpátaljai magyarok áttelepülése? – kérdésre adott válaszok (%)

beilleszkedésük problémás	25,6
megterhelik a magyar szociális hálót	34,0
nő a bűnözés	14,9
elveszik a munkát a magyarok elől	25,5
Összesen	100,0

Arra a kérdésre, hogy az ukránok nyugdíjára mennyire szükséges egyedi kezelés, eltérő válaszokat kaptunk. Mint az ismeretes, néhány környező és még nem EU-tagállamban a hozzánk letelepedő időskorúak magasabb nyugdíjat kapnak, mint korábbi lakóhelyükön. Mindez kétségtelenül vonzó perspektívát jelent számukra. A válaszadók a kedvezményezett státuszt sérelmezik legtöbbször.

Felvethető munkahipotézisek, kérdések

- A határok jogi értelemben vehető kedvezményezett átjárhatósága esetén mennyiben folytatódik az általános keletről nyugat felé történő mozgás, és mennyiben kapcsolódik össze a nemzetközi migráció a belső mobilitás irányával?
- A magyar nyelvhez és kultúrához való kötődés erősödik, avagy ugródeszka szerepet tölt be Magyarország?
- Az ukrán foglalkoztatás hozzájárul-e a területi kiegyenlítődéshez azzal, hogy az ország keleti részére koncentrálódik?
- A munkavállalói alapjogok érvényesülése Magyarországon az ukránok esetében rosszabb-e, mint más tagállamokban?
- Nőni fog-e az Ukrajnából érkező munkavállalók létszáma azzal, hogy a kettős állampolgárság elérhetővé vált?

- A külföldi munkavállalók döntően az építőipari és fizikai tevékenységet folytató vállalkozásoknál helyezkednek el?
- Az ukrán munkavállalók fizikai munka iránti hajlandóságát, elégedettségét az adatok alátámasztják.
- A külföldi munkaerő bérezési színvonala alacsonyabb, mint a magyar munkavállalóké.
- Az ukrán munkavállalók döntően alkalmazotti jogviszonyban dolgoznak.
- Az ukrán munkavállalók döntően Kárpátaljáról érkeznek.
- A munkavállalók többsége letelepedési céllal érkezik.
- A letelepedett ukrán állampolgárok Kárpátaljáról érkeznek.

Munkajogi helyzet

Az általunk elvégzett adatgyűjtés igazolta, hogy a munkaerő keresleti és kínálati kapcsolatai kedvezően alakulnak a későbbi munkavállalás tekintetében. A válaszolók alig említették azt, hogy egyedi, speciális támogatásra, preferenciára lenne szükség az ukrán állampolgárok munkavállalásához. Az unióban a munkavállalói alapjogok kérdése nemzeti szinten szabályozott, és annak paragrafusai nemcsak a munkaadóknak, hanem a munkavállalóknak is számos olyan köztételt ír elő, melyektől egyik fél sem térhet el. Ezért elmondható, hogy a hazai gyakorlat alig tér el a szokásos tagországi gyakorlattól. Megjegyzendő, hogy más tagállamokban távoli és sokféle eredetországból származó résztvevő van jelen a munkaerőpiacon, míg nálunk a külföldiek munkavállalása döntően a szomszédságra, azon belül is a magyar nyelvűekre korlátozódik. Így válhat a rugalmas és kiegészített stratégia alkalmazása kedvezőbbé és racionálissá.

Magyarországon az ukrán munkavállalók döntő része hazai kisvállalkozásokban helyezkedik el. Magyarországon a vállalkozások 85%-a KKV, ahol méretük miatt is eltérően érvényesülnek a munkajogi elvek. Itt nem beszélhetünk szakszervezeti egységről, nincs kollektív szerződés, a munkavállalói érdekek érvényre jutása eseti szempontokon alapul. Tehát a munkavállalói jogok is másként érvényesülnek. Azoknál a nagyvállalatoknál, melyeknél csoportos külföldi munkavállalásra kerül sor, például az ukránok esetében a dunaújvárosi Dunaferr, a munkavállalók egyedi,

határozott idejű szerződésekbe foglaltan dolgoznak. A külföldi tulajdonú vállalkozások esetében az is jellemző, hogy a dolgozók keresete magasabb, a konfliktusok, nézeteltérések az erős managementtel összefüggésben pedig alig jutnak el a nyilvánosság szintjére. Az egyes dolgozók folyamatosan figyelemmel kísérik az alapjogok érvényesülését. A magánszféra rugalmassága sokszor kívánja meg az eseti egyeztetést, ami a vállalkozás üzleti biztonságát és ezzel a foglalkoztatás fennmaradását is biztosítja.

A haszonelvű stratégiai gyakorlatnak számos olyan eleme van, ami a helyi gazdaság fellendítésében, a kapcsolatok építésében előremutató. Ezért a külföldi munkavállalók sok esetben helyi munkaadókhoz is kapcsolódnak, azaz iparüzési adóval is hozzájárulnak a térség felzárkózásához. A tábla adataiból látható, hogy a magyarországi ukrán adófizetők aránya magas.

14. táblázat: Az adófizető külföldi állampolgárok létszáma 2007-ben

Eredet ország/földrész	Nem Magyarországon lakik	Magyarországon lakik	Összes külföldi adózó	Összes külföldi	Adófizetők aránya
Ausztria	254	344	598	2 571	23,3%
Románia	1 216	29 890	31 106	65 836	47,2%
Ukrajna	250	6 932	7 182	17 289	41,5%
Szerbia	220	3 459	3 679	17 186	21,4%
Szomszédos országok összesen	15 030	43 758	58 788	108 811	54,0%
EU15	2 302	4 254	6 556	25 490	25,7%
Európa	17 383	58 783	76 166	146 145	52,1%
Afrika	43	754	797	1 913	41,7%
Amerika	202	784	986	3 557	27,7%
Ázsia	320	7 654	7 974	22 356	35,7%
Összesen	18 034	69 043	87 077	174 697	49,8%

Forrás: Rédei–Kincses, 2008

A fenti táblázatban kiemeltük az ukrán állampolgárok létszámát, és azt, hogy közülük hányan minősülnek adófizetőnek. A Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok 41,5%-a adófizető, és hasonlóképpen alakul a romániai, valamint az afrikai állampolgárok aránya is. Nem mondható el ugyanez az Ausztriából,

Amerikából és az EU-15 országaiból érkezett állampolgárokról, ugyanis ezen országokat tekintve az arány 20–25% között változik. Valószínű, hogy az innen érkezők nem egyéni, hanem társas vállalkozásokban dolgoznak, és a nyereséget más úton viszik ki az országból.

Összehasonlítva a KSH adatait az Foglalkoztatási és Szociális Hivatal (FSZH) adataival, megállapíthatjuk, hogy az információk csak némileg térnek el egymástól. Míg 2007-ben 7182 fő ukrán állampolgárságú adózó tartózkodott Magyarországon, addig ez a létszám 2008-ra feltehetően 7693 főre nőtt, 2008. június 30-án ugyanis ennyi ukrán állampolgár rendelkezett munkavállalási engedéllyel.

15. táblázat: Munkavállalás jogával rendelkező külföldi állampolgárok (2008. június 30-i állapot)

	Fő	Ukrán állampolgár (%)
Munkavállalási engedéllyel	30523	
ukrán állampolgár	7693	25,2
Mezőgazdasági szezonális munkára	371	
ukrán állampolgár	281	75,7

Forrás: Foglalkoztatási és Szociális Hivatal, 2008

A mezőgazdasági szezonális munkavállalási forma értelemszerűen a vidéki területeket érinti leginkább. Nem elhanyagolható az a tény, hogy 2008-ban a június 30-ig kiadott mezőgazdasági szezonális munkavállalási engedélyek csaknem 76%-át ukrán állampolgárságú munkavállalóknak állították ki a hivatalok, míg az általános munkavállalási engedéllyel rendelkezők létszáma csak 25,2% volt.

Következő adatforrásunk a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal adatbázisa volt. Az adatbázis áttekintését követően kiszűrtük azokat a tartózkodási jogcímekeket, amelyekben belül egyértelműen jellemzőek az ukrán állampolgárra.

16. táblázat: A külföldi állampolgárok tartózkodási státuszok szerint

	Fő	Ukrán állampolgár (%)
Bevándorolt külföldiek	48195	
ukrán állampolgár	4225	8,8
Letelepedett külföldiek	30245	
ukrán állampolgár	4297	14,2
Tartózkodási engedéllyel rendelkezők	15967	
ukrán állampolgár	1788	11,2
EGT állampolgár családtagjaként	2332	
ukrán állampolgár	325	13,9
Magyar állampolgár családtagjaként	1782	
ukrán állampolgár	614	34,5

Forrás: Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, 2008

A statisztikai adatok alapján meghatároztuk az ukrán állampolgárok létszámát valamennyi tartózkodási státusz szerint, ez összesen 11 263 fő. A Magyarországon (három hónapnál hosszabban jogszerűen) tartózkodó ukrán állampolgárok száma 2008. január 1-jén a KSH adatai szerint 17 289 fő. Az eltérést a volt Szovjetunió utódállamainak állampolgárságok szerinti számbavételének különbözőségei okozzák. A létszámadatoknál fontosabbak az egyes kategóriákon belüli arányok. Az ukrán állampolgárok legnagyobb arányban a magyar állampolgárok családtagjaként tartózkodási kártyát kapott személyek között vannak (34%), ezt követik a letelepedettek és EGT állampolgár családtagjaként vagy magyar állampolgár családtagjaként állandó tartózkodási kártyát kapott állampolgárok. Ha a létszámokat nézzük, akkor a letelepedettek létszáma a legmagasabb, ők 4297-en vannak, majd ezt követik a bevándorlók és a tartózkodási engedéllyel rendelkezők.

Annak ellenére, hogy a schengeni rendszer külső határa Ukrajna, a munkaerő-áramlás lehetősége egyre fontosabb kérdéssé válik Magyarország keleti határai mentén is. Egyfelől ebből az irányból várják a külföldi munkavállalók zömének érkezését, másrészt az itt élők – a régóta rendkívül rossz helyi foglalkoztatási helyzet miatt – tartanak a konkurenciától. A jelenlegi tendenciákat figyelembe véve ezek a félelmek csak részben tekinthetők megalapozottaknak. Noha a kiadott munkavállalási engedélyek alapján a legtöbb külföldi munkavállaló valóban Romániából és Ukrajnából érkezik (a zömük magyar nemzetiségű), a közvetlen

határsávban csak alig néhány ezren maradnak, a fő célpont továbbra is a főváros és Nyugat-Magyarország.

Egyes elemzők úgy vélik, a jövőt tekintve e határszakaszokon továbbra sem kell tartani nagy tömegben érkező munkavállalóktól. Egyfelől kevés munkaalkalmat biztosító perifériaterületek érintkeznek egymással a határ két oldalán, másfelől pedig ez a határszakasz bizonyosan az Európai Unió külső határává válik, így a legszigorúbb schengeni előírásoknak kell majd megfelelnie (BARANYI–BALCSÓK 2004). Így a többi határszakaszhoz képest itt most van fellendülőben az ingatlanpiac, de olyan kétirányú mozgásról, mint a többi szakaszon, nem beszélhetünk.

Mint minden működő gazdaságban, tartósabban vagy átmenetileg, de léteznek hiányszakmák, illetőleg speciális igények. A legtöbb külföldi munkavállalót három nemzetgazdasági ág igényelte: az építőipar, a munkaigényes feldolgozóipar és a kereskedelem; itt foglalkoztatják a munkaerő-piaci résztvevők 70%-át. Tekintettel arra, hogy a feldolgozóipar térbeli és szerkezeti átrendeződés következtében kelet felé tart, valamint a kereskedelmi tevékenységben a korábbi kapcsolatok meghatározó szereppel bírnak, növekvő munkaerő-piaci keresletre számíthatunk. Az ukrán munkaerő egyik jellemzője a kulturális, mentális és művészeti tevékenységeket végzők, valamint a sportolók nagyobb aránya. A magyar mezőgazdaságból jellemzően az idénymunkások hiányoznak, akik iránt az igény csak bizonytalanul tervezhető előre. A hosszadalmas és nehézkes engedélyezési eljárást sokan ezért is igyekeznek kikerülni, s a munkát inkább a tényleges igények szerint, személyes kapcsolatok útján szervezik.

A hazánkban hivatalosan munkát vállaló külföldiek összességében kevesen vannak, nem befolyásolják érdemben a kínálati folyamatokat. Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy helyi túlkínálat ne keletkezzen. Sokkal nagyobb problémákat okoz ugyanakkor az a tendencia, hogy létszámuk elsősorban az idénymunkák időszakában emelkedik, sokszor nem azokban a térségekben, ahol ilyenkor a leginkább szükség lenne a munkaerőre. A termés volumene különösen a gyümölcs- és zöldségtermelésben lehet ingadozó az időjárási kitettség miatt.

A külföldiek foglalkoztatásának gazdasági hatásai egyes régiókban, ágazatokban, foglalkozások tekintetében jelentősebbek, mint ami alacsony arányukból következik:

amiatt, mert az alacsonyabb fejlettségű országokból érkező külföldiek olcsóbbak, s olyan állásokat is hajlandók betölteni, ahol munkaerőhiány van. Az a körülmény, hogy egy részük ingázó, lehetőséget ad a szezonális vagy ingadozó munkaerő-piaci igények kielégítésére (ADLER et.al. 2007).

Az „idegenekkel” szembeni fenntartásokat leginkább a megélhetési gondok, illetve az egyébként is bizonytalan munkahelyek elvesztésétől való félelem táplálja, mivel a külföldiek a magyarországi bérek töredékéért is hajlandóak munkát vállalni. A helyzetet tovább súlyosbítja, hogy a határ menti régiókban már régóta magasán az országos átlag fölött alakul a munkanélküliségi ráta, és sok településen a mai napig kritikusnak minősíthető a foglalkoztatási helyzet (BALCSÓK–DANCS 2004).

A külföldiek magyarországi foglalkoztatásának speciális formája a külföldi munkaerő Magyarországra való kirendelése. A foglalkoztatást gyakran versenytárgyalás előzi meg. Az ún. projektet kiíró megrendelő és az azt elnyerő külföldi cég magánjogi, rendszerint vállalkezési szerződést köt magyarországi munkavégzésre – azaz a helyi foglalkoztatás növelése jelenik meg. Az ilyen konstrukcióban foglalkoztatottak statisztikai számbavételére nem kerül sor. A foglalkoztatás jogi hátterét magánjogi, rendszerint vállalkezési szerződés teremti meg. A cégen belüli áthelyezés esetén a foglalkoztatás statisztikai mérése még várat magára.

A fenti példák azt bizonyítják, hogy a külföldiek munkavállalása egyre jobban összefonódik a munkaerő-piaci igényekkel, s hogy a „klasszikus” migrációs forma, az áttelepülés már nem egyedüli és talán nem is a legfontosabb formája a nemzetközi migrációnak. Figyelemre méltó itt a cirkuláris migráció, az ismételt visszatérés (ILLÉS–KINCSES 2009). Miközben a külföldiek munkavállalása egyéni és állami szinten is gazdasági érdek, elsősorban a szomszédos országokból várható az állandósuló szakmunkáshiány pótlása, aminek megvalósulásához fokozott toborzás szükséges.

A külföldi dolgozók döntő része Romániából és Ukrajnából érkező magyar, a csatlakozást követően harmadik országbeliként az ő munkavállalásuk lett nehezebb. Az ukrán állampolgárok vízumkérelméhez csatolni kell az illetékes munkaügyi központ által kiállított munkavállalási engedélyt és a tartózkodás anyagi fedezetének igazolására a munkáltatóval kötött munkaszerződést. A munkaügyi központ az

engedélyt csak akkor adja ki, ha a foglalkoztató kérelmet nyújt be a külföldi foglalkoztatására vonatkozóan, s 30 nap után sem közvetítenek ki neki olyan magyar munkaerőt, aki rendelkezik az alkalmazási feltételekkel (ADLER et al. 2007).

A külföldi munkavállalások számának legfőbb alakítója – mint valamennyi országban – a gazdaság tényleges igénye. Minthogy az engedélyt a külföldi dolgozót alkalmazni kívánó munkáltatónak kell kérnie, ezt általában csak akkor teszi, ha igényét hazai munkaerővel nem tudja kielégíteni. A pótlólagos munkaerő természetes forrása – tradicionálisan – a szomszédos országokban a határ mentén élő magyar népesség. Bár a világ úgyszólván minden tájáról akad Magyarországon munkát végző külföldi (az engedéllyel rendelkezők 5%-a jött az EU tagállamaiból, 7%-a Ázsiából, néhány százan Ausztráliából, az USA-ból, Kanadából), a meghatározó többség a kelet-közép-európai régióból, azon belül is Romániából, Ukrajnából és Szlovákiából érkezik. Az e három országból érkezettek teszik ki az összes engedéllyel itt dolgozó 80, a régióból érkezettek 94%-át. Legtöbbjük itteni munkavállalását nagymértékben elősegíti a nyelvismeret.

A külföldi munkavállalással kapcsolatos, a nemzetközi szakirodalomban ismert általános jellegű megállapítások nem egyértelműen alkalmazhatók Magyarországra és a térség országaira. A szokásos vonzó és taszító tényezők évtizedeken át nem érvényesülhettek, hiszen a nemzetközi vándorlás – kevés esettípust kivéve – még a szocialista országok között is nagyon korlátozott volt. Ezért a nemzetközi vándorlással, a külföldi munkavállalással kapcsolatos attitűdök, szokások, gyakorlat, ismeretek nem terjedtek el olyan mértékben, mint a nyugat-európai országok lakosságában (DOMOKOS 2008).

A lassan formálódó és javuló magyar–ukrán kapcsolatok számára újabb kihívást jelentett Magyarország 2004. május 1-jén történt csatlakozása az Európai Unióhoz. Mivel Magyarország keleti határai ettől kezdve jó ideig egyben az EU fokozottan, a teljes jogú Schengen-tagság elnyerése után – 2007. december 21-től – pedig az EU szigorúan őrzött külső határaiként is funkcionálnak, s a határátkelés megszigorodott feltételei bizonyos mértékig korlátozzák a határ menti együttműködést. Több mint nyilvánvaló tehát, hogy a határon átnyúló együttműködés erősítését szolgáló minden jobbitó szándék komoly hozzájárulást jelenthet a „schengeni határvonással” együtt

járó helyzet kezeléséhez is, számolva az államhatárok túloldalán nemzetstratégiai szempontból továbbra sem elhanyagolható nagyszámú tömbmagyarság jelenlétével (BARANYI 2008).

Összefoglalóan, a migrációs politikai gyakorlattal oly módon érhető el a lehető legnagyobb haszon, ha az a hazai igényekre képes épülni. Mindez egy folyamatos értékelésen alapuló területi szakmai szintű monitoring rendszerrel képes megvalósulni, amely egy munkaügynökség létrehozásával biztosítható.

V. A kibocsátó terület, az Ukrajnában élők véleményei

Ha az ukrán állampolgárok Magyarországra vándorlását vizsgáljuk, látnunk kell a küldő oldalt is, ezért az Ukrajnában élők megkérdezése rendkívül fontos. Kik, mely csoportok jelentik a legfőbb migrációs potenciált? A mennyiségi sajátosságokon túl milyen tulajdonságokkal, jellemzőkkel, motivációs tényezőkkel bírnak? Mi befolyásolja migrációs viselkedésüket, egyáltalán hajlandók-e Magyarország irányába migrálni, vagy a nagy népességpotenciál ellenére, a sajátosságok nyomán nem hazánkat tekintik célterületnek?

Ezekre a kérdésekre csak akkor kaphatunk teljes körű választ, ha nemcsak a Kárpátalján élő magyarokat kérdezzük meg, hanem a teljes ukrán lakosságból próbálunk mintát venni. Ahhoz, hogy a kép minél teljesebb legyen, kijevi és harkivi egyetemisták körében is végeztünk felmérést. A választás azért e két nagyvárosra esett, mivel ezek Ukrajna két különböző kulturális arculatát képviselik. Harkiv az orosz orientációjú országrész központja, Kárpátaljától távol, ezért lakosságára a kisebbségekkel, főként a távol élő magyarokkal szemben rendkívüli tolerancia jellemző, már csak azért is, mert a két távoli helyen zajló események kevésbé hatnak egymásra. Kijev ezzel szemben – mint az ukrán főváros – az össz-ukrán nemzeti érzés megtestesítője, tradicionális, konzervatív központ. A harkivi diákok ráadásul nemcsak Harkivból, hanem Kelet-Ukrajna más térségeiből is érkeznek, így Poltavától a Donbaszig, a Krímtől Szumiig reprezentálják az országot. A kijevi megkérdezettek főként Ukrajna középső és nyugati térségeiből (Lemberg, Volhínia) származnak, amelyek az ukrán nacionalizmus fellegrárainak számítanak.

Kárpátalján az interjúzás során kiemelt szempont volt, hogy ne csak magyarokat, de ukránokat is megszólaltassunk a témában. Ugyancsak fontos szempont volt, hogy ne csak a nagyobb települések – mint Beregszász, Ungvár –, hanem a kisebb falvak lakóit is szóra bírjuk. Így jutottunk el például Aklihegyre és környékére, amelyet azért volt fontos külön fölkeresni, mivel Kárpátaljának ez az egyetlen olyan határ

közeli, magyarok lakta régiója, ahol az elmúlt 10-15 évben – Beregszász vagy Csap térségével ellentétben – nem indult meg jelentős gazdasági növekedés. A vállalkozási aktivitás rendkívül alacsony, új beruházások nincsenek, a munkanélküliség rendkívül magas ebben a periférikus régióban, ami mind elősegítette, hogy a térségből az elmúlt 8-10 esztendőben rendkívüli módon felgyorsult a kivándorlás Magyarország irányába. Ezzel szemben Csap vagy Beregszász környékén ez a kivándorlási hullám az utóbbi években már javarészt lecsengett, mértéke csupán némileg emelkedett.

A nagyszőlősi járás ezen periférikus, tiszántúli szeglete, Aklihegy és környéke napjainkban is siralmas állapotot mutat. Az idevezető utak rendkívül rosszak, annak ellenére, hogy Aklihegy mellett fekszik Halmi nemzetközi határállomás Románia és Ukrajna között. Maga Aklihegy egy Románia felé néző domboldalon fekszik, Ukrajna gyakorlatilag csak a domb mögött kezdődik. A település fölött elszállt a XX. század, az emberek – szinte kizárólag csak magyarok – ma is megszokott, tradicionális életüket élik.

Beregszász a kárpátaljai magyarság kulturális központja, itt működik a magyar tannyelvű II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola is. A magyar-magyar kapcsolatok rendkívül szorosak, hisz ez az első nagyobb település, ahol a határ átléphető. Beregszászban magyar konzulátus is működik, így a magyar állampolgárság igénylése sem okoz különösebb nehézséget a környék lakosságának. A harmadik megemlíthető interjúhelyszín Ungvár. Itt főként ukrán egyetemistákat szerettünk volna megszólaltatni, ám ehhez az egyetem vezetése – politikai okokból – nem járult hozzá, sajnálatos módon bojkottálva a kutatást. Mindez meglepő, ha azt vesszük figyelembe, hogy sem Lembergben, sem Kijevben, sem Harkivban semmiféle ilyen jellegű problémával nem találkoztunk, ám nem meglepő annak a ténynek az ismeretében, hogy az interjúzás előtt röviddel tört ki a sajtóbotrány Kárpátalján és az ukrán médiában a magyar kettős állampolgárság kapcsán.

A Ukrajnában élő megkérdezettek többsége fiatal egyetemista vagy főiskolás, azaz olyan fiatal, magasan képzett személy, aki a migrációs folyamatokban potenciális résztvevő. A megkérdezettek csoportja alapvetően két területi egységre és két etnikai csoportra, illetve ezek kombinációjára oszlik.

A megkérdezettek egyik csoportját az Ukrajnában élő magyarok, a másikat az Ukrajnában élő nem magyar, hanem egyéb nemzetiségűek alkotják. Előbbi csoport etnikai hovatartozásánál fogva eleve potenciális migráns, mivel a magyar-magyar kulturális különbségek elenyészők. Kárpátalján összességében több mint 150 000 magyar élt a legutóbbi ukrainai népszámlálás idején (2001), csupán kis arányuk, mindössze 5000 fő volt nem kárpátaljai lakos, ám azok többsége is Kárpátaljáról származott, és csupán munkavállalási vagy családi okokból kerültek az ország más részére. Az ukrainai magyarság számára Magyarország nemcsak kapu az EU irányába, hanem a legfontosabb migrációs célállomás is egyben, amelyhez ezer szállal kötődik, nem csupán kulturális, anyanyelvi értelemben, hanem identitását, rokoni, baráti kapcsolatait tekintve, sőt az oktatás, a munkavállalás, a gazdasági együttműködés szempontjából is. Egy ukrainai magyar sokkal könnyebben megtalálja számítását, sokkal könnyebben eligazodik Magyarországon, mint egy nem magyar nemzetiségű migráns.

A nem magyar nemzetiségű migránsok számára Magyarország szinte alig látható. Ide érkezésük csupán a „véletlen műve”, és legtöbbször akkor is átutazó jellegű migrációról van szó, amelyben Magyarország csupán az ugródeszka szerepét tölti be. Aki mégis Magyarországra érkezik, részben tanulmányi okok motiválják. Vagy valamely nem magyar nyelvű felsőfokú oktatási intézmény (Közép-Európai Egyetem, Andrassy Egyetem stb.), vagy valamilyen ösztöndíjprogram jelent számára nagyobb vonzerőt.

Az átlag nem magyar nemzetiségű ukrán állampolgár – főleg ha nem Kárpátalján él – Magyarországról alig tud valamit, sokszor a nyelvi-kulturális sajátosságokkal sincs tisztában, vagy ha igen, akkor az inkább taszító, mintsem vonzó számára. A témához tartozik, hogy az átlagos ukrán állampolgár a vízumnehézségek és a számára magas utazási költségek miatt viszonylag ritkán jut el külföldre. Az ukránok körében az is gyakori, hogy valaki felnőtt koráig egyáltalán nem is jár külföldön. Ha mégis utazik valahová, akkor főként a többi posztsovjet országba, amelyekhez ezer szállal kötődik, nem csak kulturális értelemben, de munkája vagy rokoni kapcsolatai révén is. Ukrajnában szinte mindenki büszkélkedhet legalább egy orosz rokonnal, „moszkvai nagybácsival”, azaz a szoros kulturális kötődés szövevényes rokoni

kapcsolatokkal is megerősített. Szinte mindenkinek van olyan hozzátartozója, aki vendégmunkásként a szibériai olaj- és földgázmezőkön dolgozik, magasabb bérért. Emellett egyre többeknek vannak nyugati kötődései is. A munkavállalás mellett igen népszerű a nyugatiakkal kötött házasság – szinte kizárólag a nők körében. Nyugat felé a kapocs elsősorban Lengyelország, amely kulturálisan közel áll az ukránsághoz. Emellett a jobb munkalehetőségek és a magasabb jövedelmek kapcsán Anglia, Németország, Franciaország vonz még jelentős számú ukrán fiataalt.

A megkérdezettek területileg is két jól elkülöníthető csoportra oszlanak. Az első csoport a kárpátaljai megkérdezettek összessége. Ők – függetlenül attól, hogy etnikailag ukránok vagy magyarok – jóval több információval rendelkeznek Magyarországról, így jóval nagyobb migrációs potenciált képeznek Magyarország irányába, függetlenül attól, hogy lélekszámuk elenyészik Ukrajna többi területének össznépszségéhez képest. Ukrajna más térségeiben – minél inkább távolodunk Magyarországtól – hazánk alig „észrevehető”. A helyi fiatalság számára a posztszovjet térségen túl főként Lengyelország, Csehország, valamint Nyugat-Európa országai, esetleg Törökország, illetve Izrael képez jelentősebb vonzerőt. Törökország a vízummentesség, a kedvezőbb klímaviszonyok, a jobb gazdasági helyzet és a turizmusban rejlő munkalehetőségek (orosz-török tolmács, idegenvezető) nyomán közkedvelt migrációs cél, míg Izrael főként a kulturális kapcsolatok (orosz ajkú zsidóság) nyomán emelkedik ki.

A továbbiakban a migrációs viselkedésben jelentős különbségeket mutató két alapvető csoportot (a kárpátaljai magyarokat és az ukrainai ukránokat) érdemes külön is bemutatni.

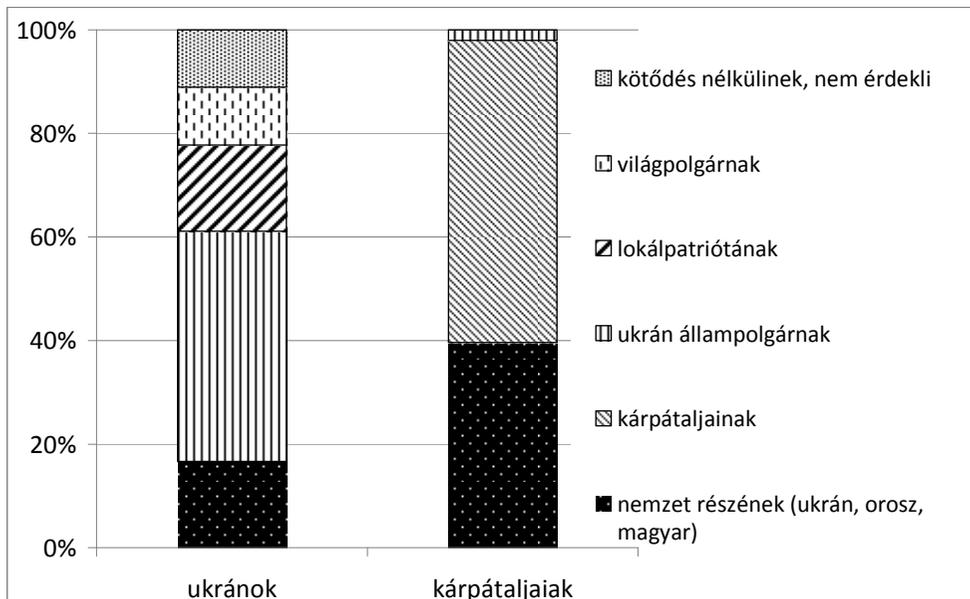
Ukrainai ukránok, oroszok, nem magyar ajkúak

Az interjúk során megkérdezett ukránok nagyobb része Harkivból került ki, így többségük az orosz nyelvet jelölte meg anyanyelveként. Csupán egyetlen magyar anyanyelvű megkérdezett volt a nem kárpátaljai interjúalanyok között, aki Harkivban tanult egyetemistaként, de Kárpátaljáról származott. A Kijevben és

Harkivban megkérdezett összesen 18 fő a születési helyét Galíciától és Volhíniától egészen a Krímig és a Donbászig jelölte meg, így az ország területi heterogenitását és különböző régióit az interjúalanyok jól reprezentálták. Az ukrán és orosz ajkú interjúalanyok az orosz és az ukrán nyelvet jelölték meg általuk legjobban ismert idegen nyelvnek, míg a megkérdezett fiatalok többsége harmadik helyen az angol nyelvre is kitért.

Nemzetiségükként a megkérdezettek két kivétellel mindannyian az ukránt jelölték meg, habár itt megjegyzendő, hogy a nemzeti identitás Ukrajnában általában az állampolgársághoz, és nem az etnikai öntudathoz kötődik. A két fogalom nyelvileg el sem különül igazán. Ezt tükrözi az „Elsősorban minek érzi magát?”, azaz az identitást feszegető kérdésre adott válasz is: a megkérdezettek többsége elsősorban Ukrajna állampolgárának tartja magát. A harkivi megkérdezettek körében széles körben jellemző volt az etnikai kötődés hiánya, azaz a kozmopolitizmust vagy a lokálpatriotizmust jelölték meg elsőként. A vallási identitás játszott a legkisebb szerepet.

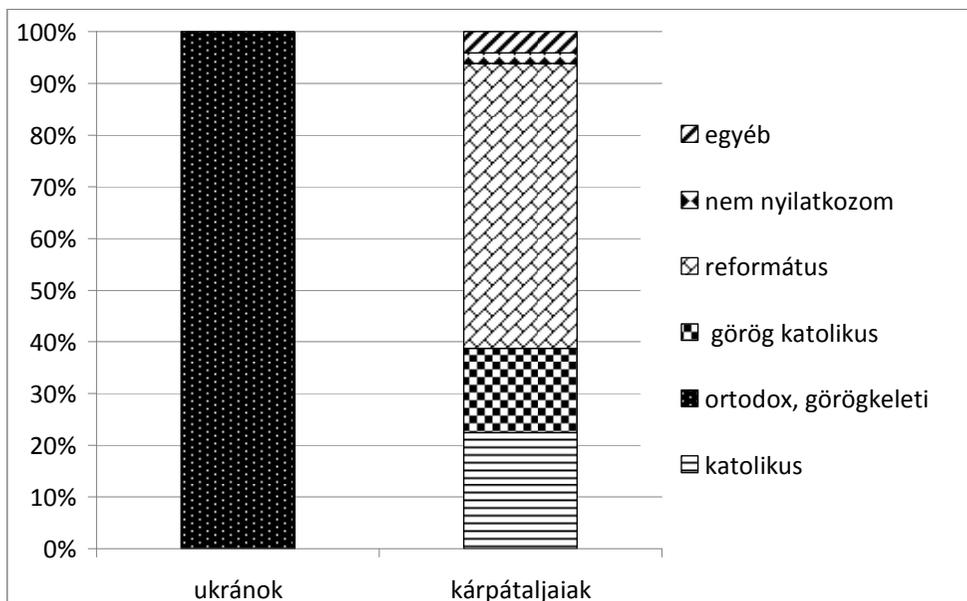
23. ábra: A megkérdezettek identitása (Elsősorban minek érzi magát?)

Megjegyzendő, hogy az identitásra vonatkozó kérdés számított a legérzékenyebbnek a kutatómunka során, és vezetett a kutatás kivitelezése során fellépő egyetlen jelentős, inkább politikai jellegű konfliktushelyzethez is. Az interjúzást ugyanis az Ungvári Nemzeti Egyetemen arra hivatkozva akadályozták, hogy erre a kérdésre mindenki csak egyetlen választ adhat: ukránnak érzi magát.

A megkérdezettek vallási megoszlásukat tekintve rendkívül homogén csoportot alkottak, csupán az egyetlen magyarul tudó megkérdezett nem vallotta magát ortodoxnak. Szintén csak egy személy volt házastársi kapcsolatban az interjúzás idején, míg a megkérdezetteknek nagyjából fele tartós párkapcsolatban élt. Mindezt némileg árnyalja az a tény, hogy az egyik megkérdezett, aki állítása szerint tartós párkapcsolatban él egy német állampolgárral, személyesen még sosem találkozott partnerével, csupán online tartják egymással a kapcsolatot. A párkapcsolatban élők ezen egy kivétellel azonban mind helyi, ukrán nemzetiségű, ortodox vallású személyt jelöltek meg partnerükként.

24. ábra: A megkérdezettek vallási-felekezeti megoszlása

Az interjúalanyok körében Törökország szerepelt a legtöbbször, mint az a külföldi ország, ahol egy hónapnál több időt töltöttek el. Ez a gazdasági kapcsolatok és a vízummentesség eredménye, ennek eredőjeként sok egyetemi hallgatónak van lehetősége Törökországba utazni, főként szakmai gyakorlatra.

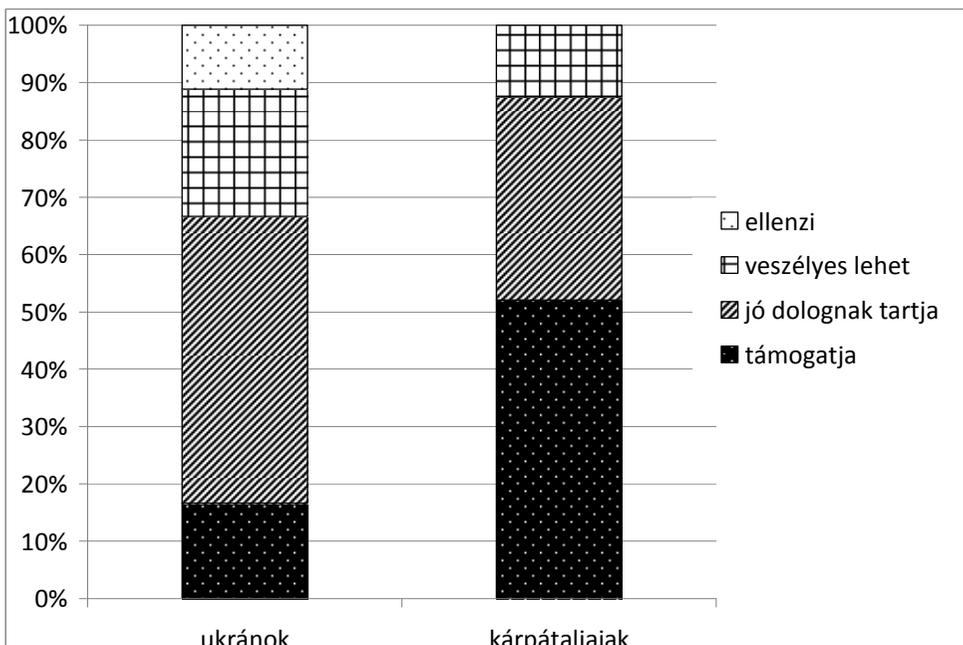
A megkérdezettek fele dolgozott az egyetemi tanulmányok mellett, főképp különböző diákmunkákat végeztek. A többség általában meg van elégedve ukrainai életével, és habár a válaszadók anyagi lehetőségei szerények, csupán töredékük mondja azt, hogy ha lehetősége lenne rá, elmenne. Ez részben annak is köszönhető, hogy a fiatalok viszonylag kevés külföldi tapasztalattal rendelkeznek, ezért az ismeretlentől való félelem sokszor erősebb, mint a gazdasági vonzó-taszító erők.

A legtöbben ugyan eljárnának Magyarországra, de csak rövid időre. Ösztöndíj keretében például egy évet szívesen eltöltenének nálunk, de hosszabb távon senki nem szeretne Magyarországon élni. A magyarországi munkavállalás sem motiváló erő, hazánk inkább mint az EU része jelent vonzó tényezőt – kimondottan Magyarországról kevés információval rendelkeznek a megkérdezettek. Magyarországi rokoni, baráti kapcsolatok sem jellemzőek, sokkal inkább meghatározóak ezek a kötelékek a posztszovjet térség irányában. A megkérdezetteknek ezért általában nincs képük arról, milyen is az élet Magyarországon az ide érkezett ukrainai migránsok számára, nem tudják, milyenek a kereseti lehetőségek, nem ismerik a helyiek bevándorlókhoz való viszonyát, nem tudják, milyen nehézségekkel járhat a beilleszkedés, és nem értik a cirkulációs migráció lehetőségét sem. Az információhiány és a nyelvi problémák ugyan többször említésre kerülnek a megkérdezettek körében, ám a legtöbb interjúalany az EU-t egy egységes térként kezeli, ahol általában jobbak az életfeltételek.

A kettős állampolgárság megítélése az ukránság körében rendkívül vegyes. A válaszadók többsége jó dolognak tartja, ami részben a magyarsággal szembeni toleranciát, részben az ismeretek – ennek nyomán az előítéletek – hiányát mutatja. Minél távolabb kérdezzük meg valakit Kárpátaljától, annál kevesebbet tudnak a kárpátaljai magyarságról, annak létszámát rendszerint jóval alábecsülik a hivatalos statisztikákhoz képest, míg logikájuk szerint Magyarországon a valóságosnál jóval

több ukrán állampolgár él – lévén, hogy hazánk EU-tag, és mint ilyen, jelentős vonzerőt képvisel.

25. ábra: Mi a véleménye a kettős állampolgárságról?

A kissé tájékozottabbak a veszélyeket főként abban látja, hogy a magyarok – főként a fiatalok – tömegesen fogják elhagyni Ukrajnát, ez pedig további problémákat jelent az amúgy is demográfiai veszteségekkel küzdő országban. Az ország integritását érintő veszély nem került elő se Harkivban, se Kijevben, ám Kárpátalján igen. Lembergben volt, aki azzal érvelt, hogy a kivándorlás jelensége pozitív, mert így a magyarok elmennek, ezáltal csökken az etnikai feszültség lehetősége. A megkérdezettek közül többen is felvetették, hogy a kettős állampolgárság intézményével esetleg nem magyar etnikumúak, azaz ukránok is élhetnek, ami további elvándorláshoz vezetne, azonban a válaszadók többsége nem kíván élni ezzel a lehetőséggel, mivel nem felel meg az előírt feltételeknek.

Magyarország kapcsán (Ha azt hallja, hogy "Magyarország", mely szavakat társítaná hozzá?) a legtöbb megkérdezett gondban volt, mit is említsen. Kevesen, de voltak, akik számára hazánk a *szébb élet reményével* kecsegtet – ők általában a legkevesebb

információval rendelkeztek, és hazánkat a kívülről homogénnek tekintett EU részeként kezelték. A legtöbb válaszadó *Budapestet* vagy valamilyen Budapesthez kötődő dolgot említett, de a szomszédság, *Balaton*, *Ikarus busz*, *1956* fogalmak is előkerültek a tájékozottabbaknál, bár voltak olyanok is, akik *Erdélyt* és a *Kárpátokat* is megemlítték hazánk látnivalói között.

Kárpátaljai magyarok

A Kárpátalján megkérdezettek szinte kizárólag a magyar etnikumhoz tartozónak vallották magukat, és születési idejük is szélesebb spektrumon mozog, mint a megkérdezett ukránoké. Magyar anyanyelvükön túl az interjúalanyok általában ukrán és orosz, a fiatalabbak esetleg angol nyelvtudással is rendelkeznek. Vallási szempontból meghatározó a protestantizmus, ami általánosan elterjedt nem csak a Tiszántúlon, de Kárpátalja Tisza-menti régiójában is. Emellett a katolikusok és a görög katolikusok képeznek nagyobb csoportot. A megkérdezettek tehát anyanyelvüket és vallásukat tekintve kizárólag a kárpátaljai népesség magyar etnikumú, magyar kötődésű rétegéhez tartoznak. Érdekes sajátosság, hogy a megkérdezettek körében a kárpátaljai öntudat erősebb a magyarsághoz tartozás érzésénél; elsősorban kárpátaljainak érzik magukat, és csak utána magyarnak, illetve a két identitás keveredéseként kárpátaljai magyarnak.

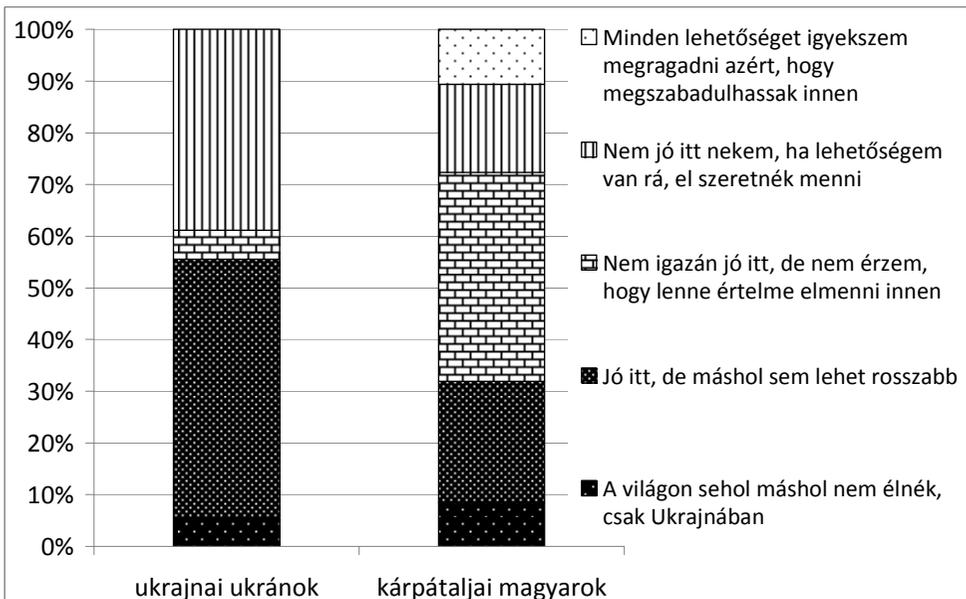
Családi állapotukat tekintve meghatározó, hogy inkább egyedülálló fiatalokról van szó, akik azonban tartós párkapcsolatban élnek. Az élettárs szinte minden esetben helyi, kárpátaljai katolikus vagy református vallású, a magyar etnikumhoz tartozó személy. Ez is tükrözi a szoros helyhez kötődést.

A helyhez kötődés ellenére általában mindegyik megkérdezett eltöltött már egy-egy hónapot Magyarországon is, ám a más országokba látogatás nem igazán jellemző rájuk.

A megkérdezettek többsége végzettségét tekintve értelmiségi vagy diák, azaz a kárpátaljai magyarság elitjét képezi. Jelentős részük az interjú pillanatában nem rendelkezett munkával (részben egyetemi hallgatókról van szó). A válaszadók

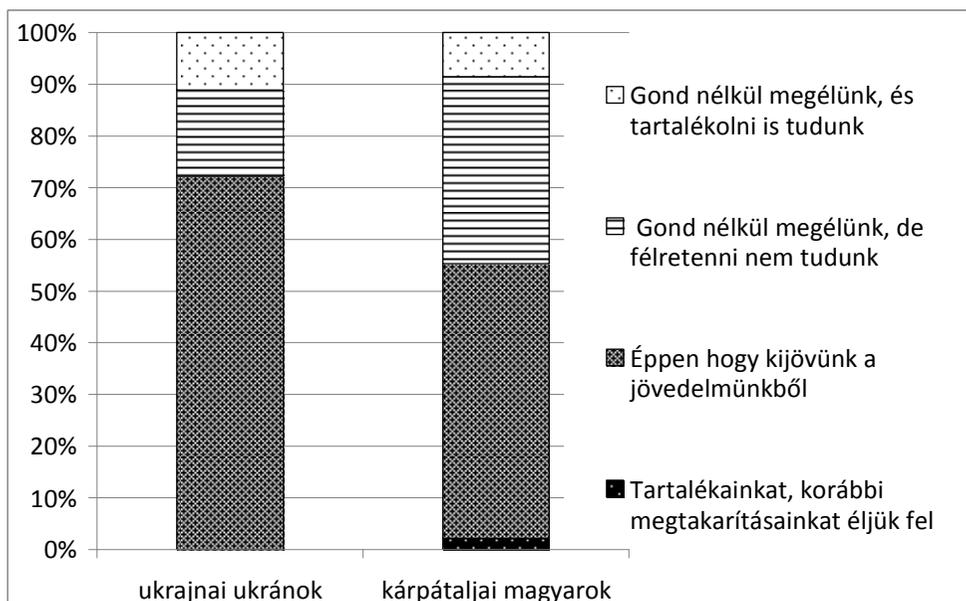
körében jóval erősebb a szülőföldhöz való kötődés, mint a harkivi interjúalanyok esetében, ám többen vannak azok is, akik igyekeznek megragadni minden lehetőséget, hogy elhagyhassák Kárpátalját, így a megítélés jóval szélsőségesebb. Ez annak a következménye, hogy egy kárpátaljai magyar számára a magyarországi áttelepülés jóval életszerűbb alternatíva, mint például egy harkivi ukrán számára az EU-ban folytatni az életet.

26. ábra: Hogyan ítéli meg életét Ukrajnában?

Sajátos módon az anyagi helyzet megítélése is pozitívabb, mint az ukránok körében, ami részben a kedvezőbb határ menti munkalehetőségeknek köszönhető. A megkérdezetteknek csupán az ötöde tervezi, hogy Magyarországra költözik, a többiek vagy a szülőföldön maradnak, vagy más országba települnének. Akik Magyarországra kívánnak költözni, főként a nagyobb migrációs centrumokat választanák, így a fővárost, Budapestet, továbbá az ukrán határhoz közelebbi nagyobb városokat, mint Nyíregyháza, Debrecen vagy Miskolc. A Magyarországra költözés legfőbb motivációja a tanulmányok folytatása, illetve a munkavállalás.

27. ábra: Az anyagi helyzet megítélése

A megkérdezettek szinte mindegyike rendelkezik Magyarországon baráttal, rokonnal, ismerőssel, ami egyrészt a szoros és egyre erősödő anyaországi kötelékeket mutatja, másrészt azt, hogy sok Magyarországon élő ismerős, rokon szintén Kárpátaljáról vándorolt ki. A magyarországi hozzátartozók főként budapestiek, illetve a budapesti agglomeráció lakosai, de előfordulnak közöttük olyanok is, akik a keleti határ közelében élnek. Az ukrán megkérdezettektől eltérő további jelentős sajátosság, hogy a kárpátaljai válaszadók a magyarországi rokonok, ismerősök mellett jellemzően Nyugat-Európában élő ismerősökkel, rokonokkal is rendelkeznek, míg a posztszovjet térségben lévő kapcsolatokról alig tudnak beszámolni.

A kárpátaljai megkérdezettek általában úgy vélik, hogy magyarországi ismerőseik többé-kevésbé elégedettek magyarországi életükkel, jövedelmük is hasonló a többi magyarországi munkavállalóéhoz, sőt magasabb annál.

A válaszadóknak különösebb diszkriminációról sincs tudomásuk, általában úgy vélik, a magyar társadalom befogadó a határon túli magyarokat illetően. Az interjúk

során azonban kitűnt, hogy ez a hozzáállás csupán az utóbbi 5-10 év eredménye, korábban, az 1990-es években inkább negatív volt a viszonyulás, főként a határon túli magyarsággal kapcsolatos ismeretek hiánya miatt – „leukránozták” őket. Az ismereteket kissé árnyalja, hogy a magyarországi ismerősökkel való kapcsolattartás viszonylag hézagos, azaz nem napi-heti szintű, a személyes találkozás ennél is ritkább.

A cirkuláció, azaz az oda-vissza vándorlás fogalmát, kérdését a legtöbb megkérdezett nehezen tudta értelmezni, és általában nem értett egyet azzal, hogy az oda-vissza költözés helyettesíteni képes a szülőföld végleges elhagyását.

A válaszadók szerint a munkavállalók beilleszkedése könnyebb a tanulóknál, míg a legnehezebb a nyugdíjasok asszimilációja. A vélt okok mögött olyanok húzódnak meg, mint a hasonló nyelv és kultúra, illetve hogy a kisebbségi kulturális környezetben való nevelkedés eleve rugalmasabbá teszi az embert, de fontos az egyéni hozzáállás is. A diákok esetében az esetleges lenézés, a kisebbségérzet, a kulturális különbségek okozhatnak problémát, míg a talpraesettség, a szorgalom segítheti őket – vélekednek a legtöbben. A munkavállalók esetében a magasabb kereseti lehetőségek kompenzálják az esetleges hátrányokat, míg a nyugdíjasoknál a megszokott életen nehéz változtatni. A megkérdezettek többsége szerint szükség van az Ukrajnából érkezett munkavállalók társadalmi beilleszkedésének elősegítésére. Sokan kiemelik a tájékoztatás és a törvényi könnyítések, kedvezmények fontosságát, a bürokrácia csökkentését, valamint a munkához jutás segítségét információkkal.

A magyar (kettős) állampolgárság odaítélését a megkérdezettek közül senki sem ellenezte, bár páran veszélyesnek gondolták. A veszélyt zömmel az ukrán állam részéről jelentkező kiszámíthatatlan retorziókban látták. Hozzá kell tenni, hogy az interjúzást közvetlenül megelőzően derült ki, hogy az ukrán titkosszolgálat figyeli a konzulátusokat, és behívatják „beszélgetni” azokat az állampolgárokat, akik magyar állampolgárságért folyamodtak. Ukrajna törvényei szerint az ukrán állampolgár nem rendelkezhet más ország állampolgárságával, ám ezt a rendelkezést főként a nagyszámú kelet-ukrajnai oroszajkú népesség miatt hozták meg. Ennek ellenére Ukrajnában széles körben elterjedt, hogy az embereknek az ukrán mellett orosz, sőt esetenként izraeli állampolgárságuk is van.

A kettős állampolgárság kapcsán kiemelt pozitívumok között első körben szerepelt a történelmi igény a jóvátételre, a vízumproblémák megszűnése, ezáltal az utazás könnyebbé tétele; csak ez után kerültek elő a gazdasági lehetőségek, de sokan kiemelték azt is, hogy a magyar állampolgárság biztonságérzetet ad.

Arra a kérdésre, hogy a megkérdezett igényelne-e magyar állampolgárságot, a válaszadók 60%-a azt mondta, hogy igen, már igényelt is, illetve igényelni fog. A megkérdezettek bő ötöde még bizonytalan, míg páran teljesen elzárkóztak a magyar állampolgárság igénylésétől. Az utóbbi két csoport esetében a megfélemlítés, az ukrán állam részéről fellépő retorziók, az Ukrajnában szerzett diploma megtagadásának lehetősége, illetve a procedura körülményessége játszott szerepet. Ez utóbbi vélekedést megkérdőjelezi, hogy állampolgárság nélkül a vízum megszerzése szintén bonyolult bürokratikus procedura.

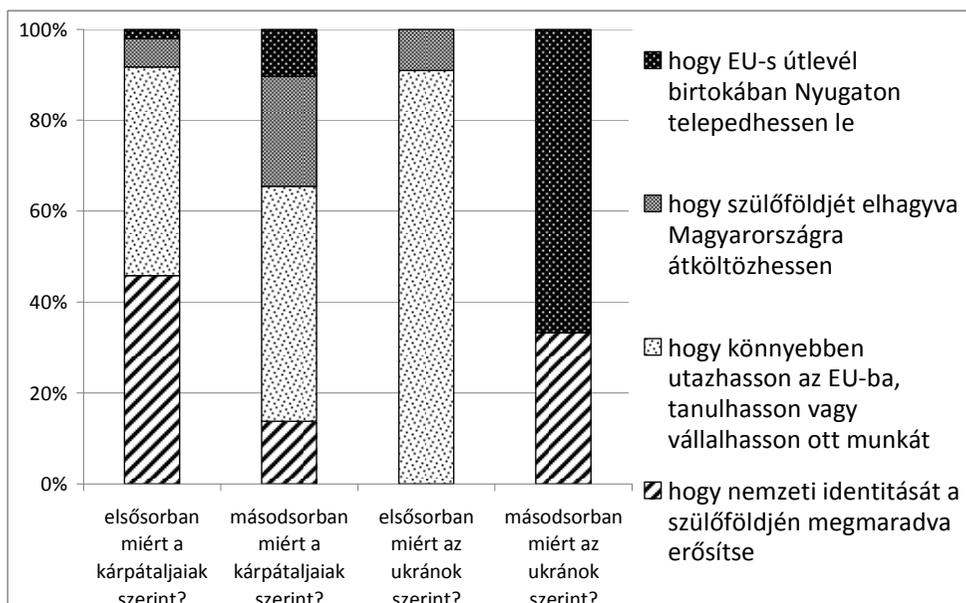
Akik pozitívan álltak hozzá az állampolgárság igényléséhez, hasonló érveket hoztak fel, mint általában a kettős állampolgárság előnyei kapcsán, úgymint a magyarságtudat erősítése, a könnyebb utazás és munkavállalás, a szélesebb körű lehetőségek kiaknázása.

Arra a kérdésre, hogy általában egy ukrainai magyar miért igényel magyar állampolgárságot, legtöbben azt a választ adták, hogy a magyarságtudat erősítése céljából, és sokan csupán második helyre tették a könnyebb utazási lehetőségeket, a magyarországi továbbtanulás és munkavállalás előnyét. A Magyarországra vagy Nyugatra történő végleges elköltözés a legkevésbé fontos tényezők között szerepelt, azaz elsősorban mindenki szülőföldjén megmaradva szeretne boldogulni, esetleg magyarországi munkavállalással vagy a tanulmányok folytatásával a két ország között cirkulálni.

A megkérdezettek fele a legnagyobb veszélyt abban látta, hogy a magyar állampolgárság megszerzése sok fiatalt ösztönöz majd arra, hogy elhagyja Kárpátalját, és Magyarországra vagy Nyugat-Európába költözzön. A megkérdezettek másik fele úgy vélte, hogy ezt részben vagy egészben képes ellensúlyozni a szülőföldhöz való ragaszkodás, illetve az, hogy aki el akar menni, az a könnyített magyar állampolgárság intézménye nélkül is megteheti ezt. A magyarok exoduszerű elvándorlásától viszont senki sem tartott, ellentétben például sok hazai

félelemmel, vagy akár a megkérdezett ukránok véleményével, akik szerint a magyar állampolgárság megszerzését követően minden magyar otthagyja Kárpátalját a jobb életkörülmények reményében.

28. ábra: Miért veszik fel a magyar állampolgárságot?

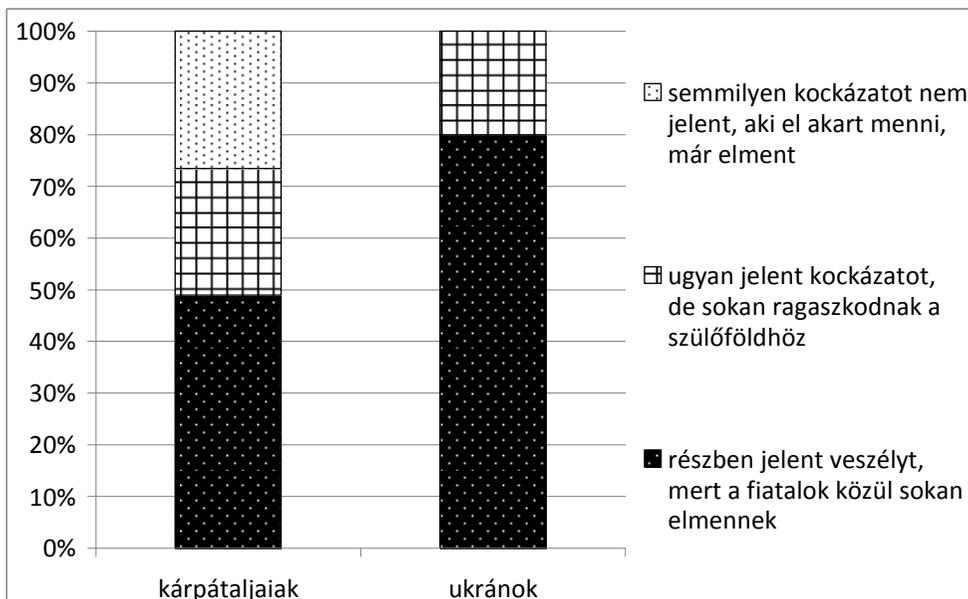

A magyar (kettős) állampolgárságot igénylők száma, a megkérdezettek válaszai alapján, igen széles spektrumon, a 200 és a 3 millió fő között mozog. A válaszadók legtöbbje 250–500 ezer főre tette az igénylők számát. Az igénylő ukrán állampolgárok számának megítélése még szélsőségesebb, ám elmondható, hogy a megkérdezettek szerint az összes igénylő felét-kétharmadát az ukrainaiak adnák. Ez arra utal, hogy az interjúalanyok megítélése szerint a Kárpát-medencén belül Ukrajna és Magyarország között hosszabb távon is fenn fog állni a vízumrendszer, illetve Ukrajna – Szerbiával ellentétben – hosszabb távon sem számíthat az EU-tagságra.

A kettős állampolgárság elviekben lehetőséget ad az áttelepülésre is. Az áttelepülők számának megítélése 0 és 1 millió fő között mozgott, azaz a válaszadók véleménye szélsőséges különbségeket mutatott a kérdés megítélése kapcsán. A legtöbben azonban egységes volt abban, hogy a kárpátaljai magyarok számukat tekintve

nagyobb arányban fognak Magyarországra áttelepülni, mint a Kárpát-medence többi határon túli magyar közösségei közül bármelyik. Egyes becslések szerint az áttelepülők fele-kétharmada kárpátaljai lesz.

29. ábra: Jelent-e kockázatot a kárpátaljai magyarság jövője szempontjából a kettős állampolgárság?

Arra a kérdésre válaszolva, hogy Magyarország számára mivel járna a kárpátaljai magyarok áttelepülése, legtöbben azt emelték ki, hogy kevésbé fogyna az ország népessége, másodsorban pedig több adófizető állampolgár lenne. Az egyetlen negatívum, amit említettek, hogy beilleszkedésük problémás lehet, azaz a megkérdezettek szerint az esetleges áttelepülőkből alapvetően csak profitálna Magyarország, a folyamatból semmiféle negatív hatás nem következne.

A kárpátaljai magyar megkérdezettek szerint a magyarországi magyarok igen előítéletesek velük szemben. A többség véleménye szerint ukránnak, ruszkinak tartják őket, akik olcsó, jól kihasználható munkaerő-potenciált jelentenek, sőt egyesek szerint a kárpátaljai magyarok egyenesen az „ukrán maffia” szinonimái.

A valós képhez persze hozzátartozik, hogy Kárpátaljának van egyfajta „kriminalizálása” nem csak Magyarországon, de Ukrajnán belül is; „kárpátaljai maffiát” emlegetnek, a szicíliai maffia analógiájára. Csupán kisebbségbe szorulnak azok, akik szerint Magyarországon magyarokként, határon túli, kárpátaljai magyarokként tekintenek rájuk, habár az ő számuk az utóbbi években látványosan emelkedett, így a határon túli magyarok megítélése is javult az anyaországban. Azt ma már egyik interjúalany sem feltételezte a magyarországi magyarokról, hogy nem is tudnak a határon túli nemzetrészek létezéséről.

Magyarország megítélése (Ha azt hallja, hogy "Magyarország", mely szavakat társítaná hozzá?) a megkérdezett kárpátaljai magyarok részéről érzelmekkel teli, ami sokkal erősebb kötődést igazol. Olyan fogalmak kerülnek itt elő első helyen, mint *Trianon, haza, anyaország, magyarság, otthon, büszkeség, nemzet, Nagy-Magyarország, anya, szív, Szűz Mária, Orbán Viktor, nemzeti lobogó, 1848, 1956, Rákóczi*. Persze vannak, ha kevesebben is, akik számára Magyarország elsősorban *az EU-s lehetőség, a munkalehetőség, a tanulási lehetőség, a jobb életkörülmények, a magasabb életszínvonal* fogalmaival kötődik össze. Sajnos a negatív élmények, életérzések is összekapcsolódnak az anyaországgal, mint a *határ, a várakozás, a pénzmániasság, a kiközösítés*. Előfordul az ún. *tápos* fogalma is, ami a nem kisebbségben élő, magyarországi magyarok „életképtelenségére” utal. Másodsorban előkerülnek olyan fogalmak is, mint *Balaton, gulyás, vízilabda, lazaság, lecsó, puli, pedánság*, illetve hogy *nincs korrupció*.

A nyugdíjak kérdése rendkívül kényes. Mint ismert, Magyarország és Ukrajna között fennáll egy olyan megállapodás, miszerint azok a nyugdíjasok, akik Magyarországra áttelepülnek, az Ukrajnában ledolgozott éveik után a magyar államtól kapják meg a magyar színvonalnak megfelelő nyugdíjat. Az interjúzás során egyértelműen fény derült arra, hogy sokan igyekeznek élni e kedvező lehetőséggel, főként azért, mert az ukrainai nyugdíjak rendkívül alacsonyak, igazából nem elegendők a megélhetésre. Emellett az ukrainai orvosi ellátás is rendkívül alacsony színvonalú, így sok idős beteg ember számára sokszor az egyetlen életben maradási lehetőség a rokonok segítségével Magyarországra történő áttelepülés. A kérdések abból adódnak, hogy mi van azokkal, akik csupán a

hivatalos papírok szerint települtek át Magyarországra, életvitelszerűen továbbra is Kárpátalján élnek, és csupán havonta egyszer jelennek meg bejelentett magyarországi lakcímközpontjukon, amikor a postás hozza a nyugdíjat. Sokaknak a törvények ilyen jellegű kijátszása életben maradási kényszer, ami a legtöbb – a lehetőséggel élő – kárpátaljai magyar számára komoly lelki traumát okoz, ráadásul sok magyar honfitársuk mind Kárpátalján, mind az anyaországban megvetéssel néz ezekre az emberekre.

Ennek kapcsán sajátos megvilágításba kerül az a kérdés, hogy szükség van-e Magyarországon az Ukrajnából érkezett nyugdíjasok beilleszkedésének növelésére. A megkérdezettek többsége szerint erre nincs szükség, illetve azok, akik szerint szükséges, nem tudják, miben is kellene változtatni. Olyan általános fogalmak kerültek itt elő, mint a pozitív diszkrimináció vagy a nagyobb összetartás. A megkérdezettek többsége szerint a kárpátaljai nyugdíjasok megérdemlik magyarországi nyugdíjukat, csupán páran nem értettek ezzel egyet, ami mutatja a kérdés morális és gazdasági összetettségét. Arra a kérdésre, hogy kik érdemlik meg jobban a magyar nyugdíjukat, a kárpátaljaiak egyértelműen magukat helyezték előtérbe az összehasonlításként felvetett oroszokkal szemben, mivel főként történelmi igazságtételt látnak a lehetőség mögött. Kisebbségbe szorultak azok a következetesen gondolkodók, akik szerint mind az oroszok, mind a kárpátaljai magyarok, esetleg egyik sem érdemli meg, sőt itt olyanok is kiálltak amellett, hogy mindketten megérdemlik, akik egyébként csak a kárpátaljaiak esetében ítélték el a magyarországi nyugdíj lehetőségét.

VI. A fogadó társadalom, a magyar egyetemisták véleményei a migráció kérdésköréről

Bevezetés

Kutatásunk általános célkitűzése, hogy segítsünk figyelemmel kísérni az ukrán születésű állampolgárok strukturális, kulturális, társadalmi beilleszkedését. Ennek érdekében alapvető az érkezők minél teljesebb megismerése, a fogadó és az érkező fél elvárásainak közelítése.

A migránsok tanulási, munkaügyi és megélhetési preferenciái, jövetelük célja, megismerésük egy új, haszonelvű migrációs stratégia kezdetének tekinthető, melybe a bevándorlók igényei mellett a hazai társadalom, a hazai felsőoktatási intézményekben tanulók elvárásainak, véleményeinek is releváns szerepet kell kapniuk. Javaslatainkat a jelenből kiindulva tesszük meg, de azok elsősorban jövőorientáltak lesznek, ennek összes következményével egyetemben.

A mélyinterjúk kérdőívek négytagú családjának egyike a magyar felsőoktatásban tanulók reprezentánsaira vonatkozott. Az összesen 30 darab feldolgozott mélyinterjúk kérdőívből az egyik részt az Eötvös Loránd Tudományegyetem természettudományoktól nem idegenkedő geográfus hallgatói szolgáltatták, a második részt pedig a Nyugat-magyarországi Egyetem társadalomtudományi műveltségű szociális munkás szakos hallgatói adták.

A magyar egyetemisták által szolgáltatott információhalmazt hét elemzési és értékelési szempontból rokon témára bontottuk, ami egyben a jelen fejezet struktúráját is megadja. Az első alfejezetben a válaszadók személyes jellemzőinek néhány tényezőjét tárjuk fel. Amikor lehetőség nyílik rá, akkor a mintánk szerkezetét összevetjük a releváns országos összetétellel, abból a célból, hogy a megoszlásokból eredő torzulásokra és azok vélhető következményeire is rá tudjunk mutatni. A második alfejezet lényegét „ukrán ismeret” szavakkal foglalhatjuk össze,

hiszen az elemzés szempontjából nélkülözhetetlen annak ismerete, hogy a megkérdezettek célcsoportra vonatkozó személyes információi milyen fokúak és honnan származnak. A harmadik alfejezetben az egyetemistáknak – az egész kutatásunk egyik sarokkövének tekintett – kettős állampolgársággal kapcsolatos véleményét és beállítódását próbáljuk meg kitapintani. A kutatási személyzet erős statisztikai beállítódása okozhatta, hogy kvázi-közvéleménykutatás és kvázi-ismeretfelmérés egyvelegét sikerült becsempészni a mélyinterjúk kérdőívekbe, ahol a számokkal és mértékekkel kapcsolatos válaszadói becsléseken van a hangsúly. Erről szól a negyedik fejezet. Ötödik fejezetünk kissé heterogén lesz, hiszen a diszkrimináció – elégedettség – integráltság egymással szorosan összefüggő fogalmi hármását vesszük górcső alá. Kutatásunk minden kétséget kizáróan az ukrán állampolgárok magyarországi integrációjára irányul, azonban folyamat jellegéből következően a kirekesztettséggel és az elégedettséggel kapcsolatos tények és összefüggések sem irrelevánsak számunkra. A hatodik fejezetben a kárpátaljaiak megítéléséről lesz szó, de nem a szokványos keretek között. Nem a diákok saját ítéletére lennének ugyanis kíváncsiak, hanem egy áttételt beiktatva azt kérdezzük meg, hogy a diákok szerint az utca embere (tehát a többség) hogyan ítéli meg a kárpátaljaiakat. A hetedik alfejezet az egyik legkényesebb kérdést tárgyalja, nevezetesen a bevándorló nyugdíjasok és a magyar nyugdíjak problémakörének hűsbavágó kérdéseit vizsgálja meg.

Jövő – jövőváltozatok – jövőorientáltság

Nagy merészség kell ahhoz, hogy a jövőre vonatkozó hipotéziseket adjunk közre. A múlt évszázad közepe óta se szeri, se száma azoknak az egyedi eseteknek, amikor a legkülönfélébb területek elismerten legjobb szakértői – mint később kiderült – hibás előrejelzésekkel rukkoltak elő. Hibán ezekben az esetekben az értendő, amikor a prognosztizált események, folyamatok ellenkezője következett be. A meteorológusokon lenne legkönnyebb elverni a port. Mi azonban nem ezt tesszük – meglehetősen olcsó poén lenne. Ehelyett a demográfiai vénával megáldott magyar származású amerikai történész, John Lukács példáival élünk a fenti állítás igazolására, nevezetesen hogy se szeri, se száma a be nem vált előrejelzéseknek. Milton Friedman professzor 1972-ben azt jósolta, hogy a kereslet és kínálat törvénye értelmében egy hordó olaj ára nem lehet több kilenc dollárnál. Egy év múlva az emlékezetes olajárrobbanás nyomán a nyersolaj hordónkénti ára elérte a huszonöt dollárt. Az egyik leghíresebb amerikai demográfus, Frank Notestein professzor 1945-ben azt írta, hogy az amerikai születési arányszám 1945 és 1950 között a háborús szint alá száll majd.

Ezzel szemben a következő években a XX. század legmagasabb születési arányszámait produkálták az amerikai nők, megszülvén a baby-boom nemzedéket. Az Egyesült Államok Statisztikai Hivatalának igazgatója 1946-ban azt jelenti be, hogy az ország népessége 2000 környékén éri el a 163 milliót. Ezzel az állítással majdnem egy fél évszázadot tévedett, mert az USA összlakossága már az 1950-es évek közepén elérte ezt a számot. (Zárójelben megjegyezzük, hogy a magyar demográfusok és népességi prognózis-készítők sem maradtak le nyugati kollégáiktól. Érdekes módon az 1960-as évektől megjelent minden egyes előreszámítás alábecsülte az ország jövőbeli népességszámát.)

A legtöbb tévedés alapvető oka az volt, hogy az éppen tapasztalt (mért) folyamatokat vetítették előre, és nem számoltak az esetleges változásokkal. Ugyanakkor egyetlen tudós tekintélye sem csorbult a téves előrejelzése következtében.⁹ Úgy tűnik, hogy a jövővel kapcsolatban bocsánatos bűnnek tekintik a tévedést a tudományos berkekben és azon túl is. Ezt a szemléletet (attitűdöt) talán az magyarázhatja, hogy még nem alakultak ki az előreszámítások értékelésének standard sarokkövei és a minőség meghatározásának kritériumai.

A népességi folyamatok közül a hipotézisalkotás meglehetősen nehéz a változékonynak tekinthető térbeli mobilitási folyamatok esetében. Szövegdobozunk első mondata a merészséggel kapcsolatban különösen érvényes a migrációs folyamatokra. Könnyíti a helyzetet, hogy feltételezésekkel nehéz vitába szállni, hipotézisekkel szemben ellenhipotézisek állíthatók, melyeknek a valósághoz való viszonya a verifikálás során dől el. A verifikálást pedig a jövő eseményei jelentik. Vagyis végeredményben igazolódtak-e a feltételezések, esetleg továbbra is fenntarthatóak-e, vagy egyértelműen el kell vetni azokat. A jövőkutatók egyik fogalmát kölcsönvéve – a 90-es évtized vége óta eltelt időszak már nem viseli magán a turbulencia jegyeit, vagyis amikor a kavargó állapotokból lehetetlen a végkifejletre következtetni (amikor szinte bármi megtörténhet).

A vándorlások viszonylatában az átmenet transzformálta kavargó helyzet a 90-es évtized második felében befejeződött, ezért talán már nem könnyelműség egyes tendenciák, esetleg trendek jövőbeli lehetséges alakulását vizsgálni.

Ahhoz, hogy hipotéziseket állítsunk fel a migráció jövőbeli alakulásáról, célszerű:

1, pontosan körülhatárolt fogalmakkal és azok rendszerével dolgozni;

2, ismerni a jelenség múltbeli alakulásának trendjeit és a jelenlegi helyzetet;

3, nem lehetetlen feltételezésekkel kell élni a területi mobilitás szempontjából releváns tényezők elkövetkező változására nézve. Gondolván itt elsősorban a lényeges kiváltó okokra, nevezetesen a munkapiaci és lakáspiaci folyamatokra, a társadalmi és területi egyenlőtlenségek alakulására, a tömeglélektani tényezőkre, a nemzetközi migrációs folyamatok kontextusára és nem utolsósorban a hazai és más releváns migrációs politikákra.

⁹ Friedman közgazdasági Nobel-díjat kapott később, és *Notestein*ről is a demográfiai átmenet elmélete jut először az eszünkbe, nem a vaskos tévedése.

Személyes jellemzők

17. táblázat: A minta nemek szerinti összetétele

nem	%
férfi	46,7
nő	53,3
Összesen	100,0

Bár a válaszadók nemi összetétele kiegyensúlyozott, mégis kedvezőnek tekinthető, hogy enyhe nőtöbbség alakult ki, mivel a felsőoktatás egészében is nagyobb a leányhallgatók aránya. Ezáltal a témánként esetlegesen előforduló karakterisztikus nemek szerint változó attitűdök nem torzíthatják el végletes módon az eredményeinket.

18. táblázat: A minta korévek szerinti összetétele

kor	%
18	13,3
19	13,3
20	36,7
21	20,0
22	10,0
23	3,3
26	3,3
Összesen	100,0

A korösszetétel meghatározó volta a hallgatói státusból következett. Magasabb lehetett volna a válaszolók korösszetétele, ha az ugyanolyan szakos levelező hallgatókra is kiterjesztjük a felmérést, azonban úgy véltük, hogy a középgeneráció véleményét a munkaadók körében végzett felmérés elégségesen fogja tükrözni.

A válaszolók több mint 9/10-e a 18–22 évesek korcsoportjába tartozott, tehát a „friss” hallgatók közé sorolhatjuk be őket.

19. táblázat: Tartós párkapcsolatban él-e? – kérdésre adott válaszok

válasz	%
igen	53,3
nem	46,7
Összesen	100,0

Az elemző számára extrém mértékben magasnak tűnik a tartós párkapcsolatban élők aránya (a válaszolók több mint a fele – saját bevallása szerint – tartós párkapcsolatban él). Ezt a jelenséget nem tudjuk az országos adatok kontextusában megítélni, mivel ilyenek egyáltalán nem léteznek. Elképzelhető, hogy az egyetemisták vágyait tükrözik az arányok, vagy a „megállapodottabb” hallgatókat könnyebben tudtuk szóra bírni, esetleg a kispénzűségből eredő kölcsönös egymásra utaltság működött? Ezek azok a kérdések, melyeket ezen kutatás alapján nem tudunk megválaszolni, azonban karakterisztikus voltuk miatt a feledés homályába sem veszhetnek. További, az elemzésünk szempontjából nyitott kérdés marad, hogy a tradicionális családmmodellhez hasonlítanak-e ezek a párkapcsolatok, vagy a házassághalasztó 30 évesek viselkedésmintáinak korai megjelenésével állunk szemben. Ha a felvázolt két versengő modell közül bármelyik dominánssá válna, úgy csak ezen csoport érdekeinek és értékeinek figyelembevételével tudnánk megfelelően értelmezni a kapott eredményeket.

A 30 válaszadó közül 17 fő Budapestet jelölte meg lakóhelyéül, és csak 13-an laknak a fővároson kívül. A megoszlások részletes ismerete nélkül a felületes szemlélő arra következtethetne, hogy az egyetemisták véleményében a multikulturális és liberális Budapest cseng majd vissza a konzervatív vidékhez képest, pedig a fővároson kívüli népesség aránya jóval 80% felett van az országban. Ezzel kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy az Eötvös Loránd Tudományegyetem lágymányosi campusának kerületében, továbbá a határos kerületekben élők több mint a válaszadók harmadát adják, többségében vidéki eredettel, ezért a „vidék hangja” sem vész el a „város zajában”.

Ukrán ismerős – ukrán ismeret

20. táblázat: Ön ismer-e a felsőfokú oktatási intézményében tanuló ukrain diákokat? –
kérdésre adott válaszok

válasz	%
igen	6,7
nem	93,3
Összesen	100,0

A 30 válaszoló közül ketten ismertek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanuló ukrán állampolgárságú hallgatót, ami az amúgy ezrelékben kifejezhető jelenléthez képest felülreprezentáltnak hat. Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy a diákmobilitási programok révén rövidebb időre bár, de sokkal több ukrán állampolgár hallgató tartózkodik az egyetemen az állandóan itt tanulókhöz képest. Természetesen azt is megkérdeztük, hogy: „Ha igen, akkor mit tanulnak?”; válaszul kaptuk, hogy egyikük matematikát, a másik hallgató pedig nemzetközi gazdaságtant tanul. A következő kérdéssel (Ön ismer-e a környezetében ukrain diákokat?) kiléptünk az adott egyetem falai közül, így már további 3 fő jelzett a környezetében ukrán diákról. Összességében tehát 5 hallgató tudott beszámolni ukrán állampolgárságú diák ismerőséről, ami alapján nekik nyilván közvetlen tapasztalataik, ismereteik lesznek a célcsoportról. Ezek után tovább tágítottuk a lehetséges ismeretségi kört, és a Magyarországon élő ukrán állampolgárokra is kiterjesztettük a hallgatók személyes kapcsolathálójára vonatkozó kérdéseket. A releváns információk kinyerése érdekében azonban már nem a tág ismerősi, hanem a szűkebb baráti kört jelölhették meg, melyhez nyilván nem csak diákok tartozhattak. A 7 fő ukrán állampolgár baráttal bíró hallgató közül a többség a „Honnan ismeri?” kérdésre a tanintézményeket (iskolából) jelölte meg. További 2 fő a családi kapcsolatai révén, 1 fő pedig a baráti körből merítve tett szert ukrán állampolgárságú barátira. Tehát ha a három fenti részsokaság egyedszámát összevetjük, akkor lehetséges, hogy a 30 hallgató több mint egyharmada közvetlen és személyes ismeretekkel rendelkezett kutatásunk célcsoportjáról, de hozzávetőlegesen egyötödüknek egészen biztos tapasztalatai lehettek a célcsoport akár több rétegéről is.

Kettős állampolgárság – többes állampolgárság – magyar állampolgárság

A hallgatók hozzáállása a köznyelven „kettős állampolgárság” néven ismert jelenségeggyütteshez több mint jóindulatúan támogató. Nyugodtan fogalmazhatunk úgy is, hogy kizárólagosan támogató, hiszen a válaszadók között nem akadt egy diák sem, aki kifejezetten ellenezte volna azt.

21. táblázat: Mi a véleménye a kettős állampolgárság bevezetéséről? – kérdésre adott válaszok

válasz	%
támogatja	36,7
jó dolognak tartja	50,0
veszélyes lehet	13,3
ellenzi	0,0
Összesen	100,0

Életkorukból kifolyólag a hallgatók nyilván nem szavaztak az elutasítással végződött népszavazáson, attitűdjük azonban jelzi, hogy röpké fél évtized alatt mekkora változás állt be a magyar állampolgárok határon túli honfitársaikkal kapcsolatos nézeteiben és hozzáállásában. A fiatalokra pedig már nincs hatással a szociális demagógia felizzítása, illetve a nyugdíjfeltés sem jellemző rájuk. Mindenesetre a válaszolók több mint egytizede még mindig veszélyesnek tartja a magyar állampolgárság lehetőségének megadását a határon túliak számára. Természetesen igyekeztünk megtudakolni a miérteket is. Egy fő a saját álláspontját – a veszélyekre nézve – nem részletezte, pontosabban fogalmazva egyáltalán nem fejtette ki az indokait. A többi válaszoló egymástól jól elkülöníthetően fejtette ki véleményét, megragadva a problémakör egy-egy jellegzetes aspektusát. Érdekes volt az is, amit megemlítettek, továbbá az is, ami kimaradt az érvelésükből. A kettős állampolgárság problémakörének legalább 5 érintettje (szereplője) létezik: a magyarországi politikai osztály, a magyarországi lakosság, a határon túli országok politikai szereplői, a határon túli országok lakossága és végül az intézkedés kedvezményezettjeiként vagy akár kárvallottjaiként is felfogható határon túli magyarság. Egy fő a magyarországi lakosság egyik lehetséges álláspontját

fogalmazta meg, amikor kijelentette: „*A munkanélküliség növekedése miatt*” lehet veszélyes a kettős állampolgárság intézménye. Ezen félelem felerősödésére nyilván az aktív életkorúak tömeges bevándorlása esetén lehetne számítani. Feltűnő, hogy a magyar lakosság egzisztenciális félelmein túl a szociális és az egyéb nagy ellátórendszerekre gyakorolt nyomás lehetősége nem merült fel a válaszok között. A magyar politikai osztály számára a szavazóbázis kiszélesítése miatt van szükség a kettős állampolgárokra: „*A választások során célzott ígéretekkel a politikusok egy újabb szavazóbázis megnyerését látják benne.*” Ez annyiban lehet veszélyes, hogy a kettős állampolgárban nem az embert látják, hanem csupán a választót. A magyar politikai osztály ténykedése kapcsán problémaforrásként merült fel, hogy a kettős állampolgárság: „*Konfliktusokhoz vezethet a két hatalom között.*” Ezzel az érveléssel a határon túli politikai osztályok is beépültek az okfejtésbe, mint a történet jellegzetes szereplői. Nagyon érdekes, hogy az érvek között nem jelentek meg a talán legfontosabbnak minősíthető szereplőkre, nevezetesen a határon túliakra leselkedő veszélyek. Pedig ők magyarként akár idegengyűlölet tárgyai is lehetnek egyes magyarországi társadalmi rétegek körében. Ha politikai értelemben nem egységes tömbként viselkednek, akkor részben érdektelenné válhatnak a magyarországi politikai erők és/vagy a határon túli magyar politikusok számára. Ha az eredetországot véglegesen elhagyva telepednek le, úgy a határokon túl maradt magyarság akár árulónak is bélyegezheti meg őket.

A hallgatók egyharmada a kettős állampolgárság bevezetését egyértelműen támogatta. Az indokok halmazának magvát keresve két jellegzetes sűrűsödési pontot tudtunk feltárni. A első legpontosabban talán a gesztus kifejezéssel írható le: „*Gesztus a határon túli magyarok felé, hogy az anyaország foglalkozik a problémáikkal. ... Jelképes dolognak tartom, aki magyarnak érzi magát, kapjon állampolgárságot.*” A második sűrűsödési pontot a magyar identitás megőrzésének kívánalma adja: „*Ezzel az eszközzel könnyebb megtartani a magyar identitást a határon túli magyar közösségeknek. ... Jó eszköz a határon túliak identitásának megőrzésére, ami a magyarországi magyaroknak is előnyös.*” Volt, aki a személyes szabadságjogok részeként fogta fel a kérdést: „*Mindenkinek joga van eldönteni,*

mely országban érzi magát otthon.” Volt, aki a pragmatizmus talaján állva a kihasználható előnyökre helyezte a súlyt: *„Mindenkinek joga van kihasználni az ebből fakadó előnyöket.*” Az elemző számára a legérdekesebb érvelés a nemzetközi migrációs folyamatok összekapcsolásából indult ki, és a helyettesítő hatás jelentőségét húzta alá, mintegy helyi leképezését adva az Egyesült Nemzetek Szervezete Népeségi Divíziója által propagált „replacement migration” koncepciónak: *„Sok mai magyarországi fiatal nem becsüli a magyar állampolgárságát, és külföldre megy. A környező országokban élő magyar felmenőkkel rendelkezők kerülhetnek a helyükre.”* Két egyéb alapokon álló érvelés is elhangzott: *„Mert hivatalosan is magyarnak mondhatják magukat. ... Mindenképpen meg kell nekik adni a lehetőséget, hogy a magyar nemzet részei legyenek.”*

A felkínált választási lehetőségek közül a válaszolók fele a „jó dolognak tartja” kettős állampolgárság intézményének bevezetését. Legtöbben az identitás köré építették fel érvelésüket: *„A külföldön élő magyar etnikumú lakosság identitástudatának erősítése, az asszimiláció csökkentése miatt. ... Etnikai identitást kifejező eszköz. ... Mert a határon túli magyarok megerősíthetik identitásukat, talán kevésbé asszimilálódnak. ... Mert támogatja a határon túli magyarokat az identitásuk megőrzésében. Ők önhibájukon kívül szakadtak le az országról.”*

A magyar identitásra, annak megőrzésére építő érvelést tekinthetjük a legkarakterisztikusabb csomópontnak. Az identitáshoz tartozhat még a szolidaritás kinyilvánítása a magyarországiak részéről: *„Ezzel is kifejezzük szolidaritásunkat, és őket is a magyar közösség részének tekintjük.”* Érdekes, hogy a gesztus-motívum nem fordult elő a kettős állampolgárságot jó dolognak tartók között. Helyette a pragmatikus alapokon nyugvó érvelés nyert teret, illetve új érvelési csomópontként bukkant fel a lehetőségteremtés, a helyzetbe hozás gondolata. A korábbi pragmatikusnak tartott érveléshez továbbiak csatlakoztak, melyek közül egy az identitás motívumhoz is tartozhatna: *„Egyszerűbb ügyintézés, munkavállalás, letelepedés. ... Erősíti az identitást, könnyebbé teszi az utazást.”* A kettős állampolgárságot támogatók között egyáltalán nem merült fel a lehetőségteremtés motívuma, a jó dolognak tartók között viszont több esetben is: *„Lehetőséget kell biztosítani a határon túliaknak is. ... Lehetőséget teremt a határon túliaknak*

nagyobb felelősséget vállalni Magyarország társadalmi-gazdasági folyamataiban. ... Meg kell adni a lehetőséget, aki magyarnak érzi magát, az könnyített úton kapjon állampolgárságot. ... Sokan kerültek határainkon kívülre. Ha valaki szeretne továbbra is Magyarországhoz kötődni, akkor legyen lehetősége felvenni az állampolgárságot.” Egy válaszadó a kettős állampolgárság hatásaiból eredő bevándorlási többletet helyezi előtérbe: „Mert több ember költözhet be az országba.” A többiek érvelése a támogató csoporthoz hasonlóan a kettős állampolgárságot jó dolognak tartó csoportban gyenge lábakon áll: „Mivel amúgy is egy óriási olvasztótégelyben élünk, nem hiszem, hogy árthatna. Sőt megerősítheti az országok közötti kapcsolatokat. ... Szorosabb kapcsolatban maradhatnak a szülő-országaikkal.”

Számok, mértékek és becslések

A mélyinterjúk kérdőívünkben lévő kilencedik és tizedik kérdésekre (Ön szerint összesen mennyien fogják 2011-ben igényelni a kettős állampolgárságot?; Ön szerint mennyi ukrán állampolgár fogja 2011-ben igényelni a kettős állampolgárságot?) adott kvantitatív becslések erős szóródást mutatnak. A válaszolóknak határozott elképzeléseik voltak a várható nagyságrendekről, mert igen kis mértékű volt a megadott közbülső tartományok felé húzás. A 2011-ben magyar (kettős) állampolgárságot igénylők számát döntően húszezer és százezer közé tették. Talán ezen kezdeti becslés miatt a válaszadók abszolút többsége tizenkétezer főt meghaladóra becsülte a kettős állampolgárságot igénylő ukrán állampolgárok számát. Bár 2011 őszén még nem állhatnak rendelkezésünkre a tárgyév tényadatai, e sorok írójának véleménye szerint az egyetemisták relatív többségének becslése nagymértékben közelíteni fog a mért adatokhoz, az összes, 2011-ben magyar (kettős) állampolgárságot igénylők számához, viszont ezen belül az ukrán állampolgárok arányát jelentősen felülbecsülték.

22. táblázat: Ön szerint összesen mennyien fogják 2011-ben igényelni a kettős állampolgárságot? – kérdésre adott válaszok

intervallum	%
0–10 000	14,3
10 001–20 000	3,6
20 001–50 000	17,9
50 001–100 000	14,3
100 001–200 000	7,1
200 001–1 000 000	42,9
Összesen	100,0

23. táblázat: Ön szerint mennyi ukrán állampolgár fogja 2011-ben igényelni a kettős állampolgárságot? – kérdésre adott válaszok

intervallum	%
0–3000	29,6
3001–6000	11,1
6001–9000	0,0
9001–12 000	7,4
12 001–150 000	51,9
Összesen	100,0

A kettős állampolgárságot megszerzők nem szükségszerűen költöznek Magyarországra. A folyamat prognosztizálásának nehézségeit mutatja a következő táblázat értékeinek extrém szóródása. Pontosan ugyanannyian becsülték háromezer fő alá a kettős állampolgárság miatt Magyarországra bevándorlók számát, mint ahányan még akár százezer új migránst is el tudtak képzelni.

24. táblázat: Ön szerint összesen mennyi külföldi állampolgár költözik Magyarországra a kettős állampolgárság miatt? – kérdésre adott válaszok

intervallum	%
0–3000	36,0
3001–6000	12,0
6001–9000	4,0
9001–12 000	12,0
12 001–100 000	36,0
Összesen	100,0

Az „Ön szerint mennyi ukrán állampolgár költözik Magyarországra a kettős állampolgárság miatt?” kérdésünkre a többség a legkisebb lehetséges intervallum mellett tette le a voksát. Erre a kérdésre a 2011. évet követően sem lehet egzakt

választ adni, a végleges adminisztratív adatok ismeretében sem. Ezért, továbbá a vándorlási folyamatok multikauzális jellege miatt, e sorok szerzője meg sem próbálja becsülni a kettős állampolgárság miatt Magyarországra vándorlók számát. Viszont az ukrán állampolgárok mértéke kapcsán egyetért az egyetemisták nagy többsége által megjelölt intervallummal.

25. táblázat: Ön szerint mennyi ukrán állampolgár költözik Magyarországra a kettős állampolgárság miatt? – kérdésre adott válaszok

intervallum	%
0–1000	57,7
1001–2000	19,2
2001–3000	3,8
3001–5000	11,5
5001–50 000	7,7
Összesen	100,0

26. táblázat: Ön szerint összesen mennyi külföldi állampolgár él életvitelszerűen Magyarországon? – kérdésre adott válaszok

intervallum	%
0-100 000	40,0
100 001–200 000	20,0
200 001–300 000	10,0
300 001–400 000	6,7
400 001–500 000	6,7
500 001–2 000 000	16,7
Összesen	100,0

27. táblázat: Ön szerint mennyi ukrán állampolgár él életvitelszerűen Magyarországon? – kérdésre adott válaszok

intervallum	%
0-7 500	36,7
7 501-15 000	26,7
15 001-22 500	10,0
22 501-200 000	20,0
Összesen	100,0

A hallgatók tényismeretszintjének felmérését a kérdőív vége felé helyeztük el. Ez a döntésünk tudatos volt, hiszen el kívántuk választani a jövőre vonatkozó becsléseket az ismeretek felmérésétől. A válaszolók harmada jelölte meg helyesen a Magyarországon életvitelszerűen élő bevándorlók tényleges számát. Még ennél is

kevesebben találták el a Magyarországon életvitelszerűen élő ukrán állampolgárok számát, mely volumen jelenleg 17 ezer fő. Majdnem kétharmaduk alábecsülte, egyötödük pedig fölé lőtt. A két tábla adatai alapján levonhatjuk a következtetést, hogy még az informálnak tekinthető egyetemisták is alábecsülik a bevándorlók egészét és azokon belül az ukrán állampolgárok számát.

Az alábbi becslések már nem kvantitatív jellegűek lesznek, hanem inkább a vélemény kategóriájával írhatók le. Jelen tanulmányban elfoglalt helyük azzal indokolható, hogy a kérdésekben rejlő jövőorientáltság rokonná teszi őket a fenti intervallumbecslésekkel.

28. táblázat: Ön szerint szükség van-e több külföldi állampolgárra Magyarországon? – kérdésre adott válaszok

válasz	%
igen, mindenképpen	16,7
igen, ha megfelelően képzettek és dolgoznak	60,0
nem, pont elegenden vannak	10,0
nem, így is túl sokan vannak	10,0
nem tudja	3,3
Összesen	100,0

Az egyetemisták döntő többsége (háromnegyede) számára nem kérdéses, hogy Magyarországnak szüksége van a bevándorlókra. 16,7% annyira égetőnek tekinti hiányukat, hogy semmilyen szűrőfeltételt nem lát szükségesnek a beengedésük előtt. Nagyobb részük azonban szükségesnek tartja, hogy megfelelően képzettek legyenek és dolgozzanak. Mindössze 10% véli úgy, hogy pont elegenden vannak, további 10% szerint pedig már több mint elegenden, vagyis már túl sokan vannak Magyarországon. Tehát az egyetemisták többsége pragmatikus és haszonelvű alapokon fogalmazta meg a bevándorlók iránti szimpátiáját.

Az adataink alapján levonható a következtetés, miszerint a diákok egyértelműen kapcsolatot látnak a kettős állampolgárság bevezetése és az érintettek nemzetközi migrációja között. Ugyanolyan súllyal vélik úgy, hogy a bevándorlók a könnyebb élet reményében Magyarországon tartózkodnának, mint ahányan azt jósolják, hogy a magyar útlevél segítségével Nyugat-Európába vándorolnának tovább.

29. táblázat: Ön szerint a kettős állampolgárság bevezetése szerepet játszik-e a migránsok letelepedési döntésében? – kérdésre adott válaszok

válasz	%
igen, könnyebb magyar útlevelemmel Nyugat-Európába vándorolni	42,9
igen, könnyebb Magyarországon élni	46,4
nem, semmilyen szerepet nem játszik	10,7
Összesen	100,0

Az „Ön szerint a kárpátaljai magyarok kettős állampolgársága veszélyezteti-e az ukrainai magyarság jövőjét?” kérdésre adott válaszok alapján megfogalmazhatjuk következtetésünket, hogy a kérdezett csoport szerint a kárpátaljai magyarok kettős állampolgársága nem veszélyezteti az ukrainai magyarság jövőjét. A megkérdezett egyetemisták a fentebbi nyitott kérdésre adott válaszaiban csak egyszer fordult elő a szolidaritás motívum. A diákok most viszont rátaláltak erre, és rögtön kétharmaduk voksolt a szolidaritásra utaló válaszra. A válaszolók harmadának félelme a tömeges elvándorlástól megerősítette a hallgatók nemzetközi vándorlás élénkülésére vonatkozó jóslatát. A nemzetközi vándorlás több okból kifolyólag élénkülhet, de a kettős állampolgárság intézménye mindenképpen az erősödés irányába hat.

30. táblázat: Ön szerint a kárpátaljai magyarok kettős állampolgársága veszélyezteti-e az ukrainai magyarság jövőjét? – kérdésre adott válaszok

válasz	%
nem, ez „kötelező” szolidaritás velük, történjék bármi is	63,3
fontosnak tartom, hogy megkapják az állampolgárságot, de félek, hogy az tömeges elvándorláshoz vezethet	33,3
nem kellett volna megadni az állampolgárságot nekik, mivel mindenki elfogja hagyni a szülőföldjét	0,0
nem érdekel a kérdés, teszek a kárpátaljai magyarokra	3,3
Összesen	100,0

Az alábbi összesítés jól mutatja, hogy a diákok egyharmada szerint a kettős állampolgárság a kárpátaljai magyarok nemzeti identitását a szülőföldön maradván erősíti, kétharmaduk szerint viszont mobillá teszi őket, melynek végeredményeként közel sem biztos, hogy Magyarország lesz a végállomás.

31. táblázat: Ön szerint, ha felveszi, miért veszi fel a magyar állampolgárságot egy kárpátaljai magyar? (több válasz is lehetséges) – kérdésre adott válaszok

válasz	%
hogyanemzeti identitását a szülőföldjén megmaradva erősítse	32,9
hogyankönnyebben utazhasson az EU-ba, tanulhasson vagy vállalhasson ott munkát	37,1
hogyan szülőföldjét elhagyva Magyarországra átköltözhesen	20,0
hogyan EU-s útlevél birtokában Nyugaton telepedhessen le	10,0
Összesen	100,0

Diszkrimináció – elégedettség – integráltság

Az egyetemisták négytizedének sommás véleménye szerint az ukrán állampolgárokat Magyarországon negatív diszkrimináció éri. A válaszolók több mint fele szerint semmiféle megkülönböztetés nem éri őket, sőt 7% pozitív diszkriminációt tételezett fel.

32. táblázat: Ön szerint éri-e bármiféle megkülönböztetés Magyarországon az ukrán állampolgárokat? – kérdésre adott válaszok

válasz	%
igen, pozitív értelemben	6,7
igen, negatív értelemben	40,0
nem	53,3
Összesen	100,0

A hátrányos megkülönböztetést feltevők már olyan nagyságrendet jelentenek, ami megérdemli a további alapos vizsgálatot.

Kérdéseink megfogalmazása során következetesen törekedtünk arra, hogy világosan elkülönítsük az általában vett ukrán állampolgárokat a kárpátaljaiaktól. Az általában vett ukrán bevándorlók sokaságába a magyar és nem magyar nemzetiségű, a Kárpátaljáról és azon túlról érkezők egyaránt beletartoztak. Az interjúk lebonyolítása során is hangsúlyoztuk ezt a különbséget, azonban sok diák fejében az ukrán migráció a kárpátaljaiak mozgásával volt egyenlő. Ha a kárpátaljai magyar nemzetiségűeket ukránoknak nevezik Magyarországon, azt a diákok már negatív diszkriminációnak tekintik. Általában véve: „A keleti blokkal azonosítják, lenézik, bátrabban megkülönböztetik őket.”, illetve „Idegenként tekintenek rájuk.”

Előítéleteik alapjául – a hallgatók szerint – a bűnöző maffiózó férfi és a prostituált nő sztereotípiája szolgál. A munkaerőpiacon kevesebb bért és/vagy nehezebb munkát kapnak, de még így is elveszik a munkát a magyarok elől.

A munkaerő-piaci megítélés, a bérkülönbségek tekintetében külön kérdést is feltettünk. Az egyetemisták több mint fele véli úgy, hogy a hasonló munkakört betöltő magyarországi munkavállalókhöz képest ezek a bevándorlók kevesebbet keresnek. Viszont a releváns választ adók több mint 9/10-e szerint az ukrainaiak elégedettek a magyarországi életükkel. Az elégedettség háromféle variánsa közül nagyrészt a „többnyire igen” mellett tették le a voksukat, egyharmaduk a kissé szarkasztikus „igen, különben nem lalnának itt” verziót választotta, és csak kevesen gondolták úgy, hogy „igen, mindenképpen elégedettebbek”.

Úgy, ahogy a kérdőív egészében, e helyütt, az ukrainai bevándorlók magyarországi elégedettségével kapcsolatban is a sommás ítéleteket követő konkrét indokok szolgáltatják az elemzéshez, majd a következtetéseink levonásához szükséges alapinformációkat.

Az elégedetlenség fő indokának az egyik hallgató ezt találta: *„Más a mentalitás, a környezet, emiatt nehezebben illeszkednek be.”* A képzeletbeli skála másik végpontján is egy indoklás született: *„Magyar többségű környezetben élhetnek, ahol magasabb az életszínvonal.”* Az *„igen, különben nem lalnának itt”* válaszlehetőség annyira magáért beszélt, hogy indokolására kevesen vállalkoztak, hiszen feleslegesnek tartották. Aki megtette ezt, az magával a rákövetkező migráció szabadságával operált, hiszen tovább is lehet vándorolni, illetve haza is lehet térni: *„Azért, mert ha egyszer valaki országot vált, megteheti másodjára is. Tehát, ha marad, akkor elégedett. ... Ha nem felelne meg nekik, akkor hazaköltöznének.”* A „többnyire igen” választ adók gondolatai a magyarországi magasabb életszínvonal, jobb életkörülmények és az anyaország biztosította védelem körül gravitáltak: *„A bérek itt magasabbak, magyarországi munkájukból a vendégmunkások családjai magasabb életszínvonalon tudnak élni. ... Jobbak az életkörülmények és tágabb értelemben ez is a szülőföldjük. ... Mert Magyarországon valószínűleg kedvezőbb életszínvonalat érhetnek el, mint Ukrajnában. ... Nagy részüknek valószínűleg itt könnyebb a dolga, mint Ukrajnában. ... Többségük jobb életkörülmények között él*

itt, mint Ukrajnában. ... Többnyire elégedettek lehetnek az életükkel. ... Nem éri őket itt atrocitás.” A többiek közvetett érveléshez folyamodott: „Észre sem lehet venni őket. ... Nem hallottam, hogy tiltakoztak volna. ... Mert kevesen vannak.”

Kissé meglepő, hogy a magyar egyetemistáknak csak negyede gondolja úgy (Ön szerint szükség van-e a Magyarországon munkát vállaló ukrán állampolgárok munkaerő-piaci beilleszkedésének növelésére?), hogy növelni szükséges az ukrán bevándorlók munkaerő-piaci beilleszkedését – miközben elismerték, az ukrán állampolgárságú munkavállalók kedvezőtlenebb munkapiaci helyzetét a velük azonos munkakörben dolgozó hazaiakhoz képest. Háromnegyedük a mai helyzet fenntartására voksol.

Az igennel válaszolók között a fentebb alkalmazott módszerhez képest az alábbiakban nem indokokat, hanem változtatási javaslatok megfogalmazását kértük. A válaszolók javaslatait információegységekre bontottuk, ami biztosította az elemi elemzési egységünk homogenitását, következésképpen az azonos jellegűek összevonhatóvá váltak. Az összeadások eredményeképpen pedig kvantifikálni tudtuk az információegységek jelentőségét. A számokat súlyokként fogtuk fel, és a súly nagyságából a változtatási javaslatok jelentőségének, fontosságának a mértékére következtettünk.

Az ukrán állampolgárságú munkavállalók beilleszkedését elősegíteni szándékozó változtatási javaslatok 13 homogénnek tekinthető információegységre bonthatók. Két válaszoló javaslata témánk és kutatásunk alkalmazott jellege miatt semleges (érdektelen) volt. Az első javaslattevő elfogadta az integrációs folyamat fokozásának szükségességét, de a módozatot illetően konkrétummal nem szolgált: *„Segíteni kell a külföldi munkavállalókat, hogy jobban be tudjanak illeszkedni a magyar munkaerőpiacra.”* A második változtatási javaslat tulajdonképpen nem a célcsoportunkra, vagyis a Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárokra vonatkozott, hanem a hazai munkavállalókra, és ebből a nézőpontból enyhén diszkriminatívnak értékelhető: *„Először a magyar állampolgárok munkaerő-piaci beilleszkedését kellene segíteni!”* A több információ, a több ismeret szükségessége újabb két információegység lényege. A munkaadói véleményhez képest itt annyi az

újdonás, hogy a hallgatók az Ukrajnára vonatkozó magyarországi ismeretek kibővítése mellett is érvelnek: *„Kevés a magyarországi ismeret a keleti szomszédunkról. Több ismeret könnyebbé tenné a munkaerő-piaci beilleszkedésüket.”* A magyarországi munkapiac egyes szektoraiban és egyes munkaköreiben megjelenő munkaerőhiány jelenségét az egyetemisták is ismerik, és a hiány betöltésének lehetőségét látják az ukrán munkavállalókban: *„Fontos, hogy olyan munkakörökbe érkezzenek munkavállalók, amikben itthon hiány van.”* Az egyetemisták az illegális munkavégzést is megemlítték, javasolva az illegális szférából való kitörést. Érvelésük világos. A legális munkavégzéssel nemcsak a saját helyzetük szilárdul meg, hanem a nagy ellátórendszereket is támogatják a harmadik államokbeli munkavállalók. Munkájuk árából abba a kalapba is kerülne, amelyből nagy valószínűséggel csak kis mértékben részesülhetnek: *„Fontos, hogy olyan szakmában dolgozzanak, melyekben nálunk hiány van.”* Az utolsó válaszadó a kettős állampolgárság megadásában látta a beilleszkedési problémák elleni küzdelem lényegét: *„A munkaadó könnyebben ad állást magyar állampolgároknak, így a kettős állampolgárság segítheti a beilleszkedést is.”*

A munkaerő-piaci beilleszkedés növelésének kívánalmát szolgáló javaslatok után az ukrán állampolgárok általában vett társadalmi beilleszkedésének könnyebbé tételére vonatkozó javaslatokat is szeretnénk volna kapni az egyetemistáktól. Ennek megfelelően ugyanazzal a kérdezői technikával vágtunk bele az információgyűjtésbe, valamint a kapott adatainkat ugyanazzal a feldolgozási módszerrel elemeztük (az összehasonlítható következtetések levonása érdekében), mint ahogy fentebb tettük.

33. táblázat: Ön szerint szükség van-e a Magyarországon élő ukrán állampolgárok társadalmi beilleszkedésének könnyebbé tételére? – kérdésre adott válaszok

válasz	%
igen	43,3
nem	56,7
Összesen	100,0

Úgy tűnik, az egyetemisták megítélése szerint a munkaerő-piaci beilleszkedéshez képest sokkal nagyobb erőfeszítéseket kell tenni a Magyarországon élő ukrán

állampolgárok társadalmi beilleszkedésének támogatására. A lakókörnyezetbe beilleszkedés, a szomszédokkal való kapcsolatok kialakítása és általában véve a társadalmi-kulturális viszonyokba való beágyazódás jóval több időt vesz igénybe, mint a munkapiaci beilleszkedés elősegítése.

A konkrétumok 5 összetartozó információegységben összefoglalva az alábbiak voltak: *„Közösségépítés. ... Közösségtudat kialakítása. ... Hozzájuk hasonló emberekkel összehozni őket. ... Rendezhetnének ukrán fesztiválokat. ... Szolidaritási programok.”* Kétségtelenül az „Egyenlő bánásmód” irányába mutat az a javaslat, hogy *„A bevándorló »bélyeget« kellene levenni róluk.”* Ez a két információegység inkább elvszerű állásfoglalásként, mint konkrét javaslatként fogható fel, úgy, ahogy a *„társadalmi asszimiláció”* vagy a *„magyarságtudat kialakítása”* is. Ebben a javaslathalmazban is találunk sem általános elvként, sem konkrét javaslatként nem használható bölcsességeket: *„Többször elutasítók vagyunk a határon túli magyarokkal és a külföldiekkel is. Valamilyen társadalmi kohézió javítana a helyzetet.”*

A kárpátaljaiak megítélése

34. táblázat: Ön szerint általában minek tartja az utca embere a kárpátaljai magyarokat Magyarországon? – kérdésre adott válaszok

válasz	%
magyaroknak	0,0
kárpátaljaiaknak, kárpátaljai magyaroknak	36,7
határon túli magyaroknak	50,0
ukránoknak, ruszvikoknak, olcsó munkaerőnek	13,3
ukránoknak, ruszvikoknak, bűnözőknek	0,0
nem tud a létezésükről	0,0
Összesen	100,0

A magyar egyetemisták szerint az utca embere nem egyszerűen magyaroknak, hanem „valamiféle” magyaroknak tartja a kárpátaljaiakat. Az egyetemisták egyharmada (36,7%) tehát elfogadta a kérdésfeltevésbe burkolt megnevezést, nagyobb részben azonban a médiában használatos, politikailag korrektnek tűnő gyűjtőkifejezés nagyobb súlyát vélték megnyilvánulni a közvéleményben: határon

túli magyarok. Az egyetemisták inkább a gyűjtőfogalomba való belesimulást feltételezték a karakterisztikus helyhez kötéshez (lokalizációhoz) képest. Szélsőséges idegenellenességre utaló véleményt – „ukránoknak, ruszkioknak, bűnözőknek” – senki nem feltételezett, viszont az ennél egy fokkal enyhébb kirekesztő álláspont létezését – „ukránoknak, ruszkioknak, olcsó munkaerőnek” – már 13% tulajdonította az utca emberének véleményeként.

Ha azt hallja, hogy „kárpátjai magyarok”, mely szavakat társítaná hozzá? – tettük fel a kérdést az egyetemistáknak, melyre leggyakrabban a „szegénység” válasz hangzott el. Ehhez szorosan kapcsolódott a „munkanélküliség”, továbbá az „alacsony életszínvonal”, az „elmaradott területek” és a „rossz életkörülmények”. Nyilvánvalóan tehát a szegénység és a hozzá kapcsolható fogalmak alkották a legszámosabb csoportot. Az abszolút számokat súlynak tekintve a „határon túli magyarok” megnevezés volt a második leggyakoribb kifejezés. Ha a „határ” fogalmát kiragadjuk ebből a szócsoportból, akkor további három rokon kifejezést találhatunk (*határátkelő, határon kívülre rekedtek, keleti határ*). Ezt követően a további térelemeknek tekinthető helyek és területek megnevezései fordultak elő a küldő területre vonatkozóan hat esetben (*Bereg, Munkács két alkalommal, Nagyszőlős, Ungvár, Vereckei-hágó*). Érdekes, hogy ebben a csoportosítási elvben az ország neve – *Ukrajna* – háromszor fordult elő, az „ukrajnai” és „ukrán” kifejezések pedig egyszer-egyszer. Kárpátalja pozícionálása során az egyetemisták a területet a kelethez tartozónak vélik, amire a „keleti határ” és a „keleti vég” kifejezések utalnak. Az egyszer előforduló szavakat, kifejezéseket az alábbiakban a szerző megpróbálta összetartozó értelmes mondatokká fűzni. Lássuk az eredményt! *Trianon* traumája kisebbségi létet és hányattatott sorsot hozott az elcsatolt magyarok közül legizoláltabb magyar közösségnek tekintett kárpátaljaiaknak. Jellemző rájuk a *szívósság, a kitartás, a hagyományőrzés, a régiesség, a vendégszeretet* és a nyilván belülről fakadó *vidámság*. Az öregedő korszerkezetet elsősorban a fiatalok elvándorlása eredményezi. Az Ukrajnához tartozás miatt jelenhetett meg a *vodka*, kiszorítva a területre jellemző szatmári szilvapálinkát. A vodka nyilván kapcsolható

a benzín-, szesz- és dohánycsempészethez, a csempészekhez pedig a Mercedes luxusautó-márka tartozik.

A „Milyen következményekkel járhat Magyarország számára a kárpátaljai magyarok áttelepülése?” kérdésre adott válaszok, vélemények és az ezekhez kötött indoklások elemzése során a bevándorlás hatásainak vizsgálata bontakozik ki az egyetemisták szemüvegén keresztül. Ez a kérdéskör sem maradhatott ki a mélyinterjúk kérdőívéből, hiszen az integráció perspektívájából is különleges jelentőséggel bír. Bár meg kell említeni, hogy a migrációnak a fogadó félre gyakorolt pozitív hatásai kevésbé látványosak, így kevésbé jelennek meg a médiában és jutnak el a széles néprétegekhez. Hozzátehetjük ehhez még azt is, hogy a pozitív hatások kibontakozásának időtávja sokkal nagyobb, mint a többségében rövid távon érvényesülő negatív hatásoké. Az elemzés során nem kívánjuk eldönteni, hogy milyen irányú a pozitív és negatív hatások egyenlegének iránya. Az egyetemisták válaszai alapján valószínűsíthető, hogy a pozitív hatások mennyisége és súlya messze meghaladja a negatívakét. Ezért inkább a felsorolt pozitív és negatív tényezők relatív megoszlásával kapcsolatos magyarázó faktorokra voltunk kíváncsiak. A tényezők kiválasztása önkényes volt, mivel elsősorban arra törekedtünk, hogy releváns válaszokat kapjunk az egyetemistáktól a népességfogyással, valamint egyes gazdasági és politikai hatásokkal kapcsolatosan. A népességfogyás ellensúlyozásának pozitív hatása legnagyobb mértékben (45,5%) az egyetemisták körében jelent meg. A magas érték könnyen magyarázható a demográfiai problémák társadalmi ismertségével. A második legfontosabbnak tartott, a fogadó ország számára előnyösnek értékelt következmény a több adófizető állampolgár (36,4%). Az egyetemisták tudatában vannak a bevándorlók gyengébb munkaerő-piaci pozíciójából eredő alacsonyabb munkabérével, azonban ezt a jelentőségek sorában csak a harmadik helyre teszik. A várthoz képest nagyságrendekkel alacsonyabb, 3,6%-os értékkel szerepel a bevándorlókkal kapcsolatosan Szent István óta hangoztatott hatás, miszerint a bevándorlókkal erősebb lesz az ország. Magyarázatra szorul, hogy a nemzethalál víziója miért gyakorol nagyobb hatást az egyetemistákra, mint az erős ország képzete. E helyen erre a jelenségre primer kutatások hiányában nem tudunk választ adni.

A pozitív és negatív hatásokat kitapintani kívánó kérdés megfogalmazásában explicit módon nincs benne a „tömeges” kifejezés, a felvetés mégis sejteti, hogy a kárpátaljai magyarok tömeges áttelepülésének egyes, a fogadó felet erősítő, illetve sújtó hatásaira próbáltunk rákérdezni.

A magyar egyetemisták számára a „megterhelik a magyar szociális hálót” negatív következmény a legfajsúlyosabb (68%). Érzékelik a társadalmi beilleszkedésük folyamatának zökkenőit (16%) és a hazai munkaerőt kiszorító hatásokat (16%), azonban ezek jelentőségét messze kisebbnek tartják, mint a szociális, egészségügyi ellátó rendszerekre gyakorolt befolyást. A növekvő bűnözéstől az egyetemisták nem tartanak.

35. táblázat: Milyen pozitív következményekkel járhat Magyarország számára a kárpátaljai magyarok áttelepülése? – kérdésre adott válaszok

következmények	%
kevésbé fogy a magyarországi népesség	45,5
több az adófizető állampolgár	36,4
tömegesen megjelenő olcsó munkaerő	14,5
erősebb lesz Magyarország	3,6
Összesen	100,0

36. táblázat: Milyen negatív következményekkel járhat Magyarország számára a kárpátaljai magyarok áttelepülése? – kérdésre adott válaszok

következmények	%
beilleszkedésük problémás	16,0
megterhelik a magyar szociális hálót	68,0
nő a bűnözés	0,0
elveszik a munkát a magyarok elől	16,0
Összesen	100,0

37. táblázat: Járt-e Kárpátalján vagy Ukrajna más területein? – kérdésre adott válaszok

válasz	%
soha	73,3
egyszer	20,0
néhányszor	6,7
rendszeresen	0,0
Összesen	100,0

A „Járt-e Kárpátalján vagy Ukrajna más területein?” kérdés nem az első, melyben az egyetemisták személyes tapasztalataira, élményeire kérdezzük rá. Jelen kérdés esetében a vonatkoztatási terület ismerete felől tudakolózunk. A megkérdezettek több mint egynegyede járt már Kárpátalján vagy Ukrajna más területén, mely arány nem kevés a mi véletlenszerűnek tekinthető mintánkban. Az ő ismereteik sokkal biztosabb bázison nyugszanak, mint a többieké – véltük első megközelítésben. Érdekes azonban, hogy almintaként elkülönítésük nem adott jellegzetesen más eredményeket a többiekhez képest.

Nyugdíjak és nyugdíjasok

Az utolsó kérdéskörben a nyugdíjasokkal foglalkoztunk.

A válaszokból kitűnik, hogy az egyetemisták egyáltalán nem tartják szükségesnek az ukrán állampolgárságú nyugdíjasok beilleszkedésének elősegítését. Nem tudhatjuk, mi áll ezen karakterisztikus attitűd háttérében. Talán távol áll tőlük a nyugdíjasok problematikája, esetleg ismerethiány van ezen a területen, vagy kissé szarkasztikusan azt gondolhatják, hogy minek a beilleszkedésükkel törődni arra a kis időre. Mindenesetre a két közvetlenül megfogalmazott, a nyugdíjasok integrációját fokozni kívánó javaslat relevánsnak tűnik: *„Egymáshoz hasonló közösségek építése. Több közös program a magyar nyugdíjasokkal.”*

38. táblázat: Ön szerint szükség van-e az ukrán állampolgárságú nyugdíjasok beilleszkedésének növelésére? – kérdésre adott válaszok

válasz	%
igen	3,4
nem	96,6
Összesen	100,0

39. táblázat: Ön szerint megérdemlik az ukrainaiak a magyar nyugdíjukat? – kérdésre adott válaszok

válasz	%
igen	53,6
nem	46,4
Összesen	100,0

40. táblázat: Ön szerint a kárpátaljaiak vagy az oroszok érdemlik meg jobban a magyar nyugdíjukat? – kérdésre adott válaszok

válasz	%
kárpátaljaiak	44,8
oroszok	0,0
mindkettő	20,7
egyik sem	34,5
Összesen	100,0

A fenti két táblázatban feldolgozott kényes kérdések nem véletlenül kerültek a kérdőív végére, ebből kifolyólag a fejezet végére sem. A magyar egyetemisták mintha nem tudnának állást foglalni abban a kérdésben, hogy az ukrainaiak megérdemlik-e a magyar nyugdíjat vagy nem. Egy részük szerint az ukrainaiak megérdemlik a magyar nyugdíjat, a másik felük szerint pedig nem. E mögött az egyenletes megoszlás mögött nagy valószínűséggel az áll, hogy az egyébként jól informált egyetemisták egyszerűen nem ismerik a jelenséget, így nem ismerhetik a probléma lényegét sem. Az ukránokhoz képest még keletebbre levő oroszok önmagukban viszont már nem érdemlik meg a magyar nyugdíjat, csakis az ukrainaiakkal együtt (20,7%) – legalábbis a magyar diákok szerint. Az egyetemistákkal folytatott interjúkat követően éppen ebben a tárgyban érkezett a legtöbb tisztázó jellegű kérdés és észrevétel a kérdezőbiztosok felé. Ez megerősítette az ismerethiányra vonatkozó hipotézisünk robosztus voltát.

VII. Magyarországon élő ukrán állampolgárok

A mélyinterjúk során az ország 15 településén 47 Magyarországon élő ukrán állampolgár véleményét kérdeztük meg – a társadalmi, demográfiai és gazdasági adataik mellett – a hazai oktatási és képzési rendszerbe történő beilleszkedésükről, a kettős állampolgárság intézményéről, a társadalmi, munkaerő-piaci, kulturális integrációjukról, a társadalmi beilleszkedésük objektív és szubjektív megítéléséről.

Mivel Magyarországon mintegy 17 ezer ukrán állampolgár él, ezért ez a kis elemszámú minta nehezen tud reprezentatív lenni. Ennek ellenére az interjúk során törekedtünk rá, hogy a magyarországi lakóhelyek régiói, az ukrainai elvándorlási térségek, a nemek és korcsoportok szerint a legközelebb álljunk a reprezentativitáshoz. Másrészt célunk nem a hivatalos adminisztratív adatforrások felülvizsgálata volt – az ezekben lévő adatok (kor, nem, állampolgárság, foglalkozás stb.) meglehetősen megbízhatóak –, hanem olyan információk feltárása az Ukrajnából érkezettekről, melyek nem lehetnek ezen adatforrások részei. Azaz nem statisztikai adatokat, hanem véleményeket, nézeteket gyűjtöttünk. A cél az volt, és így állítottuk össze a mélyinterjúk kérdőíveket is, hogy olyan ismereteket szerezzünk és olyan véleményeket kapjunk, melyek kiegészíthetik az adminisztratív források ismeretanyagát.

Ezt a fejezetet, a minta rövid ismertetése után, négy téma köré csoportosítottuk. Ezek a nemzetiség, a nyelvismeret, az identitás; a kapcsolati hálók, a cirkuláció; az integráció; és a kettős állampolgárság.

Minta

A mélyinterjúk előtt előzetes adatgyűjtést folytattunk, hogy olyan alanyokat kérdezzünk meg, akik a leginkább reprezentálják a Magyarországon élő ukrán állampolgárokat nemek, elvándorlási régiók, magyar lakóhelyek és korcsoportok szerint. A mintaelemek konkrét kiválasztása után került sok a mélyinterjúkra.

A továbbiakban alapsokaság alatt a (három hónapot meghaladó tartózkodási jogcímmel, jogszerűen) Magyarországon élő ukrán állampolgárokat értjük, míg a minta alatt a mélyinterjúkban részt vevő 47 főt. A mintába kerülők közös jellemzője, hogy ukrán állampolgárok és életvitelszerűen (három hónapot meghaladó tartózkodási jogcímmel, jogszerűen) Magyarországon élnek.

Nemek szerint a sokasági arányokhoz közeli megoszlásokat találunk a mintánkban is.

41. táblázat: A minta megoszlása nemek szerint (%)

Nem	férfi	nő	összesen
minta	51,1	48,9	100,0
sokaság	49,7	50,3	100,0

A vizsgálatunkba kiskorúakat nem szándékoztunk bevonni, az idősebbek pedig sokkal kisebb számban óhajtottak részt venni a kutatásunkban, így a mintában az aktív korúak nagyobb súllyal szerepelnek, mint az alapsokaságban. Ahol ez releváns, és befolyásolná a levont következtetéseinket, ott ezt jelezzük.

42. táblázat: A minta megoszlása életkorok szerint (%)

kor	minta	sokaság
0–14	0,0	6,8
15–19	0,0	4,9
20–24	46,8	11,9
25–29	19,1	13,6
30–39	19,1	22,0
40–49	6,4	15,7
50–59	4,3	12,0
60–X	4,3	13,0
összesen	100,0	100,0

A minta és az alapsokasági arányok az elvándorlás régiója szerint a lenti bontásban erős hasonlóságot mutatnak, a két megoszlás nagyon közel van egymáshoz.

43. táblázat: A minta megoszlása az elvándorlás régiója szerint (%)

Születési hely	Kárpátalja	Egyéb Ukrajna
minta	82,7	17,3
sokaság	83,0	17,0

Ugyanez nem igaz a magyarországi letelepedési térségekre. Itt a mintánkban Közép-Magyarország erősen felülreprezentált volt. Ahol ez releváns, és befolyásolná a levont következtetéseinket, ott ezt szintén jelezzük.

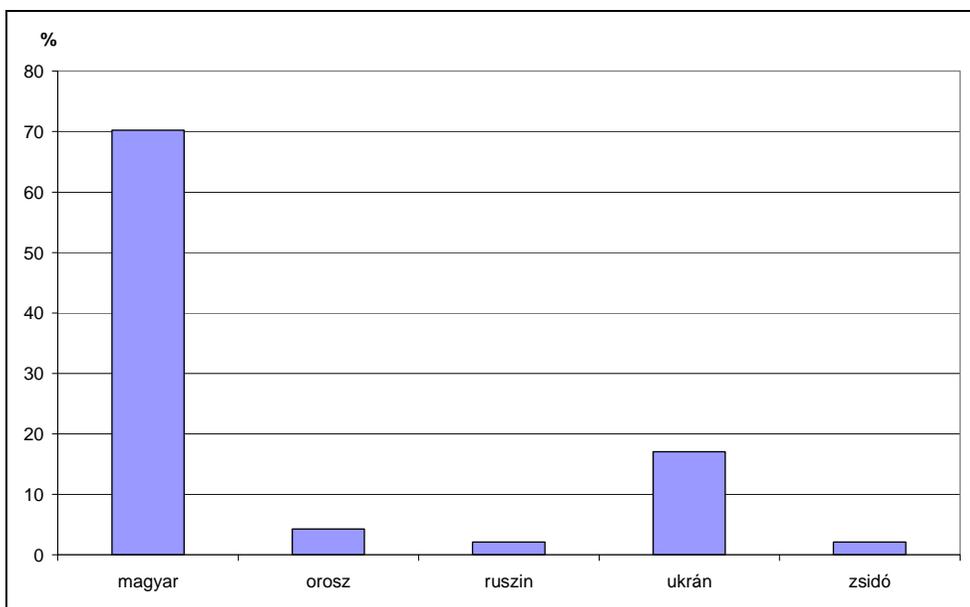
44. táblázat: A minta megoszlása letelepedési térségek szerint

lakóhely	Közép-Magyarország	Ukrán határmenti megyék	Egyéb megyék
minta	80,9	14,9	4,2
sokaság	47,8	32,3	19,9

Nemzetiség, nyelvismeret, identitás

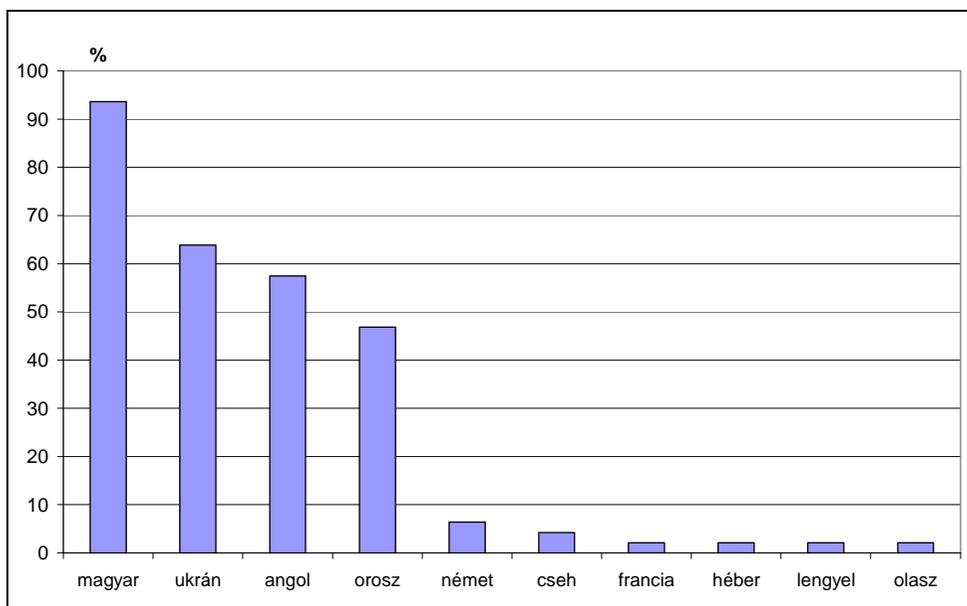
Nem meglepő módon, az érkezők többsége a mintában és a valóságban is magyar anyanyelvű (81%), mintegy tizedüknek az ukrán, a fennmaradó résznek pedig orosz az anyanyelve.

31. ábra: Nemzetiségek szerinti megoszlás (%)

A nemzetiségekre vonatkozó válaszok némileg eltérnek az anyanyelvekre adottaktól. Ennek egyik oka, mint az interjú beszélgetések során kiderült, hogy többen összekeverik a nemzetiségüket az állampolgárságukkal. Ebből is látható, hogy az anyanyelvre vonatkozó kérdésre adott válaszok többször megbízhatóbbak lehetnek. A nyelvismeretek vizsgálata egyrészt alátámasztja, hogy szinte minden Magyarországon élő ukrán állampolgár beszél magyarul, másrészt a születési környezet hatására az ukrán és az orosz nyelv ismerete elterjedt, bár főleg a fiatalok között az angol nyelv már dominánsabbá válik.

32. ábra: Beszélt nyelvek szerinti megoszlás (%)

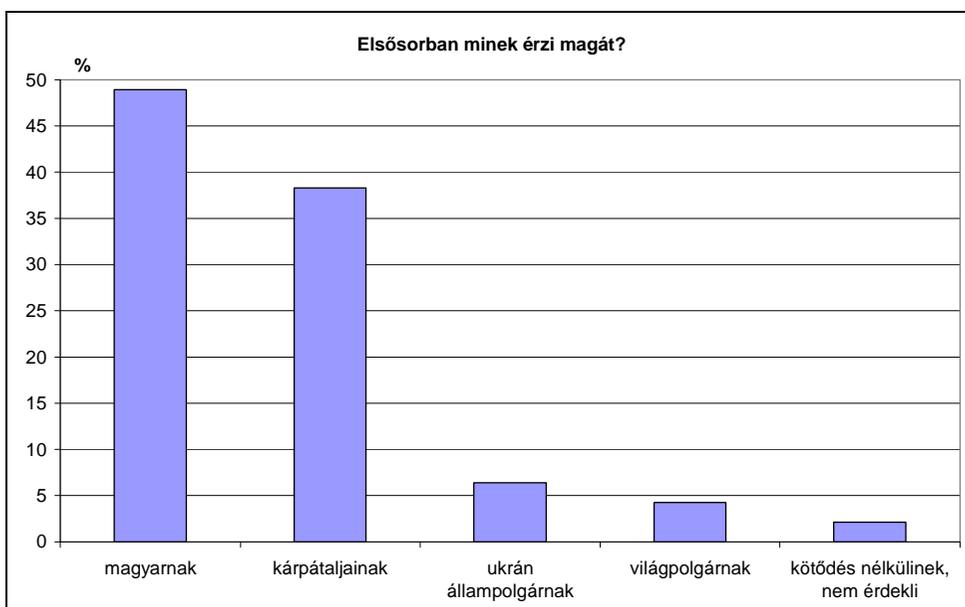
A Magyarországon élő ukrán állampolgárok többsége a mintánkban és a valóságban is magyar etnikumú. Így a beszélt nyelv, a közös kultúrkör okán a beilleszkedésnek, az integrációnak elméletileg sokkal egyszerűbbnek kellene lennie.

Azonban gondoljunk bele abba, hogy mennyi konfliktussal, kellemetlenséggel járhat egy magyar állampolgár számára akár csak egy településen belüli költözés vagy egy települések közötti vándorlás, mely akár több megyét is érint, ahol esetleg új állás keresése is szükséges. Ezek után érthető lehet, hogy noha a vizsgált migránsok beszélnek magyarul, de a boldogulás megtalálása mégis nehézségekbe ütközhet a

nagyobb távolság, a helyi ismeretek és a kapcsolatok hiánya miatt. A magyarul beszélő, magyar nemzetiségű migránsok ezzel együtt könnyebb helyzetben lehetnek, mint a többi Magyarországra vándorló. A helyi társadalomnak és a magyar közigazgatásnak kellene ezeket a nyelvi közösségből fakadó előnyöket használnia, kiaknázva a (társadalmi, gazdasági, demográfiai) lehetőségeket és értékeket, melyek a hozzánk érkező magyar etnikumú népességgel járhatnak.

Az etnikai hovatartozással kapcsolatos kérdéskört igyekeztünk árnyalni a mélyinterjúk során azzal a kérdésünkkel, hogy elsősorban minek érzi magát a válaszadó (magyarnak, kárpátaljinak, ukrán állampolgárnak, lokálpatriótának, vallásos embernek, vallási közösség tagjának, világpolgárnak, kötődés nélkülinek vagy egyéb kötődésűnek).

33. ábra: Etnikai hovatartozás szerinti megoszlás (%)

Kutatásainkból kiderül, hogy a magyar identitás mellett (helyett) meghatározó az ukrániai magyarok kárpátaljai identitása is. Jellemzően az ukránokkal sem azonosulnak teljesen, de a magyarokkal is csak részben. Az interjúk alkalmával többen kifejtették véleményüket, hogy ők kárpátaljaiaknak vallják magukat, és erre büszkék. Az Ukrajnában élők között végzett interjúzások során ugyanezt a kérdést

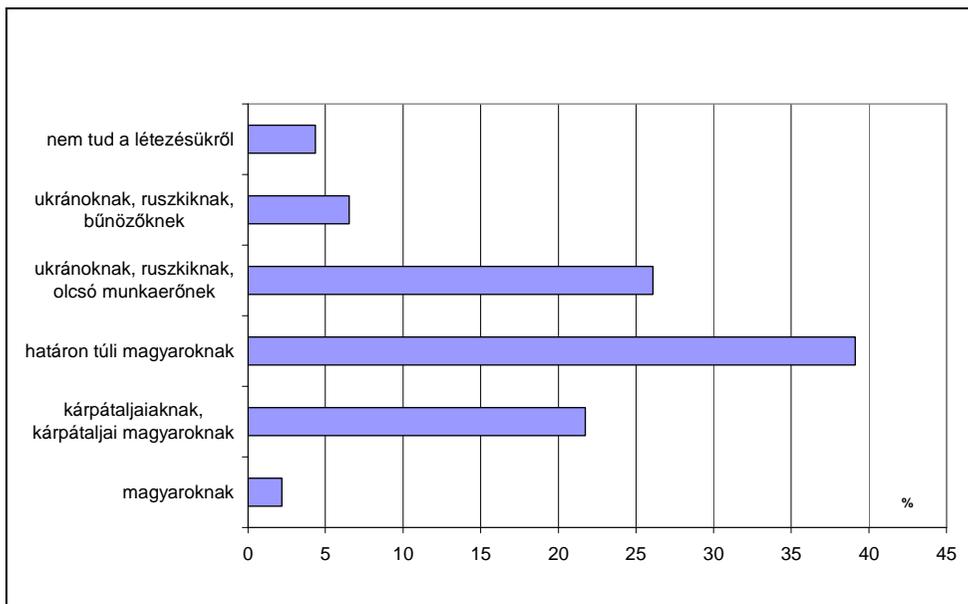
tettük fel az ott élőknek. Ennek eredménye az volt, hogy többen vallották magukat kárpátaljaiaknak, mint magyaroknak. Ebből arra következtethetünk, hogy azok, akik elsősorban a magyar etnikumhoz tartozóknak érzik magukat, talán könnyebben szánják rá magukat, hogy Magyarországra költözzenek.

Visszatérve az identitás kérdéskörére, ezek az eredmények azt is jelentik, hogy a lokálpatrióta, kárpátaljai identitás erősödése (erősítése) segítheti a szülőföldön maradáást, míg a magyarságtudat fokozása elvándorláshoz is vezethet.

Egyértelműen kimutatható, hogy a magyarországi ukrán határ menti területeken szinte egyöntetűen kárpátaljaiak vallják magukat a migránsok, míg a többi területen vegyessé válik a kép. A határ közelében történő lakóhelyválasztás az identitás megőrzését jelenti számukra.

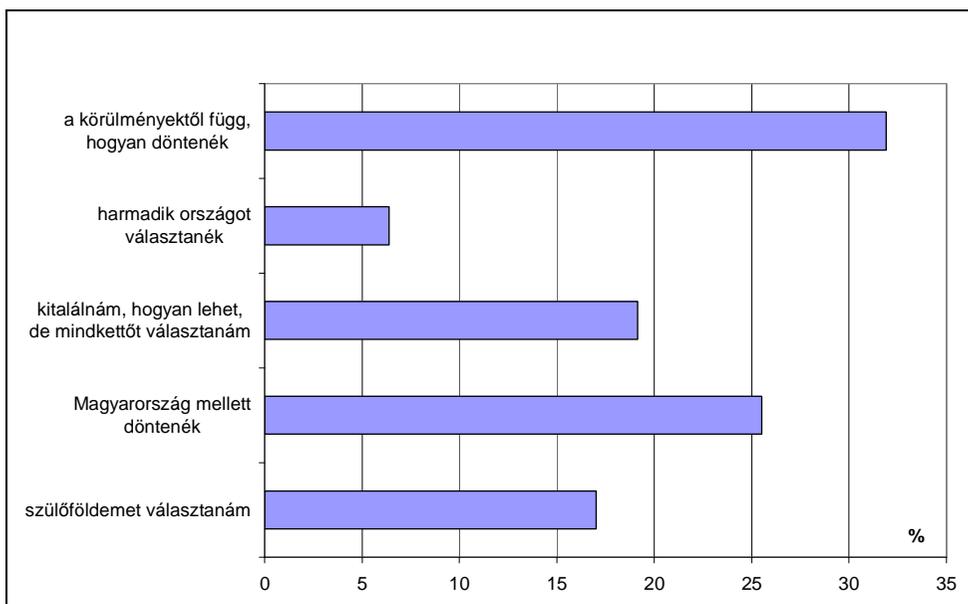
Kutatásunk során az ukrán állampolgárok identitása mellett arra is kíváncsiak voltunk, hogy véleményük szerint hogyan tekintenek rájuk Magyarországon. Szerintük a legtöbben határon túli magyarokkal azonosítják a kárpátaljai migránsokat, egy kalap alá véve őket a többi határon túli csoporttal. A válaszadók szerint másodsorban ukránoknak, olcsó munkaerőnek tekintik őket, és csak a harmadikként szerepel a „kárpátaljai magyarok” meghatározás. Érdekes, hogy a válaszadók szerint vannak magyarok, akik nem is tudnak a létezésükről. Arányaiban a legkevesebben gondolják úgy, hogy Magyarországon magyarként számolnak velük. Az ukrán nemzetiségűek szerint a kárpátaljaiakra mint magyarokra, kárpátaljai magyarokra gondolhat a magyar közvélemény, és nem is értik, hogy miért vélné őket bárki is ukránnak, olcsó munkaerőnek.

34. ábra: Ön szerint minek tartja az utca embere a kárpátaljai magyarokat Magyarországon? – kérdésre adott válaszok (%)

Ugyanakkor „Ha külső erők arra kényszerítenék, hogy választania kellene szülőföldje és Magyarország között, akkor hogyan döntene?” kérdéseinkre adott válaszokból az szűrhető le, hogy az interjúadók legalább annyira ragaszkodnak Magyarországhoz, mint a szülőföldjükhöz. A legtöbben a körülményektől függően választanának, illetve kitalálnák a módját, de mindkettőhöz ragaszkodnának. Azaz nem tudnak választani a szülőföld és Magyarország között. Akik tudnának, azok nagyobb arányban Magyarország mellett voksoltak.

35. ábra: Ha külső erők arra kényszerítenék, hogy választania kellene szülőföldje és Magyarország között, akkor hogyan döntene? – kérdésre adott válaszok (%)

Ez a bizonytalanság korcsoportoktól függetlenül megmutatkozik. A kárpátaljaiak között természetesen erősebb a Magyarország felé vonzódás, mint a többi ukrán etnikumú migráns között. A határ közelében élők között pedig magasabb azok aránya, akik szülőföldjüket választanák, ha külső erők erre kényszerítenék őket.

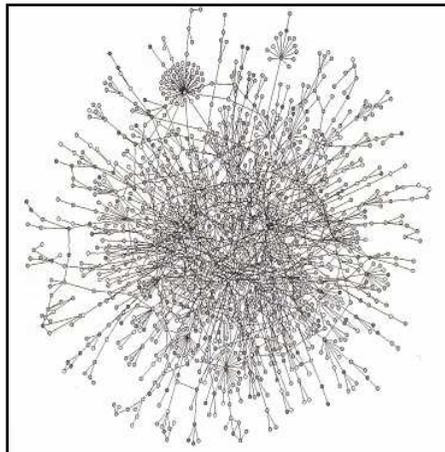
Kapcsolati hálók, cirkuláció

A migrációs hálózatok elmélete szerint (SIK 1999, SANDU 2000, KIS 2007) a beilleszkedés az új környezetbe ott valósul meg sikeresen, ahol korábbi családi, baráti kapcsolatok ezt segítik. A küldő területek nyomása és a már letelepültek által lakott régiók között donori viszony formálódik. A kivándorlás „kitaposott útja, az ott élőkkel való kapcsolattartás”, mely jelentős hatással van a későbbi migránsok döntésére is (RÉDEI 2005). E megállapításokat támasztotta alá kutatásunk, mely szerint a migránsok döntő többsége ismert már valakit Magyarországon, mielőtt ideérkezett.

A hálózatok analízise szerint minden hálózat, legyen az élő vagy élettelen, természetben meglévő vagy mesterséges, azonos szervezőelv alapján jön létre. Azaz az internet, az emberi kapcsolatok, az agy neuronhálózata a belső tulajdonságaikban nagyon hasonlóak (BARABÁSI 2008).

A hálózatokat leíró gráfok fontos tulajdonsága, hogy kis számú középpont létezik, melyek sok kapcsolattal rendelkeznek, összekötik a gráfokat.

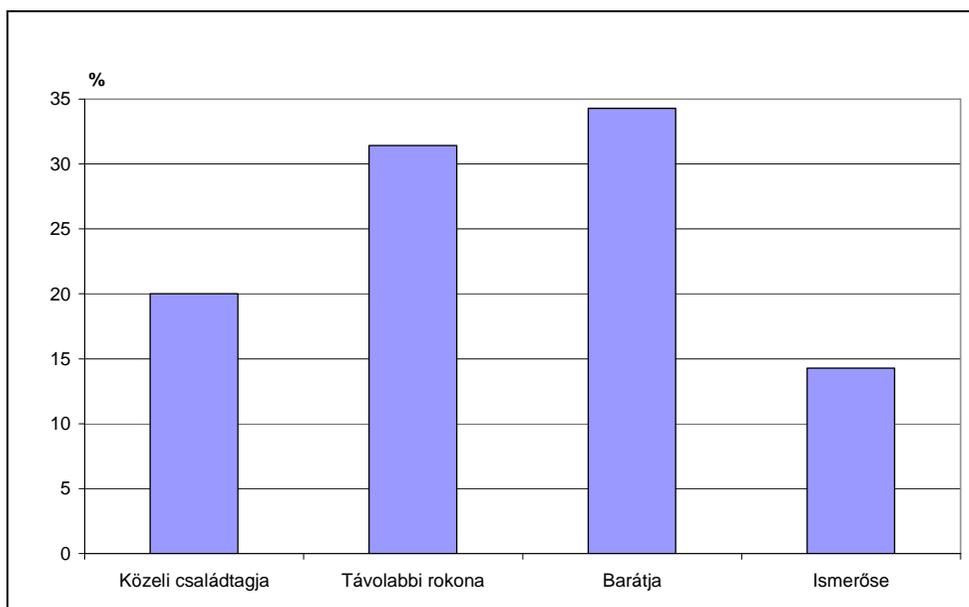
36. ábra: Központok és összekötők

Forrás: Buchanan Mark (2003): Nexus, avagy kicsi a világ

A hálózatokat a gyenge kapcsolatok „ereje” tartja össze. Hiszen egy tetszőlegesen kiválasztott elemmel szoros összefüggésben (kötődésben) lévő elemek leggyakrabban egymással is szoros kapcsolatban vannak. Így sok kis szorosan összekötött csoport mellett fontos szerephez jutnak a gyengébb kapcsolatok. Az ismeretségi, emberi kapcsolatokra lefordítva: az ember szorosabb értelemben vett barátai általában egymásnak is nagyobb valószínűséggel szorosabb barátai, mint nem. A szoros összeköttetésű baráti kapcsolatok között az „ismerősök” tartják össze az ismeretségi hálót. Máshogyan fogalmazva: a nagy fokszerű gráfokat a gyenge kapcsolatok, az „ismerősök” tartják össze. Ezek a távolabbi, gyengébb kapcsolatok a meghatározók a migráció során is. Kutatásaink alapján ezek is döntően etnikai alapon szerveződnek.

37. ábra: Akit Magyarországon ismert idevándorlása előtt, az Önnek... – kérdésre adott válaszok (%)

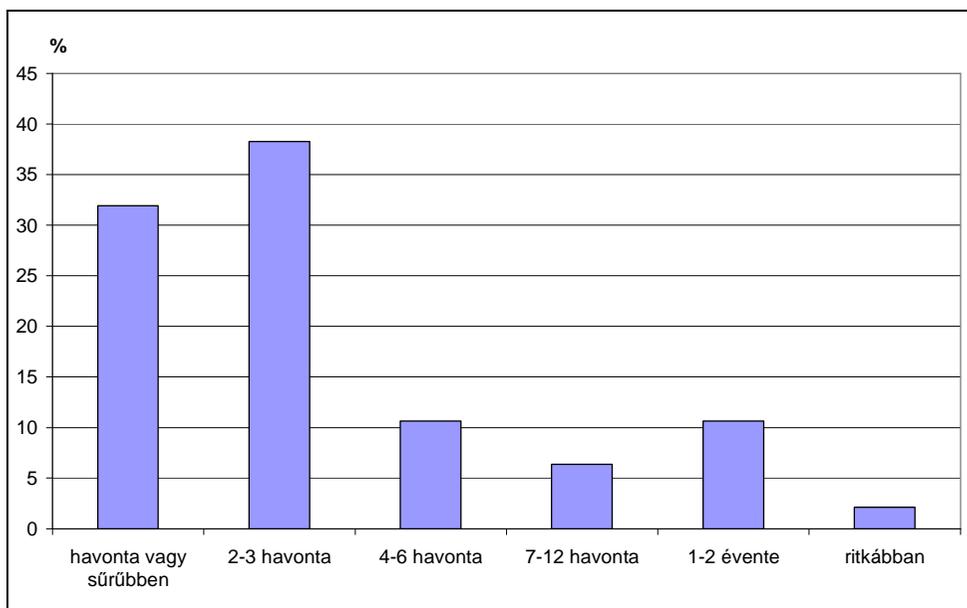

Az is egyértelművé vált, hogy minél messzebből érkeznek a migránsok, annál biztosabb, hogy ismertek már valakit hazánkban. A kárpátaljai területeken kívülről érkezők esetén ez az arány 100%-os. Az is jellemző, hogy itt még erősebbek a baráti, ismerősi, „távoli” kapcsolatok. Ugyanakkor ennek a fordítottja is igaz. Azaz a migránsok Magyarországon minél messzebb költöznek az ukrán-magyar határtól, a családi kapcsolatot annál inkább felváltja az ismeretségi háló. Általában a fiatalabbak, a diákok és a nyugdíjasok között nagy a családi kapcsolatok súlya, míg az aktív korúak között az ismerősi, baráti relációk a meghatározók.

A migráció sem küldő, sem fogadó oldalon nem független attól a társadalmi-gazdasági környezettől, melyben végbemegy; óhatatlanul magán viseli egy-egy korszak jellemző vonásait. Az ezredforduló utáni években a nemzetközi vándorlás karakterisztikáját talán leginkább a gazdasági globalizációval és a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos aggodalmakra adott nemzeti, nemzetközi stratégiák (munkaerő pótlása az elöregedő nyugati társadalmakban) formálták. Régebben a migráció mintegy meghatározta a vándorlók életútját, mint olyan egyszeri, egyirányú esemény, ami a „határ” átlépésének szimbolikussá emelkedő

momentumához kötődött. Az országhatár fizikai és konkrét értelemben való átlépése biográfiai határponttá lényegült át (KOVÁCS–MELEGH 2000). A vándorlás új formái kétségbe vonják, hogy a vándorlás egyszeri aktusként, mint a kibocsátó társadalmon belüli állampolgárság elvesztése és asszimiláció útján egy új társadalmi tagság megszerzéseként jelenik meg (BONANCICH 1972). A folyamatban a határon átnyúló vándorlások egyre kevésbé jelentenek végleges letelepedési szándékot, sokkal inkább az életpálya egy-egy állomását (HATTON–WILLIAMSON 2005). Más szavakkal: a cirkulációs migráció jelensége egyre jellemzőbbé válik (ILLÉS–KINCSES 2009). Ezt támasztja alá, hogy a legtöbb migráns két-három havonta vagy sűrűbben hazalátogat. Az idősebb korosztály és a határtól messzebről érkezők ritkábban, míg a határ közelében élők az átlagnál gyakrabban.

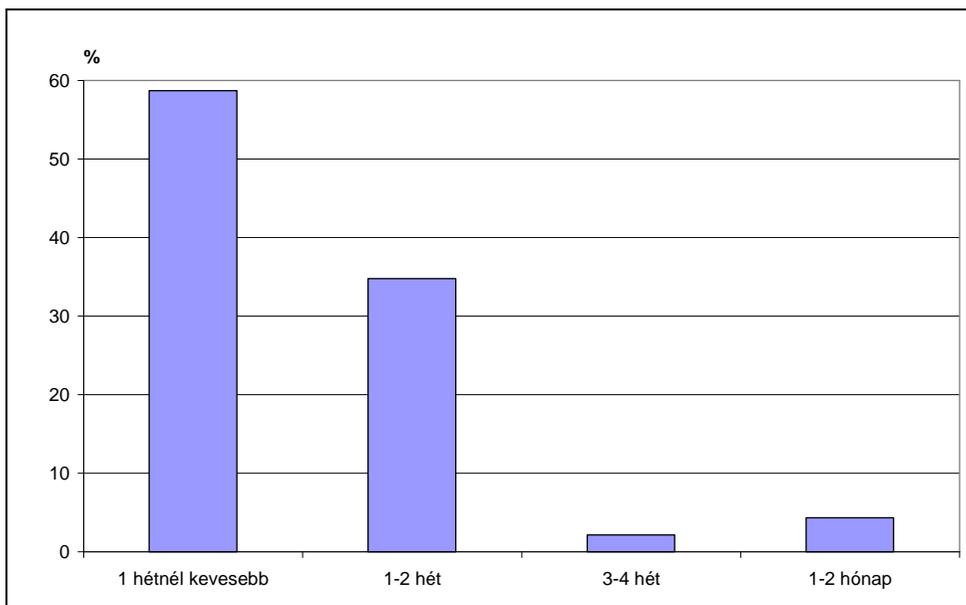
38. ábra: Milyen rendszerességgel szokott visszalátogatni Ukrajnába? – kérdésre adott válaszok (%)

A látogatások időtartama általában pár naptól egy-két hétig terjed. Egyedül a diákok és a Kárpátalján kívüliek térnek haza hosszabb időre. A határhoz közelebb élők gyakrabban, de az átlagnál kevesebb ideig maradnak kárpátaljai, ukrainai

rokonainknál. Hiszen a hazatérés célja döntően minden esetben a családi ügyek intézése és a rokonok látogatása.

39. ábra: Általában milyen hosszú ideig marad látogatásai során Ukrajnában? – kérdésre adott válaszok (%)

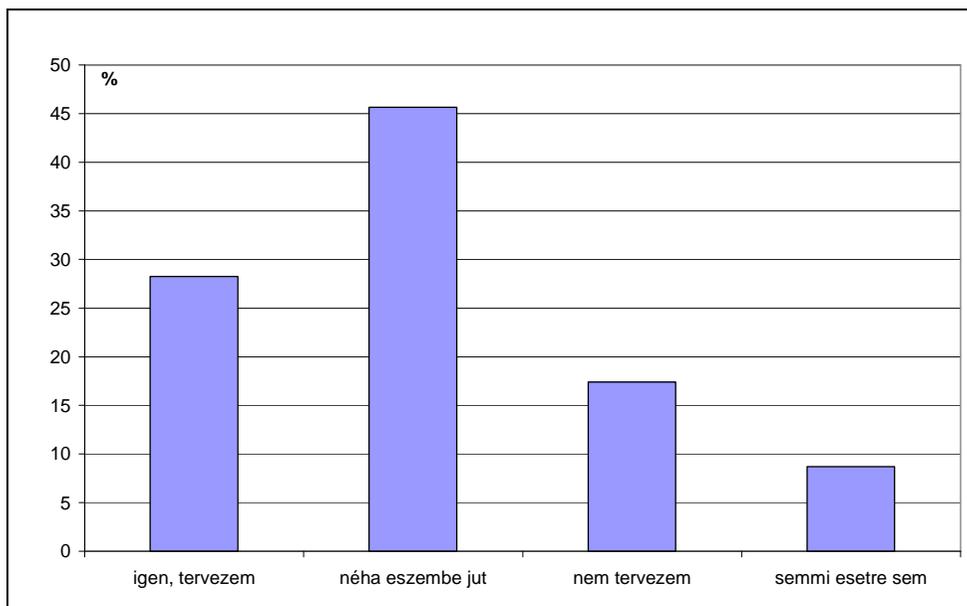
A cirkulációs migráció jelenségét magyarázza, hogy a hazánkban élő ukrán állampolgárok arról számoltak be az interjú során, hogy Magyarországon és Ukrajnában is vannak rokonaik, barátaik. Ez a tény már magában kiváltja a határon át történő cirkulálásokat.

A határ szerepe megváltozóban van. Ahogy a második fejezetben is aláhúztuk, a határrégiókat a telephelyelméletek tradicionálisan hátrányos területként szemlélték, a vámhatárok vagy a potenciális katonai fenyegetés miatt (ANDERSON–O'DOWD 1999). E kedvezőtlen kép a globálissá váló (transznacionális) piaci folyamatok és a nagy nemzetközi gazdasági integrációk, egyezmények (pl. WTO) korában megváltozott. A határrégiók egyre inkább aktív kontakttérré (NEMES NAGY 1998, NIJKAMP 1998) alakulnak át, melyben jelentős szerep jut a cirkulációs migrációnak. A megkérdezett migránsok egyharmada gondolja úgy, hogy végleg Magyarországon fog élni, a többiek öt, tíz, tizenöt vagy maximum húsz évre terveznek előre. A

cirkulálás inkább a fiatalabb korosztályokra jellemző, illetve a nem magyar nemzetiségűekre. Leginkább a magyar etnikumúak gondolják azt, hogy végleg itt kívánnak élni.

A továbbvándorlást Magyarországról a migránsok több mint negyede tervezi, majdnem felüknek néha jut csak eszébe, a többiek nem tervezik, vagy semmi esetre sem élnének ezzel az opcióval. A fiatalabbak között nagyobb az igény a továbbvándorlásra, mint az idősebb generációkban. A nem magyar nemzetiségűek sorában is többen tervezik a későbbi migrálást. A mélyinterjúk alatt azt is meg lehetett állapítani, hogy akik most a határ mentén élnek, azok legkevésbé akarnak továbbvándorolni külföldre, míg a Közép-Magyarország régióban letelepedők között a legmagasabb azok aránya, akiknek néha eszükbe jut a vándorlás. A határmentén a továbbvándorlást egyértelműen helyettesíteni tudja a cirkuláris migráció.

40. ábra: Tervezi-e, hogy Magyarországról továbbvándorol? – kérdésre adott válaszok (%)

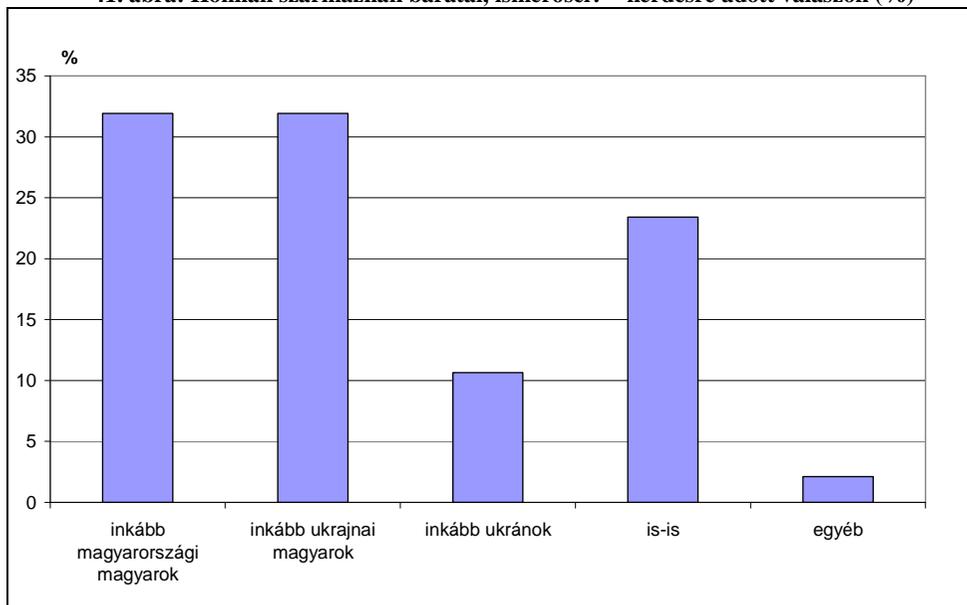

Akik tervezik az elvándorlást, azok leginkább Nagy-Britanniába, Németországba és Ausztriába mennének, nemzetiségi hovatartozástól és kortól függetlenül.

Integráció

A migránsok társadalmi integrációjának bonyolultságát tükrözik a „Honnan származnak barátai, ismerősei?” kérdésre adott válaszok.

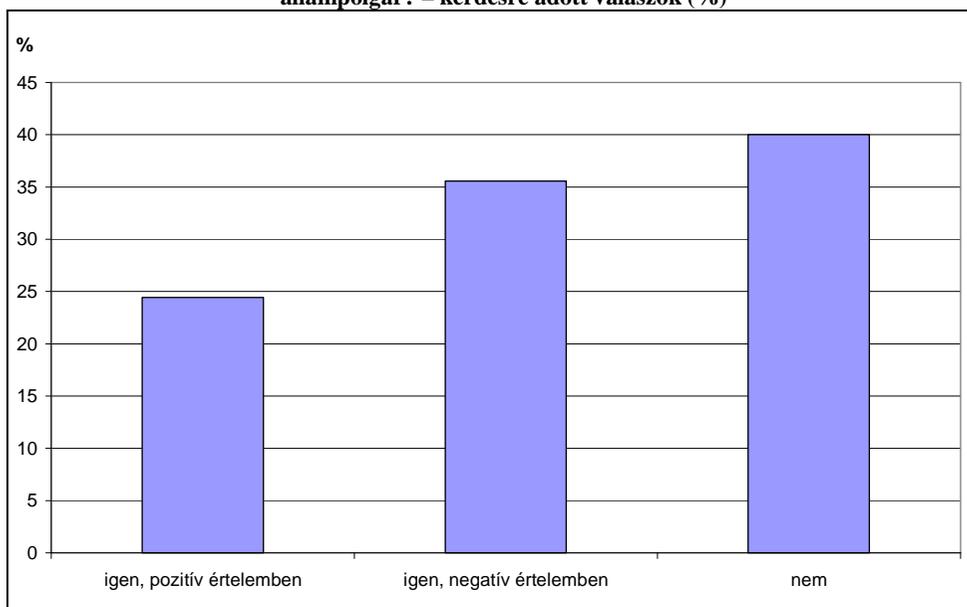
41. ábra: Honnan származnak barátai, ismerősei? – kérdésre adott válaszok (%)

Az ukrán migránsok láthatóan ide és oda is, vagy más megközelítésben sem ide, sem oda nem tartoznak.

Az „Érte-e önt bármiféle megkülönböztetés Magyarországon amiatt, hogy ukrán állampolgár?” kérdés kiértékelése alapján kijelenthető, hogy nem igaz az a megállapítás, mely szerint a társadalmi integrációt legfőképpen a diszkrimináció akadályozná. A társadalmi kohéziót leginkább a fogadó társadalom „tehetetlensége” nehezíti, mely nemcsak a külföldiek, hanem saját tagjai irányában is megnyilvánul.

42. ábra: Érte-e önt bármiféle megkülönböztetés Magyarországon amiatt, hogy ukrán állampolgár? – kérdésre adott válaszok (%)

A pozitív megkülönböztetés a baráti társaságnál, az utazások esetén vagy a szomszédokkal való kapcsolatokban nyilvánult meg leginkább. Más arról számolt be, hogy: *„Debrecenben az orvosok megtudták, hogy kárpátaljai vagyok, és gyermekem súlyos beteg, emiatt soron kívül vizsgálták ki.”*

A negatív megkülönböztetések között pedig inkább a következőkhöz hasonló esetek fordultak elő:

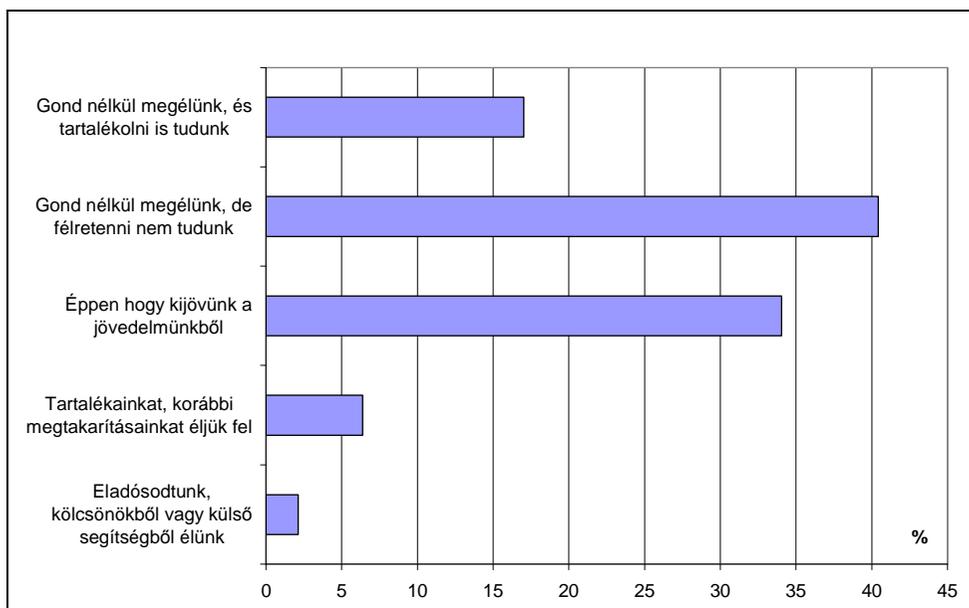
„3 hónapig nem kaptam fizetést, mert nem volt TAJ kártyám.”, vagy *„Csudálkozás, milyen jól beszélem a nyelvet.”* Az ilyen típusú megkülönböztetések egy része valójában talán nem annyira diszkriminatív jellegű, noha volt olyan interjúalany, aki elmesélte, hogy *„nem találtak rajta más fogást, így a munkahelyén egyszerűen leukránozták.”* Összességében a diszkriminációt nem érzik olyan fenyegetőnek az ukrán migránsok.

A nyelvismeret általában fontos szempont a munkaerőpiacon. Az európai átlagnál magasabb külföldi adófizetői arányok és foglalkoztatottság (valamint a kisebb ráta az alacsony képzettségűek között) (KINCSES 2011) egyik fontos oka, hogy

Magyarországon vélhetően arányaiban több migráns beszéli a hivatalos nyelvet, mint Nagy-Britanniában vagy az USA-ban.

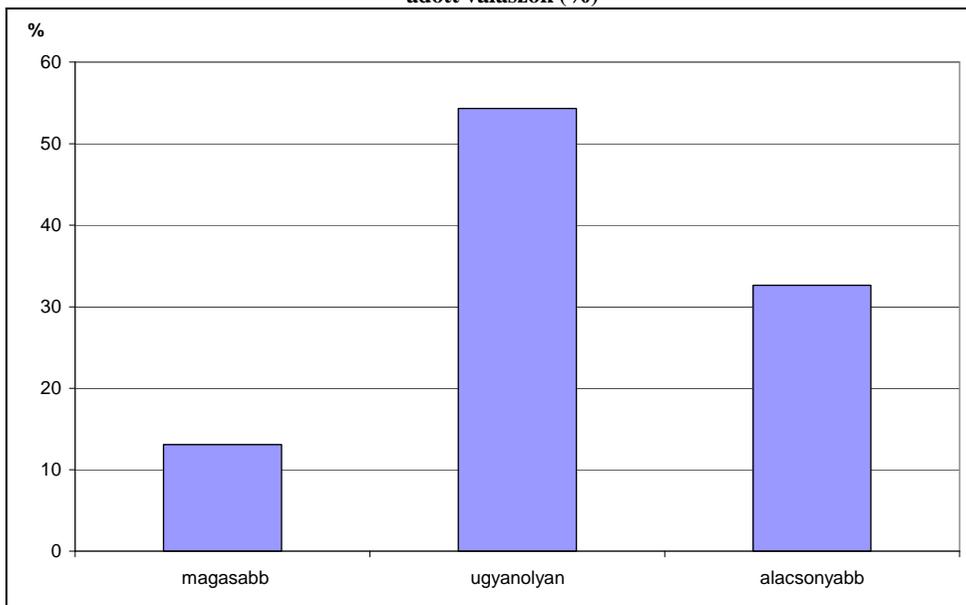
Ugyanakkor a közös nyelv ellenére is előfordulnak olyan esetek, amikor a migránsok nem kapnak a végzettségüknek megfelelő munkát. A mélyinterjúk alatt talákoztunk színész-rendezővel, aki karbantartóként, építésszel, aki masszörként, közgazdással, aki ügyintézőként, tanítóval, aki bébiszitterként, pénzügyi szakemberrel, aki raktárosként, matematikatanárral, aki értékesítőként keresi a kenyerét.

43. ábra: Hogyan jellemezné a családjá/az ön mostani anyagi helyzetét? – kérdésre adott válaszok (%)

A migránsok munkaerő-piaci kérdésköréből az derül ki, hogy véleményük szerint a magyar állampolgárok esetén is hasonló folyamatok zajlanak le a humán erőforrás-gazdálkodás tekintetében. Többségük szerint ők ugyanannyit keresnek, mint a nem migráns társaik, illetve a jövedelmük általában elég a megélhetésükhöz. A magyar családok életszínvonalával a többség hasonlóan gondolja a sajátját, bár többen vannak olyanok, akik azt alacsonyabbnak vélik, mint akik magasabbnak.

44. ábra: Ön, illetve családjának az életszínvonala az átlag magyarországihoz képest... – kérdésre adott válaszok (%)

Kutatásaink alapján a megkérdezettek háromnegyede véli úgy, hogy szükség van a Magyarországon munkát vállaló ukrán állampolgárok munkaerő-piaci beilleszkedésének elősegítésére. Az idősebb korosztályok között sokkal magasabb ez az arány, mint a fiatalok esetén. Az is szembeötlő, hogy a nem magyar nemzetiségűek között többen érzik szükségét a munkaerő-piaci integrációnak, hiszen ők még kiszorítottabbnak gondolják magukat.

Arra a kérdésre, hogy mit változtatnának meg, a *kevesebb adminisztrációt*, a *gyorsabb ügyintézés*et, az *egyenlő feltételeket*, a *végzettségeknek megfelelő állásokat* („*Meg kellene bízni a szaktudásunkban, ne csak hullamosóként vegyenek fel minket.*”) említették a legtöbbször.

A munkaerő-piaci integráció mellett kíváncsiak voltunk az ukrán állampolgárságú népesség társadalmi integrációról alkotott véleményére is. Az „Ön szerint szükség van-e a Magyarországon élő ukrán állampolgárok társadalmi beilleszkedésének könnyebbé tételére?” kérdésre a megkérdezettek kétharmada válaszolt igennel. Azaz a munkaerő-piaci integrációt általában nehezebbnek érzik az ukrainai születésű migránsok, mint a társadalmi (éppen fordítva, mint ahogy azt az egyetemisták

gondolkodnak). Itt is megfigyelhető, hogy a nem magyar etnikumúak saját véleményük szerint nehezebb helyzetben vannak, illetve a fiatalok számára ez a kérdés sokkal kevésbé jelent problémát.

Összességében a mélyinterjúk alapján a migránsok társadalmi integrációját elősegítő, javasolt lépéseket négy csoportba lehet sorolni:

1, A hivatalos ügyintézés könnyítése, javítása („*Ügyintézőket jelölni ki melléjük, aki segíti őket a hivatalos ügyintézésben.*”; „*Több információ az interneten idegen nyelven is [BÁH], online ügyintézés*”; „*A BÁH munkarendjével komoly problémák vannak.*”; „*nyitvatartást változtatnám meg, online elérhetőség kellene*”; „*szakszerűbb, gyorsabb ügyintézés*”), több információ nyújtása a szabályokról („*Több információ az interneten idegen nyelven*”; „*Több információt kellene adni a BÁH részéről az érkezőknek.*”), lehetőségekről („*Az ügyintézők nem jól informáltak.*”), adminisztratív terhek csökkentése („*Megszüntetné az ideiglenes taj számot.*”; „*A kifizetés tb-kártyájáért ne kelljen havonta olyan sokat fizetni.*”; „*kevesebb papír*”).

2, A magyarországi ukrán önkormányzatok hatékonyabb bevonása az integrációs folyamatokba („*Az ukrán önkormányzat lehetne segítőbb, az ukrán követség hatékonyabb, gyorsabb.*”).

3, A magyarországi köztudat formálása a migrációval, szolidaritással kapcsolatosan („*Meg kellene változtatni a magyarok véleményét az ukrain magyarokról.*”; „*Növelni kell a szolidaritást a határon túliak felé.*”; „*Ismerkedési estek, kulturális napok.*”; „*Barátságosabb állampolgárokkal.*”; „*Különböztessék meg a magyar és nem magyar nemzetiségűeket.*”; „*A magyarországi mentalitást kellene megváltoztatni.*”).

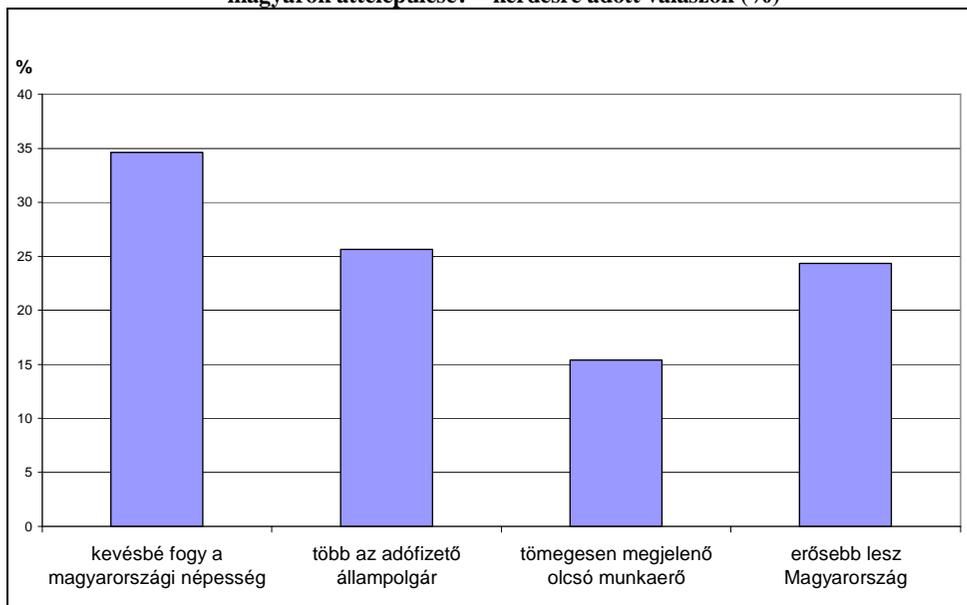
4, Proaktív migrációs politika folytatása („*Oktatási szint továbbfejlesztése Kárpátalján, anyagi támogatás*”).

A társadalmi és munkaerő-piaci integráció fontos része és eleme, hogy a migránsok tisztában legyenek azzal, milyen pozitív és negatív következményei lehetnek Magyarországnak az ő érkezésüknek.

Elsődlegesen, a kérdésünk pozitív hatásainak tekintetében, azt emelték ki az interjúalanyok, hogy így kevésbé fogja a magyar népesség, másodlagosan pedig a

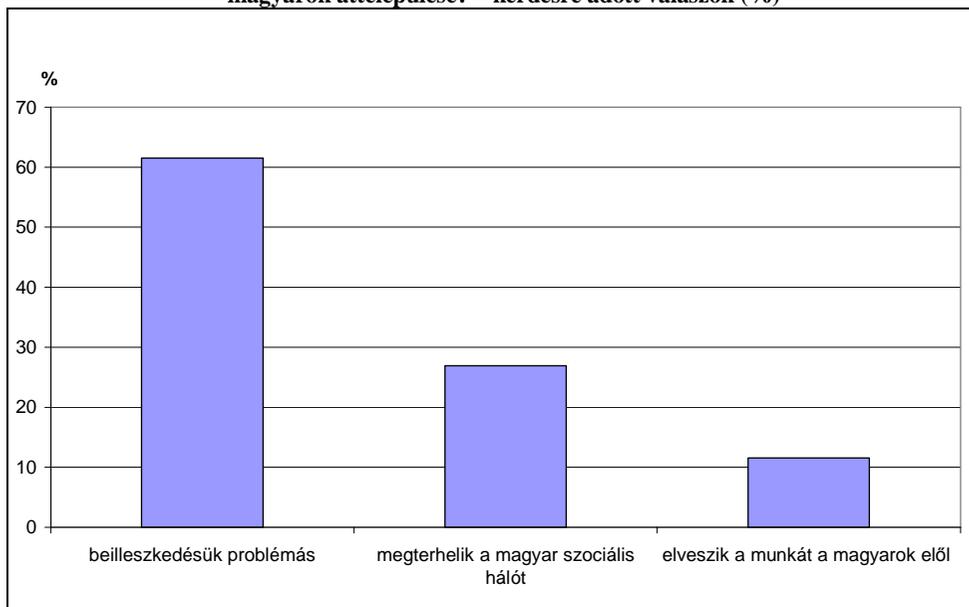
több adófizető állampolgárral járó előnyt említették. Azaz a társadalmi kérdések értékrendjükben talán megelőzik a gazdaságiakat.

45. ábra: Milyen pozitív következményekkel járhat Magyarország számára a kárpátaljai magyarok áttelepülése? – kérdésre adott válaszok (%)

Ugyanezt állapíthatjuk meg a negatív következmények esetén is, azaz a társadalmi kérdések, a beilleszkedés nehézségei megelőzik a szociális háló megterhelését.

46. ábra: Milyen negatív következményekkel járhat Magyarország számára a kárpátaljai magyarok áttelepülése? – kérdésre adott válaszok (%)

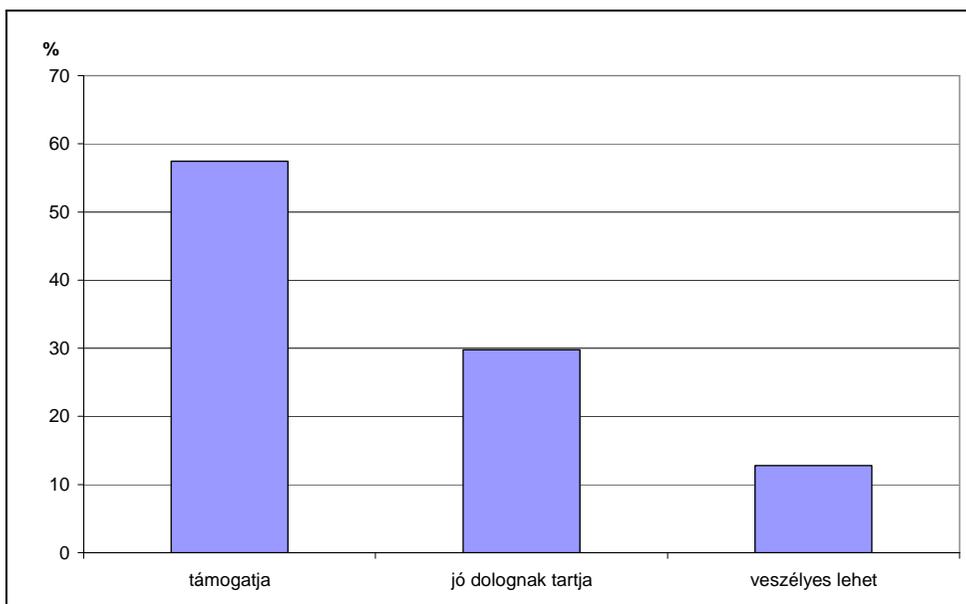

Ezek a vélemények olyan csoportot tükröznek, amely fontos, alkotó része kíván lenni a magyar társadalomnak, a csoport tagjait pedig érdeklik azok a jelenségek, folyamatok, melyeket az érkezésükkel generálnak. Ezt támasztja alá, hogy a magyar etnikumú migráns népesség esetén szinte fel sem merül a más országba történő költözés igénye, akkor sem, ha az az életkörülmények javulásával járna.

Vélemények a kettős állampolgárságról

Az ukrán migránsok kettős állampolgárság kérdésköréhez fűződő viszonyát jól mutatja, hogy senki sem ellenezte közülük a magyar (kettős) állampolgárság bevezetését. A döntő többség támogatja, vagy legalábbis pozitív dolognak tartja ezt az új lehetőséget. Ellenzőjével a vizsgálataink során az ukrán állampolgárok között nem találkoztunk, noha minden tizedik migráns úgy érzi, hogy veszélyes lehet az állampolgárság megadása.

47. ábra: Mi a véleménye a kettős állampolgárság bevezetéséről? – kérdésre adott válaszok (%)

A „Mi a véleménye a kettős állampolgárság bevezetéséről?” kérdésre adott válaszok eloszlása nem függött a válaszadók korától, magyarországi lakóhelyétől vagy a nemzetiségi hovatartozástól sem. Persze, az etnikai hovatartozás alapján más és más az indok is. A nem magyar etnikumúak szerint: „Aki magyar, annak hasznos lehet.”; „A magyaroknak jó.”, „Tudják, hogy másoknak jó, ezért nincsenek ellene.”

A magyar etnikumúak eltérő okok miatt támogatják:

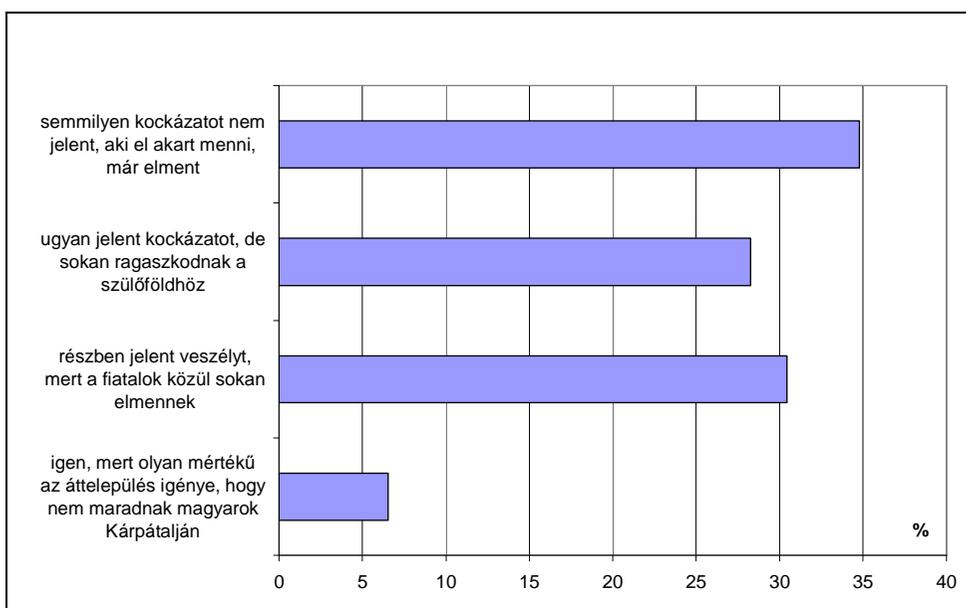
1, Érzelmi okokból: „Mert a nagyszüleimet nem kérdezték meg, hogy le akarnak-e mondani a magyar állampolgárságról.”; „Gesztus a határon túliak felé.”; „Lemossa a 2004.12.05-ös népszavazás gyalázatát.”; „Mi is magyarok vagyunk.”; „Szimbolikusan és hivatalosan is egységes nemzetet teremthet, foghat össze.”; „Érzelmi űrt tölt be a határon túliak számára, amit már rég kellett volna adni.”

2, Praktikus okokból: „Megkönnyíti az utazást, látogatást.”; „Nem kell járni a hivatalba, nem kell hosszabbítani a vízumot.”; „Mert így nem kell a tartózkodási engedélyt meghosszabbítani és állandóan hazalátogatni.”; „Mert akkor magyarként léphet fel, és nem külföldiként.”; „Nagyon örülök, így nem kell majd vízum.”; „Külföldi ösztöndíjakat könnyebb megszerezni.”; „Mert ez a legegyszerűbb módja az állampolgárság megszerzésének.”

Akik szerint veszélyes lehet, azok egy része fél az ukrán következményektől: „Az ukránok valamit be fognak vezetni.”; „Az ukránok megszorításokat eszközölnek, mert nem támogatják a kettős állampolgárságot.” Más részük pedig kifejezetten attól tart, hogy Kárpátalján nem maradnak magyarok: „elvándorlás miatt, a hosszú távú nemzetstratégia miatt lehet negatív”.

A mélyinterjúk során külön rákérdeztünk, hogy a válaszadók szerint veszélyt jelenthetnek-e a kárpátaljai magyarság létére a kettős állampolgárság miatti áttelepülések.

48. ábra: Ön szerint veszélyt jelenthetnek-e a kárpátaljai magyarság létére a kettős állampolgárság miatti áttelepülések? – kérdésre adott válaszok (%)

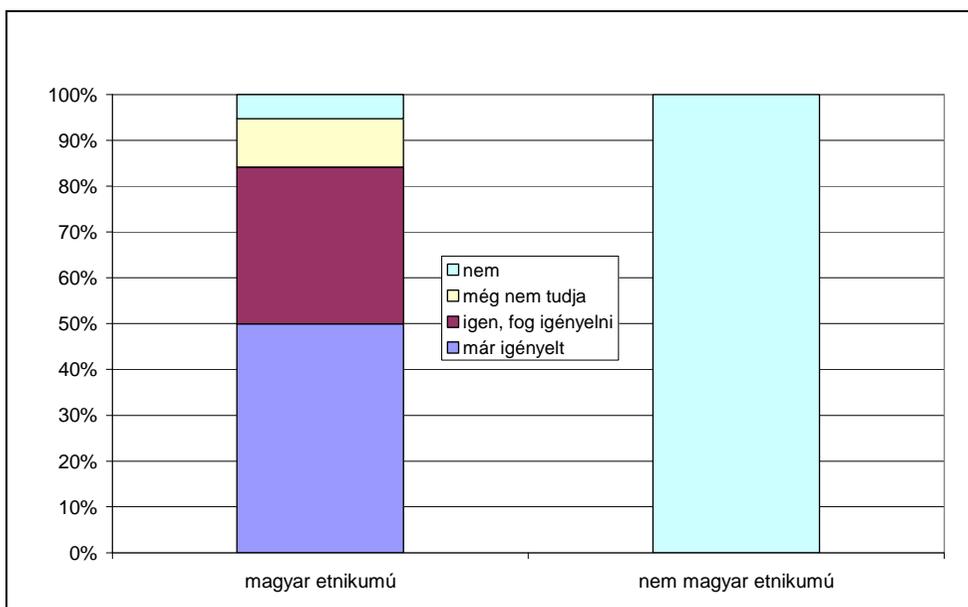
A migránsok eléggé megosztottak a kérdést illetően. Ők sem igazán tudják, mi fog történni, pontosabban mindenkinek van elképzelése, csak mindenki mást vár.

Az ukrán állampolgárságú migránsok között is nagy a bizonytalanság a tekintetben, hogy összesen hányan fogják igényelni a kettős állampolgárságot 2011-ben. A számot ötezer és egymillió közé tették, átlagosan 262 ezer főt várnak. Az ukrán állampolgárságú igénylők számát hatszáz és százezer közé tették, átlagosan 29 ezer főt becsülve. A megkérdezettek szerint az igénylők negyede át is fog költözni

Magyarországra. Azaz a migránsok egy vándorlási hullám megindulását látják a magyar (kettős) állampolgárság bevezetésével.

A másokról alkotott vélemények után rákérdeztünk arra, hogy ők maguk igényelnek-e magyar állampolgárságot a „kettős állampolgársági törvény alapján”. Megdöbbentő volt, hogy a beszélgetőpartnerek fele már élt is a lehetőséggel (a mélyinterjúk 2011. tavasszal és nyáron zajlottak).

49. ábra: Ön igényel-e magyar állampolgárságot az új kettős állampolgársági törvény alapján? – kérdésre adott válaszok (%)

Ebből azt szűrhetjük le, hogy a kettős állampolgárság intézménye nemcsak azoknak nyújt segítséget, akik szülőföldjükön akarnak boldogulni, hanem azok igényléseire is számítani kell az államnak, akik már itt élnek Magyarországon („*Hogy könnyebben hazautazhasson és visszajöhessen.*”; „*Könnyebb határátlépés miatt*”; „*oktatás, egészségi ellátás és néha az álláshoz is kell.*”; „*tanulmányok miatt fontos*”).

Összefoglalás

A vizsgált migránsok többsége beszél magyarul, a boldogulás mégis nehézségekbe ütközhet a szülőföldtől számított nagyobb távolság, a helyi ismeretek és a kapcsolatok hiánya miatt. A helyi társadalomnak és a magyar közigazgatásnak kellene ezeket a nyelvi közösségből adódó előnyöket használni, kiaknázva a lehetőségeket és értékeket, melyek a hozzánk érkező magyar etnikumú népességgel járhatnak.

Eredményeink alapján a lokálpatrióta, kárpátaljai identitás erősödése (erősítése) segítheti a szülőföldön maradáást, míg a magyarságtudat fokozása elvándorláshoz is vezethet. Egyértelműen kimutatható, hogy Magyarországon az ukrán állampolgárságú népesség a határ menti területeken szinte egyöntetűen kárpátaljainak vallja magát, míg a többi területen vegyessé válik a kép. A határ közelébe költözés egyértelműen az identitás megőrzését jelenti. Így Magyarországon élnek, mint kárpátaljaiak.

A migránsok döntő többsége ismert már valakit Magyarországon, mielőtt ideérkezett. Ezek a távolabbi, gyengébb kapcsolatok a meghatározók a migráció során is. Az is egyértelművé vált, hogy minél messzebből érkeztek a vándorlók, annál biztosabb, hogy ismertek már valakit hazánkban. A migránsok Magyarországon minél messzebb költöznek az ukrán-magyar határtól, annál inkább felváltja a családi kapcsolatot az ismeretségi háló. Általában a fiatalabbak, a diákok és a nyugdíjasok között nagy a családi kapcsolatok súlya, míg az aktív korúak között az ismerősi, baráti relációk a meghatározók.

A cirkulációs migráció jelensége egyre jellemzőbbé válik a migrációra. Ezt támasztja alá, hogy a legtöbb migráns két-három havonta vagy sűrűbben hazalátogat. Az idősebb korosztály tagjai és a határtól messzebből érkezők ritkábban látogatják szülőföldjüket, míg a határ közelében élők az átlagnál gyakrabban. A határ menti térségekben a továbbvándorlást egyértelműen helyettesíteni tudja a cirkuláris migráció.

A nyelvismeret általában fontos szempont a munkaerőpiacon. Az európai átlagnál magasabb külföldi adófizetői arányok és foglalkoztatottság egyik fontos oka, hogy Magyarországon vélhetően arányaiban több migráns beszéli a hivatalos nyelvet, mint Nagy-Britanniában vagy az USA-ban. Ez az előny az integráció mélyítésével tovább fokozható.

Az interjúalanyok véleménye szerint nem igaz az a megállapítás, mely szerint a társadalmi integrációt legfőképpen a diszkrimináció akadályozná, a diszkrimináció jelenségét nem érzik annyira fenyegetőnek az ukrainai vándorlók.

Ugyanakkor a munkaerő-piaci integrációt általában nehezebbnek érzik az ukrainai születésű migránsok, mint a társadalmat. Itt is megfigyelhető, hogy a nem magyar etnikumúak saját véleményük szerint nehezebb helyzetben vannak, illetve a fiatalok számára ez a kérdés sokkal kevésbé jelent problémát.

A migránsok társadalmi integrációját elősegítő lépéseket a mélyinterjúk alapján négy csoportba lehet sorolni: (1) hivatalos ügyek könnyítése, adminisztratív terhek csökkentése, több információ; (2) a magyarországi ukrán önkormányzatok hatékonyabb bevonása az integrációs folyamatokba; (3) a magyarországi köztudat formálása a migrációval, szolidaritással kapcsolatosan; (4) és proaktív migrációspolitikai folytatása.

Összességében az interjúalanyok véleményei olyan társadalmi csoportot tükröznek, amely fontos, alkotó része kíván lenni a magyar társadalomnak, és tagjait érdeklik azok a jelenségek, folyamatok, melyeket az érkezésükkel generálnak.

Az ukrán migránsok kettős állampolgárság kérdéséhez fűződő viszonyát jól mutatja, hogy senki sem ellenezte közülük annak bevezetését Magyarországon. Ezt az intézményt a magyar etnikumúak eltérő indokok miatt támogatják, egy részük érzelmi, mások praktikus okokból.

A mélyinterjúk során külön rákérdeztünk, hogy a válaszadók szerint veszélyt jelenthetnek-e a kárpátaljai magyarság létére a kettős állampolgárság miatti áttelepülések. A beszélgetésekből leszűrtük, hogy a kérdezettek eléggé megosztottak a kérdést illetően. Ők sem igazán tudják, mi fog történni, pontosabban mindenkinek van elképzelése, csak mindenki mást vár.

A megkérdezettek szerint az igénylők negyede át is fog költözni Magyarországra, azaz a migránsok egy vándorlási hullám megindulását látják a kettős állampolgárság bevezetésével.

Érdekes jelenség, hogy a beszélgetőpartnerek fele már élt is a lehetőséggel. Ebből azt szűrhetjük le, hogy a kettős állampolgárság intézménye nemcsak azoknak nyújt segítséget, akik szülőföldjükön akarnak boldogulni, hanem azok igényléseire is számíthatnia kell az államnak, akik már itt élnek Magyarországon.

VIII. Ukrán állampolgárok integrációja – beilleszkedés, elégedettség, az érkező és fogadó fél elvárásai

Bevezetés

Magyarországon 1981-től kezdődően a lakónépesség száma folyamatosan csökken. A kedvezőtlen demográfiai folyamat egyik aktualitása az, hogy a lakosság száma várhatóan ebben az évben (2011) esik 10 millió fő alá, ezen belül pedig a munkaképes korúak száma csökken legintenzívebben. Az ezen kihívásra adott válaszok általában három irányt vehetnek a fenntartható fejlődés szem előtt tartásával: (a) alapvető változások a nyugdíj- és egészségügyi rendszerekben; (b) termékenységi ráta javítását célzó intézkedések; és (c) nagyobb bevándorlás ösztönzése, hiszen a mobilitás segítségével viszonylag gyorsan módosítható egy térség demográfiai helyzete.

A nemzetközi migráció útján érkezők a magyar népesedés kulcselemét jelentik, belátható időn belül valószínűleg csak a nemzetközi migráció lehetőségei képesek mérsékelni a népességfogyást. A migráció népességszámra gyakorolt közvetlen hatásai mellett számolni kell a fogadó társadalomban keletkező közvetett hatásokkal, valamint a migránsok beilleszkedési nehézségeivel is. Kérdés, hogy a társadalom előregedésére, alacsony termékenységi rátájára, a nyugdíjrendszer nehézségeire a bevándorlás lehet-e az egyik rész megoldás. A válasz nagyban függ a migráció irányításának hatékonyságától, a beilleszkedés sikerességétől és a vándorok tulajdonságaitól.

A Magyarországon élő ukrán állampolgárok beilleszkedésének vizsgálata megkerülhetetlen a sikeres migrációs stratégia kidolgozásához. Kutatásunk erre a kérdéskörre irányuló eredményeit ebben a fejezetben mutatjuk be.

A mélyinterjú beszélgetések, információszerzések négy csoportra koncentrálnak:

- a Magyarországon élő ukrán állampolgárokra;

- az Ukrajnában élő ukrán állampolgárookra, akik tervezik a Magyarországra települést;
- a magyar munkaadókra;
- a társadalom tagjaira (főiskolások, egyetemisták).

A mélyinterjúk kérdőívek egy része azonos kérdéseket tartalmaz, ezek közé tartoznak az integrációval kapcsolatos kérdések is. A fejezetben belül ezek a témakörök kerülnek bemutatásra kérdésenként.

Eredmények

Az „Ön szerint ugyanannyit keresnek-e az ukrainai migránsok, mint a hasonló munkakört betöltő magyar munkavállalók?” kérdésre adott válaszok egyszerre tükrözik a fogadó fél reprezentánsainak ítéletét és elvárásait, valamint a már megérkezettek tapasztalatát, továbbá a potenciális vándorok elképzeléseit a magyarországi relatív kereseti lehetőségekről. A keresetek és bérkülönbségek kapcsán a munkavállalókkal foglalkozó nemzetközi migrációs szakirodalom fő vonulatai a nemzetközi vándorok bérhátrányát tárták fel, a hasonló munkaerő-piaci státusú hazai munkavállalókhhoz képest. A bérhátrány kielégítően magyarázható a migráns nyelvtudásának elégtelenségéből, az adott társadalmi, gazdasági, kulturális miliő ismeretének nem kielégítő voltából, valamint a munkáltató és munkavállaló alkupozícióinak aszimmetriájából.

45. táblázat: Ön szerint ugyanannyit keresnek-e az ukrainai migránsok, mint a hasonló munkakört betöltő magyar munkavállalók? – kérdésre adott válaszok (%)

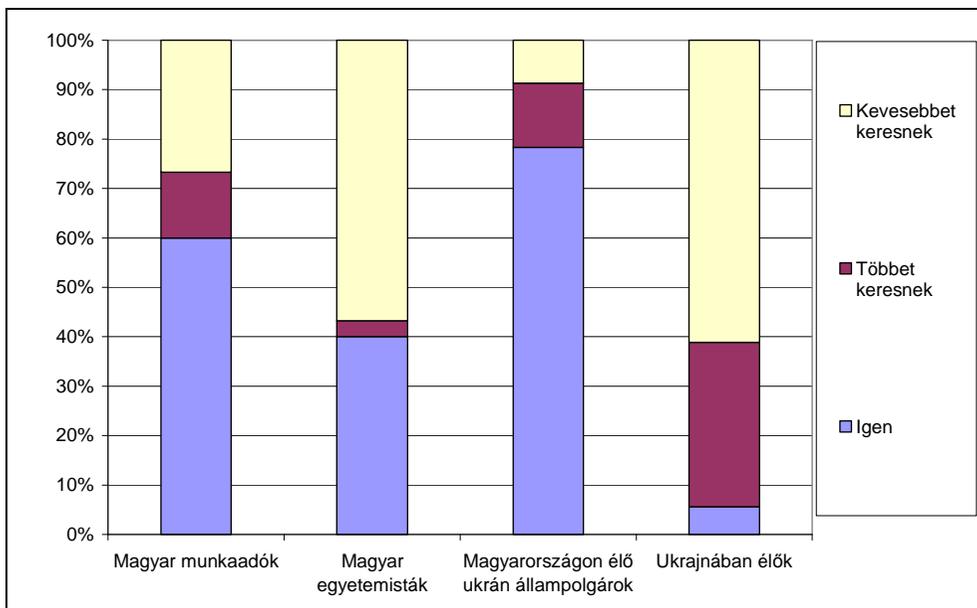
Válasz	Magyar munkaadók	Magyar egyetemisták	Ukrán állampolgárok Magyarországon	Ukrajnában élő ukrán állampolgárok
Igen	56,3	40,0	5,6	78,3
Többet keresnek	12,5	3,3	33,3	13,0
Kevesebbet keresnek	25,0	56,7	61,1	8,7
Nem tudja	6,3	0,0	0,0	0,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A fenti tábla alapján az alábbi következtetések vonhatók le: 1. A keresetekre vonatkozó vélekedések rendkívül nagy szóródást mutatnak a válaszadók rétegei között. A bérkülönbségek hiányát leginkább az Ukrajnában élő ukrán állampolgárok (78,3%) tételezik fel. Ismereteik nagy valószínűséggel honfitársaik túlzó élménybeszámolóiból és saját várakozásaikból eredhetnek. A magyar munkáltatók, akik a munkavállalók bérét kifizetik, és saját hasznuk maximalizálásában érdekeltek, nem látnak jelentős bérkülönbséget. 56,3%-uk gondolja úgy, hogy az Ukrajnából származó migránsok ugyanannyit keresnek, mint a hasonló munkakört betöltő magyarországi társaik. Valószínűleg ők maguk sem tesznek különbséget az ugyanolyan munkakört betöltő migráns és hazai munkavállaló között, hiszen a bevándorlókat is foglalkoztató egyes szektorokban relatív munkaerőhiány tapasztalható, és a migráns számára az adott foglalkoztatón kívül is adódnak helybeli és távolabbi munkalehetőségek. A magyar egyetemisták kevesebb mint a fele (40%) tételezi fel a munkabérek azonosságát, ezzel az ítélettel legközelebb kerülve a kérdéskört legadekvátábban megítélni képes csoporthoz, nevezetesen a Magyarországon élő ukrán állampolgárokhoz. Az ukrán migránsok legkevésbé értenek egyet azzal a feltételezéssel (5,6%), hogy ugyanannyit keresnek, mint magyarországi társaik. Érdekes módon igen jelentős részük, pontosan egyharmaduk véli úgy, hogy többet keresnek. Ezzel a vélekedéssel nagyon magukra maradtak. A többi csoportban elenyésző a kereseti többletet feltételezők aránya. Közel kétharmados részaránnyal (61,1%) a döntő vélemény azonban az, hogy az ukrán munkavállalók kevesebbet keresnek Magyarországon, mint a helybeliek. A világot nyitott szemmel követő egyetemisták több mint a fele (56,7%) gondolta ugyanezt. A diszkriminatív magatartásnak még a látszatát is elkerülendő, a munkáltatók mindössze negyede (25,0%) állította, hogy az ukrán vándorok kevesebbet keresnek. A valóságtól legelrugaszkodottabb válaszokat az Ukrajnában élők adták, akik körében mindössze 8,7% gondolta, hogy Magyarországon a helyi munkavállalóhoz képest kevesebbet keresnek a bevándorlók.

Ebben a kérdéskörben a migrációs szakirodalomból kreált valósághoz a legközelebb levő ítéletet a leginkább érintettek, tehát az ukrán munkavállalók alakították ki.

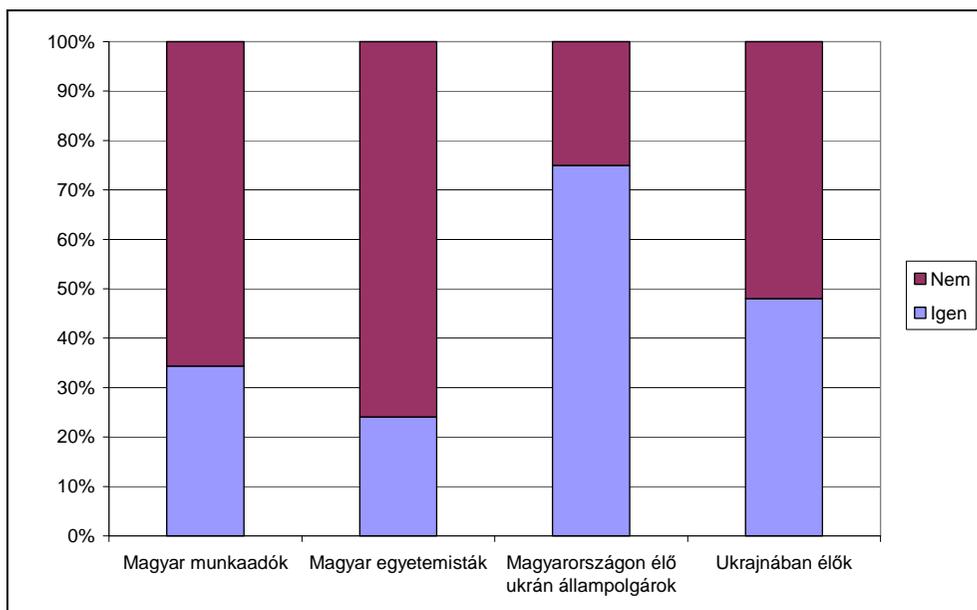
Érdekes módon a foglalkoztatókhoz képest az egyetemisták fejében reálisabbnak tűnő kép él. A vélhető valóságtól legtávolabbi idea az otthon élő ukrán állampolgárokban él, akik számára Magyarország még úgy szerepel, mint kedvező munkafeltételeket biztosító állam.

50. ábra: Ön szerint ugyanannyit keresnek-e az ukrainai migránsok, mint a hasonló munkakört betöltő magyar munkavállalók? – kérdésre adott válaszok (%)

Az „Ön szerint szükség van-e a Magyarországon munkát vállaló ukrán állampolgárok munkaerő-piaci beilleszkedésének növelésére?” kérdés első olvasásra túl egyszerűnek tűnik. Ha a kérdéshalmaz kontextusának az ismerete nélkül elemeznénk, akkor jogosan bírálhatnánk a megalkotókat, hogy irányított kérdésről van szó, amely mögött az a hallgatólagos elvárás húzódik, hogy a megfelelő (az elvárt) válasz az igen lenne.

51. ábra: Ön szerint szükség van-e a Magyarországon munkát vállaló ukrán állampolgárok munkaerő-piaci beilleszkedésének növelésére? – kérdésre adott válaszok (%)

Az Ukrajnában élő ukrán állampolgárok számára nem releváns a kérdés, hacsak nem voltak alapos ismereteik a magyarországi munkaerőpiacról. Az általuk adott közel fele „igen” és „nem” válasz azonban véletlenszerű eloszlásra utal. A megelőző kérdésre adott válasz fényében meglepő, hogy az egyetemisták mindössze egyharmada gondolja úgy, hogy igenis szükség van az ukrán munkavállalók magyarországi munkaerő-piaci beilleszkedésének növelésére. A magyar egyetemisták több mint fele a megelőző kérdésre még azt válaszolta, hogy az ukrán állampolgárok kevesebbet keresnek a magyar munkavállalóknál, következésképpen nemcsak nagyobb munkabérre, hanem mélyebb integrációjukra is törekedni kellene, ha javítani szeretnék a helyzetükön. Ezért némi diszkrpanciát fedezhetünk fel a felsőfokon tanulók válaszaiban. Bár meg kell jegyeznünk, hogy a magyar munkaadók körében is csak egyharmadnyi rész látja konkrét lépések szükségességét az integráltság növelése érdekében. A magyar munkáltatók attitűdje konzisztens a megelőző kérdésre adott válaszaik súlyával (egynegyedük gondolta úgy, hogy kevesebbet keresnek magyar társaiknál, ezért az egyenlő bánásmód elvét alkalmazva szükség lehet helyzetük javítására). A négy megkérdezett csoport közül csupán a

Magyarországon élő ukrán állampolgárok többsége vélte úgy, hogy szükség van a munkaerő-piaci integrációjuk további növelésére. A Magyarországon élő ukránok válaszaiból következő beállítódás konzisztens volt a megelőző kérdésre adott válaszaikból levont következtetéssel (kétharmaduk vélte úgy, hogy kevesebbet keresnek az ekvivalens magyarországi társaiknál, ami ellen nyilván tenniük kell).

Az előző kérdéshez kötöten kérdeztünk rá arra, hogy a válaszadók mit változtatnának meg a munkaerő-piaci integrációt illetően. A válaszolók így lényegében egyéni javaslataikat fogalmazhatták meg az ukrán bevándorlók beilleszkedésének fokozásáról. Az interjúszituáció jellegéből következően nem átgondolt, többszöri vitában kiérlelt gondolatokat fogalmaztak meg, hanem a kérdéssel kapcsolatos első spontán reakcióikat öntötték formába. Érdekes, hogy nem az összes válaszadó fogalmazott meg változtatási javaslatokat az ukrán migránsok beilleszkedésének növelésével kapcsolatban. Döntő többségük, több mint négyötödük azonban kifejezte változtatási elképzeléseit. A válaszadók javaslatait információegységekre bontottuk, ami biztosította az elemi elemzési egységünk homogenitását, következésképpen az azonos jellegűek összevonhatóvá váltak. Az összeadások eredményeképpen pedig számszerűsíteni tudtuk az információegységeket, vagyis a változtatási javaslat-egységeket. A számokat súlyokként fogtuk fel, és a súly nagyságából a változtatási javaslatok jelentőségének, fontosságának a mértékére következtettünk. Az alábbiakban először külön-külön elemezzük az egyes válaszadói csoportokban előforduló információegységeket, majd egyfajta szintézisként az egészszel kapcsolatban vonunk le következtetéseket.

A magyar munkaadók közül nyolc személy fogalmazott meg az ukrán állampolgárságú munkavállalók beilleszkedését elősegíteni hivatott változtatási javaslatokat. A nyolc személy gondolathalmaza 14 homogén információegységre bontható. Két válaszoló javaslata témánk szempontjából irreleváns volt. Az első tulajdonképpen a munkavállaló egyén vállára rakta az összes terhet, amikor megfogalmazta: „*Aki dolgozni akar, megtalálja a módját az elhelyezkedésre.*” A válaszadó nem érzékelte a munkaadók, az érdekképviselők vagy éppen az állam felelősségét az integráció fokozásában. A második válaszoló nagy valószínűséggel

nem érthetett egyet a migránsok általában vett gyengébb munkaerő-piaci pozíciójának hipotézisével, amikor az egyenlő bánásmód elvét vallva azt állította: *„Miért kellene őket jobban támogatni, mint más?”* A munkáltatók által három információegységben is szereplő, a leginkább hangsúlyozott változtatási javaslat a harmadik állambeli munkavállalók foglalkoztatásával kapcsolatos adminisztratív terhek csökkentése volt. Ez egyrészt a munkaadók alapvető érdeke, hiszen ezzel saját cégük hatékonyságát javítják, másrészt nem csak az ő problémájuk, hiszen a potenciális ukrán munkavállaló idejével és idegrendszeri terhelésével is spórolnak a minél gyorsabb munkába állást elősegítve. Ez a legjelentősebb munkáltatói javaslat beleilleszkedik a Magyarországra is lassan begyűrűző irregulációs világtrendbe, melyet kutatásunk tárgya kapcsán a migrációs politikai mechanizmusokon keresztül lehet a leginkább érvényesíteni. A konkrét javaslatok a következők voltak: *„Adminisztratív terhek csökkentése... könnyebb ügyintézés... könnyített adminisztráció”*. Az irregulációs világtrend liberális áramlatához sorolható még a következő információegység is: *„A piac döntse el, hogy ki kell.”* Továbbá már nemcsak az állam, hanem a munkáltató válláról is levennie a felelősséget az alábbi javaslat, miszerint leghatékonyabb az lenne, ha a leginkább érintettek, tehát a migránsokra bízánk a munkával kapcsolatos erőfeszítések végzését: *„A saját módszer a legeredményesebb.”*

Az adminisztráció mérséklésével párhuzamosan az információáramlás növelése mellett tette le a voksát két válaszadó is. Az egyik válaszadó sajátos módon a másik oldalt, tehát a munkavállalókat kívánja inkább támogatni: *„Több információ a munkalehetőségekről”*. A másik válaszoló vélhetően a kétirányú áramlásra gondolhatott, amikor pusztán a mennyiségi kiterjesztést javasolta: *„több infó”*. A munkavállalók migrációs politika által befolyásolható kiválasztásával kapcsolatosan is javaslatokat fogalmaznak meg. Két információegységben két preferálásra javasolt csoport különíthető el. Az egyik a fiatal magyar anyanyelvűek rétege, a másik pedig egyszerűen a hiányszakmákban dolgozók, mindenféle korrallal vagy etnikummal kapcsolatos kíváncsiság nélkül. Az életkori, etnikai és szakmaspecifikus pozitív diszkrimináció szükségességét fogalmazták meg az alábbi javaslatok: *„Fiatal magyar anyanyelvűek segítése a képzésben, letelepedés elősegítése... Vannak olyan*

szakmák, melyeket támogatni kellene”. Preferálandó munkavállalási módozatot mindössze egy válaszadó jelölt meg: „*Rugalmas munkavállalás*”.

A magyar egyetemisták közül (ahogy azt a VI. fejezetben is kifejtettük) hat fő tett az ukrán állampolgárságú munkavállalók beilleszkedését elősegítő javaslatot. A hat fiatal javaslathalmaza 13 homogén gondolati egységre oszlik szét. Két válaszoló javaslata témánk, illetve kutatásunk alkalmazott jellege miatt irreleváns volt. Az első javaslattevő ugyan elfogadta az integrációs folyamat fokozásának szükségességét, de konkrét javaslattal nem állt elő: „*Segíteni kell a külföldi munkavállalókat, hogy jobban be tudjanak illeszkedni a magyar munkaerőpiacra.*” A második javaslat a hazai munkavállalók nézőpontját tükrözte és enyhén diszkriminatívnak értékelhető: „*Először a magyar állampolgárok munkaerő-piaci beilleszkedését kellene segíteni!*” A több információ, a szélesebb körű ismeret szükségessége a következő két információegység lényege. A munkaadói véleményhez képest annyi a tartalmi újdonság, hogy az Ukrajnára vonatkozó magyarországi ismeretek kibővítése mellett is érvel: „*Kevés a magyarországi ismeret a keleti szomszédunkról. Több ismeret könnyebbé tenné a munkaerő-piaci beilleszkedésüket.*” A magyarországi munkaerőpiac egyes szektoraiban és egyes munkaköreiben megjelenő munkaerőhiány jelenségét az egyetemisták is ismerik, és a hiány betöltésének lehetőségét látják az ukrán munkavállalók magyarországi megjelenésében: „*Fontos, hogy olyan munkakörökbe érkezenek munkavállalók, amikben itthon hiány van.*” A nem törvényes keretekben történő munkavégzésről a munkaadók hallgattak. Az egyetemisták viszont a fekete munka kifehéritése mellett tették le a voksukat. A bevándorlók legális munkavégzésével az alkupozícióik (nemcsak a munkapiaci, hanem egyebek is) egyértelműen javulnak. Ugyanakkor a fogadó állam (a mi esetünkben Magyarország) nagy ellátórendszereit (munkaügyi, egészségügyi, szociális és nyugdíjakkal kapcsolatos) is közvetlenül támogatják a harmadik államokbeli munkavállalók. Viszontszolgáltatásra vagy a kompenzáció más formáira csak kis mértékben számíthatnak. (munkanélkülivé válva gyakorlatilag el kell hagyniuk az országot, egészségi probléma felmerülése a munkahelyvesztésen keresztül taszítja vissza az eredet országba a harmadik országbeli bevándorlót, a

szociális ellátásra szorulás következtében maga a tartózkodás jogszerűsége kérdőjeleződik meg, magyar nyugdíjra csak akkor számíthatnak ha – a jelenlegi szabályozás változatlanóságát feltételezve – ha majdani nyugdíjasként, életvitelszerűen Magyarországon fognak tartózkodni). Egy válaszadó a kettős állampolgárság megadásában látta a beilleszkedési problémák elleni küzdelem lényegét: *„A munkaadó könnyebben ad állást magyar állampolgároknak, így a kettős állampolgárság segítheti a beilleszkedést is.”*

A Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok közül tizenhat személy fogalmazott meg saját beilleszkedésüket elősegíteni szándékozó változtatási javaslatokat. A tizenhat személy gondolatfolyama 22 elemi információegységre bontható. Mind a válaszolók, mind az általuk megfogalmazott javaslatok száma a legnagyobb volt a négy válaszadói csoportot összevetve. Ez érthető is, hiszen az összes válaszadói csoport közül leginkább a Magyarországon élő ukrán állampolgárokat érinti hűsbavágóan a probléma, és közvetlen tapasztalatokkal rendelkeznek a hétköznapi valóságról is. Ennek ellenére ebben a válaszadói körben is felfedeztünk két, a témánk szempontjából semmitmondó javaslatot: *„Könnyebben befogadnám őket, több lehetőséget biztosítanék számukra. ... Aki normális, az amúgy is be tud illeszkedni.”* További egy javaslatban egy tényből kiindulva helytelen következtetéseket von le az alkotó: *„Nem uniós ország Ukrajna, így a jogszabályokat érdemes lenne összehangolni, plusz a munka törvénykönyvét módosítani.”* Az érintettek körében döntő súllyal szerepeltek a kevesebb adminisztrációt és egyszerűbb eljárásrendet javasolók száma. Összesen öt információegységben fogalmaztak meg hasonló gondolatokat, utalva a probléma akut voltára: *„A munkavállalói engedély megszerzése könnyebb legyen. ... Egyszerűbb ügyintézés. ... Hatékonyabb, gyorsabb ügyintézés. ... Kevesebb adminisztrációra lenne szükség. ... Könnyebb eljárási folyamat.”*

A szaktudás kérdéskörét három válaszadó érintette. Az első kettő a kinti szaktudás elismeréséért érvelt, közvetve figyelmeztetvén arra, hogy akár a bevándorló egyén, akár a befogadó közeg számára is romboló lehet a mélyen a kvalitatási szint alatt végzett munka: *„Meg kellene bízni a szaktudásukban, ne csak hullamosóként vegyék*

fel őket. ... Végzettségnek megfelelő állást ajánljanak.” A harmadik válaszoló pedig egyenesen minőségi szelekció érvényesítésére hívja fel a fogadó fél figyelmét: *„Szakképzett emberek érkezzenek.”* Ketten nem kívánnak pozitív diszkriminációt, mindössze az egyenlő bánásmód elvének érvényesülésével is megelégednének, igaz, a második válaszoló már a magyar anyanyelvűekre korlátozná a diszkriminációmentesség kívánalmát: *„Egyenlő feltételek legyenek. ... Ne legyen megkülönböztetés, ha magyar ajkú valaki, tehát ha jól beszél a nyelvet.”* Ugyanakkor az ukrán anyanyelvűek irányába empátiával bíró magyarként, egyik válaszadónk az alábbi javaslatot tette: *„Ha a nyelvet nem tudják, akkor több segítség kell.”* Az általában vett oktatás szükségességét egy fő említette meg, kiegészítvén a fejlesztés szükségességével, amin elsősorban támogató nonprofit szervezetek létrehozását érthette: *„Oktatás, fejlesztés, alapítvány számukra.”*

A potenciális vándoroknak tekinthető otthon élő ukrán állampolgárok igen magas fokú válaszadási készsége meglepő volt az elemző számára, hiszen a négy csoport közül ők voltak legkevésbé érintve a Magyarországra bevándorlók problémái kapcsán. Ennek ellenére tizennyolc válaszadó 23 jól elkülöníthető információegységet produkált. A javaslataik alapjául szolgáló tudást nagy valószínűséggel közvetetten, mások elmondásai alapján szerezhették, de nem zárható ki a korábbi Magyarországon tartózkodásból eredő közvetlen tapasztalat sem. Közülük tizennyolc személy fogalmazott meg az ukrán állampolgárságú munkavállalók beilleszkedését elősegíteni szándékozó változtatási javaslatokat. A tizennyolc személy gondolathalmazát tehát 23 homogén információegységre bontható. Két válaszoló javaslattétel köntösében fogalmazta meg a véleményét, mely a témánk szempontjából irreleváns. Az első tulajdonképpen a továbbvándorlás lehetőségét veti fel, Magyarországot egyfajta kapu-országként tekintve, az ukrán állampolgárok Nyugat felé irányuló érdeklődése kielégítésére: *„Ukrán állampolgárok számára információs központ Magyarország.”* A második tulajdonképpen arra válaszol, hogy miért szükséges az ukrán állampolgárok integrációjának elősegítése: *„Hogy könnyebben meg tudják szokni az ottani rendet.”* Az érdemi javaslatok megfogalmazásának kívánalmát többen nem tudták

kielégíteni, viszont sajátos nézőpontjukból adódóan eredeti kritikával illették a fogadó országot, és hangot adtak önbecsülés erősítésük szükségességének. A magyar társadalomra vonatkozó kritikájuk egyáltalán nem tekinthető élesnek: „*A magyar társadalomnak elfogadóbbnak kell lennie. ... Segíteni kell őket abban, hogy jobban elfogadják őket, mint az Ukrajnából érkezettek. ... Magyarországnak a saját állampolgárai fontosak, és nem igazán törődnek az ukrán vagy orosz munkásokkal.*” Az igen magas fokú önérzet elnyomhatott minden egyéb tényezőt, amikor az egyik válaszdó megtalálta az integráció könnyítésének végső okát, vagyis: „*Mert az ukránok jobban dolgoznak.*” Sokkal kiegyensúlyozottabbnak, mértéktartóbbnak tekinthető az alábbi, ukrán bevándorlókra vonatkozó javaslat, melynek közel sem biztos, hogy a fogadó fél részéről kellene érvényt szerezni: „*Nagyobb önbecsülést kellene kialakítani bennük, hogy egyenrangúnak érezzék magukat.*” A jobbításra irányuló konkrét javaslatok között nem a bürokráciával kapcsolatosak voltak a legnagyobb számban, hanem az információval összefüggőek. Az Ukrajnában élők számára az információmennyiség növelése és az információ áramlásának felgyorsítása látszott a legégetőbb problémának: „*Több információ kellene. ... Több információ Magyarországról, hol tudnak munkát vállalni. ... Nagyobb felvilágosítás a határontúliakról a középiskolai oktatásban.*” A bürokrácia visszaszorítása, illetve az adminisztratív eljárások gördülékenyebbé tételének kívánalma távol Magyarországtól is két esetben hangzott el: „*Bürokráciát könnyíteni, engedmények. ... Megkönnyíteni a munkavállalási engedély megszerzését.*” Az egyenlő bánásmód érvényesülésének hiányára két javaslatból tudunk következtetni: „*Ugyanannyi munkáért ugyanannyi fizetést kapjanak, mint a magyar állampolgárok. ... Segíteni a munkavállalást, mivel a cégvezetők nehezebben vesznek fel ukrán munkavállalókat.*” Ugyanezen a csapásirányon maradván, újabb két válaszoló a jogkiterjesztés továbbvitelét javasolja: „*A munkavégzéshez szükséges jogokat pontosítani, állampolgárság megszerzésének elősegítése. ... Jogilag lehetne segíteni a munkavállalást. Emberileg könnyű a beilleszkedés.*” Messze távolból talán a leginspirálóbb javaslat lehet a Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok számára a közösségszervezés, közösségépítés szükségességének kívánalma, mely szervezeteknek nem a

bevándorlók elkülönülését kellene szolgálniuk, hanem partnerei, katalizátorai lehetnének a fogadó féllel közösen kialakított célkitűzések végrehajtásának: *„Ha többen vannak együtt, alkossanak csoportot, valamint tanfolyamokkal lehetne segíteni a munkavállalást.”*

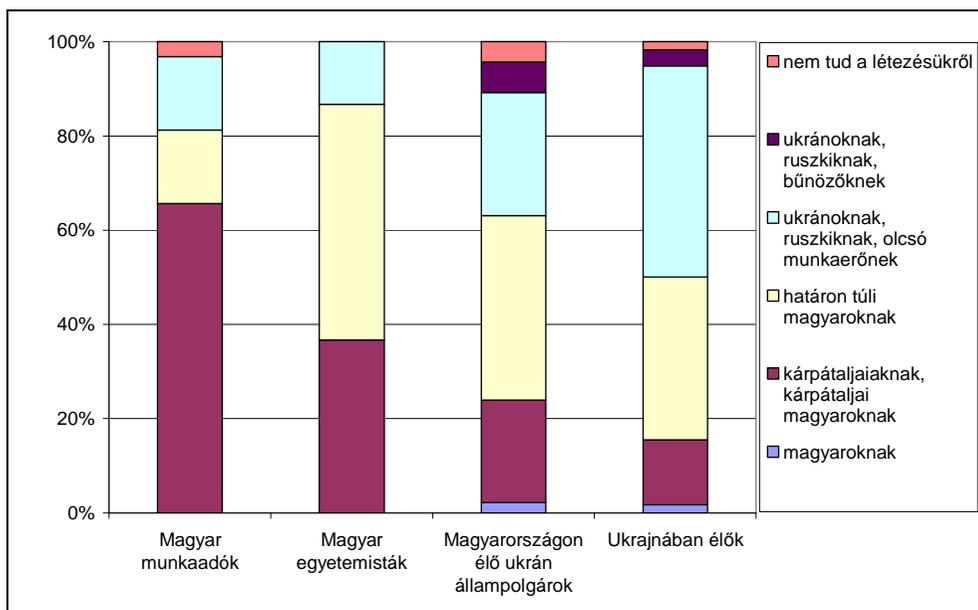
A kárpátaljai magyarokra vonatkozó kérdés érdekessége, hogy nem egyszerűen az Ukrajnából származó és Magyarországon élő bevándorlókkal kapcsolatos attitűdöket méri fel a magyar lakosság körében – amire egyébként már több megelőző kutatás is vonatkozott, több-kevesebb sikerrel. Jelen kutatásban tehát nem pusztán az Ukrajnából bevándorlókra, hanem az ottani fő kibocsátó területen élők viszonyulásaira kérdeztünk rá. Mivel a mélyinterjúk kérdőívek többi kérdésének vonatkoztatási csoportjai egyértelműen a bevándorlók voltak, ezért joggal feltételeztük, hogy a válaszadók a valós és potenciális kárpátaljai vándorokra asszociálnak majd. A kérdésfeltevés különlegessége, hogy nemcsak a befogadó felet reprezentáló magyar munkaadóknak és egyetemistáknak tettük fel a kérdést, hanem a bevándorlóknak maguknak és a kibocsátó területen élőknek is, amely megoldás következtetéseink levonásához sajátos perspektívát biztosított.

A Magyarországon oly sokszor hangoztatott, Európán belül erősnek mért idegenellenesség nyomaira sem bukkantunk a megkérdezett magyar célcsoportokban. Sem a magyar munkaadók, sem a magyar egyetemisták körében nem volt olyan, aki a többféle válaszlehetőség megadásával élve akár még az utolsó helyen is szerepeltette volna a felkínált „ukránoknak, ruszkioknak, bűnözőknek” válaszlehetőséget. Nagy valószínűséggel levonhatjuk a következtetést, hogy az Ukrajnából érkező bevándorlókat megbélyegző stigma a felmérés idején nem lehet erős a magyar lakosság körében. Ezzel nem állítjuk azt, hogy ez a stigma a múltban (gondolva itt elsősorban az 1990-es évek elejére) nem létezett az Ukrajnából érkezőkre. Azonban joggal feltételezhetjük, hogy kialakulásában nem a migránsok, hanem a rövid távon Magyarországon tartózkodó, turista jogcímen érkezők tevékenysége (aktivitása) játszott nagy szerepet. A bűnöző stigma sporadikus előfordulása ma is feltételezhető, mert a stigma tényleges és potenciális elszenvedői, még ha nagyon kicsi arányokban is (6,5% és 3,4%), de érzékelték azt. A bűnöző

stigmához képest sokkal erősebb volt az olcsó munkaerő sztereotípiája, különösen az ukrán állampolgárok körében. A bevándorlók munkabérekben megnyilvánuló munkaerő-piaci pozícióját sokkal rosszabbnak tartják az Ukrajnában élők, mint a Magyarországon dolgozók. Ez egyfajta megerősítése azon fentebb kifejtett munkáltatói ítéletnek, miszerint nincsenek nagyfokú különbségek az azonos munkakörben dolgozó hazai és ukrainai munkaerő bérei között. Az ukrainai olcsó munkaerő sztereotípa kiterjedtségében közrejátszhatott, hogy a Magyarországon gyökeret eresztani nem tudó, így hazatérő sikertelen migránsok erőteljesen befolyásolhatták ukrainai környezetüket.

Érdekes, hogy a magyar munkaadók és egyetemisták szerint az utca embere nem egyszerűen magyaroknak, hanem „valamilyen” magyaroknak tartja a kárpátaljaiakat („Ön szerint általában minek tartja az utca embere a kárpátaljai magyarokat Magyarországon?”). A magyar munkaadók döntő többsége (65,6%) elfogadta a kérdésfeltevésbe burkolt megnevezést. Az egyetemisták fele azonban a médiában használatos, politikailag korrektnek tűnő gyűjtőkifejezés nagyobb súlyát vélte a közvéleményben, nevezetesen a használt fogalom: határon túli magyarok. Meglepő, hogy az ukrán állampolgárok is inkább így vélekedtek, tehát inkább a gyűjtőfogalomba való belesimulást feltételezték, a karakterisztikus helyhez kötéshez (lokalizációhoz) képest.

52. ábra: Ön szerint általában minek tartja az utca embere a kárpátaljai magyarokat Magyarországon? – kérdésre adott válaszok (%)

A bevándorlás hatásainak vizsgálata sem maradhatott ki a mélyinterjúk kérdőívekből, hiszen az integráció perspektívájából is különleges jelentőséggel bír ez a kérdéskör. Bár meg kell említeni, hogy a migrációnak a fogadó félre gyakorolt pozitív hatásai nem annyira látványosak, így kevésbé jelennek meg a médiában és jutnak el a köztudatba. Hozzátehetjük ehhez még azt is, hogy a pozitív hatások kibontakozásának időtávja sokkal nagyobb, mint a többségében rövid távon érvényesülő negatív hatásoké. Meggyőződésünk, hogy a pozitív hatások mennyisége és súlya messze meghaladja a negatív hatásokét. A pozitív és negatív tényezők kiválasztása önkényes volt, mivel elsősorban arra törekedtünk, hogy releváns válaszokat kapjunk a népességfogyással és egyes gazdasági és politikai hatásokkal kapcsolatosan.

Népességfogyás és migráció

A népességi-népesedési problémáink rangsorolása nyilvánvalóan függ az egyes szerzőktől és azok értékítéletétől is, hiszen az egyes problémákhoz való relatív súlyok hozzárendelése, illetve bizonyos esetekben világnézeti és értékrendbeli tényezők döntik el a végső sorrendet. Egy most már klasszikusnak számító munka előszavában VALKOVICS EMIL és TÓTH PÁL PÉTER (1996) a tíz, Magyarországot sújtó alapvető demográfiai probléma közül első helyre sorolta a népességszám fogyását, másodikra az alacsony termékenységi szintet, harmadikra a halandóság szintjének romlását, és a negyedik helyre került az öregedési folyamat és annak következményei. Közben a halandóság mértékének növekedése megállt, sőt e téren folyamatos javulás következett be (JÓZAN 2003; 2006). Tehát a rangsorban – egy helyet előreugorva – az öregedés már mások szerint is dobogós helyen áll a demográfiai problémáink sorában. E dolgozat szerzőjének véleménye szerint a közeljövőben az öregedés lesz az elsőrangú demográfiai probléma, és nem a népesség fogyása. Pontosabban fogalmazva, egy populáció demográfiai öregedése nem önmagában probléma, hanem a folyamat egyes következményei értékelhetők csak feszültségforrásként. Sőt, örömteli és üdvözlendő, hogy a népesség tagjai egyre magasabb életkort érnek el. Az alábbiakban nagyon röviden fel kívánjuk vázolni a népességfogyás és a migráció összefüggésrendszerének néhány elemét, mely hozzásegítheti az Olvasót a problémakör megértéséhez.

Magyarország a második demográfiai átmenet tünetegyüttesével jellemezhető népességfejlődési szakaszba lépett a múlt évszázad utolsó évtizedeiben. Az alacsony termékenység és a magas halandóság következtében a természetes népmozgalom abszolút nagysága a zero értékhez közeli lett, tehát az egyenleget tekintve a természetes népmozgalom jelentősége csökkent a magyarországi népességszám alakulásában. A termékenység és a halandóság relatív tévesztése mellett a harmadik népességalkotó tényező, nevezetesen a nemzetközi vándormozgalom súlya egyre nőtt az 1980-as évek végétől. Hazánk migránsokat kibocsátó országból dominánsan nemzetközi vándorokat fogadó ország lett. A folyamatosan pozitív nemzetközi vándorlási többlet nem tudja ellensúlyozni a népesség természetes fogyását, azonban mérlegszerű megközelítésmódot alkalmazva kijelenthető, hogy a magyarországi népesség számának és különböző ismérvek szerinti összetételének alakításában a nemzetközi vándormozgalom szerepe egyre növekszik.

Általános szabályként megállapítható, hogy a vizsgált területi egységek földrajzi méretének csökkenésével (Föld, kontinensek, országok, régiók, települések...) a külső vándorlások népességalkotó szerepe egyre növekszik. Tehát a hermetikusan zárt külső határokkal operáló népességi és területi modellek tudományos értéke egyre csökken, a nyitott (a külső vándorlást és általában külső hatásokat figyelembe vevő) modelleké pedig ezzel párhuzamosan növekszik.

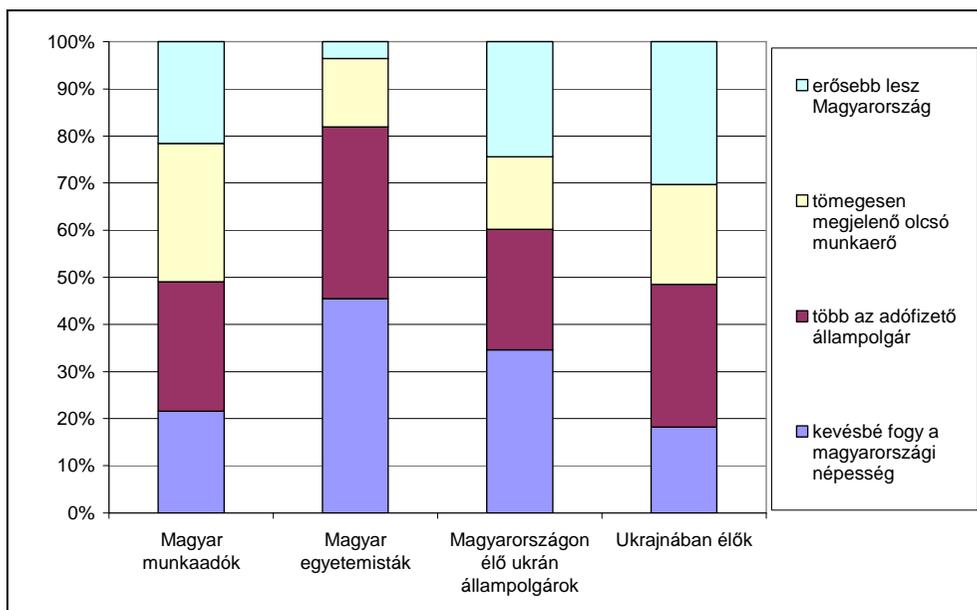
Minden embercsoportnak, így a nemzetközi vándoroknak is vannak – többé-kevésbé jellegzetes – demográfiai jellemzőik és magatartásuk. Azzal, hogy a migránsok kiválnak a kibocsátó ország népességéből, és bekerülnek a befogadó ország népességébe, mindkét népesség összetétele megváltozik.

Mindenekelőtt a migráns népesség számától és összetételétől függően azonnal módosulnak a népességszámok és -összetételek. Hosszabb távon a migráció úgynevezett multiplikatív hatást is produkál. Ez abból származik, hogy a vándorlók által életük során produkált események megoszlanak a kibocsátó és a befogadó hely (ország) között. A kibocsátó országban „hiányoznak” azok a gyermekek, akik a vándorlótól a befogadó országban születnek, s ugyanígy „hiányoznak” majd az elvándorlók házasságkötései, válásai, halálzásai is. A befogadó országban mindez fordított. A nemzetközi vándorlás a méreteit, mértékeit tekintve ma még nem egyenrangú komponense a népességfejlődésnek Magyarországon.

A születések és a halálozások még nagyságrenddel nagyobb „produktumok”. Ugyanakkor, ha a vándorlás pótló jellegét helyezzük előtérbe, tehát a vándorlási egyenleget a természetes népmozgalom egyenlegével mérjük össze, egészen más a kép: a migráció a fejlett országok egy jelentős részében a népességyarapodás (egyedüli) forrása. Magyarországon különösen élesen vetődik fel a nemzetközi vándorlás létszámfenntartó szerepe. Egyrészt az ország XX. századi elvándorló jellege, másrészt – és talán elsősorban – az 1981-ben megkezdődött népességsökkenés miatt. Harmadrészt pedig azért, mert a legjelentősebb migrációs forrás a határok mentén élő magyarság. Ezen adottság tekinthető a legjellemzőbb magyar specifikumnak a nemzetközi népességmozgás tárgyában.

A népességfogyás ellensúlyozásának pozitív hatása („Milyen pozitív következményekkel járhat Magyarország számára a kárpátaljai magyarok áttelepülése?”) legnagyobb mértékben (45,5%) az egyetemisták körében jelent meg. Őket a Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok követték (34,6%), majd meglepő módon a magyar munkaadók és az Ukrajnában élő ukrán állampolgárok, közel hasonló arányokkal (21,6%, illetve 18,2%). A magas egyetemista érték könnyen magyarázható a demográfiai problémák társadalmi ismertségével. A magyar munkaadók válaszaiban tükröződő nem várt alacsony érték viszont már fejtörést okoz az elemzőnek. Első megközelítésben azt tételezhetjük fel, hogy a munkaadók számára nem a teljes népesség, hanem annak csak egy része fontos, nevezetesen a gazdaságilag aktív népesség. Második indokként a munkaadók szükségszerű pragmatizmusát kell feltételeznünk, hiszen ha nem áll rendelkezésükre belső munkaerő, akkor a nemzetközi piacról merítik azt. Harmadsorban ők a piaci verseny közepette, a mának élnek, és a túléléstől a profitmaximalizálásig terjedő skálán helyezik el magukat, ahol nekik az olcsó munkaerőre, az erős államnak pedig egyre több adófizetőre van szüksége. Nagy valószínűséggel a fenti tényezők miatt vált egyenletessé a véleményeik megoszlása, ami az ítéletbeli kiegyensúlyozottságukra utal. A várthoz képest nagyságrendekkel alacsonyabb, 3,6%-os értékkel szerepel a bevándorlókkal kapcsolatban Szent István óta hangoztatott hatás az egyetemisták körében, miszerint erősebb lesz általuk az ország. Magyarázatra szorul, hogy a nemzethalál-vízió miért gyakorol nagyobb hatást az egyetemistákra, mint az erős ország elképzelése. E helyen erre a jelenségre primer kutatások hiánya, továbbá területi korlátok miatt sajnos nem tudunk választ adni.

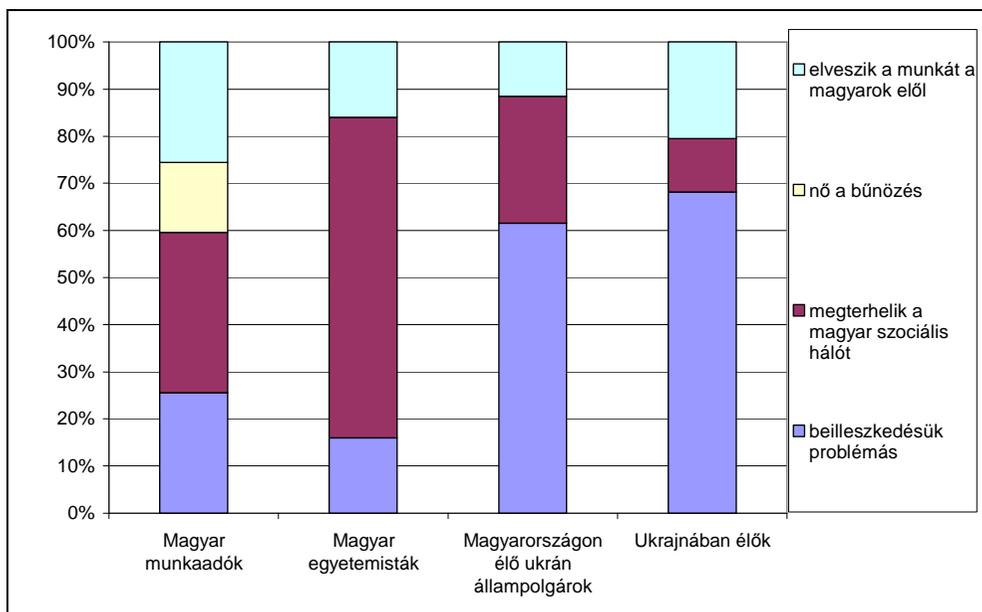
53. ábra: Milyen pozitív következményekkel járhat Magyarország számára a kárpátaljai magyarok áttelepülése? – kérdésre adott válaszok (%)

A Magyarországon és Ukrajnában élő ukrán állampolgárok többsége (61,5%, illetve 68,2%) szerint Magyarországnak az okozná a legnagyobb kárt („Milyen negatív következményekkel járhat Magyarország számára a kárpátaljai magyarok áttelepülése?”), ha a kárpátaljaiak beilleszkedése problémákkal teli folyamat lenne. Ezen értékek kialakulásában nyilvánvalóan szerepet játszhatott a válaszolók saját élményeinek hatása, illetve közvetett forrásként mások beszámolóí is. Mindenesetre a fogadó félnek is érdemes elgondolkodnia a vándorok és potenciális vándorok véleményén.

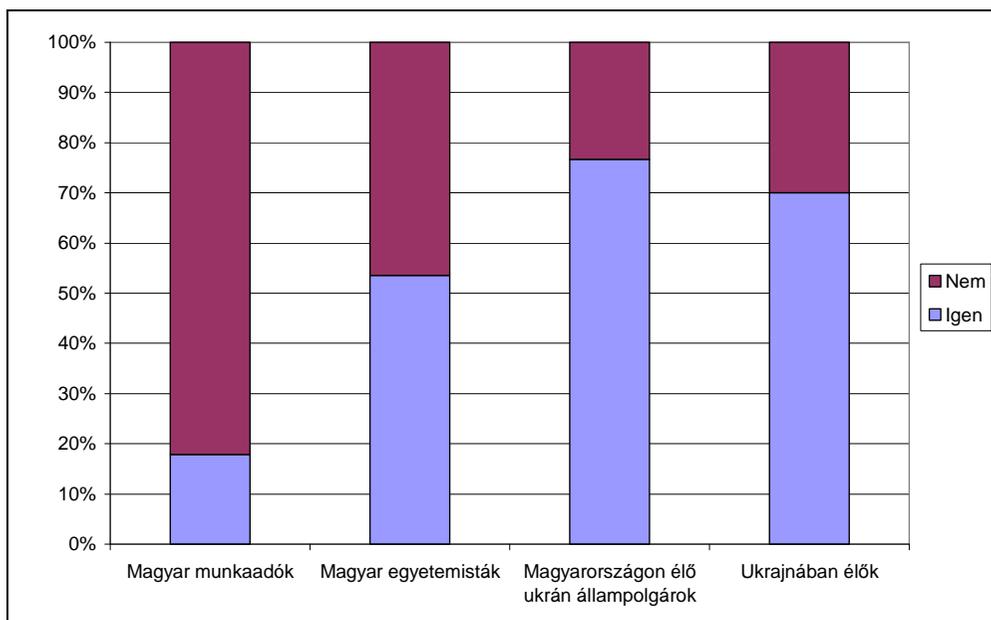
Figyelemre méltó, hogy míg a Magyarországon élő ukrán állampolgárok a szociális hálóra mért terheket ítélik nagyobbak (26,9%), addig az Ukrajnában élő ukrán állampolgárok szemszögéből a fogadó ország állampolgárai munkájának elvétele tűnik súlyosabb negatív következménynek (20,5%). Mind a magyar munkaadók, mind a magyar egyetemisták számára a „megterhelik a magyar szociális hálót” negatív következmény a legfajsúlyosabb (34,0%, illetve 68,0%). A növekvő bűnözéstől a négy megkérdezett csoport közül mindössze a magyar munkaadók tartanak, de ők is relatíve a legkisebb arányban (14,9%).

54. ábra: Milyen negatív következményekkel járhat Magyarország számára a kárpátaljai magyarok áttelepülése? – kérdésre adott válaszok (%)

A tág értelemben vett szociális háló kérdéskörébe tartoznak a nyugdíjakkal kapcsolatos problémák is („Ön szerint megérdemlik az ukrainaiak a magyar nyugdíjukat?”). Fentebb mind a két magyar csoport tagjainak véleményeiből láthattuk, hogy a kárpátaljaiak bevándorlásával járó legjelentősebb problémának a magyar szociális hálóra nehezedő terhelés tűnik. A magyar-ukrán relációban a közvélemény számára kevésbé ismert tények közé tartozik a nemzetközi migránsok nyugdíja megállapításának elvei és gyakorlata. Az alábbi szövegdobozban dióhéjban megpróbáljuk összefoglalni a lényegét e tárgykörben.

55. ábra: Ön szerint megérdemlik az ukrainaiak a magyar nyugdíjukat? – kérdésre adott válaszok (%)

A kelet felől érkező időskorúak Magyarországra bevándorlását elsősorban a családdegyesítés szándéka motiválja. Nevezetesen a már korábban bevándorolt gyerekek a minimális beilleszkedéshez, integrálódáshoz szükséges idő elteltével maguk után hozzátják szüleiket is. Ezen ok dominanciáját közvetve támasztja alá, hogy a hatvanéves és idősebbek eredetországbeli összetétele – néhány kivételtől eltekintve – rendkívül hasonlít a hatvan évnél fiatalabbak eredetországbeli összetételének struktúrájához. Az időskorúak családdegyesítés céljából történő vándorlásának további indoka lehetett, hogy Magyarországon magasabb szintű szociális és egészségügyi ellátásban részesülhetnek, mint a kibocsátó országban. Legnagyobb számban és arányban Romániából és Ukrajnából érkeztek a nyugdíjas korú bevándorlók, az ötödik legnépesebb náció pedig a szovjet állampolgárságukat megőrző időskorú vándoroké. Abból a két országból, melyekkel (illetve elődükkel) Magyarországnak területi elven megkötött, érvényes és működő kétoldalú szociálpolitikai egyezménye van az 1960-as évek elejétől. Az egyezmények akkor alkalmazhatók, ha az érintett természetes személy állandó lakóhelye valamelyik szerződő állam területén van. Az ellátásokat mindkét fél területén szerzett szolgálati idő egybeszámításával annak az országnak a társadalombiztosítási szerve állapítja meg a saját belső jogszabályai alapján, amelynek területén a jogosult állandó lakóhelye van. Az egyezmények azon a maga idejében reális feltételezésen alapultak, hogy az országok között alacsony szintű és hozzávetőlegesen egyenlő nagyságú nemzetközi vándorlások lesznek. Az egyes államok közel azonos szintű szolgáltatást fognak nyújtani, így a szerződő államok terhei nagyjából kiegyenlítődnek. Ez a feltételezés már a megkötést követő időben sem igazolódott be, az 1990-es évektől pedig csak tovább fokozódott az arányeltolódás Magyarország terhére (GELLÉRNÉ 2000).

Nagy valószínűséggel kijelenthető, hogy a Romániából, Ukrajnából, az egykori Szovjetunióból – így Oroszországból is – érkezett nyugdíjasok az önérték felismerésén nyugvó racionális döntést hoztak Magyarországra vándorlásukkor, hiszen a magyar jogszabályok alapján jóval magasabb összegű nyugdíjat kaphatnak, mint amit az eredetországban kaptak vagy kaphattak volna. Az Ukrajnából és Oroszországból itt tartózkodók száma mára nagyságrendekkel magasabb lett, mint az 1990-es évek közepén volt.

Tehát a magasabb nyugdíj mint mozgatórugó nyilván létezett és létezik. 2006. január 1-jén 8525 fő Romániából, 2145 fő Ukrajnából, 773 fő a Szovjetunióból és 412 fő a távoli Oroszországból tartózkodott itt nyugdíjasként, míg a határos és jelentős magyar kisebbséggel bíró Szlovákiából mindössze tízes nagyságrendű nyugdíjas korú élt Magyarországon (ha a 206 fő egykori csehszlovák állampolgárt nem számítjuk ide).

Igaz, az egykori Csehszlovákia és Jugoszlávia utódállamaival, továbbá Bulgáriával és Lengyelországgal nem területi alapon működő, hanem időarányos teherviselés elvén nyugvó szociálpolitikai egyezményeink vannak hatályban. Ez azt jelenti, hogy nyugdíjra vonatkozó igényt mindkét szerződő ország illetékesei a saját belső jogszabályaik szerint bírálják el. A társadalombiztosítási szervek az ily módon megállapított nyugellátásnak a saját területén szerzett szolgálati idő tartamára számított arányos részét állapítja meg és folyósítja a jogosult részére. Tehát végül is a két országban megszerzett szolgálati idő egybeszámításával két országból kapja nyugdíját az illető. Mivel az egykori Csehszlovákiában magasabbak voltak az átlagkeresetek, nem érdemes Magyarországra vándorolni csak e miatt, hiszen nálunk alacsonyabb nyugellátást kapnának a bevándorlók. További vándorlást hátráltató tényező, hogy a jelenlegi magyar árszínvonal szinte minden vonatkozásban lényegesen magasabb, mint Szlovákiában.

Láthatjuk tehát, hogy ha az Ukrajnából érkező nyugdíjas bevándorlók megigénylik a magyar nyugdíjat, akkor meg is kapják azt, melynek összege az otthoninak akár többszöröse is lehet. Kérdésünk kontextusát tehát a fenti tények szolgálták. Elemzésünk alapján megállapítható, leginkább a Magyarországon tartózkodó ukrán állampolgárok vélték úgy, hogy az ukrainaiak megérdemlik a magyar nyugdíjukat (76,7%). Figyelemre méltó, hogy közel minden negyedik válaszadó közülük sem gondolta úgy, hogy megérdemelnék. Az Ukrajnában élő ukrán állampolgárok megítélése is hasonló volt a Magyarországon élőkéhez, bár kisebb arányban állították, hogy megérdemlik a magyar nyugdíjat (70%). A két válaszadó magyar csoport összegzett megítélésében viszont karakterisztikus különbségeket fedezhetünk fel. A magyar egyetemisták mintha nem tudnának állást foglalni a kérdésben, mert egyik felük szerint megérdemlik az ukrainaiak a magyar nyugdíjat, a másik felük szerint pedig nem. A megosztott vélemény mögött nagy valószínűséggel az áll, hogy az egyébként jól informált egyetemisták egyszerűen nem ismerték a fenti összefüggéseket a bevándorlók nyugdíjigénylési lehetőségeiről. Az egyetemistákkal folytatott interjúkat követően éppen ebben a tárgyban érkezett a legtöbb tisztázó jellegű kérdés. A magyar munkaadók véleménye teljesen egyértelmű. Döntő többségük szerint az ukrainaiak nem érdemlik meg a magyar nyugdíjat (83,3%). A munkaadók az egyetemistákhoz képest valószínűleg jobban ismerték a hatályos jogszabályokat, továbbá a napi gyakorlatot és történéseket is. Véleményük nyilván a jelenlegi jogi helyzetre vonatkozik.

IX. Kettős állampolgárság – többes állampolgárság

Bevezetés

A transznacionális migrációs aktivitás elemzésével sikerült tisztázni, hogy nem kizárólag a XX. század végén keletkezett új jelenségről van szó (SOYSAL, Y.N. 1994, LÉVAI, I. 1994, SIK, E. – TÓTH, J. 1999, SZENTES, T. 2002, GELLÉRNÉ LUKÁCS, É. – SZIGETI B. 2005). A transznacionalizmus új minőségi szintre kerülése az utazási és kommunikációs technológiák robbanásszerű fejlődése (BERNEK, Á. 2002, LUNT, N. 2008) után következett be. A XX. század elején még csak szórványosan fordultak elő hazautazások és hazautalások. Az idő múlásával ezek havi, heti, majd napi gyakorlattá váltak. A személyes kapcsolattartás térbeli elmozdulás nélküli lehetősége is a havi gyakoriságtól az azonnaliság felé haladt (hazaiüzenés, levél, távíró, telefon, e-mail...). Összekapcsolhatóvá váltak a fogadó és küldő állambeli aktivitások (gazdasági, társadalmi, kulturális, politikai) (BECSEI, J. 2004, WALTON-ROBERTS, M. 2004, LANGERNÉ RÉDEI, M. 2005, GÖDRI, I. 2010). A transznacionalizmus tehát egy új elemzési perspektívaként is felfogható, mely abban segíti a kutatót, hogy egyfajta sajátos nézőpontból legyen képes vizsgálni az általa tanulmányozandó jelenséget. A transznacionális értelmezési keretben a többes állampolgárság jelensége nem más, mint a mennyiségében és intenzitásában is folyamatosan növekvő nemzetközi migráció egy folyamánya (PORTES, A. – DEWIND, J. 2004).

Jelen fejezetben a kettős állampolgárság mint a többes állampolgárság speciális esete kapcsán megpróbáljuk elkülöníteni a hagyományos, a transznacionális, poszt-nacionális (szupranacionális) látásmódból származó különbségeket. Megvizsgáljuk, hogy a gyakran réginek és ódivatúnak címkézett hagyományos megközelítésmód valóban eltűnőben van-e, vagy csak visszaszorulása figyelhető meg. Vajon a transznacionális felfogásmód váltja-e fel a hagyományost a jelenben vagy a két felfogás hosszú egymás mellett élésével számolhatunk a közeljövőben?

A már jelenkori gyakorlatban is létező szupranacionális állampolgárság a terjedése során vajon ki fogja szorítani a másik kettőt, vagy esetleg azok kiegészítéseként funkcionál tovább? Ezek azok a kérdések, melyek a kettős állampolgárság és többes állampolgárság elméleti síkon történő vizsgálatának kihívásait jelentik. Néhány példa felvillantásával e tanulmány igyekszik segítséget nyújtani az Olvasónak annak eldöntésében, hogy a harmadik országbelieknek tekintett ukrán állampolgárok kettős állampolgárságára nézve az érintett szereplők (magyar munkaadók, magyar egyetemisták, Magyarországon élő ukrán állampolgárok, Ukrajnában élő ukrán állampolgárok) melyik szemüveget viselik, és melyik perspektívából tekintenének a kérdéskörre itt, Magyarországon és ott, Ukrajnában.

Elméletek – elvek – esetek

A migránsok transznacionalizmusának különlegessége, hogy a státusuk túlmutat az államok területe és annak népessége kizárólagos viszonyán (TÓTH, J. 2004, WALDINGER, R. 2008), vagy másképpen közelítve a problematikához: a többes állampolgárságú személy akár össze is kötheti az egyes államokat (ILLÉS, S. 2001). A „transznacionális állampolgárság” gondolata 1994-re datálódik és Rainer Bauböcktől származik. E gondolat gyakorlatilag általánosítása volt az egyes államok által már korábban is elismert többes állampolgárság gyakorlatának. Tehát a többes állampolgárság intézménye már a XX. század vége előtt kikezdte az állampolgárok egy és csakis egy államhoz való tartozásának (lojalitásának) hagyományos követelményét. Az integrálódás és globalizáció újabb szimptomájaként a mennyiségében és átlagos távolságában egyre növekvő humán mobilitás következtében (ILLÉS, S. – HABLICSEK, L. 1997, UN, 2002, MICHALKÓ, G. – VIZI, I. 2005) az egyes államokhoz egyre kevésbé kötődő, többes állampolgárságú tagsággal rendelkező nemzetek feletti közösségek szerveződnek, melyek sajátos aktivitásokkal bírnak (BAUBÖCK, R. 2003, HARDILL, I. 2004, NELL, L.M. 2004, TAMAKI, E. 2011). Az állampolgárság *hagyományos* felfogása szerint a kötelék egy államra és egy egyénre vonatkozik. Az állampolgársággal nem rendelkező egyének (hontalanok,

állampolgárságtól megfosztottak...) állapotukat ideiglenesnek tekintik, és törekednek egy állam kötelékébe tartozni. Maguknak az államoknak sem céljuk a területükön tartózkodó nem állampolgárok – beleértve ebbe a bevándorlókat is – ideiglenes státusának fenntartására. A legkülönbözőbb feltételeket szabva integráló, illetve eltávolító mechanizmusok kialakításával kívánnak (kívántak) egyértelmű helyzetet teremteni. Nem támogatják (támogatták) a kettős állampolgárságot, sőt egyes államok kizárják az állampolgáraik más államhoz való tartozásának lehetőségét. Tehát az állampolgárság hagyományos modellje szerint az integrálódni kívánó bevándorlóktól elvárják, hogy a fogadó állam polgárságára törekedjenek, és nem nézik jó szemmel vagy explicite tiltják, hogy az új állampolgár a küldő állam kötelékében maradjon.

Az állampolgárság *transznacionális* modellje szerint a nemzetközi vándorok kinőtték egy adott állam territoriális kereteit. Gazdasági, társadalmi és politikai aktivitásuk gyakorlása során több országban tevékenykednek és ennek következtében többes identitásra tesznek szert, mely identitásokat – a mellérendeltségből kifolyólag – nem könnyű rangsorolni. Ennek következtében egyre jelentősebb számú bevándorló törekszik második vagy magasabb sorszámú állampolgárságot megszerezni a fogadó államban. E miatt pedig egyre több ország ismeri el a kettős állampolgárság intézményét, ami tovább erősíti a kettős állampolgárság térhódítását.

Az állampolgárság *posztnacionális* modellje szerint az állampolgárság jelentősége egyre csökkenni fog, hiszen az egyéni emberi szabadságjogok biztosításának általánossá válásával, a nemzetek feletti normák által előírtak mindenki által történő betartásával az állampolgárság mint többletjogokat biztosító státus relatív előnye elvész például a bevándorló és egyéb migráns státusokkal szemben. Az állampolgár és a bevándorlók jogai közötti differencia eltűnésével a bevándorlónak egyre kevésbé áll érdekében a fogadó állam polgársági kötelékébe is tartozni. Tehát a többes állampolgárság intézményének jelentősége nem hogy növekedni fog, hanem visszaszorulásának lehetünk szemtanúi, de nyomtalanul vélhetően nem fog eltűnni.

IRENE BLOEMRAAD (2004) a kanadai népszámlálásokat felhasználva tesztelte a három elméleti modell és a valóság viszonyát. Úgy találta, hogy igen nehéz a

transznacionális modell létezését a többes állampolgárság intézményén kívüli jelenségekben tetten érni és működésére utaló nyomokat keresni, mert sajnos ezen elképzelés megalkotói illetve követői sem határozzák meg azoknak a mutatóknak a határértékeit, melyek elérése már a transznacionalizmus megjelenésére utalna. Az összes honosított bevándorlót figyelembe véve, 1981-ben még csak 5,5%-uk volt kettős állampolgár, 1991-ben már 10,7%-uk lett az, arányuk pedig 1996-ra tovább növekedett, 16,6%-ra.

A kettős állampolgárság jelenségét THOMAS FAIST ÉS MUNKATÁRSAI (2004) Hollandia, Svédország és Németország példáján vizsgálták meg. Kutatásukban a három ország politikai rendszerének (liberális demokrácia) változásai során egyedi jellegekkel tarkított „út-függőséget” véltek felfedezni a migránsok jogainak fokozatos kiterjesztése során. A nemzetközi vándorok politikai jogainak végpontja az adott állam parlamenti választásain való teljes jogú részvétel lenne. Ezt a jogot azonban egyik állam sem adta meg a területükön huzamosan tartózkodó nemzetközi vándoroknak. A kutatás egyik végkövetkeztetéseként a kutatók feltételezték, hogy a kettős állampolgárság intézményének fokozatos elismerése – több más alább kifejtendő hatótényező mellett – annak következménye volt, hogy semmiképpen sem akarták a teljes választójogot biztosítani az immigránsoknak, viszont a megerősödött migráns érdekképviseleti szervezetek jogkiterjesztő aktivitásának is helyet kellett adni. Ezen törekvések egyfajta közös nevezőjeként, kölcsönhatásaként támogatták a kettős állampolgárságot.

A nemzetállamok részéről a kettős állampolgársággal kapcsolatos egyre növekvő tolerancia és egyre csökkenő rezisztencia az elmúlt évtizedekre világméretű folyamattá vált. Annak a XX. század utolsó harmadáig uralkodó felfogás feladásának tekinthető, miszerint az állampolgárság és a nemzeti lojalitás nem megosztható. Konkrétan fogalmazva két szabály létezett az egyes államok praxisában a XIX. század végétől. Az első szerint egy új állampolgárság nyerése automatikusan a régi elvesztését jelenti. A küldő állam részéről nem önmagában az új állampolgárság kinyilvánítását tekintették árulásnak, hanem a fogadó állam hadseregében való szolgálatot és az ottani választásokon való részvételt. A fogadó országok is igyekeztek a bevándorló teljes hűségét magukénak tudni akkor, amikor

az új állampolgárság megszerzésének feltételéül kötötték ki a régiről való lemondást. Az állampolgárság szerzésének módjából adódóan sok esetben azonban nem lehetett a többes állampolgárság keletkezését megakadályozni. Ez esetben választási lehetőséget biztosítottak a többes állampolgár számára. Ez a választási lehetőség azonban látszólagos volt, hiszen ha a bevándorló nem a fogadó ország állampolgárságát választotta, akkor a kiutasításának lehetőségét vetítette előre. A születésekből származó (születéssel megszerzett) többes állampolgárságot sem kívánták fenntartani, hiszen az egyénnek bizonyos kora elérése esetén optálnia kellett.

A nemzeti szuverenitás kizárólagosságán a kötelező katonai szolgálat követelményének feladása, a kettős adózást elkerülő egyezmények sorozata, a gazdasági integrációk szupranacionális szabályai már a kettős állampolgárság lehetőségének elismerését megelőzően is rést ütöttek. A fogadó állam politikai közösségének a kettős állampolgárság bevezetése elleni utolsó érve lehet „az egy személy egy szavazat” alapelv sérülése, illetve az a feltételezés, hogy ha a migráns korlátozások nélkül élvezheti bölcs politikai döntése gyümölcseit, ugyanakkor esetleges negatív következmények megjelenése esetén szedi a sátorfáját, és nem veszi ki a részét annak elszenvedéséből (SUTCLIFFE, B. 2001, OSTERGAARD-NIELSEN, E. 2003, EGEDY, T. ET AL. 2009).

A kettős állampolgárság hagyományos felfogása szerint ez a forma az állam mint kollektív aktor és a bevándorló mint individuum közötti viszony, a bevándorló integrálása (integrálódása) érdekében. A posztnacionális felfogás szerint a kettős állampolgárság lényege az államok nemzetközi szintén való együttműködésében rejlik, következésképpen a vele járó jogok is túlmutatnak a nemzetállamok hatókörén, hiszen nemzetközileg elfogadott normákon nyugszanak (LUKÁCS, É. – ILLÉS, S. 2003). A posztnacionális felfogáson belül THOMAS FAIST ÉS MUNKATÁRSAI (2004) megkülönböztetnek posztnacionális tagságot (postnational membership), mely a politikai közösségbeli teljes tagságot jelenti és szupranacionális állampolgárságot (supranational citizenship), melynek prototípusa az EU-állampolgárság, vagyis egy újfajta, többes szinten kormányzott szuperállamhoz való tartozást volna hivatott kifejezni.

Kitekintés

A hagyományos értelmezés szerint a nemzetközi migráció folyamata legalább két egymástól független államot érint. A vándorló a kibocsátó államtól elszakad és a fogadó országhoz csatlakozik. Modern értelemben azonban a migráns a kibocsátó országtól nem szakad el véglegesen, a befogadó államhoz viszont valamennyire kapcsolódik munkája, lakhatása, családja és egyéb életviszonyai révén. Kérdés nemcsak az, hogy a mai kor gyermekeként született és ezért modernnek tekinthető kettős és többes állampolgárság (általános kifejezéssel transznacionális státus) miben nyilvánul meg, és az meddig terjeszthető ki, hanem alapvető probléma, hogy e transznacionális státus időben meddig tartható fenn az adott egyén életútjában.

Az asszimiláció eredeti felfogása szerint a transznacionális státus hosszú távon nem tartható fenn, mivel az azonosság kívánalma lehetetlenné teszi az osztott identitást. Az asszimiláció új felfogása, mely már nem az azonosságot, hanem „csak” a hasonlóságot követeli meg, a transznacionális státus hosszabb távon történő fenntartásának a lehetőségét is megnöveli (BRUBAKER 2002). Megválaszolásra váró kérdés, hogy a több nemzethez tartozás egy átmeneti fázisnak tekinthető-e a migráns életében, vagy állandósulásával számolhatunk-e. Esetleg a második és harmadik generációkra is örökül hagyható lesz?

Az általános fejtegetések után térjünk vissza Magyarországra és a kettős állampolgárságra. A köznyelvben és a média szereplőinek szóhasználatában elterjedt „kettős állampolgárságot” nem lehet igényelni Magyarországon, csak magyar állampolgárságért lehet folyamodni – fejtette ki Tóth Judit e kutatás első nyilvános vitáján. Mi ehhez hozzátesszük, hogy a hagyományos magyar állampolgárságon kívül még szupranacionális tagsághoz juthatnak a jelentkezők – az Európai Unió állampolgárságára gondolva. Végeredményben nem kettős állampolgárságért, hanem egy állampolgárságért folyamodnak a harmadik országbeliek: a magyarért. Ha megkapják, akkor paradox módon valóban kettős állampolgársághoz jutnak Magyarországon – magyarhoz és unióshoz. Sőt, ha megtartják vagy nem veszítik el az eredetországbeli állampolgárságukat, akkor egy csapásra többes állampolgárrá válnak.

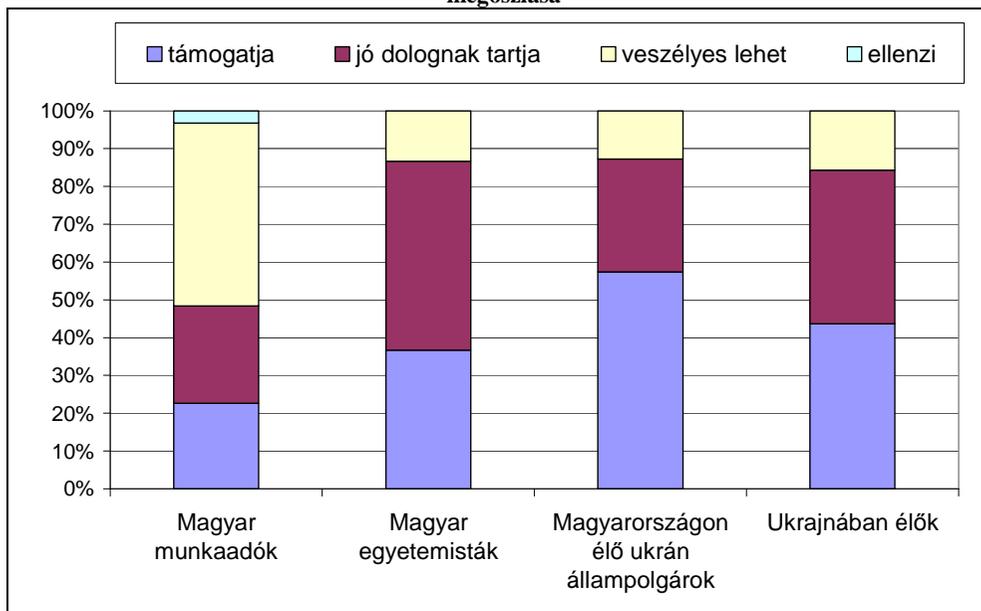
Kutatásunk során a kettős, többes állampolgársággal kapcsolatos véleményekkel, tényekkel ismerkedtünk meg Ukrajna és Magyarország vonatkozásában. A mélyinterjúk beszélgetések, kérdések egy része a vizsgált négy csoportra vonatkozóan azonos kérdéseket tartalmazott (Mi a véleménye a kettős állampolgárság bevezetéséről?; Miért ez a véleménye?), míg a többi esetben a célcsoportok csoportosításaival ütköztettük a véleményeket. Ilyen a magyarországi munkaadók, egyetemistáknak „Ön szerint a kárpátaljai magyarok kettős állampolgársága veszélyezteti-e az ukrainai magyarság jövőjét?” kérdése és a Magyarországon élő ukrán állampolgárok és az Ukrajnában élők „Ön szerint veszélyt jelenthetnek-e a kárpátaljai magyarság létre a kettős állampolgárság miatti áttelepülések?” kérdései, vagy a magyar munkaadók, magyar egyetemisták, Ukrajnában élő ukrán állampolgárok „Ön szerint, ha felveszi, miért veszi fel a magyar állampolgárságot egy kárpátaljai magyar?” kérdésének ütköztetése a Magyarországon élő ukrán állampolgárokra vonatkozó „Ön igényel-e magyar állampolgárságot az új kettős állampolgársági törvény alapján?” kérdéssel.

Eredmények

A négy vizsgált válaszadó csoport véleménye meglehetősen megosztott volt a kettős állampolgárság bevezetésével kapcsolatosan (Mi a véleménye a kettős állampolgárság bevezetéséről?). Úgy is fogalmazhatunk, hogy a megítélések fokozataiban rendkívül nagy szóródás fedezhető fel. A legmagasabb támogatottság (a „támogatja” és a „jó dolognak tartja” válaszok arányainak összege) a leginkább érintett, Magyarországon élő ukrán állampolgárok körében volt. Ez teljes mértékben érthető is, hiszen a kettős állampolgárság legfőbb haszonélvezői ők lesznek. A második legnagyobb támogatottságot a potenciális vándornak tekinthető Ukrajnában élő ukrán állampolgárok biztosították azzal a különbséggel, hogy a „támogatja” (42,4%) és a „jó dolognak tartja” (39,4%) válaszlehetőségek azonos súllyal szerepeltek. A Magyarországon élő ukrán állampolgárok körében a „támogatja” variáns majdnem kétszeres súllyal bírt a „jó dolognak tartja” változathoz képest.

Az ukrán állampolgárok két csoportjához hasonlóan a magyar egyetemisták is közel 90 százaléknyi arányban támogatták a kettős állampolgárság bevezetését, azonban körükben a gyengébb támogatottsági fokozatot jelentő „jó dolognak tartja” válaszok domináltak (50%). A magyar munkaadók véleménye karakterisztikusan eltért a fentebb tárgyalt három csoportétól. A korábbi, általánosnak tekinthető 90% körüli támogatottság náluk 50% körülire esett vissza. A körükben megnyilvánuló kettős állampolgársággal kapcsolatos domináns vélemény a „veszélyes lehet” változatban foglalható össze (48,4%), mely válaszlehetőség a támogatás és ellenzés határmezsgyéjén helyezhető el. A másik három csoport reprezentánsai is érzékelték a kettős állampolgárság bevezetésével felmerülő veszélyeket, de súlyukat sokkal kisebbnek vélték. Közülük senki nem ellenezte a kettős állampolgárság lehetőségének megadását. Kizárólag a munkaadók között található határozott ellenzők, igaz, meglehetősen kis arányban (3,2%). A munkáltatók reprezentánsai tehát fele-fele részben támogatják és ellenzik a kettős állampolgárság bevezetését. Nagy kérdés, hogy milyen tényezők állhatnak a munkaadók „külön utas” véleménye mögött. Erre a kérdésre a véleményeiket kifejtő alábbi rész elemzése után talán biztos válaszokat tudunk adni, azonban az is elképzelhető, hogy csak további vizsgálatra szoruló hipotéziseket tudunk felvázolni.

56. ábra: Mi a véleménye a kettős állampolgárság bevezetéséről? – kérdésre adott válaszok megoszlása

A félig támogató, félig ellenző munkaadók indokaiban a leggyakrabban előforduló gondolatkör a bővüléssel kapcsolatos: „*Bővül a magyar »tér«. ... Bővül az ország, ... bővíti a piacot. ... bővül a piac. ... Nő a munkaerő, ... Sok bevándorló ... Többen leszünk.*” A munkáltatók számára a bővülés pozitív értéktartalommal bírhatott, hiszen nemcsak a fogyasztópiac kiterjedésére számíthatnak, hanem a munkaerejüket kínáló bevándorlók tömegeire is. Kifejezetten meg is fogalmazták, hogy milyen munkaerőre van szükségük: „*Olcsóbb munkaerő ... Sok olcsó, képzetlen munkaerő*”. A bővülés után a lehetőségteremtés gondolatkerében 6 vélemény mozgott: „*Magyarországon jobbak a lehetőségek. ... lehetőség. ... Nyelvi közösség, együtt a legkönnyebb. ... többféle képzettség lesz. ... Lehetőséget ad. ... Megtanulják a »kapitalizmust«.*” A szabad mozgás lehetőségét több munkaadó nevezte meg: „*Könnyebb a családdal a kapcsolattartás. ... Szabadabb mozgást ad. ... Szabad munkaerő vándorlás.*” A személyek szabad áramlásához, mint pozitívnek tekintett értékhez hozzáteszik a munkáltatókra leginkább leselkedő, az ő szemszögükből negatív lehetséges következményt. Nevezetesen, hogy a munkavállalók csak ugródeszkának használják a magyarországi munkahelyet – véli 4 fő –, és végső

céljük bejutni az uniós munkaerőpiacra, tehát az első adandó alkalommal továbbállnak: „*Átmenetileg idejönnek, de aztán továbbmennek. ... Jöhetnek, de mehetnek is. ... Maradnak? Megtanulják a módit, aztán továbbállnak. ... átmeneti munkát keresnek.*” A folyamat kiszámíthatatlanságára két válaszadó mutat rá: „*Nem lehet tudni a hatását. ... álmokat kergetnek, tömegesen indulnak*”. Kifejezetten elutasító hozzáállását csak néhány munkáltató fogalmazta meg: „*Van itt elég gond. ... Mindent azonnal akarnak. ... Nem itt nőttek fel és gyorsan akarnak mindent. ... Ellentétet szül az itt élő magyarok és a szülőföldiek között.*” Egy munkaadó pedig empatikus képességét is kifejezte: „*...meg talán akik megkapják az állampolgárságot, azoknak is jó érzés*”.

Az egyetemi hallgatók viszonyulása a kettős állampolgárság néven ismert jelenség-együtteshez több mint támogató (ahogyan azt a VI. fejezetben már részletesen kifejtettük). Meg kell említenünk azt is, hogy a válaszadók között nem akadt diák, aki erőteljesen ellenezte volna a kettős állampolgárság intézményét. A mai hallgatók életkoruk miatt nem szavazhattak az elutasítással végződött népszavazások, továbbá a mai egyetemi diákságra nagy valószínűséggel már nincs hatással a szociális demagógia legkülönbözőbb érdekek által táplált felizzítása, továbbá a nyugdíjféltes sem lehet erős a körükben. A válaszolók több mint 10 %-a, még mindig veszélyesnek tartja a magyar állampolgárság lehetőségének megadását a határon túliak számára. A motivációs rendszerben eltérő indokok bukkantak fel. Úgy gondoljuk, hogy ezek a kinyilvánított indokok a problémakör különböző oldalait ragadták meg. A kettős állampolgárság problémakörének legalább öt érintettje (szereplője) bontakozik ki a válaszok elemzése után: a hazai politikai osztály, a hazai lakosság, a határon túli országok politikai szereplői, a határon túli országok lakossága és végül az intézkedés célcsoportjának tekinthető határon túli magyarság. A magyarországi lakosság egyik lehetséges álláspontját fogalmazta meg egy válaszadó, amikor kijelentette: „*A munkanélküliség növekedése miatt*” lehet veszélyes a kettős állampolgárság intézménye Magyarországon. Nyilván a munkáját elvesztő hazai aktívakra gondolhatott. A xenofóbia felerősödésére ezért a gazdaságilag aktív életkorúak tömeges bevándorlását követően lehetne számítani. Figyelemre méltó, hogy a magyar lakosság létbizonytalansági félelmein túl, az oly

sokszor beharangozott, szociális és az egyéb nagy ellátórendszerekre gyakorolt nyomás erősödésének lehetősége nem merült fel a válaszolók fejében. A magyar politikai osztály számára a szavazóbázis kiszélesítése miatt van szükség a kettős állampolgárokra: *„A választások során célzott ígéretekkel a politikusok egy újabb szavazóbázis megnyerését látják benne.”* A diákok egy része úgy véli, hogy a hazai politikusok a kettős állampolgárban nem az embert komplexen látják, hanem egyszerűen csak a választópolgárt. A magyar politikai osztály érdekein töprengve merülhetett fel, hogy a kettős állampolgárság *„Konfliktusokhoz vezethet a két hatalom között.”* Ezzel a megközelítéssel a határon túli politikai osztályok is bekerültek a történet kulcsszereplői közé. Végezetül vizsgáljuk meg azokat a tényezőket, amik a diákok érveléséből kimaradtak. A határon túli magyarság, felvállaltan magyarként akár idegengyűlölet tárgyaivá válhat egyes magyarországi társadalmi rétegekben. Politikai értelemben monolit tömbként kell viselkedniük a küldő és fogadó államban egyaránt, ha továbbra is fontos tényezők akarnak maradni a magyarországi politikai erők és/vagy a határon túli magyar politikusok számára. Ha az eredet országot a visszatérés szándéka nélkül elhagyva telepednek le akár Magyarországon, akár a Föld bármely más részén, úgy az otthon maradt magyarság akár árulónak is bélyegezheti meg őket.

A kettős állampolgárság bevezetését leginkább támogató Magyarországon élő ukrán állampolgárok érvrendszere nagyon sajátos szerkezetet mutat, és nagymértékben eltér a magyar állampolgárok érveinek struktúrájától. Bizonyos témák nagyfokú koncentrációja miatt önmagukban is értékes egyedi indokolásokat – azok hiányában – nem tudunk bemutatni. Ugyanakkor a munkáltatóknál és az egyetemistáknál kevésbé előforduló lehetőségteremtés és helyzetbe hozás érv a Magyarországon élő ukrán állampolgárok között dominánssá válik. A lehetőség általában vett jelentőségét többen aláhúzták: *„Több lehetőséget ad a határontúli magyaroknak. ... Lehetőséget biztosít a kárpátaljai lakosságnak. ... Jó lehetőség az embereknek, segíteni tudnak önmagukon. ... A külföldi magyarok több lehetőséghez jutnak.”* A szabad mozgást találták a legfontosabb konkrét lehetőségnek: *„Aki nem jön át, de magyar, azoknak nagy segítség (pl. utazás). ... Kárpátalján megkapják a jogot, így*

egyszerűbb az átjárás, ... Megkönnyíti az utazást, látogatást, utazást. ... Nagyon örül, így nem kell vízum. ... továbbá néhány praktikus probléma kezelésére alkalmas (pl. utazás).” A lehetőségteremtés után a nemzettudat erősödésének, erősítésének motívuma fordult még elő gyakran: *„Szimbolikusan és hivatalosan is egységes nemzetet teremthet, foghat össze. ... Tisztelet kimutatása a határon túliak felé, ... Mi is magyarok vagyunk. ... Mert mi is magyarok vagyunk. ... Mert akkor magyarként léphet fel, és nem külföldiként. ... Megnyugtató dolog tartozni valahová. ... Idetartozás miatt. ... Csakis abban az esetben, ha ez szimbolikus jelentőséggel bír, vagyis erősíti a nemzettudatot. ... Aki magyar, annak hasznos.”* A kárpótlás és kompenzáció indokok három válaszadónál jelentek meg, mint lényeges érvek a kettős állampolgárság érdekében: *„Sok magyar szenvedett a rossz és igazságtalan rendszerek miatt. ... Érzelmi űrt tölt be a határon túliak számára, amit már rég kellett volna.”* 3 vélemény szerint az állampolgári státus miatt kevesebb bürokratív aktuson kell átesnie: *„Nem kell járni a hivatalba, nem kell hosszabbítani a vízumot. ... Mert így nem kell a tartózkodási engedélyt meghosszabbítani és állandóan hazalátogatni. ... 3 éve magyar állampolgár akar lenni”.* A nem feltétlenül támogató vélemények az alábbiakat tartalmazták: *„Mert mindkét állam megfoszthatja őket a jogaiktól, két szék közé eshetnek. ... Mert még pontosan nem tudni, hogy mivel jár, és hogyan lesz rendezve az ukrán állammal. ... Elvándorlás miatt, a hosszú távú nemzetstratégia miatt lehet negatív. ... Az ukránok valamit be fognak vezetni. ... Az ukránok megszorításokat eszközölnek, mert nem támogatják a kettős állampolgárságot.”*

Az Ukrajnában élő ukrán állampolgárok közül nagyszámú magyar eredettel vagy kötődéssel nem bíró is bekerült a válaszadók közé. Ukrán nemzetiségüként és állampolgárként ők unikális perspektívát biztosítottak az elemző számára, mely ez idáig csak nyomokban fordulhatott elő. A Magyarországon élő nem magyar identitásúak között ugyanis az alacsony előfordulási gyakoriság miatt korábban nem volt célszerű az elkülönítésük. Az Ukrajnában élő válaszadók vizsgálata során nem egyszerűen csak lehetőség nyílt sajátos nézőpontjuk artikulálására, hanem szükségszerű volt a magyar és nem magyar kötődésűek válaszainak elkülönítése. Az indokolásokban nem egyszerű különbségeket lehetett felfedezni, hanem az eltérő

nézőpontból eredően a válaszok más tartalommal bírtak, tehát az összeadás végett szükséges egyneműsítésüket nem lehetett megoldani. A fenti érvek következtében az alábbiakban két csoportra osztjuk a válaszadókat: magyar kötődéssel bírók és magyar kötődés nélküliek.

Lássuk először az Ukrajnában élő magyar identitásúak válaszáinak jellegzetes sűrűsödési pontjait. A lehetőségteremtés és helyzetbe hozás motívuma lett a legfajszínűsőbb, hasonlóan a Magyarországon élő ukrán állampolgárok indokolásához. Az általában vett lehetőségek kiszélesedéséről tettek említést a legtöbben: *„Mert lehetőséget kapnak a kárpátaljai magyarok. ... Több lehetőség ... Több lehetőség lesz idehaza is és Magyarországon is. ... Több lehetőség nyílik más országok felé nyitni. ... Több lehetőség tárul elénk. ... Több lehetőség. ... Új lehetőséget látok benne. ... Új lehetőséget tárnak elénk.”* A szabad mozgásról, tehát az utazásban megnyilvánuló lehetőségbővülésről is sokan tettek említést: *„Utazási, kereskedelmi, gazdasági helyzet javulása. ... Többet lehet utazni ... Több jogot ad, megnyílik Európa. ... Mert könnyebben tanulhatunk, utazhatunk, munkát vállalhatunk az Unióban. ... Mert akkor nincs szükségünk vízumra. ... Könnyebb lesz az utazás, segít a beilleszkedésben, anyagilag is segít. ... Könnyebb az utazás.”* További nyolc válaszadó magyar identitással bíró, a nemzettudattal kapcsolatos indokolást adott: *„Egy nemzet vagyunk, fontos, hogy legyen kötődés. ... Fontos a tudat, hogy elfogadják minket. ... Jó tudni és érezni, hogy minket is magyarnak tartanak. ... Biztonságérzetet ad, csökkenti az ország politikájától való függőséget. ... Mert a kárpátaljaiak is magyarok. ... Mert aki magyarnak tartja magát, az szeretne az anyaországhoz tartozni. ... Régen ez is Magyarország volt, megvan ehhez a jogunk. ... Ha magyar nemzetiségű, nyugodtan kapjon magyar állampolgárságot”.* Két magyar identitású Ukrajnában élő interjúalany a kettős állampolgárság biztosításával járó esetleges veszélyekről sem feledkeznek meg: *„de ez veszélyes az ukrán nacionalizmus miatt. ... Támogatom, de itt Ukrajnában veszélyes lehet.”* A gesztus és kompenzáció fogalmakba sűrítendő az alábbi két vélemény: *„Így is magyarnak érzem magam, de nagyon jólesett a magyar állam részéről ez a rendelkezés (a korábbi népszavazás után). ... Mert egy átlag kárpátaljai magyarnak ez jár”.* Utólag visszagondolva meglepő, hogy eddig

egyetlen válaszadói csoport indokolásában sem fordult elő a többes kötődés problematikája. A többes identitás lényegében az „egy és csakis egy” nemzethez tartozás gyakran gyötrő választásának alternatívájaként merül fel. Potenciális hódító útját viszont csak akkor járhatja be, ha az érintett felek mindegyike elfogadja létezését. Az Ukrajnában élők kettős identitása esetén az érintetteken kívül nyilván az ukrán és magyar állam beleegyezése, illetve a tiltás hiánya szükségeltetik, hogy a közeljövőben minél több hasonló beállítottságú emberrel találkozassunk: „Mert mi itt kettős identitásúak vagyunk. Mindkét nemzet kultúrája fontos és drága nekem, szeretem és tisztetem.”

Az Ukrajnában élő nem magyarok válaszai között igen gyakran előfordult a „magyaroknak jó” kifejezés, amelyhez néhány esetben rögtön hozzákapcsolták a fenntartásaikat is: *„A magyaroknak jó, Ukrajnának nem. ... Magyaroknak jó, neki mindegy, de van benne egy kis demográfiai rizikó. ... Rossz a demográfiai helyzet, de a magyaroknak nagyon jó ... Ukrajna számára veszélyes, a magyar embereknek OK. A magyar kormány nem olyan, mint az EU ... Aki Magyarországra kíván költözni, annak jó ... Jó a magyaroknak.”*

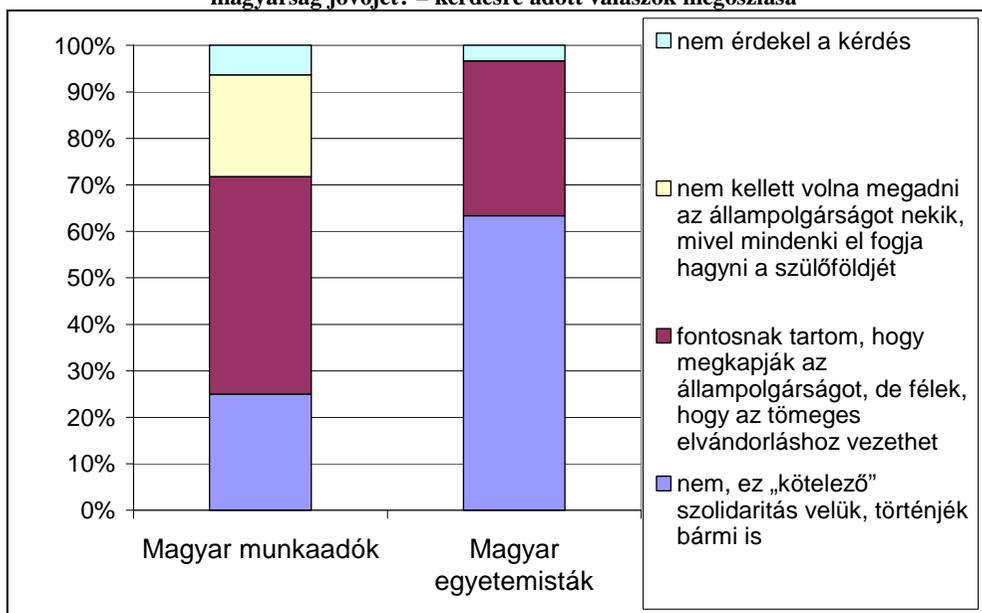
A kettős állampolgárság egyik következményeként a köztudatba került tömeges magyarországi kivándorlással kapcsolatban semleges, illetve azt támogató vélemények is előbukkantak öt esetben az ukrán identitásúak körében: *„El tudnak menni Magyarországra ... Mert nekünk ukrán állampolgároknak jobb lesz, mint eddig volt. ... Mindenki élhet a saját országában ... Nem érdekel, nem rám vonatkozik ... Visszatérhetnek eredeti hazájukba, ahol jobb az élet.”* Az ukrán állampolgárok az országukat potenciálisan sújtó hátrányos következményekről sem feledkeznek meg: *„Elmennek az emberek Ukrajnából. ... Kisebb lesz az ukrán munkaerő, elvándorlás problémát okoz. ... Veszélyezteti a demográfiai helyzetet, a képzetek mennek el.”* Továbbá két indokolásban egyenesen az fordul elő, hogy az ukrán állam tiltani fogja a kettős állampolgárságot, sőt szankcionálni fogja a kettős állampolgárokat: *„Mert az ukrán állam tiltja. ... Mivel Ukrajna szankcionálja a dolgot, lehetetlen.”*

A magyar (kettős) állampolgárság felvétele nyomán a kárpátaljai magyarságnak lehetősége nyílik arra, hogy immár EU-s útleveél és állampolgárság birtokában

ugyanúgy élhessen, ugyanazok a jogok illessék meg, mint bármely más uniós állampolgárt. Az állampolgárság nyomán lehetőségük lesz például egyre több EU-s országban a szabad munkavállalásra, szabad tartózkodásra és lakhatásra, annak ellenére, hogy honorszájuk, Ukrajna nem tagja az EU-nak. A helyi uniós és nem uniós népesség között is támadhatnak feszültségek, amelyeket idővel az emberi irigységen túl a különféle etnikai csoportok – gazdag EU-s magyarok, szegény, lehetőség nélküli ukránok – közötti egyre növekvő gazdasági szakadék csak tovább fog súlyosbítani, ha például a vándorlás, a határátlépés, a munkavállalás terén nem lesznek mindenki számára elérhető, etnikai hovatartozástól független könnyítések. A migrációs nyomás ezáltal még nagyobb lehet a kárpátaljai magyarságon, hisz ők előbb válnak az unió részévé, előbb csatlakoznak ahhoz, mint országuk, ami egyes emberekben az exoduszerű kivándorlás rémképét is előhívhatja. Az amúgy is meglévő nagyon szélsőséges gazdasági különbségek azonnal a szabad mozgás lehetőségével párosulnak, mindenféle visszatartó erő eltűnik, ráadásul további probléma, hogy az ország, ahol élnek, valószínűleg hosszú távon sem lesz tagja az EU-nak, így a növekvő politikai feszültségek még inkább taszítóan hatnak majd a helyi magyarságra.

E félelmek alapján jogosan tehető föl a kérdés: A kárpátaljai magyarok kettős állampolgársága veszélyezteti-e az ukrainai magyarság jövőjét?

57. ábra: Ön szerint a kárpátaljai magyarok kettős állampolgársága veszélyezteti-e az ukrainai magyarság jövőjét? – kérdésre adott válaszok megoszlása

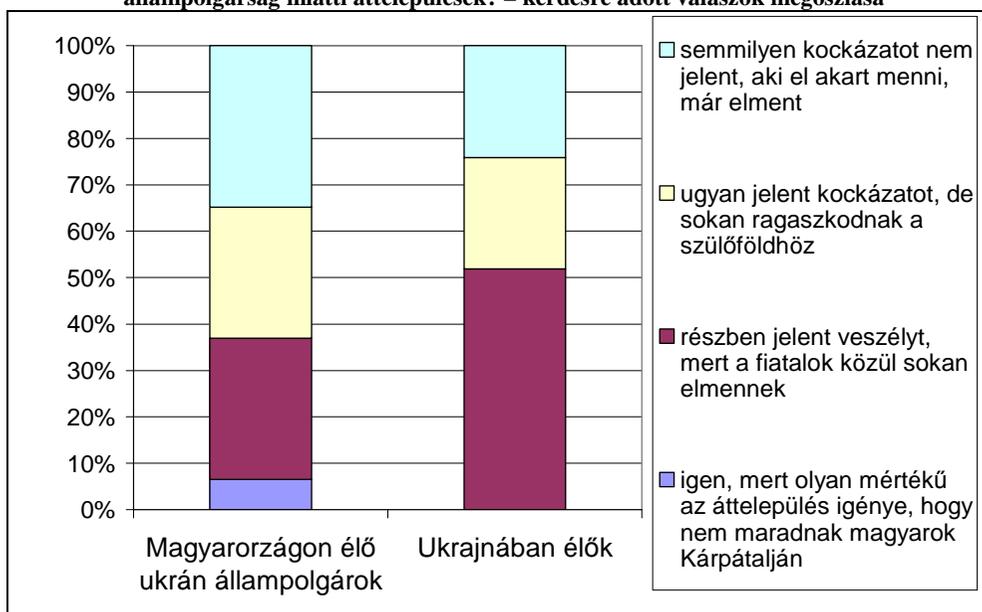
A megkérdezett magyar munkaadók és egyetemisták, bár a magyarországi nézőpontot képviselték, radikálisan eltérő válaszokat adtak. Az egyetemisták zömmel érzelmi alapon közelítették meg a kérdést, hangsúlyozva, hogy ez kötelező szolidaritás a kárpátaljai magyarokkal szemben, akik csupán Trianon miatt szakadtak el hazánktól. A munkaadók álláspontját jól tükrözi, hogy köztük jóval magasabb azok aránya, akiket ez a kérdés egyáltalán nem érdekel, illetve körükben jóval meghatározóbb az elutasító válaszok aránya, habár az így is kisebbségbe szorul. Ez egyrészt életkorból adódó sajátosság – idősebb generáció –, másrészt eltérő politikai gondolkodásmódot is tükröz. Az életkorukból adódóan a munkaadók kevésbé érzelmi, sokkal inkább racionális alapon, a dolgok mögé tekintve mérlegelnek, ráadásul koruknál fogva egy más korszakban, más politikai környezetben felnőtt generációt képviselnek, így számukra talán kevésbé fontos a közösségért érzett felelősség. A megkérdezett munkaadók más szemléletmóddal rendelkeznek, nekik talán fontosabb az egyéni boldogulás.

Mindkét válaszadó csoportban a támogatók kerekednek felül, habár míg az arány az egyetemisták körében 96%, addig a munkaadók esetében csupán 72%. Mindez az elmúlt 5-6 évben megváltozott magyarországi politikai szemlélet eredménye; 2005

óta a határon túli magyarság ügyét többé nem lehet a szőnyeg alá söpörni, a kettős állampolgárság fontosságát mára mind a kormánypárt, mind az ellenzék kiemeli, elismeri, támogatja.

Hasonlóan fontos megkérdezni a problémáról magukat az érintetteket is, a Magyarországon élő kárpátaljaiakat és a Kárpátalján élő magyarokat, hisz ők belülről látják a folyamatokat, szemtanúi vagy részesei annak. Pontosan ezért természetesen befolyásoltabbak is, ám az így alkotott szubjektív kép mégis sokkal közelebb áll a valós élethez: a kettős állampolgárság adta lehetőség miatti áttelepülések hogyan fogják befolyásolni a kárpátaljai magyarság jövőjét?

58. ábra: Ön szerint veszélyt jelenthetnek-e a kárpátaljai magyarság létre a kettős állampolgárság miatti áttelepülések? – kérdésre adott válaszok megoszlása

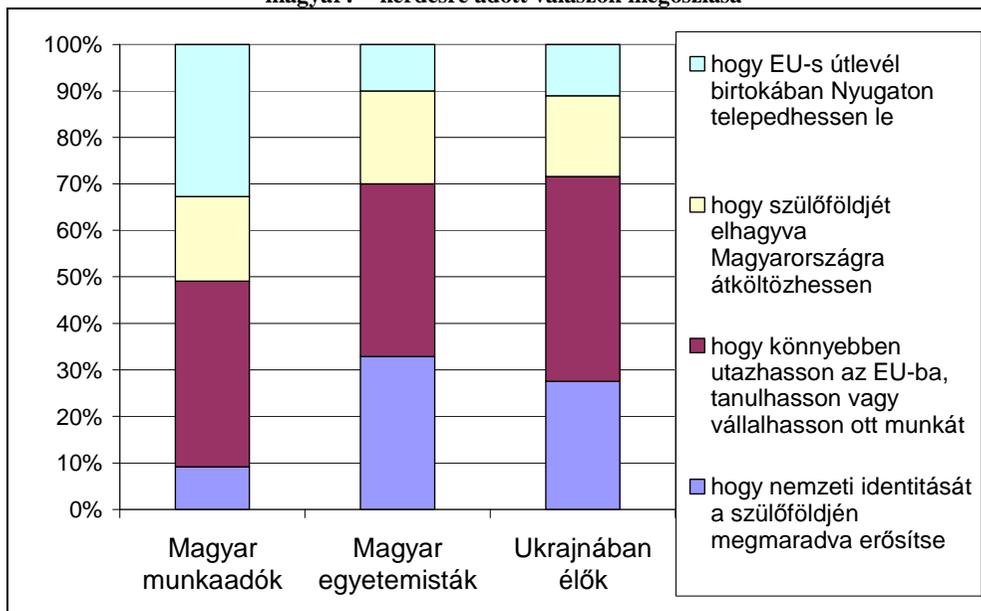

A már Magyarországon tartózkodók jóval szélsőségesebben látják a kérdést, valószínűleg azért, mert maguk is résztvevői voltak e folyamatnak, több tapasztalattal rendelkeznek ezen a téren. Csoportjukban 6%-nál is többen képviselik azt a véleményt, hogy minden kárpátaljai magyar át fog települni, ami valószínűleg inkább azt mutatja, hogy a megkérdezettek 6%-a minden lehetőséget kihasználva át kívánt volna települni, és csupán ezen felfogását vetíti ki otthon maradt

honfitársaira. Ugyanez az arány az otthon maradtaknál 0%, ami jelenthet egyfajta természetes védekezést is, olyan értelemben, hogy talán a felmérést végzőket nem akarják megijeszteni, áttételesen veszélybe sodorva ezáltal saját lehetőségeiket. Másik magyarázat lehet, hogy ők otthon maradtak, és látva a többi otthon maradtat, nem tudják elképzelni, hogy mindenki elmegy. Így ez a fajta viselkedés, válaszadás teljesen érthető. Ugyanezt mutatja a másik szélsőséges álláspont is (semmilyen kockázatot nem jelent): aki el akart menni, már elment. A Magyarországon élő kárpátaljaiak bő harmada gondolja ezt, hisz ők már elmentek otthonról, minden lehetőséget kihasználva, függetlenül attól, hogy nem szerezhették meg a könnyített magyar állampolgárságot. Az otthon maradtak alig negyede vallja ugyanezt. A szülőföldhöz ragaszkodás visszatartó erejét mindkét csoport hasonlóan fontosnak tartja, ez az a közös megélt élmény, a szülőföld élménye, ami mindkét csoportot azonosan érinti. Sőt a Magyarországon élőknel ez némileg erősebb is, valószínűleg a honvágy, a nem mindig pozitív tapasztalatok nyomán, hogy otthon azért mégis minden jobb. A fiatalok elvándorlását az otthon maradtak sokkal súlyosabbnak érzékelik, mint a magyarországiak, legalább a megkérdezettek fele úgy vélekedett, hogy elsősorban fiatalok fognak elmenni, míg a magyarországiaknál csupán alig harmadnyi volt ez az arány. Az éles különbség érthető is, hiszen a kárpátaljaiak a szemtanúi igazán annak, hogy kik mentek el és kik (zömmel idősebbek) maradtak otthon.

„Ön szerint, ha felveszi, miért veszi fel a magyar állampolgárságot egy kárpátaljai magyar?” Nagyon fontos, hogy megtudjuk, mi motiválja az egyes embereket a magyar állampolgárság felvételére. Talán ez az egyik legvitatottabb és politikailag is legkényesebb kérdéskör, ami a leginkább megosztja az embereket. Rengeteg az előítélet, a gyanakvás és ennek következtében a feszültség a kérdés kapcsán. Maguk az alternatív válaszok is rendkívül provokatívak, hogy a kérdést a legkényesebb oldaláról közelítsék meg.

59. ábra: Ön szerint, ha felveszi, miért veszi fel a magyar állampolgárságot egy kárpátaljai magyar? – kérdésre adott válaszok megoszlása

A Nyugatra letelepedés gyakorlatilag a teljesen érdekelvű hozzáállást mutatja, de a másik két válasz is hasonlóan az érdekekre, és kevésbé az érzelmekre fókuszál. Csupán egy alternatív válasz volt, ami kizárólag az identitástudattal, az érzelmekkel számol, miszerint az állampolgárság csupán az identitástudat megőrzésében segít. Annak ellenére, hogy a pozitív politikai kampányok hazánkban kizárólag ezen utolsó – azaz az értékelvű – választ jelölték meg, még a nemzeti szolidaritásra érzékeny és a kettős állampolgárságért messzemenően kiálló magyarországi egyetemisták kétharmada is úgy látja, hogy a kárpátaljai magyarokat a magyarságuk mellett általában a gazdasági és szociális érdekek vezérik az állampolgárság felvételekor. Mindez egyértelműen azt mutatja, hogy az érzelmek, a szolidaritás mellett alapvetően mindenki úgy véli, hogy a magyar állampolgárság igénylése mögött a kárpátaljaiak esetében kökemény gazdasági és szociális érdekek is meghúzódhatnak, amelyek mellett a nemzeti identitástudat néha csupán fedő köntös. Meglepő, ám nem váratlan a korábbi válaszadások alapján, hogy a kérdéshez még a magyar egyetemisták viszonyulnak a leginkább ideológiai síkon. Még a kárpátaljaiak csaknem háromnegyede is úgy gondolja, hogy a magyar

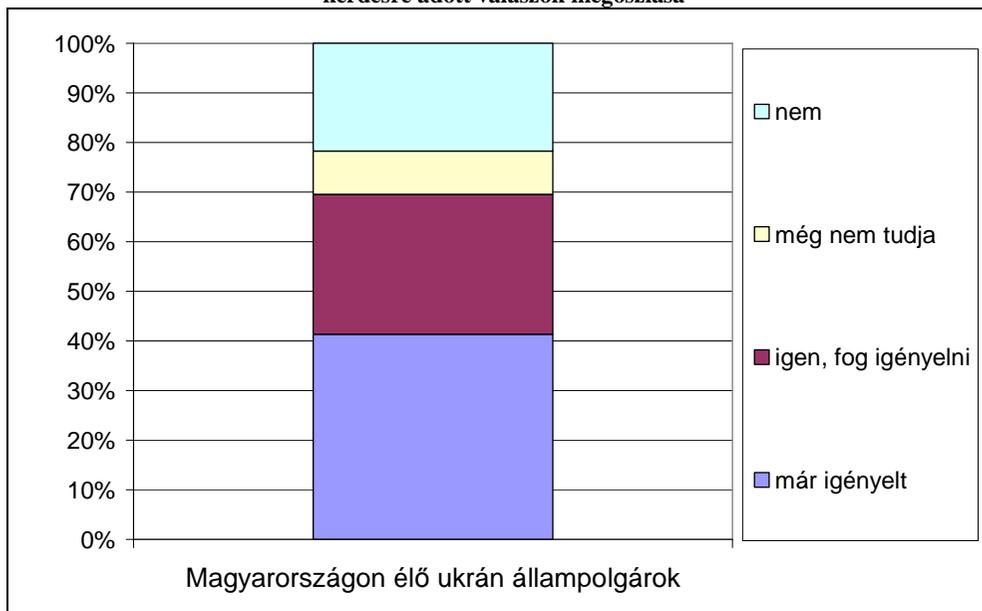
állampolgárság felvételével nem a szülőföldön megmaradás a fő cél. A munkaadók pedig szinte kizárólag az érdekorientáltság mentén törtek lándzsát: 90%-uk úgy véli, hogy a kárpátaljaiakat elsősorban nem a nemzeti identitás szülőföldön megőrzése vezérli a magyar állampolgárság felvételekor. Némileg árnyalja a képet, hogy még a munkaadóknak is csupán a fele számol a szülőföld végleges elhagyásával, 40%-uk pedig úgy véli, hogy csupán cirkulációs jelenségről lesz szó, azaz a kárpátaljai magyarok azért veszik fel az állampolgárságot, hogy az oda-vissza költözés, a rövid ideig tartó magyarországi vagy EU-s munkavállalás, tanulmányok folytatása könnyebbé váljon számukra. Az egyetemisták alig harmada, az ukrainaiak bő negyede számol azzal, hogy a kárpátaljaiak a magyar állampolgárság birtokában végleg elhagyják szülőföldjüket. A magyarországi egyetemisták jóval mobilisabb csoportot alkotnak, egyre több nemzetközi tapasztalattal, ráadásul személyes élményük sincs a kérdés kapcsán, ezért nem meglepő, hogy körükben a kárpátaljaiaknál magasabb arányban vélekedtek úgy, hogy utóbbi csoport végleg el kívánja hagyni szülőföldjét.

Mindez egy sor morális kérdést vet föl. Jogunk van-e ítélkezni a fölött, hogy a kárpátaljaiak saját boldogulásukat, érdekeiket esetleg előrébb helyezik a szülőföldhöz való ragaszkodásnál, és a nemzethez tartozást érdekorientáltan kezelik? Minden valószínűség szerint nincs. Miért tagadnánk meg például a Budapestre költözést egy beregszászi honfitársunktól, ha egy krasznokvajdaitól vagy egy balmazújvárositól sem tagadjuk meg azt? Mennyivel másabb a határon túli etnikai perifériákat jellemző elvándorlás, mint a trianoni Magyarország perifériáiról, mondjuk a Cserehát romák lakta igen szegényes régióiból való elvándorlás? Valószínűleg 1920 nélkül is hasonló tendenciák lennének a jellemzők, azaz a perifériákról a központba vándorlás, ami szintén hozzájárulna ahhoz, hogy Kárpátalján lassan elfogynak a magyarok, függetlenül attól, hogy az most épp Ukrajnához, Magyarországhoz, netalán Szlovákiához tartozik. A magyar állampolgárság megadásával tehát nem teszünk mást, mint egy amúgy is természetes folyamat elől elhárítjuk a bürokratikus akadályokat.

A vélemények, a motivációk és a lehetséges következmények feltárása után nézzük, valójában hogyan viselkednek maguk a megkérdezettek a magyar állampolgárság

felvétele kapcsán. A Magyarországon élő ukrán állampolgárok majdnem 70%-a vagy már igényelt, vagy igényelni fog magyar állampolgárságot is, de a teljes mértékben elutasítók aránya is csupán valamivel több mint 21%. Az arány kissé alacsonyabb a megkérdezett kárpátaljaiak körében, ahol az interjúalanyok 60%-a igényelt vagy igényelni fog magyar állampolgárságot, ám a teljes elutasítás is alacsonyabb, csupán 10%. Az alacsonyabb arány és a nagyobb bizonytalankodás két okkal magyarázható. Egyrészt a megkérdezetteknek nem fűződik azonnali érdeklődés a magyar állampolgárság felvételéhez, hisz életvitelszerűen Ukrajnában élnek, és mint ukrán állampolgárok, odahaza teljes körű jogokat élveznek más ukrán állampolgárokhoz hasonlóan, ellentétben a Magyarországon élő, csak ukrán állampolgársággal rendelkezőkkel. A másik ok az éppen az interjúzás előtt kezdődő megfélemlítések, illetve az ebből kiinduló sajtóbotrány mögött húzódhat. Az emberek inkább kívánnak, nem merik azonnal kérni az állampolgárságot. Az állampolgárság igénylése egyébként az ukrainai konzulátusokon egyszerűbb és olcsóbb, mintha Magyarországon igényelnék azt, mivel a közjegyzői hitelesítés költségei alacsonyabbak. Ám a legtöbb megkérdezett szerint ezeket a konzulátusokat az ukrán titkosszolgálat figyeli, és feljegyzéseket készít az ott ügyfélszolgálati időben megfordulókról, akik pedig állami munkahellyel rendelkeznek (pl. pedagógusok), komolyabb szankciókra is számíthatnak.

60. ábra: Ön igényel-e magyar állampolgárságot az új kettős állampolgársági törvény alapján? – kérdésre adott válaszok megoszlása

X. Stratégia, humán erőforrás

A Magyar Köztársaságnak nincs elfogadott migrációs stratégiája (ahogy Franciaországnak vagy Németországnak sincs). 2005-ben történt törekvés e hiány orvoslására, de végül a döntéshozók nem fogadták el azt. Ez a migrációs stratégiai munkaanyag meghatároz egyfajta pro migrációs célt, ami a hazai keresletre és igényekre alapozva – azaz ezeket monitoringozva, ismerve – jelöli ki a preferenciacélokat. Támogatandó ennek hazai elterjesztése, hiszen elengedhetetlen, hogy ismeretekkel rendelkezünk arról, kiket támogatunk a letelepedésben. Ennek nyomai a magyarországi gyakorlatban eddig nem voltak fellelhetők, pedig a kedvező hatások, a mobilitással elérhető haszon ily módon képes megvalósulni (RÉDEI 2007). A nemzetközi migráció célszázi irányítása, a befogadás akkor hozza a legtöbb hasznot, ha a migrációt előzetes hatásvizsgálatnak vetjük alá. Ezzel elérhető a hazai regionális különbségek hosszú távú mérséklése, de alig érthetünk egyet azzal, hogy ily módon a folyamat nem termeli újra a globális egyenlőtlenségeket.

Az alapelvek markáns megfogalmazása szerint a stratégia „úgy képes eredményes lenni, ha a dokumentum időszakos felülvizsgálatra kerül”. A migrációs stratégia kialakítását meghatározó motívumok között számos helytálló ma is, de a fennálló tényezőkből nem olvasható ki a schengeni tagsággal kapcsolatos folyamatok kezelése, valamint azok a korábban nem is valószínűsített globális tényezők, mint például a Magreb országok kiáramlása. Ez is arra utal, hogy a folyamatos aktualizálásra nem csak a hazai igények, de a nemzetközi helyzet megváltozása szempontjából is szükség van. Magyarország geopolitikai helyzete ezzel a példával azonban nem a korábbi tipikus kelet-nyugati irányt erősíti meg, hanem az afrikai eredetű déli irányt is.

A stratégia foglalkozik a népesedési kormányprogrammal összefüggésben a migráció kérdésével is. A készítés idején még alig rendelkezünk az uniós tagság tapasztalataival, főként nem volt látható a gazdasági válság, ezért a stratégia

jövőképében egy attraktív országgép jelenik meg. Napjainkban tapasztalható, hogy csökkent a célország jellegünk, különösen a munkaképes korúak körében, továbbá nem tudjuk korlátozni a határokon túli agyelszívást sem. A visszaesett nemzetközi tőkeérdeklődéssel összefüggésben ma már nem annyira jellemző az ún. belső agyelszívás, azaz a magasan képzettek hazai beépülése, így a nemzetközi management részévé válása. A nemzetközi mozgásokban mindig is arról beszéltünk, hogy a regionális szakma-specifikus monitoring rendszer az eredményes módszer. Így az egészségügyben, informatikában dolgozók képességei jól transzformálhatók, tevékenységükre növekvő kereslet jelentkezik. Csakhogy a jelenlegi folyamatok arra engednek következtetni, hogy egyfajta helyettesítéses migráció valósul meg. A távozók helyére olyanok érkeznek, akik első migrációs eseményüknél tartanak, és a legkisebb nyelvi kihívást jelentő országba érkeznek.

Az anyag említi a tanulmányi célú mozgásokat. Valóban, a hallgatói-tanulói tartózkodás jelentősége megnőtt. Részben a humánerőforrás-fejlesztés részeként, részben az egyik legkönnyebb bejutási formaként szerepel, azzal, hogy nincs felső életkori határa. Ugyanakkor a hatósági magatartás előítéletessége jelenhet meg oly módon, hogy az illegális jeleit keresik a tanulmányi célú jelenlétben.

A 2010-re prognosztizált migráció volumene elérheti azt a szintet (a lakosság 5%-a az érkezőkből tevődik össze), amit a munkaanyag prognosztizál, köszönhetően a gyorsított és kedvezményezett kettős állampolgársági törvénynek. Az anyaországhoz való kötődés kapcsán, noha kulturálisan azonos vagy közelálló populációra vonatkozik, mégis szükséges a „re-engineering”, azaz a beilleszkedés fokozott bővítése. A tagállamok korábbi tapasztalata szerint ez a feketegazdaságban végzett munka mértékét csökkenti, valószínűleg nálunk is.

A szabad áramlás jogi feltételeinek bővülése azzal jár együtt, hogy az illegálisból sokan a legális szférába lépnek át. Az ausztriai munkavállalás korlátainak megszűnése nem okozott „szökőárt”, jellemzően a már illegálisan kint dolgozók legális munkaerővé válását valósította meg.

Az, hogy a kettős állampolgárság megszerzése mennyire jár együtt térbeli mobilitással, még bizonytalan. A korábbi cirkuláris migrációhoz hasonlóan azt

gondoljuk, hogy a határ menti régiók aktív kontaktzónává válnak, mind az ingázás, mind az ingatlanforgalom és a gazdasági együttműködés terén.

A nemzetközi szabályozási környezettel összhangban alakítandó, javasolható a hazai szabályozás is, különös tekintettel a következő speciális szakterületekre:

- népesedési politika,
- magasan képzettek/brain jelenségek,
- munkaerő-piaci folyamatok,
- kutatás és fejlesztés,
- szociális ellátórendszer,
- oktatáspolitikai,
- lakás- és ingatlanpolitika,
- területfejlesztési célok, városi és települési feladatok, különösen akkor, ha a migráció szubszidiaritása megvalósul.

A munkaerő-piaci mobilitás és családgyesítés összefüggéséről elmondható, hogy a migránsok családgyesítése és társadalmi részvétele eredményesebb azokban az országokban, amelyek segítenek az újonnan érkezőknek a munkakeresésben. Ebben leginkább a hagyományos bevándorlóországok, valamint a munkaerő-migrációt ösztönző új bevándorlóországok tűnnek ki.

A munkaerő-piaci mobilitás és oktatás kapcsolatáról elmondható, hogy azokban az országokban, ahol a migráns felnőttek karrierjüket, képességeiket és szaktudásukat fejleszthetik, jellemzőbb, hogy felismerik és kielégítik a gyermekek speciális igényeit és lehetőségeit.

Az állampolgárság megszerzése, politikai részvétel, diszkriminációmentesség: Az újonnan érkezetteket jobban ösztönzik a politikai részvételre azokban az országokban, ahol támogatják az állampolgárrá válást. Azok az országok, amelyek megkönnyítik a honosítást, jellemzően védik a polgárokat a diszkrimináció minden formájától, beleértve az állampolgárságon alapuló diszkriminációt.

Családegyesítés és huzamos tartózkodás: Az országok jellemzően biztonságot és egyenlő jogokat biztosítanak a családoknak és a huzamosan az adott országban tartózkodóknak.

A tartózkodás feltételei: Egyre jellemzőbb, hogy a nehéz feltételeket, amelyeknek hagyományosan a sokéves tartózkodás utáni honosításhoz kellett megfelelni, ma a letelepedni vagy a családjukkal egyesülni kívánó újonnan érkezőkkel szemben támasztják.

Tényeken nyugvó szakpolitika kialakítása: Kevés ország integrációs politikájának kialakítása nyugszik tényeken. A migránsok száma és teszteredményei keveset árulnak el arról, hogy be tudnak-e illeszkedni idővel a társadalomba. Egyes kormányok figyelemmel kísérik az integrációs tendenciákra vonatkozó statisztikákat, de csak kevesen készítének értékelést arról, hogy az alkalmazott politikák milyen mértékben gyakoroltak hatást az integrációra.

Adatokat leginkább a migránsok foglalkoztatására és oktatására vonatkozóan használnak. Mivel a pártok az integrációs politikát a szavazatok megszerzéséhez használják, az eredményt egyre inkább a választási eredmények és a közhangulat alapján mérik. Függetlenül attól, hogy az integráció prioritás-e, a nemzeti változásokat gyakran nemzetközi szabályozással vagy más országban szerzett tapasztalatokkal magyarázzák. Európában a nemzeti politikák sokkal kedvezőbbek és hasonlóak azokban az országokban, ahol az európai uniós jogszabályok alkalmazandók (családegyesítés, huzamos tartózkodás és diszkriminációmentesség).

Magyarország még csak halad afelé, hogy bevándorlók és menekültek célországává váljon. Nemzetközi előrejelzések szerint az országnak növelnie kell a népességét, hiszen eddig az újonnan betelepülők jellemzően a határon túli magyarok voltak. Míg a nemzetközi kutatások ma minden csoportra kiterjedő, átfogó stratégiákban gondolkodnak, addig Magyarország még egyáltalán nem rendelkezik ilyen stratégiával. A 2009. év első bel- és igazságügyi együttműködésre vonatkozó stratégiáját konzultációk és nyomon követési akciótervek nélkül fogadták el.

Az újonnan érkezettek integrációs lehetőségei a kelet-európai átlag felettiek, hasonlóak a cseh, román és szlovén lehetőségekhez. Egy átfogó stratégia hiányában azonban a szakpolitikák következetlenek és hiányos teljesítményűek.

Az egyenlő esélyeknek a jogszabályok és a megkülönböztetés ellen küzdő szervezetek próbálnak érvényt szerezni. Mint Közép-Európában mindenütt, a diszkrecionális eljárások akadályt gördítenek a nem EU-állampolgárok számára az uniós szabályok által garantált biztonságos, egyenlő jogok elé. A politikai és képzési lehetőségek szintén korlátozottak. Az évek óta Magyarországon tartózkodókat sem ösztönzik arra, hogy magyar állampolgárságot szerezzenek. Ezzel ellentétes a határon túli magyarokra vonatkozó politikai hozzáállás. 2007 óta az integráció feltételrendszere enyhén javult az adminisztratív eljárások lerövidülésével (családegyesítés, huzamos tartózkodás) és európai és nemzetközi normák átültetésével (munkaerőpiac, állampolgárság).

Ajánlások a munka és a mindennapi közösségi élet tekintetében

A munka világába történő bekapcsolódás az érkező számára nem csak alapvető megélhetési kérdés, de mind a fogadónak, mind az érkezőnek kiemelten fontos igénye. Úgy tehető fel a kérdés: Mennyire járul hozzá ahhoz, hogy a letelepedés helyszínén a gazdaság fellendüljön, és ezzel a településhez, térséghez fűződő kapcsolatai erősödjenek és váljanak pozitívvá? Más országok tapasztalatát foglalja össze az OECD kiadványa (OECD, 2010), amikor azt erősíti meg, hogy a bevándorlók nemcsak a hagyományos tevékenységekbe kapcsolódnak be, hanem meghatározó szerepet töltenek be az ún. innovatív tevékenységekben is, különös tekintettel a hálózati jellegű munkákra, pl. a kereskedelemre. A tartózkodás, majd az azt követő letelepedés során a migránsok sokszor a kisvállalkozásokban jutnak munkához. Ez összefügg a kezdeti bizonytalansággal és azzal, hogy a többségük kisebb kezdő tőkével rendelkezik. Túl a hagyományos ágazati tevékenységen, ami sok esetben a küldő országra jellemző, megtaláljuk a több országot érintő, összekötő innovatív tevékenységeket, amelyeknek a globális üzletmenet terjedése és

profittermelő képesség szempontjából döntő jelentőségük van (lásd a Malajziában élő nagyszámú, 65%-ban magasan képzett ukrán állampolgárt). A munkaerő-piaci preferenciáknak elsősorban arra kell irányulniuk, hogy a kezdő vállalkozások túlélési esélyeit növeljék.

A szakirodalom és a tapasztalatok több jellemző stratégiai megközelítési gyakorlatot kínálnak:

- A speciálisra irányuló gyakorlat azokat a kisebbségi csoportokat célozza meg, akik éppen ezen társadalmi tőkájukat használhatják fel arra, hogy önálló tevékenységüket megalapozzák. Itt az esetek többségében olyan tevékenységekkel találkozunk, amelyek egyediek, pl. gépmester, csónakos, hajós, mentálhigiénás.
- Az egyeztetett gyakorlat arra fókuszál, hogy milyen áthatás alakulhat ki a migránsok közössége és a helyi gazdaság szereplői, kereslete között. Számos esetben az látható, hogy a migránsok olyan tevékenységeket kínálnak, amelyek korábban nem is szerepeltek a helyi kínálatban. Térségi gazdasági feladatok keletkeznek, amelyek igen jó kapcsolatépítők, és a beilleszkedést is szolgálják. A helyi lakossággal éppen a fogyasztás során rendszeres kapcsolat alakul ki.
- A közeledési koncepció szerint a migránsok gazdasága idővel a már meglévő tevékenységekhez kapcsolódik, vagy azt helyettesítő, teljesebbé tevő szerepben jelenik meg. A hasonló munka és kínálat versenyt eredményez, ami kedvező lehet a helyi gazdaság egészére. Az, hogy más a megélt életútjuk, sokszor másként képesek megközelíteni a kérdéseket, stimulálóan hat. Nagyobb a kényszer és ezzel a kitartásuk is, hogy kezdeményezzenek a munkájukban. Számukra nemcsak a helyi gazdaság, hanem a korábbi közösségük is ott van, akár velük bővített termelést is képesek lehetnek elindítani.

2010-ben 215,763,573 főre becsülték a nemzetközi vándorlásban résztvevők (bevándorlók) számát, ami a 2010-re becsült földi népesség (6,852,472,823) 3,1%-át jelenti¹⁰. Ebből arra is következtethetünk, hogy a határokat átlépő migráció a lakosságnak csak igen kis hányadát érinti. Mégis, a jelenség az élet legkülönbözőbb területeire kihat, mind a fogadó, mind a küldő országokban. Nem tér el a korábbi tapasztalatoktól az, hogy 43,6%-a a migránsoknak alacsony képzettségű vagy képzettség nélküli, őket a fogadó országok néha inkább távol tartani, mint befogadni szeretnék. A bevándorlóknak igen szelektív kiválasztással kell szembenéznük a bejutás során, és mivel az alacsonyabb képzettséggel rendelkezők döntési ismereteik és mérlegelési lehetőségeik alacsonyabb szinten vannak, mint a képzetteké, ugyanakkor a taszító erők erősek, és nem csak a bejutás, de a beilleszkedés során is nehéz feltételek közé kerülhetnek. További 35% közepesen képzett vagy szakmai képzettséggel rendelkező migráns és 21,5% magasan képzett, üdvözölt letelepedő vesz részt a nemzetközi mozgásban. Ebből is kitűnik, hogy a képzettség a meghatározó. Az alacsony képzettségűek meghatározzák mind a fejlett, mind a fejlődő országok migrációs folyamatait. Az egyes küldő régiók neve ma már jól azonosítható a képzettséggel.

Mindez összefügg azzal, hogy a küldő ország jövedelmi viszonyai milyenek. Egy fejre állított U alakú görbe jellemző a kiáramlás- és a jövedelemviszonyok alakulására. Az alacsony jövedelmű országokban alacsony a kiáramlás (0,6%), a közepes jövedelmű országokban nő (4%), majd a magas jövedelmű országokban ismét alacsony (2,7%). Mindez a képzettségek szerint eltérő. Minél magasabb végzettségű valaki, annál több fogadó hely közül választhat.

¹⁰ forrás: <http://www.migrationinformation.org/DataHub/wmm.cfm>

XI. Ajánlások

A kutatásunk során az adatbázisokon nyugvó első résszel, valamint a Magyarországon és Ukrajnában végzett mélyinterjúk kérdőívezés pillérével igyekeztünk egyszerre maximalizálni a megszerezhető információkat és a legnagyobb rugalmasságot biztosítani ebben a folyamatban.

Összegzésként, az eddigi elemzések eszenciájaként ajánlásokat fogalmazunk meg a stratégiaalkotás számára, pontosítva az ukrán állampolgárok strukturális, kulturális, társadalmi beilleszkedéséhez szükséges beavatkozásokat. Célunk ezzel elősegíteni, megalapozni a Magyarországon élő ukrán állampolgárok beilleszkedésére vonatkozó politikákat és intézkedéseket. Kiemelkedő kérdésnek tartjuk a folyamat beágyazását a hazai társadalmi-gazdasági folyamatokba, az interakcióból származó optimális haszon mentén.

Reményeink szerint a széleskörű szakirodalmi áttekintésünk, az adatbázisokon és a mélyinterjúk megkérdezéseken alapuló kutatásunk megállapításai szerves részei lehetnek Magyarország formálódó Migrációs Stratégiájának.

Ajánlásaink a Migrációs Stratégia számára:

- 1) A stratégiaalkotásnak pontosan körülhatárolt, precíz fogalmakkal és azok rendszerével kell dolgoznia, ismerni és elemezni szükséges a jelenség múltbeli alakulásának trendjeit és a jelenlegi helyzetet; nem lehetetlen feltételezésekkel kell élni a területi mobilitás szempontjából releváns tényezők elkövetkező változására nézve. A reális folyamatokat szükséges szem előtt tartani és folyamatosan monitorozni (például a schengeni tagsággal kapcsolatos folyamatok kezelése). Ez önmagában azonban nem elégséges, mert fel kell vázolni a közeljövőre vonatkozó scenáriókat is. Így már előre fel kell készülni arra, hogy az ukrán állampolgárok bekapcsolódása a kontinens migrációs folyamataiba megkezdődött, és egy kedvezményesebb utazási lehetőség esetén tovább erősödik, képes kiteljesedni. Az ilyen releváns információk, a kidolgozott szakértői anyagok segíthetik csak a döntéshozókat, a végrehajtókat a jelen kérdéseinek megoldásában, és adhatnak alternatívákat a távlati (népesedési, munkaerő-piaci) stratégiák kialakításához.
- 2) Egyet lehet érteni abban, hogy „információs vákuum” van a migráció kérdésében. Értjük ez alatt a folyamatnak magának és a folyamatból származó következményeknek a nem ismerését is. Az egyeztetés alapja az érkezők minél teljesebb megismerése, a fogadó és az érkező fél elvárásainak közelítése, megismerése. Azaz az érkező és fogadó fél migrációval kapcsolatos ismereteinek bővítésével, iskolai rendszerbe történő beépítésével a társadalmi elfogadás, a beilleszkedés fokozható. Az ilyen akciók segítenek a külföldiekről alkotott új gondolkodás terjesztésében, a migráció szubszidiaritásának ösztönzésében, a célországi fogadást előkészítő környezet támogatásában, a multiplikatív hatások feltárásában.
- 3) Problémát jelent, hogy nem követjük a migránsok integrációjának hosszan tartó folyamatát a társadalomba. Szükség lenne folyamatosan, de az indulási

szakaszban mindenképpen arra, hogy a hálózatépítési, mentori, képzési ismeretekkel segítséget kapjanak ezek a csoportok. Az ilyen segítséget leginkább a helyi ipartestületek és kamarák képesek megadni. Ösztönözni kell a migránsokat abban (családi támogatás), hogy a helyi tevékenységekbe akár önkéntes is bekapcsolódjanak, mert egymás megismerése, a kapcsolatok növelése az egyik kulcseleme a beilleszkedési folyamatnak.

- 4) A magyar nyelv erős kapcsolatot jelent az ukrán állampolgárságú migránsok és a magyar fogadó társadalom között. Ennek kihasználása, tudatosítása a fogadó társadalomban, elsődlegesen a magyarországi félre vár. A magyarul beszélő, magyar nemzetiségű migránsok ezzel együtt könnyebb helyzetben lehetnek, mint a többiek, de a helyi társadalomnak és a magyar közigazgatásnak kellene ezeket a nyelvi közösségből adódó előnyöket kihasználni, kiaknázva a lehetőségeket és értékeket (társadalmi, gazdasági, demográfiai), melyek a hozzánk érkező magyar etnikumú népességgel járnak. Ezzel a felismeréssel és az ezekre épülő akciókkal a beilleszkedés fokozható.
- 5) Az ukrain migránsok helyhez, területhez, régióhoz kötődő identitástudata erős területi differenciálódást mutat. Eredményeink alapján a lokálpatrióta, kárpátaljai magyar identitás erősödése (erősítése) segítheti a szülőföldön maradást, míg a magyar sorsközösségtudat fokozása elvándorláshoz is vezethet. Egyértelműen kimutatható, hogy Magyarországon az ukrán állampolgárságú népesség a határ menti területeken szinte egyöntetűen kárpátaljinak vallja magát, akárcsak Kárpátalján, míg a többi területen vegyessé válik a kép (magyarnak, kárpátaljai magyarnak, kárpátaljinak). A határ közelébe költözés egyértelműen az identitás megőrzését szolgálja. Ezt a tényt a migrációs szubszidiaritási stratégiában szükséges kihasználni, más-más csoportnak más és más beilleszkedési támogatást lehet és kell nyújtani.
- 6) A migrációs politikai gyakorlat bevándorlási oldalán oly módon érhető el a lehető legnagyobb pénzben kifejezhető haszon, ha az a hazai igényekre képes

épülni. Mindez egy folyamatos értékelésen alapuló területi, szakmai szinteket ötvöző monitoring rendszerrel valósulhat meg. Egy „munkaügynökség” létrehozásával biztosítható a kínálat és a kereslet egymásra találása. A munkaerő-kereslet regionális specifikummal rendelkezik. Ez megalapozza azt a nemzetközileg is ismert gyakorlatot, hogy szakmai specifikus, regionális monitoring rendszeren keresztül vezethető le a hazai érdekeken alapuló toborzás.

- 7) A magyar (kettős) állampolgárság megszerzése a térbeli mobilitás növekedésével fog járni. Nem mindegy azonban, hogy a térbeli mobilitás mely elemei válnak dominánssá, és mely alkotórészei halványulnak el. A visszatérés lehetőségével nem számoló Magyarországra történő véglegesnek szánt áttelepülés a magyar-magyar dilemma felizzásához vezethet. Az otthonról hazaérkezőket egyaránt sújthatja az eredet országban maradtak és a fogadó országban élő magyarok rosszállása. A cirkuláció, mint térbeli mobilitási rendszer, a magyar-magyar dilemmát oldja fel. A naponként történő oda-vissza áramlástól (ingázási rendszer) kezdve az éves periodicitású mozgásokig (migrációs rendszer) terjed az a skála, melyben a visszatérést szükségszerűen magába foglaló mozgásformák találhatók. Ezek összessége a cirkuláció fogalmával ragadható meg. Tehát a magyar migrációs stratégiának nem az egyszeri mozgásokra, hanem a többes mozgásokat összekapcsoló vándorlási rendszerekre, és azokon belül is a magyar-magyar dilemmát feloldó cirkuláció elősegítésére kell irányulnia. Ennek része lehet pozitív diszkriminációs eszközökkel és egyéb eljárásokkal a határmenti vállalkozás élénkítése, annak érdekében, hogy a cirkuláció felélénkülhessen azok számára, akik ebben részt szeretnének venni és ki akarják használni a magyar állampolgárság megszerzésével járó könnyebb utazási lehetőségeket.
- 8) A kutatásaink eredményeiből az is következik, hogy a harmadik államokbeli migránsok elfogadására, a beilleszkedésük fokozására irányuló kampányok legfontosabb célcsoportjának a magyarországi munkaadóknak kellene lenni,

mert körükben igen erős volt az elutasító attitűd. Ezzel ellentétben, az egyetemistákra egyértelműen építeni lehetne a kampányok sikeres véghezvitele érdekében.

- 9) Az integrációs folyamat fokozható a magyar állampolgárság megszerzésével. Az újonnan érkezetteket jobban ösztönzik a politikai részvételre azokban az országokban, köztük Magyarországon is, ahol kifejezetten támogatják az állampolgárrá válást. Így az aktívan politizáló társadalmi rétegekhez illeszkedés legegyszerűbb módja a magyar állampolgárság kedvezményes megszerzésének ösztönzése, a magyar etnikumúak számára.

- 10) Fontos felismerés, hogy a beilleszkedés fokozódása – más tagállamok korábbi tapasztalata szerint – a feketegazdaságban végzett munka mértékét csökkenti. Azaz a társadalmi-gazdasági integráció közvetlen gazdasági hasznot hozhat Magyarországnak számára. A munkaerő-piaci beilleszkedés közvetlenül és közvetett módon elvezethet a társadalmi integrációhoz is. Így a munkaerő-piaci integráció segítésére érdemes lehet jelentősebb forrásokat átcsoportosítani.

XII. Irodalomjegyzék

1. Adler Judit, Akar László, Munkácsy Anna, Némethné Pál Katalin, Petz Raymund, Vanicsek Mária (2007): A munkavállalási korú inaktív népesség motivációja, munkaerőpiaci távolmaradásának okai. Tanulmány (OFA/6341/0012), p. 120.
2. Anderson, J. – O’Down, L. (1999): Borders, Border Regions and Territoriality: Contradictory Meaning, Changing Significance. *Regional Studies*, Vol. 33(7), pp. 593–604.
3. Artner Annamária – Bernek Ágnes – Csiki Anita – Farkas Péter – Schottner Krisztina (2006): Globalizáció, tökekkoncentráció, térszerkezet. Harsányi János Főiskola és MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest p. 329.
4. Balcsók István – Dancs László (2001): A határon átnyúló kapcsolatok lehetőségei Magyarország egyik leendő schengeni határán – Földrajzi Konferencia, Szeged, p. 13.
5. Balcsók I. – Dancs L. (2004): Külföldiek legális és illegális munkavállalási szokásai a magyar-ukrán határ mentén az ezredforduló tájékán. In: *Fiatalkorionalisták III. országos konferenciájának kiadványa*. Győr, MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet. 2004. CD-ROM
6. Barabási Albert László (2008): *Behálózva*. Helikon Kiadó, Budapest, p. 320.
7. Baranyi Béla – Balcsók István (2004): Határmenti együttműködés és a foglalkoztatás – kelet-magyarországi helyzetkép – műhelytanulmányok. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, p. 24.
8. Baranyi Béla (szerk.) (2008): *Magyar–ukrán határrégió együttműködés az Európai Unió külső határán*. MTA RKK, Debrecen, p. 207.
9. Bauböck, R. (2003): Towards a political theory of migrant transnationalism. – *International Migration Review*, 37. pp. 700–723.
10. Becsei József (2004): *Népességföldrajz*. Ipsilon Kiadó, Békéscsaba.
11. Bernek, Á. (szerk.) (2002): *A globális világ politikai földrajza*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
12. Bloemraad, I. (2004): Who claims dual citizenship? The limits of postnationalism, the possibilities of transnationalism, and the persistence of traditional citizenship. *International Migration Review*, 38. pp. 389–426.
13. Bonacich, Edna (1972): A Theory of Ethnic Antagonism: The Split Labor Market. *American Sociological Review*, Vol. 37, No. 5 (Oct. 1972), pp. 547–559.

14. Brubaker, R. (2002): Az asszimiláció visszatérése? A bevándorlással kapcsolatos szemlélet megváltozása és ennek következményei Franciaországban, Németországban és az Egyesült Államokban. *Regio*, pp. 3–23.
15. Buchanan Mark (2003): *Nexus, avagy kicsi a világ*. Typotex, Budapest, p. 236.
16. Domokos Tamás (2008): A munkaerő-piaci szereplők attitűdjeinek vizsgálata az eltérő flexicurity-modellekhez igazodó foglalkoztatáspolitikai intézkedésekről. OFA tanulmány (OFA 7341/40.), p. 93.
17. Egedy, T. – Földi, Zs. – Balogi, A. – Kovács, Z. (2009): *Budapest in the eyes of creative foreigners. The view of transnational migrants*. Amsterdam: AMIDSt, University of Amsterdam.
18. Faist, T. – Gerdas, J. – Rieple, B. (2004): Dual citizenship as a path-dependent process. *International Migration Review*, 38. pp. 913–944.
19. Fodor Gyula (2003): Kárpátalja demográfiai jellemzése a népszámlálások adatainak tükrében. In: Süli Zakar István (szerk.): *Társadalomföldrajz-településfejlesztés I.* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, pp. 81–95.
20. Fodor Gyula (2004): Demográfiai változások Kárpátalján az 1989-es és a 2001-es népszámlálás között. In: Süli Zakar István (szerk.): *Határon átnyúló kapcsolatok, humán erőforrások*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, pp. 347–353.
21. Fodor Gyula (2005): A beregszászi járás népességföldrajzi adottságai. In: Czine K. (szerk.): *Kisközségtől az euróregióig*. Didakt Kft. Debrecen, pp. 101–112.
22. Futó Péter (2009): Irregularis migráció Magyarországon. Clandestino kutatási projekt összefoglaló jelentése (<http://www.clandestino.eliamep.gr>) p. 4.
23. Gellérné Lukács É. – Szigeti B. (2005): Munkavállalási szabályok az EU tagállamaiban az átmeneti idő alatt. KJK Kerszöv, Budapest.
24. Gereöffy Andrea (2006): *Migration to Hungary – Immigrants, policies and migration system: An ethnographic comparative approach* (<http://www.eliamep.gr/eliamep/content/Folder.aspx?d=11&rd=5565300&f=1368&rf=2036318440&m=-1&rm=0&l=1>) p. 25.
25. Gödri Irén (2010): *The Role of Ethnicity and Social Capital in Immigration to Hungary*. Budapest: Demographic Research Institute.
26. Hablicsek László (2004): A nemzetközi vándorlás hatása Magyarország népességének változására. *Demográfia*, 47. évf. pp. 300–320.
27. Hardill, I. (2004): Transnational living and moving experiences: intensified mobility and dual-career households. *Population, Space and Place*, 10. pp. 375–389.

28. Halmi Erzsébet – Kincses Áron – Nagyné Forgács Eleonóra (2006): Nemzetközi vándorlás 1995–2005. KSH, Budapest, p. 112.
29. Hansen, N. (1977): Border Regions: a Critique of Spatial Theory and a European Case Studies. *Annals of Regional Science*, Vol 11, pp. 1–12.
30. Hárs Ágnes (1998): A migráció, a munkaerőpiac és a szabályozás. *Festschrift for Professor J. Kornai, KJK, Budapest*, pp. 333–351.
31. Hárs Ágnes (2009): Magyarok az osztrák munkaerőpiacon – Ingázók, bevándorlók, munkaerő-migránsok? OFA tanulmány (OFA/7341/0053) p. 76.
32. Hatton Timothy J. – Williamson Jeffrey G. (2005): *Global Migration and the World Economy: Two Centuries of Policy and Performance*. Mass.: MIT Press, Cambridge, p. 488.
33. Hormel, Leontina – Southworth, Caleb (2006): Eastward Bound: A Case Study of Post-Soviet Labour Migration from a Rural Ukrainian Town. *Europe-Asia Studies* 58, 4. sz. pp. 603–623.
34. Illés Sándor (2001): Külföldiek az Európai Unióból. *Statisztikai Szemle*, 79. pp. 162–177.
35. Illés, Sándor – Hablicsek László (1997): A külső vándorlás tovagyrűző hatásai. In: Sik E. – Tóth J. (szerk.): *Migráció és politika*. MTA PTI, Budapest, pp. 89–96.
36. Illés Sándor – Lukács Éva (2002): A személyek szabad áramlásának statisztikai szempontú vizsgálata. In: Illés Sándor – Lukács Éva (szerk.): *Migráció és statisztika*. KSH NKI Kutatási jelentések, 71. Budapest, pp. 13–51.
37. Illés Sándor (2008): Indirect estimation on the types of international elderly migration in Hungary. *Romanian Review on political Geography Vol 8. No 1.* pp. 55–63.
38. Illés Sándor (2009): Magyarország munkaerővonzása. In: *Magyarország vonzásában*. KSH NKI Kutatási jelentések, 85. Budapest, p. 216.
39. Illés Sándor – Kincses Áron (2009): Cirkuláció és migráció Magyarország nemzetközi vándormozgalmában. *Statisztikai Szemle* 87. évfolyam (7–8. szám) pp. 729–747.
40. Illés Iván (2002): Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón. *Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs*, p. 362.
41. ILO (2007): *Independent Evaluation of the ILO's Country programme to Ukraine, 2001–2007*, p. 86.
42. IOM (2008): *Migration in Ukraine: a country profile 2008*, p. 68.
43. Juhász Judit (2007): *Migráció és feketemunka Európában II. OFA tanulmány (OFA/5341/42.)* p. 74.

44. Kincses Áron (2011): A Kárpát-medence országaiból Magyarországra történő vándorlások demográfiai és geográfiai vonatkozásai, 2001–2008. *Demográfia*, 2010. LIII. Évf. 2–3. pp. 205–233.
45. Kis Tamás (2007): Demográfiai modellek és a migráció. *Régió* 18. évfolyam 2. szám, pp. 160–189.
46. Kész Attila (2008): Kárpátaljai diplomás betelepülők az Észak-alföldi Régióban – Határhelyzetek. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, pp. 155–167.
47. Khomra, A. U. (1989): Rural depopulation trend sin the Ukrainian SSR: The delimitation and spatial differentiation. In: szerk. Stasiak, A. – Mirówski, W. (konferencia papír): The process of depopulation of rural areas in Central an Eastern Europe, Lengyel Tudományos Akadémia, Földrajzi és Területfejlesztési Intézet, pp. 173–182.
48. Kocsis Károly – Bottlik Zsolt – Tátrai Patrik (2006): Etnikai térfolyamatok a Kárpát-medence határainkon túli régióiban (1989–2002). MTA FKI, Budapest, p. 197.
49. Kovács Éva – Melegh Attila (2000): „Lehetett volna rosszabb is, mehetünk volna Amerikába is”: Vándorlástörténetek Erdély, Magyarország és Ausztria háromszögében. In: Sik Endre – Tóth Judit (szerk.): Diskurzusok a vándorlásról. Az MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport évkönyve, Budapest, 2000. pp. 93–152.
50. Kovács Zoltán (2002): Népesség- és településföldrajz. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, p. 239.
51. Központi Statisztikai Hivatal (2008): Demográfiai Évkönyv, 2007.
52. Laky Teréz – Hárs Ágnes – Linderné Eperjes Erzsébet – Bareto Jozefina – Hablicsek László – Tóth Pál Péter – Neuman László (2001): A munkaerő szabad áramlása – Magyarországról nézve. Európai Tükör Műhelytanulmányok 80., Budapest, p. 185.
53. Lévai, I. (1994): Conceptions of international migration: theories and models. *Asian Journal of Economics and Social Studies*, 13. pp. 137–148.
54. Lukács Éva. – Illés Sándor. (2003): Szabad-e a személyek áramlása? In: Ekéné Zamárdi, I. – Tímár, J. (szerk.): Migráció és az Alföld 2002/2003. Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba, pp. 18–34.
55. Lunt, N. (2008) “Boats, planes and trains: British migration, mobility and transnational experience.” *Migration Letters* 5. pp. 151–165.

56. Malynovska, Olena A. (2006): Trans-border Migration of the Population of the Ukrainian Western Frontier Areas in the Context EU Enlargement – Reports&Analyses, Center for International Relations, Varsó, p. 8.
57. Massey, D.S – Taylor J. E. (2004): International Migration: Prospects and Policies in a Global Market. Oxford University Press, Oxford, p. 376.
58. Michalkó, G. – Vizi, I. (2005): A turizmus és a globalizáció kérdései. In: Michalkó, G.: Turizmusföldrajz és humánökológia. Kodolányi János Főiskola – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest–Székesfehérvár, pp. 85–100.
59. Molnár D. István (2005): Migrációs tendenciák Ukrajnában a függetlenség kivívását követően. In: Süli-Zakar I. (szerk.): „Tájak-Régiók-Települések”, Tisztelegés a 75 éves Enyedi György akadémikus előtt. Debrecen, pp. 274–278.
60. Molnár József – Molnár D. István (2004): Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrainai népszámlálás hozzáférhető eredményeinek a tükrében. In: Gyurgyík László – Sebők László (szerk.): Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002. Teleki László Alapítvány, Budapest, pp. 62–71.
61. Molnár József – Molnár D. István (2005): Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, p. 115.
62. Molnár József (2006): A kárpátaljai magyar közösség helyzete, perspektívái. A Magyar Köztársaság Elnöke által kezdeményezett, 2006. május 4-én a Sándor-palotában megrendezett konferencián elhangzott előadás írott változata, p. 7.
63. Nell, L.M. (2004): Conceptualising the emergence of immigrants’ transnational communities. *Migration Letters*, 1. pp. 50–56.
64. Nemes Nagy József (1998): Tér a társadalomkutatásban. „Ember-Település-Régió” Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest, p. 195.
65. Nemes Nagy József (2009): Terek, helyek, régiók. Akadémiai kiadó Zrt., Budapest, p. 350.
66. Nijkamp, P. (1998): Moving Frontiers: a Local-global Perspective, Vrije Universiteit of Amsterdam, Faculty of Business Administration and Econometrics, Research Memorandum no. 22. p. 22.
67. OECD (2009): International migration outlook 2009, Paris, p. 224.
68. OECD (2010): Dumont, Jean-Christophe, Spielvogel, Gilles, Widmaier, Sarah (2010), International Migrants in Developed, Emerging and Developing Countries: An Extended Profile”, OECD Social, Employment and Migration Working Papers p. 114.

69. Ostergaard-Nielsen, E. (2003): The politics of migrants' transnational political practises. *International Migration Review*, 37. pp. 760–786.
70. Popson, Nancy E. – Ruble, Blair A. (2000): Kyiv's Nontraditional Immigrants. *Post-Soviet Geography and Economics* 41, 5. sz. pp. 365–378.
71. Portes, A. – DeWind, J. (2004): A Cross-Atlantic dialogue: the progress of research and theory in the study of international migration. *International Migration Review*, 38. pp. 828–851.
72. Rédei Mária. (1998): A tőke, az áru és a munkaerő áramlása. In: *Migráció II*. KSH, Budapest, pp. 71–83.
73. Rédei Mária (2005): A nemzetközi migráció folyamatának irányítása. *Statisztikai Szemle* 83. 7. pp. 662–680.
74. Rédei Mária (2007): *Mozgásban a világ – a nemzetközi migráció földrajza*. Eötvös Kiadó, Budapest, p. 568.
75. Rédei Mária – Kincses Áron (2008): A szomszédból érkező migránsok hatása a hazai gazdasági és társadalmi különbségekre. *Közép Európai Közlemények, Geográfusok, regionalisták és történészek tudományos szemléje*. 1. évf. 1. szám. pp. 3–17.
76. Sandu, Dumitru (2000): Migrația transnațională a românilor din perspectiva unui recensământ comunitar. *Sociologia Romaneasca* 2000. 3–4. sz. pp. 5–52.
77. Rowland, Richard H. (2000): Urbanisation in Ukraine during the 1990s. *Post-Soviet Geography and Economics* 41. 3. sz. pp. 183–216.
78. Rowland, Richard H. (2004): National and Regional Population Trend sin Ukraine: Results from the Most Recent Census. *Eurasian Geography and Economics* 45. 7. sz. pp. 491–514.
79. Shamshur, Oleg (1998): Migration Situation in Ukraine: International Cooperation Related Aspects – Migration, 29-30-31, *The Former Soviet Union*, Berliner Institut für Vergleichende Sozialforschung, Berlin, pp. 29–44.
80. Sik Endre (1999): Migrációs potenciál a mai Magyarországon. In: *A munkaerő migrációja és az Európai Unió*. *Európai Tükör*, 61 szám. pp. 93–118.
81. Soysal, Y.N. (1994): *Limits of Citizenship. Migrants and Postnational Membership in Europe*. – University of Chicago Press, Chicago.
82. SOPEMI (2011): *International Migration Outlook*, OECD, p. 452.
83. Sutcliffe, B. (2001): Migration and citizenship: Why can birds, whales, butterflies and antscross international frontiers more easily than cows, dogs and human beings? In:

- Ghatak, S. – Sassoon, A.S. (eds.): Migration and mobility: the European context. Palgrave, New York, pp. 66–82.
84. Süli-Zakar István (2000): A falusi térségek átalakulása a Kárpátok Eurorégióban. A Falu XV. évf. 1. sz. pp. 61–70.
85. Süli-Zakar István (2004): A Kárpátok eurorégió interregionális szövetség stratégiai fejlesztési programja. Róna-Régió Kft., Nyíregyháza, p. 63.
86. Szentes, T. (2002): Globalizáció, regionális integrációk és nemzeti fejlődés korunk világgazdaságában. Savaria University Press, Szombathely.
87. Tamaki, E. (2011): “Transnational Home Engagement among Latino and Asian Americans: Resources and Motivation.” *International Migration Review* 45. pp. 148–173.
88. Tóth Géza (2005): Az autópályák szerepe a regionális folyamatokban. KSH, Budapest, p. 128.
89. Tóth Judit (1991): Az európai migráció kérdőjelei. *Európa Fórum*, 1991, I. köt. 3. sz., pp. 92–96.
90. Tóth, J. (2004): Státuszjogok. Lucidus Kiadó, Budapest.
91. Tóth Pál Péter (2002): Nemzetközi vándorlás – Magyarország (1990–2000). KSH Népeségtudományi kutatóintézet, készült a Népesedési Kormánybizottság Migrációs Bizottsága 2002. évi programja keretében. p. 16.
92. UN (2002): International migration report. United Nations, New York.
93. Van Geenhuizen, M. – Ratti, R (2001): Gaining Advantage from Open Borders. An active Space for Regional Development, Ashgate, Aldershot, p. 398.
94. Waldinger, R. (2008): “Between ‘here’ and ‘there’: Immigrant cross-border activities and loyalties”, *International Migration Review* 42 pp. 3–29.
95. Walton-Roberts, M. (2004): Transnational migration theory in population geography: gendered practices in networks linking Canada and India. – *Population, Space and Place*, 10. pp. 361–373.
96. Williamson Jeffrey G (2006): *Global Migration, Finance and Development*, Vol 43, No3. p. 11.
97. World Bank (2005): *Ukraine: Poverty Assessment, Poverty and Inequality in a Growing Economy* Washington D. C. p. 91.
98. World Bank (2008): *Migration and Remittances Factbook 2008*, Washington D. C. p. 220.

XIII. Mellékletek

1. melléklet: A magyarországi munkaadók kérdőívei

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP
Ukrán állampolgárok Magyarországon

Készült az Európai Unió Európai Integrációs Alapjának támogatásával

Az adatgyűjtés az "Ukrán állampolgárok Magyarországon" című (Azonosító szám: EIA/2010/3.1.5.4) projekt része

I.

Adatszolgáltatók: A magyarországi munkaadók

UKRÁN ÁLLAMPOLGÁROK MAGYARORSZÁGON

Az adatszolgáltatás nem kötelező!
Az adatgyűjtés statisztikai célra történik.

Azonosító:

--	--	--	--

Az interjú ideje (hónap, nap):

--	--	--	--

A település neve (Budapesten kerület):

.....

24.	<p>Ön szerint szükség van-e az ukrán állampolgárságú nyugdíjasok beilleszkedésének növelésére?</p> <p>– igen (1) nem (2)</p> <p>– Ha igen, akkor Ön mit változtatna meg, és miért?</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
25.	<p>Ön szerint megérdemlik az ukrainaiak a magyar nyugdíjukat?</p> <p>– igen (1) nem (2)</p>
26.	<p>Ön szerint a kárpátaljaiak vagy az oroszok érdemlik meg jobban a magyar nyugdíjukat?</p> <p>– a kárpátaljaiak (1) az oroszok (2) mindkettő megérdemli (3) egyik sem érdemli meg (4)</p>

KÖSZÖNJÜK A BESZÉLGETÉST!

Az interjú utáni kérdések a kérdézbiztosok számára:

K1. A megkérdezettben kívül volt-e jelen bárki más, aki "zavarta", "gátolta" vagy esetleg befolyásolta a megkérdezettet?

1. Igen
2. Nem

K2. Milyen nyelven folyt az interjú?

1. Magyar
2. Ukrán
3. Orosz
4. Angol
5. Egyéb, épedig:

K3. Hogyan értékeled a megkérdezett magyar nyelvtudását?

1. Nem beszél magyarul
2. Kicsit beszél magyarul
3. Középszinten beszél magyarul
4. Folyékonyan beszél magyarul
5. Anyanyelvi szinten beszél magyarul
6. A magyar a megkérdezett anyanyelve

K4. Mennyire volt érdeklődő az interjúalany?

1. Nagyon érdeklődő volt
2. Viszonylag érdeklődő volt
3. Kicsit volt csak érdeklődő
4. Érdéktelen volt

2. melléklet: Magyarországon tanuló magyar egyetemisták kérdőívei

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP
Ukrán állampolgárok Magyarországon

Készült az Európai Unió Európai Integrációs Alapjának támogatásával

Az adatgyűjtés az "Ukrán állampolgárok Magyarországon" című (Azonosító szám: EIA/2010/3.1.5.4) projekt része

II.

Adatszolgáltatók: A Magyarországon tanuló hazai főiskolások, egyetemisták

UKRÁN ÁLLAMPOLGÁROK MAGYARORSZÁGON

Az adatszolgáltatás nem kötelező!
Az adatgyűjtés statisztikai célra történik.

Azonosító:

Az interjú ideje (hónap, nap):

A település neve (Budapesten kerület):

.....

1. Neme:	- férfi (1) - nő (2)
2. Születési ideje:	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> év <input type="text"/> <input type="text"/> hó <input type="text"/> <input type="text"/> nap
3. Tartós párkapcsolatban él-e?	- igen (1) nem (2)
4. Jelenlegi magyarországi lakóhelye: község, város..... kerület
5. Ön ismer-e a felsőfokú oktatási intézményében tanuló ukrainai diákokat?	- igen (1) nem (2) Ha igen, akkor mit tanulnak? Ha igen, akkor Ön szerint mennyire illeszkednek be a teljes tanulói közösségbe? - teljesen (1), többnyire könnyen (2), változó, van, aki könnyebben, van, aki nehezebben (3), inkább csak a külföldiekkel barátkoznak (4), elég nehezen (5), semennyire (6) Mi lehet ennek az oka?
6. Ön ismer-e a környezetében ukrainai diákokat?	- igen (1) nem (2) Ha igen, esetleg együtt laknak-e? - igen (1) nem (2)
7. Önnek vannak-e Magyarországon élő ukrainai barátai?	- igen (1) nem (2) Ha igen, akkor honnan ismeri őket? - oszadóm révén (1), baráti körből (2), távolabbi ismerős útján (3), lakóhelyemről (4), egyéb (5).....
8. Mi a véleménye a kettős állampolgárság bevezetéséről?	- támogatja (1), jó dolognak tartja (2), veszélyes lehet (3), ellenzi (4) - Miért?
9. Ön szerint összesen mennyien fogják 2011-ben igényelni a kettős állampolgárságot?	- fő
10. Ön szerint mennyi ukrán állampolgár fogja 2011-ben igényelni a kettős állampolgárságot?	- fő
11. Ön szerint összesen mennyi külföldi állampolgár költözik Magyarországra a kettős állampolgárság miatt?	- fő
12. Ön szerint mennyi ukrán állampolgár költözik Magyarországra a kettős állampolgárság miatt?	- fő
13. Ön szerint a kettős állampolgárság bevezetése szerepet játszik-e a migránsok letelepedési döntésében?	- igen, könnyebb magyar útevével Nyugat-Európába vándorolni (1), igen, könnyebb Magyarországon élni (2), nem, semmilyen szerepet nem játszik (3)
14. Ön szerint a kárpátaljai magyarok kettős állampolgársága veszélyezteti-e az ukrainai magyarság jövőjét?	nem, ez „kötelező” szolidaritás velük, történjék bármi is (1), fontosnak tartom, hogy megkapják az állampolgárságot, de félek, hogy az tömeges elvándorláshoz vezethet (2), nem kellett volna megadni az állampolgárságot nekik, mivel mindenki el fogja hagyni a szülőföldjét (3), nem érdekel a kérdés, tesztek a kárpátaljai magyarokra (4)
15. Ön szerint ha felveszi, miért veszi fel a magyar állampolgárságot egy kárpátaljai magyar? (több válasz is lehetséges)	hogyanemzeti identitását a szülőföldjén megmaradva erősítse (1), hogyan könnyebben utazhasson az EU-ba, tanulhasson vagy vállalhasson ott munkát (2), hogyan szülőföldjét elhagyva Magyarországra átköltözhesen (3), hogyan EU-s útevéli birtokában Nyugaton telepedhessen le (4) Több válasz adása esetén kérjük, állítson fel fontossági sorrendet! <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>

16.	<p>Ön szerint éri-e bármiféle megkülönböztetés Magyarországon az ukrán állampolgárokat?</p> <p>– igen, pozitív értelemben (1), igen, negatív értelemben (2), nem (3)</p> <p>Ha igen, Ön szerint mi?</p>												
17.	<p>Ön szerint ugyanannyit keresnek-e, mint a hasonló munkakört betöltő magyar munkavállalók?</p> <p>– igen (1) többet keresnek (2) kevesebbet keresnek (3)</p>												
18.	<p>Ön szerint elégedettek-e az ukrainiai magyarországi életükkel?</p> <p>– igen, mindenképpen (1), igen, különben nem laknának itt (2), többnyire igen (3), nem (4)</p> <p>Miért gondolja így?</p>												
19.	<p>Ön szerint szükség van-e a Magyarországon munkát vállaló ukrán állampolgárok munkaerő-piaci beilleszkedésének növelésére?</p> <p>– igen (1) nem (2)</p> <p>– Ha igen, akkor Ön mit változtatna meg, és miért?</p> <p>.....</p>												
20.	<p>Ön szerint szükség van-e a Magyarországon élő ukrán állampolgárok társadalmi beilleszkedésének könnyebbé tételére?</p> <p>– igen (1) nem (2)</p> <p>Ha igen, akkor hogyan lehetne javítani a helyzetet?</p> <p>.....</p>												
21.	<p>Ön szerint összesen mennyi külföldi állampolgár él életvitelszerűen Magyarországon?</p> <p>– fő</p>												
22.	<p>Ön szerint mennyi ukrán állampolgár él életvitelszerűen Magyarországon?</p> <p>– fő</p>												
23.	<p>Ön szerint szükség van-e több külföldi állampolgárra Magyarországon?</p> <p>– igen, mindenképpen (1), igen, ha megfelelően képzettek és dolgoznak (2), nem, pont elegenden vannak (3), nem, így is túl sokan vannak (4)</p>												
24.	<p>Ön szerint általában minek tartja az utca embere a kárpátaljai magyarokat Magyarországon?</p> <p>magyaroknak (1), kárpátaljaiaknak, kárpátaljai magyaroknak (2), határon túli magyaroknak (3), ukránoknak, ruszkioknak, olcsó munkaerőnek (4), ukránoknak, ruszkioknak, bűnözőknek (5), nem tud a létezésükről (6)</p>												
25.	<p>Ha azt hallja, hogy "kárpátaljai magyarok", mely szavakat társítaná hozzá?</p> <p>.....</p>												
26.	<p>Milyen következményekkel járhat Magyarország számára a kárpátaljai magyar áttelepülése? (több válasz is lehetséges)</p> <table border="0"> <tr> <td>Pozitív hatások:</td> <td>Negatív hatások:</td> </tr> <tr> <td>kevesbé fogy a magyarországi népesség (1)</td> <td>beilleszkedésük problémás (5)</td> </tr> <tr> <td>több az adófizető állampolgár (2)</td> <td>megterhelik a magyar szociális hálót (6)</td> </tr> <tr> <td>tömegesen megjelenő olcsó munkaerő (3)</td> <td>nő a bűnözés (7)</td> </tr> <tr> <td>erősebb lesz Magyarország (4)</td> <td>elveszik a munkát a magyarok elől (8)</td> </tr> <tr> <td>Egyéb:.....</td> <td>Egyéb:.....</td> </tr> </table> <p>Több válasz adása esetén kérjük, állítson fel fontossági sorrendet! ☐ ☐ ☐ ☐ ☐</p>	Pozitív hatások:	Negatív hatások:	kevesbé fogy a magyarországi népesség (1)	beilleszkedésük problémás (5)	több az adófizető állampolgár (2)	megterhelik a magyar szociális hálót (6)	tömegesen megjelenő olcsó munkaerő (3)	nő a bűnözés (7)	erősebb lesz Magyarország (4)	elveszik a munkát a magyarok elől (8)	Egyéb:.....	Egyéb:.....
Pozitív hatások:	Negatív hatások:												
kevesbé fogy a magyarországi népesség (1)	beilleszkedésük problémás (5)												
több az adófizető állampolgár (2)	megterhelik a magyar szociális hálót (6)												
tömegesen megjelenő olcsó munkaerő (3)	nő a bűnözés (7)												
erősebb lesz Magyarország (4)	elveszik a munkát a magyarok elől (8)												
Egyéb:.....	Egyéb:.....												
27.	<p>Járt-e Kárpátalján vagy Ukrajna más területein?</p> <p>– soha (1), egyszer (2), néhányszor (3), rendszeresen járok (4)</p>												

3. melléklet: Magyarországon élő ukrán állampolgárok kérdőívei

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP
Ukrán állampolgárok Magyarországon

Készült az Európai Unió Európai Integrációs Alapjának támogatásával

Az adatgyűjtés az "Ukrán állampolgárok Magyarországon" című (Azonosító szám: EIA/2010/3.1.5.4) projekt része

III.

Adatszolgáltatók: A Magyarországon élő ukrán állampolgárok

UKRÁN ÁLLAMPOLGÁROK MAGYARORSZÁGON

Az adatszolgáltatás nem kötelező!
Az adatgyűjtés statisztikai célra történik.

Azonosító:

Az interjú ideje (hónap, nap):

A település neve (Budapesten kerület):

.....

20.	<p>Milyen rendszerességgel szokott visszalátogatni Ukrajnába?</p> <p>– havonta vagy sűrűbben (1), 2-3 havonta (2), 4-6 havonta (3), 7-12 havonta (4), 1-2 évente (5), ritkábban (6)</p>
21.	<p>Általában milyen hosszú ideig marad látogatásai során Ukrajnában?</p> <p>– 1 hétnél kevesebb (1), 1-2 hét (2), 3-4 hét (3), 1-2 hónap (4), 2 hónapnál többet (5)</p>
22.	<p>Milyen céllal megy vissza?</p> <p>Családi ügyek, rokonok látogatása (1), Tanulmányi ügy (2), Barátok látogatása (3), Munkával/vállalkozással kapcsolatos ügy (4), Hivatalos elintéznivalók (5), Egyéb (6)</p>
23.	<p>Őn mennyire ért egyet azzal az állítással, hogy: „A cirkulálás, vagyis a többször történő Magyarországra oda-költözés és az Ukrajnába vissza-költözés, helyettesítheti a szülőföld végleges elhagyását.”?</p> <p>– nagyon egyetért (1), egyetért (2), nem ért egyet (3), nagyon nem ért egyet (4)</p>
24.	<p>Rokonai, barátai melyik országban élnek? (több válasz is lehetséges)</p> <p>– Ukrajnában (1), Magyarországon (2), más ország(ok)ban (3)</p> <p>– Ha más ország(ok)ban, akkor hol?</p>
25.	<p>Iskolai végzettsége:</p> <p>– nem fejezte be a kötelező alapfokú (1), befejezte a kötelező alapfokú (2), befejezett középfokú (3), befejezett felsőfokú (4)</p>
26.	<p>Szakképzettsége, szakmája:.....</p>
27.	<p>Jelenleg Magyarországon dolgozik-e?</p> <p>– igen (1) – nem (2)</p> <p>Ha nem, akkor: – munkanélküli (1) – nyugdíjas (2) – tanuló, egyetemi hallgató (3)</p> <p>– szociális eltartott (GYES, GYED) (4) – háztartásbeli (4) – vagyonából él (5) – egyéb eltartott (6)</p> <p>Ha nyugdíjas, akkor melyik országtól kapja a nyugdíját?</p> <p>– Ukrajnáét (1), Magyarországtól (2), mindkettőtől (3), egyéb (4):.....</p> <p>Ha igen, akkor milyen kereső tevékenységet folytat?</p> <p>– alkalmazott (1) – önálló, egyéni vállalkozó (2) – szövetkezeti tag (3)</p> <p>– társas vállalkozás tagja (4) – segítő családtag (5) – egyéb:</p> <p>Ha dolgozik, akkor munkája:</p> <p>Teljes állás, rendszeres munka (1), Részidős állás, rendszeres munka (2), Alkalmi munka (3)</p> <p>Ha igen, véleménye szerint ugyanannyit keres-e, mint a hasonló munkakört betöltő magyar munkavállalók?</p> <p>igen (1) többet keresnek (2) kevesebbet keresnek (3)</p> <p>Ha igen, mi a jelenlegi magyarországi foglalkozása:</p> <p>Ha igen, melyik gazdasági ágban dolgozik?</p> <p>Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás (1), Halászat, halgazdálkodás (2), Bányászat (3), Feldolgozóipar (4), Villamosenergia-, gáz-, gőz-, melegvízellátás (5), Értékpapírpia (6), Kereskedelem, javítás (7), Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás (8), Szállítás, raktározás, posta, távközlés (9), Pénzügyi tevékenység (10), Ingatlanügylek, gazdasági szolgáltatás (11), Közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás (12), Oktatás (13), Egészségügyi, szociális ellátás (14), Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás (15)</p>
28.	<p>Hogyan jellemezné a családjá/az Ön mostani anyagi helyzetét?</p> <p>Eladósodtunk, kölcsönökből vagy külső segítségből élünk (1), Tartalékainkat, korábbi megtakarításainkat éljük fel (2), Éppen hogy kijövünk a jövedelmünkből (3), Gond nélkül megélünk, de félretenni nem tudunk (4), Gond nélkül megélünk, és tartalékolni is tudunk (5)</p>
29.	<p>Őn, illetve családjának az életszínvonala az átlag magyarországihoz képest:</p> <p>magasabb (1), ugyanolyan (2), alacsonyabb (3)</p>
30.	<p>Amennyiben ezzel javíthatna az életkörülményein, akkor esetleg felmerülhet, hogy másik országba költözzék?</p> <p>Biztosan elköltöznék (1), Valószínűleg elköltöznék (2), Az is lehet, hogy igen, az is, hogy nem (3), Inkább nem költöznék el (4), Semmiképpen sem költöznék el (5)</p>
31.	<p>Milyen hivatalos indokkal jött Magyarországra?</p> <p>– munkavállalás (1), családgyejesítés (2), házasságkötés (3), tanulmányok folytatása (4)</p> <p>egyéb</p>

32.	<p>Milyen okok játszottak szerepet abban, hogy éppen Magyarországra költözött? (több válasz is lehetséges)</p> <p>– Sok jót hallott az országról (1), Hívták dolgozni (2), Itt ingyen vagy olcsón tanulhatott (saját maga vagy családjára vonatkozóan) (3), Vállalkozást akart itt beindítani (4), Itt látott perspektívát (5), Magyarországról könnyebben tud továbbvándorolni (6)</p> <p>Egyéb ok (7)</p> <p>Több válasz adása esetén kérjük, állítson fel fontossági sorrendet! ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐</p>
33.	<p>Honnan származnak barátai, ismerősei?</p> <p>– inkább magyarországi magyarok (1), inkább ukrainai magyarok (2), inkább ukránok (3), is-is (4), egyéb (5)</p>
34.	<p>Tagja-e valamilyen egyesületnek, szervezetnek?</p> <p>– igen (1) – nem (2)</p> <p>Ha igen, akkor kérjük, nevezze meg őket:</p>
35.	<p>Ismeri-e magyarországi szomszédait?</p> <p>– igen, jól (1), igen, kicsit (2), nem igazán (3), nem (4)</p>
36.	<p>Mi a véleménye a kettős állampolgárság bevezetéséről?</p> <p>– támogatja (1), jó dolognak tartja (2), veszélyes lehet (3), ellenzi (4)</p> <p>– Miért?</p>
37.	<p>Ön szerint összesen mennyien fogják 2011-ben igényelni a kettős állampolgárságot?</p> <p>– fő</p>
38.	<p>Ön szerint mennyi ukrán állampolgár fogja 2011-ben igényelni a kettős állampolgárságot?</p> <p>– fő</p>
39.	<p>Ön igényel-e magyar állampolgárságot az új kettős állampolgársági törvény alapján?</p> <p>– már igényelt (1), igen, fog igényelni (2), még nem tudja (3), nem (4)</p> <p>– Miért?</p>
40.	<p>Ön szerint összesen mennyi külföldi állampolgár költözik Magyarországra a kettős állampolgársági törvény következtében?</p> <p>– fő</p>
41.	<p>Ön szerint mennyi ukrán állampolgár költözik Magyarországra a kettős állampolgársági törvény következtében?</p> <p>– fő</p>
42.	<p>Érte-e önt bármiféle megkülönböztetés Magyarországon amiatt, hogy ukrán állampolgár?</p> <p>– igen, pozitív értelemben (1), igen, negatív értelemben (2), nem (3)</p> <p>Ha igen, mi volt ez?</p> <p>Ha igen, hol? az iskolában (1), álláskereséskor (2), a munkahelyén (3), hivatalos ügyintézésnél (4), étteremben, szórakozóhelyen (5), az utcán (6), a lakóhelyén (7), vásárláskor boltban, áruházban (8), egyéb helyen (9)</p>
43.	<p>Ön szerint szükség van-e a Magyarországon munkát vállaló ukrán állampolgárok munkaerő-piaci beilleszkedésének növelésére?</p> <p>– igen (1) nem (2)</p> <p>– Ha igen, akkor Ön mit változtatna meg, és miért?</p>
44.	<p>Ön szerint szükség van-e az ukrán állampolgárságú nyugdíjasok beilleszkedésének növelésére?</p> <p>– igen (1) nem (2)</p> <p>– Ha igen, akkor Ön mit változtatna meg, és miért?</p>

4. melléklet: Az Ukrajnában élők kérdőívei

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP
Ukrán állampolgárok Magyarországon

Készült az Európai Unió Európai Integrációs Alapjának támogatásával

Az adatgyűjtés az "Ukrán állampolgárok Magyarországon" című (Azonosító szám: EIA/2010/3.1.5.4) projekt része

IV.

Adatszolgáltatók: Ukrajnában élők

UKRÁN ÁLLAMPOLGÁROK MAGYARORSZÁGON

Az adatszolgáltatás nem kötelező!
Az adatgyűjtés statisztikai célra történik.

Azonosító:

--	--	--	--

Az interjú ideje (hónap, nap):

--	--	--	--

A település neve:

.....

1.	Neme: – férfi (1) – nő (2)
2.	Születési ideje: év hó nap
3.	Születési helye (ország, település):
4.	Anyanyelve: További beszélt nyelvek:
5.	Nemzetisége:
6.	Milyen valláshoz tartozónak tartja magát? katolikus (1), ortodox, görögkeleti (2), görög katolikus (3), református (4), evangélikus (5), izraelita (6), ateista (7), nem nyilatkozom (8), egyéb (9), éspedig:
7.	Elsősorban minek érzi magát az alábbiak közül? – valamely etnikumhoz tartozónak: pl. magyarnak, ukránnak, oroszoknak (1), kárpátjainak (2), ukrán állampolgárnak (3), lokálpatriótának (4), vallásos embernek, vallási közösség tagjának (5), világpolgárnak (6), kötődés nélkülinek, nem érdekli (7), egyéb kötődésűnek, éspedig:
8.	Családi állapota: – nőtlen/hajadon (1) – házas (2) – özvegy (3) – elvált (4)
9.	Tartós párkapcsolatban él-e? – igen (1) nem (2) Ha igen, akkor párja melyik országban él? Ha igen, akkor párja milyen nemzetiségű? Ha igen, akkor párja milyen vallású?
10.	18 év alatti gyermekeinek a száma:
11.	Jelenlegi lakóhelye:község, város
12.	Kérjük, sorolja fel, Ukrajnán kívül mely országokban töltött el egy hónapnál hosszabb időt!
13.	Iskolai végzettsége: – nem fejezte be a kötelező alapfokút (1), befejezte a kötelező alapfokút (2), befejezett középfokú (3), befejezett felsőfokú (4)
14.	Szakképzettsége, szakmája:
15.	Jelenleg dolgozik-e? – igen (1) – nem (2) Ha nem, akkor: – munkanélküli (1) – nyugdíjas (2) – tanuló, egyetemi hallgató (3) – szociális eltartott (GYES, GYED) (4) – háztartásbeli (4) – vagyonából él (5) – egyéb eltartott (6) Ha igen, akkor milyen kereső tevékenységet folytat? – alkalmazott (1) – önálló, egyéni vállalkozó (2) – szövetkezeti tag (3) – társas vállalkozás tagja (4) – segítő családtag (5) – egyéb: (6) Ha dolgozik, akkor munkája: Teljes állás, rendszeres munka (1), Részidős állás, rendszeres munka (2), Alkalmi munka (3) Ha igen, véleménye szerint ugyanannyit keres-e, mint a hasonló munkakört betöltő magyarországi munkavállalók? igen (1) többet keresnek (2) kevesebbet keresnek (3) Ha igen, mi a jelenlegi foglalkozása: Ha igen, melyik gazdasági ágban dolgozik? Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás (1), Halászat, halgazdálkodás (2), Bányászat (3), Feldolgozóipar (4), Villamosenergia-, gáz-, gőz-, melegvízellátás (5), Építőipar (6), Kereskedelem, javítás (7), Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás (8), Szállítás, raktározás, posta, távközlés (9), Pénzügyi tevékenység (10), Ingatlanügylek, gazdasági szolgáltatás (11), Közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás (12), Oktatás (13), Egészségügyi, szociális ellátás (14), Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás (15)
16.	Hogyan ítéli meg életét Ukrajnában? A világon sehol máshol nem élnék, csak Ukrajnában (1), Jó itt, de máshol sem lehet rosszabb (2), Nem igazán jó itt, de nem érzem, hogy lenne értelme elmenni innen (3), Nem jó itt nekem, ha lehetőségem van rá, el szeretnék menni (4), Minden lehetőséget igyekszem megragadni azért, hogy megszabadulhassak innen (5)

27.	<p>Mi a véleménye a kettős állampolgárság bevezetéséről?</p> <p>– támogatja (1), jó dolognak tartja (2), veszélyes lehet (3), ellenzi (4)</p> <p>– Miért?</p> <p>.....</p> <p>.....</p>		
28.	<p>Ön szerint összesen mennyien fogják 2011-ben igényelni a kettős állampolgárságot?</p> <p>– fő</p>		
29.	<p>Ön szerint mennyi ukrán állampolgár fogja 2011-ben igényelni a kettős állampolgárságot?</p> <p>– fő</p>		
30.	<p>Ön igényel-e magyar állampolgárságot az új, kettős állampolgársági törvény alapján?</p> <p>– már igényelt (1), igen, fog igényelni (2), még nem tudja (3), nem (4)</p> <p>– Miért?</p> <p>.....</p> <p>.....</p>		
31.	<p>Ön szerint ha elveszi, miért veszi fel a magyar állampolgárságot egy kárpátjai magyar? (több válasz is lehetséges)</p> <p>hogy nemzeti identitását a szülőföldjén megmaradva erősítse (1), hogy könnyebben utazhasson az EU-ba, tanulhasson vagy vállalhasson ott munkát (2), hogy szülőföldjét elhagyva Magyarországra átköltözhesen (3), hogy EU-s útlevél birtokában Nyugaton telepedhessen le (4)</p> <p>Több válasz adása esetén kérjük, állítson fel fontossági sorrendet! ☐ ☐ ☐ ☐ ☐</p>		
32.	<p>Ön szerint összesen mennyi külföldi állampolgár költözik Magyarországra a kettős állampolgársági törvény következtében?</p> <p>– fő</p>		
33.	<p>Ön szerint mennyi ukrán állampolgár költözik Magyarországra a kettős állampolgársági törvény következtében?</p> <p>– fő</p>		
34.	<p>Ön szerint veszélyt jelenthetnek-e a kárpátjai magyarság létére a kettős állampolgárság miatti áttelepülések?</p> <p>igen, mert olyan mértékű az áttelepülés igénye, hogy nem maradnak magyarok Kárpátján (1), részben jelent veszélyt, mert a fiatalok közül sokan elmennek (2), ugyan jelent kockázatot, de sokan ragaszkodnak a szülőföldhöz (3), semmilyen kockázatot nem jelent, aki el akart menni, már elment (4)</p>		
35.	<p>Ön szerint összesen mennyi külföldi állampolgár él életvitelszerűen Magyarországon?</p> <p>– fő</p>		
36.	<p>Ön szerint mennyi ukrán állampolgár él életvitelszerűen Magyarországon?</p> <p>– fő</p>		
37.	<p>Ön szerint általában minek tartja az utca embere a kárpátjai magyarokat Magyarországon?</p> <p>magyaroknak (1), kárpátjaiaknak, kárpátjai magyaroknak (2), határon túli magyaroknak (3), ukránoknak, ruszkioknak, olcsó munkaezőnek (4), ukránoknak, ruszkioknak, bűnözőknek (5), nem tud a létezésükről (6)</p>		
38.	<p>Ha azt hallja, hogy "Magyarország", mely szavakat társítaná hozzá?</p> <p>.....</p> <p>.....</p>		
39.	<p>Milyen következményekkel járhat Magyarország számára a kárpátjai magyarok áttelepülése? (több válasz is lehetséges)</p> <table border="0"> <tr> <td> Pozitív hatások: kevesbé fogy a magyarországi népesség (1) több az adófizető állampolgár (2) tömegesen megjelenő olcsó munkaerő (3) erősebb lesz Magyarország (4) Egyéb:..... </td> <td> Negatív hatások: beilleszkedésük problémás (5) megterhelik a magyar szociális hálót (6) nő a bűnözés (7) elveszik a munkát a magyarok elől (8) Egyéb:..... </td> </tr> </table> <p>Több válasz adása esetén kérjük, állítson fel fontossági sorrendet! ☐ ☐ ☐ ☐ ☐</p>	Pozitív hatások: kevesbé fogy a magyarországi népesség (1) több az adófizető állampolgár (2) tömegesen megjelenő olcsó munkaerő (3) erősebb lesz Magyarország (4) Egyéb:.....	Negatív hatások: beilleszkedésük problémás (5) megterhelik a magyar szociális hálót (6) nő a bűnözés (7) elveszik a munkát a magyarok elől (8) Egyéb:.....
Pozitív hatások: kevesbé fogy a magyarországi népesség (1) több az adófizető állampolgár (2) tömegesen megjelenő olcsó munkaerő (3) erősebb lesz Magyarország (4) Egyéb:.....	Negatív hatások: beilleszkedésük problémás (5) megterhelik a magyar szociális hálót (6) nő a bűnözés (7) elveszik a munkát a magyarok elől (8) Egyéb:.....		

